

५५१२१५—

મેક્સીમ્ એ, એમ. એન્ડ કંપની

पार्श्वीताम्र—अद्विषायाः

해상경찰서

6. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 2527. 2528. 2529. 2530. 2531. 2532. 2533. 2534. 2535. 2536. 2537. 2538. 2539. 2540. 2541. 2542. 2543. 2544. 2545. 2546. 2547. 2548. 2549. 2550. 2551. 2552. 2553. 2554. 2555. 2556. 2557. 2558. 2559. 2560. 2561. 2562. 2563. 2564. 2565. 2566. 2567. 2568. 2569. 2570. 2571. 2572. 2573. 2574. 2575. 2576. 2577. 2578. 2579. 2580. 2581. 2582. 2583. 2584. 2585. 2586. 2587. 2588. 2589. 2590. 2591. 2592. 2593. 2594. 2595. 2596. 2597. 2598. 2599. 2600. 2601. 2602. 2603. 2604. 2605. 2606. 2607. 2608. 2609. 2610. 2611. 2612. 2613. 2614. 2615. 2616. 2617. 2618. 2619. 2620. 2621. 2622. 2623. 2624. 2625.

અર્થ.

જેની નસેનસમાં નીનત્વની ધગશ હતી.

જેના આસોઆસમાં શાસનસેવાનો મંત્ર હતો.

જેના શબ્દે શબ્દે સત્ય માર્ગનો પાઠ હતો.

જેની કૃપાકૃપિથી મારો આત્મવિકાસ થયો છે.

એ

પરમ પૂનિત પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ

શ્રીમદ્ આરિત્રવિજયજી (કચ્છી)

ના

ચરણારવિંદમાં

સમર્પણ.

સેવક-દર્શન.

શ્રી ચારિત્ર સમારક સીરીઝના પ્રગટ થઈ ચૂકેલાં—

આકર્ષક પુસ્તકો.

પુઠ નં	કીમ
૧ શ્રી તપગચ્છ ધ્રમણ વંશવૃક્ષ.	૦-૧૦-
૨ મહાવીર જન્મોત્સવ.	ભેટ.
૩ અષ્ટપ્રકારી પૂજા.	ભેટ.
૪ પૂજાસંગ્રહ.	ભેટ.
૫ વિહારદર્શન ખં. ૧ લો.	ભેટ.
૬ આદિનાથ શકુનાવલી.	}
૭ રમણ પ્રશ્ન.	
૮ લગ્ન પ્રશ્ન.	
૯ જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ.	૦-૪-૦
૧૦ જૈનાચાર્યો (સચિત્ર).	ભેટ.
૧૧ વિશ્વરચના પ્રગ્ન્ય (સચિત્ર)	૧-૮-૦
૧૨ દિનશુદ્ધિ-વિશ્વપ્રભા.	૨-૮-૦
સ્થાપનાજી (વિધિયુક્ત સામાયિક).	ભેટ.
જૈન સમાજનો સિનારો.	ભેટ.

તૈયાર થાય છે.

વિહાર-દર્શન ખંડ ૧-૨.

પુણ્ય વૈભવ

જનમાજ ચાપડો

લખા—

શ્રી ચારિત્ર સમારક સીરીઝ—

મોડાની બીજાભાગે જુદાજુદા,

૧૯૨૩-૨૪ના વર્ષમાં ૬૨૫.

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયસદ્ગુરુમ્યો નમોનમઃ

પ્રાચીનત્વ

જેન સાહિત્ય એ સર્વાંગ પૂર્ણ સાહિત્ય છે, જેમાં દરેક વિષયોને સારા રૂપમાં આજેખવામાં આવ્યા છે.

પ્રભુ મહાવીર દેવથી આગમસૃષ્ટિનો નવો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે, તેમાં પૂર્વના દરેક તીર્થંકરોના આગમોનો સમાવેશ થયો છે; અને એ આગમ પ્રવાહમાંથી કાલિક-ઉત્કાલિક વિગેરે આગમ નહેરો નીકળી છે.

કાલિક આગમોમાં જંબુદ્વીપ પ્રત્તપ્તિ સૂર્ય પ્રત્તપ્તિ, ચંદ્ર પ્રત્તપ્તિ અને દ્વિપસાગર પ્રત્તપ્તિ એ સત્યવસ્તુ પ્રરૂપક-પ્રત્તપ્તિઓ છે. જે પૈકીની જંબુદ્વીપ પ્રત્તપ્તિમાં જંબુદ્વીપ-ભરતક્ષેત્રનો, સૂર્ય પ્રત્તપ્તિમાં સૂર્ય વિગેરેનો, ચંદ્ર પ્રત્તપ્તિમાં ચંદ્ર વિગેરેનો, અને દ્વીપસાગર પ્રત્તપ્તિમાં સમસ્ત દ્વીપસમુદ્રોનો વિષય થયો છે. એટલે એ આગમોમાં જૂગોળ આપી છે. અને એ આગમોમાં ખગોળનું આલેખન છે.

અત્યારે તો એ સ્પષ્ટ થયું છે કે-હિંદમાં પ્રાચીનમાં પ્રાચીન જ્યોતિષ વિષયક જે કોઈ સ્વતંત્ર ગ્રંથ હોય તો તે સૂર્ય-ચંદ્ર પ્રત્તપ્તિઓ છે. જેમાં તિથિ, નક્ષત્ર, કરણ, સૂર્યચાર, ચંદ્રચાર, યોગ, ગુરુ, શનિ, મહાશુ અને ૮૮ મહોનો અધિકાર છે.

ત્યાર પછી ભદ્રબાહુ *સંહિતાની રચના થઈ છે, જે અત્યારે ઉપલબ્ધ થતી નથી. આ સિવાય પણ ગણિત-ગતક મૂહર્ત વિગેરેના અનેક ગ્રંથો રચાયા હશે.

એટલેકે કાળે દુષ્કાળ વિગેરે વિષય પ્રસંગો ઉપસ્થિત થતાં આ વિષયમાં પીછેહઠની શરૂઆત થઈ.

* ભદ્રબાહુ સંહિતા પ્રાકૃતમાં હોવી જોઈએ, જેનાં સંસ્કૃત તરજુમામાં જૈનસંહિતાનો જન્મ થયો છે, અને ઉપલબ્ધ થતી ભદ્રબાહુ સંહિતા અર્વાચીન છે: એમ માફ માનવું છે.

અર્વાચીનતા—

વળી વિક્રમની બીજી સદસાબ્દીનાં પૂર્વાર્ધમાં જૈનાચાર્યોએ દે સાદિત્ય સાથે ગણિત, દોરા અને મુદ્રતંત્ર્યોત્તિ અને પણ સાદે પોપણ અ પ્યું છે; અને તેમાં મંગળ, શુક્ર, શુક્ર, રાહુ, કેતુ તથા વારાને પણ રચા આપ્યું છે.

આપોર્વતમાં રાહુ કેતુ અને વારના ઉલ્લેખો વધારે નજીક કાળના છે, કેમકે—જ્યોતિષાના તોરણમાં સં. ૧૦૩૫ આ. શુ. રવિવાર-સ્વામિનો (સેખાંક ૭૨૮) ઉલ્લેખ છે. તથા ધર્મીઆગાના જનમંદિરમ એક બ્રાહ્મણે સં. ૬૧૮ એક શુદ્ધિ ૨ દરનનકન-શુક્રવારે દાટ સમર્પણ કર્યાની પ્રાપ્તિ પાતી છે. (સેખાંક ૬૪૫). હવે આ પહેલાંના મયોમાં જે સેખામાં રાહુ કેતુ કે વારના ઉલ્લેખો નથી, એટલે સમજી શકાય છે કે-સમય તે અરસામાંજ વાર વિચરેલી પ્રવૃત્તિ થઈ છે, અને પછીના મં-થેએ તેના સ્વીકાર કર્યો છે. પ્રસ્તુત દિનશુદ્ધિ પણ આ યુગનોજ ઐત્હ-તિક મંથ છે.

દિનશુદ્ધિ-કર્તા

વિશ્વ મંથન ૧૩૩૦ થી ૧૩૬૦ માં ગુદામંથનમાં શ્રી જયજોષર મુનિની પાસેથી વજ્રદેવના નામના આચાર્ય દ્વારા, આ મુનિ ઉપદેશ કર-વામાં લગ્નગીતના દાન્ય જેવી તેમને સારંગી મુનિએ દેશનાજયપર નું સ્વીકાર આપ્યું હતું આચાર્યની બીજીજીવે સિદ્ધ શાળા દ્વારા આ મુનિની પત્ની ન સંજાને મદુ માન આપેલ હતું. તથા તેમના મોક્ષના ચક્રનાર પણ મુનિ. અને મુનિદેવશાળા દ્વારા કેતુના મામમાં મિકે મુનિ દ્વારા અને કેતુના કેરમાનો મમના દ્વારા આ પીઝર્ગન અને અને પણ પત્નીના મિત્રતા મુનિના વલ્લભી કિર્તિન કરે છે આ મુનિ-કેરે મિકે. ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે આ મુનિની પત્ની અને મુનિની પત્ની દ્વારા મુનિના વલ્લભી કરે છે તથા મિકે મુનિના પત્ની મુનિના પત્ની ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે.

વિશ્વ મંથન ૧૩૩૦ થી ૧૩૬૦ માં ગુદામંથનમાં શ્રી જયજોષર મુનિની પાસેથી વજ્રદેવના નામના આચાર્ય દ્વારા, આ મુનિ ઉપદેશ કરવામાં લગ્નગીતના દાન્ય જેવી તેમને સારંગી મુનિએ દેશનાજયપર નું સ્વીકાર આપ્યું હતું આચાર્યની બીજીજીવે સિદ્ધ શાળા દ્વારા આ મુનિની પત્ની ન સંજાને મદુ માન આપેલ હતું. તથા તેમના મોક્ષના ચક્રનાર પણ મુનિ. અને મુનિદેવશાળા દ્વારા કેતુના મામમાં મિકે મુનિ દ્વારા અને કેતુના કેરમાનો મમના દ્વારા આ પીઝર્ગન અને અને પણ પત્નીના મિત્રતા મુનિના વલ્લભી કિર્તિન કરે છે આ મુનિ-કેરે મિકે. ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે આ મુનિની પત્ની અને મુનિની પત્ની દ્વારા મુનિના વલ્લભી કરે છે તથા મિકે મુનિના પત્ની મુનિના પત્ની ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે.

વિશ્વ મંથન ૧૩૩૦ થી ૧૩૬૦ માં ગુદામંથનમાં શ્રી જયજોષર મુનિની પાસેથી વજ્રદેવના નામના આચાર્ય દ્વારા, આ મુનિ ઉપદેશ કરવામાં લગ્નગીતના દાન્ય જેવી તેમને સારંગી મુનિએ દેશનાજયપર નું સ્વીકાર આપ્યું હતું આચાર્યની બીજીજીવે સિદ્ધ શાળા દ્વારા આ મુનિની પત્ની ન સંજાને મદુ માન આપેલ હતું. તથા તેમના મોક્ષના ચક્રનાર પણ મુનિ. અને મુનિદેવશાળા દ્વારા કેતુના મામમાં મિકે મુનિ દ્વારા અને કેતુના કેરમાનો મમના દ્વારા આ પીઝર્ગન અને અને પણ પત્નીના મિત્રતા મુનિના વલ્લભી કિર્તિન કરે છે આ મુનિ-કેરે મિકે. ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે આ મુનિની પત્ની અને મુનિની પત્ની દ્વારા મુનિના વલ્લભી કરે છે તથા મિકે મુનિના પત્ની મુનિના પત્ની ૧૩૩૬ મ. ૧૩૬૫ મ. ૧૦૦૦ પહેલે જીવન બનાવ્યું છે.

૨-હરિમુનિ-પોતાના કપૂર પ્રકરમાં લખે છે કે—

શ્રીવક્ત્રસેનસ્ય ગુરોશ્ચિવદિ સાર પ્રયંષ સ્ફૂટસદ્ગુણસ્ય
શિષ્યેણ શ્વકે હરિણેયમિદા સૂક્તાષલી નેમિચરિત્રકર્તા ॥

શ્રી હેમતિલકસુરિના શિષ્યરત્ન શ્રીમાન રત્નશેખરસુરિ હતા. જન્મેના જન્મ સં. ૧૩૭૨ માં દિક્ષા સં. ૧૨૮૫ માં સુરિપદ સં. ૧૪૦૦ ખીલાડા ગામમાં, અને સ્વર્ગગમન સં. ૧૪૨૮ પછી થયેલ છે. જેમણે ખરતર ગચ્છાધિપતિ જીનસિંહ સુરિના શિષ્ય જીનપ્રભસુરિ પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓશ્રીને “ મિથ્યાધિકાર નબોમણિ ” નું બિરૂદ હતું.

દિલ્લીપતિ ફિરોઝશાહ તખલક (ઇ. સ. ૧૩૫૧ થી ૧૩૮૮) પાસે પેથકસંઘવી (સં. ૧૪૪૪) ની સારી પ્રતિષ્ઠા હતી. તેમની દ્વારા આ સુરિનો પરિચય થતાં પાદશાહે સુરિજીને ફરમાનો લખી આપ્યાં હતાં. જેમના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસુરિ થયા છે.

આ રત્નશેખર સુરિજીએ લખના વિષયને અલગ રાખી માત્ર પંચાંગ શુદ્ધિથી દિવસ જેવા માટે લક્ષ્ય રિચર કરી આ દિનશુદ્ધિ ગ્રંથ બનાવ્યો છે. તેઓએ આ ગ્રંથમાં એવી ગુથણી કરી છે કે જે મુઘલ જીવોને પ્રાથમિક શિક્ષણમાં એક બોમિઆની ગરજ સારે છે. તેમજ આ ગ્રંથ પ્રતિષ્ઠિત-પ્રમાણુત્ત રાચક સૈલીદાર અને સરલ છે. જેનું માપ તેના અભ્યાસીજ આંકી શકે.

* તે સુરિની જ બંનાવેલી અન્ય કૃતિઓ નીચે મુજબ છે.

સ્વોપત વીરંજય ક્ષેત્ર સમાસ. (પ્રકાશક-આત્મા ભાવનગર.)

* વસંતગદના શિક્ષાલેખ (૯૫૪) માં ઉલ્લેખ છે કે-તપગચ્છાધિ-પતિ શ્રીસોમસુંદરસુરિ-શિષ્ય શ્રી મુનિસુંદરસુરિ-શિષ્ય શ્રી જયચંદ્ર-સુરિના શિષ્ય બાલસરસ્વતી શ્રી રત્નશેખરસુરિ (વિ. સં. ૧૪૫૭ થી ૧૫૧૭ પોપ વદિ ૬) થયા છે. તેમણે સ્વોપત શાહવીધિ, રત્નચૂડરાસ આચારપ્રદીપ, અને શાહપ્રતિક્રમણુ વૃત્તિ બનાવેલ છે.

આ ઉપરાંત યજ્ઞવલ્ક્યવૃત્તિ (સં. ૧૪૯૬), લક્ષણ સંગ્રહ (ઉક્ત), હેમ. અવચરિ (અમ. ભ. ૨) તથા પ્રગોષ યંદ્રોદય વૃત્તિ આદિના ફર-નારા અને નેમિ રાજમતીતા બાર રાસા કાર અંચલગચ્છિય કપૂરવિજય ના ગુરુ વિગેરે પણ જૂદા જૂદા રત્નશેખર સુરીશ્વરો છે.

ડા. ત્રિભુવનદાસ લાહરિયંદ કૃત અપ્રકટ “ જ્ઞેન જ્ઞાન મહોદધિ ” તથા “ જ્ઞેન મધ્યાવલી ” ના આધારે

દિનશુદ્ધિએ દિવસનું બળ દર્શાવ્યું છે, ન્યારે સમશુદ્ધિએ સમ-
બળ પર ભાર મૂક્યો છે. દિનશુદ્ધિ અભ્યાસના પ્રારંભમાં ઉપયોગી છે,
ન્યારે સમશુદ્ધિનું અધ્યયનમાં પછી રથાન છે. આ પ્રમાણેની ત્રયાર-
માળામાં મળ્યો છે. સ્થિર થયો કે—આખાસપ્તકને ઉપયોગી થઈ
પડે તેવું દિનશુદ્ધિનું વિવરણ સખવું, અને બીજો દિવસેજ વિશ્વપ્રભાનો
પ્રારંભ કર્યો. સાથે સાથે વિષયને સુંદર રીતે ડાળવા માટે પ્રસ્તુત મથોનું
અધ્યયન પ્રારંભ્યું.

મંથ	કર્તા
૧ સૂર્યપ્રતિભિ-ટીકા.	
ચંદ્રપ્રતિભિ.	
૨ નારચંદ્ર. શ્રી નરચંદ્રસુરિ	
“ ટીપ્પન. શ્રી સાગરચંદ્રસુરિ	
પ્રમસતક. શ્રી નરચંદ્રોપાધ્યાય	
“ ખેડાસવૃત્તિ.	“
પ્રમસતુર્વિંશતિકા.	“
સમશુદ્ધિ. શ્રી હરિભદ્રસુરિ	
બૂવનદીપક. શ્રી પદ્મપ્રભસુરિ	
જોષ્ઠમહીર. આ. શ્રી વિજયહીરસુરિ	
મેઘમહોદય. ઉ. શ્રી મેઘવિજયજી	
આરંભસિદ્ધિ. શ્રી ઉદયપ્રભસુરિ	

મંથ	કર્તા
સુધીસૃંગારવાર્તિક. શ્રી હેમદંતસંગણિજી	
જ્ઞેનમતપ્રભાકર ન્યા. વિ. શાંતિવિજયજી	
મુદ્દર્તચિંતામણી. દેવસવલભ	
“ ટીકા	
પ્રતિષ્ઠાકંપ. પૂર્વાચાર્ય	
બાગબોધ ન્યોતિપ.	
બૃહન્ન્યોતિપસાર.	
શિષ્યદીપક.	
સર્વતોભદ્ર.	
કાળતાન. પં. શંભુનાથ	
પંજીકા (બંગાળી) ગુપ્તપ્રેસ.	

આ વિશ્વપ્રભામાં આરંભસિદ્ધિ-વાર્તિકને મુખ્ય રાખેલ છે,
ખાડીના મથોની જુદા પડતા પાઠોમાં સદાય લીધી છે, અને કાંઈ પણ
જરૂરી વિષય રહી ન જાય તે તરફ ધ્યાન સદાય રાખેલ છે.

૧ સૂર્યપ્રતિભિના યત્રાં અને ચંદ્રપ્રતિભિ મૂળ છપાવવાની જરૂર છે.
૨ નરચંદ્રસુર અનેક થયેલ છે.

૧—દેવાનંદ મુનીશ્વર પદ્મકંઠ સેવકેક વર્દિવરણ:

ગ્ણોતિન્નાસમકારિત્વ નરચંદ્રાચ્ચો મુનિ પ્રવરઃ ॥ ૧ ॥

આ સુરિએ ચતુર્વિંશતિ જનસ્તોત્ર પણ રચ્યું છે. તેમના શિષ્ય
સાગરચંદ્રસુરિએ “ નારચંદ્ર ટીપ્પન ” કરેલ છે. માંગરોળ જ્ઞેન સંઘના
ભંડારમાં જ્ઞેની સં. ૧૪૭૬ દિ. ૧૦ જોડ શુદ્ધિ ૧૦ ભોમે શ્રી સોમસુંદર-
સુરિ-શિષ્ય સોમદેવસુરિ-શિષ્ય સંઘમહાચાર્યજી-શિષ્ય કુલોદય મળીએ
લખેલ એક પ્રાત છે. મં આ મથમાં તેનો ઉપયોગ કરેલ છે. આરંભ-
સિદ્ધિવાર્તિકમાં અવતરણ કરેલ નારચંદ્ર ટીપ્પનના સ્લોકો અને આ
પ્રતના તેજ સ્લોકોમાં બહુ તરવત છે.

સુશળ તરીકે જાળખાવી જન્મ નક્ષત્રો જુદા પાડવા છે એટલે મેં પણ આ બીજા માર્ગનો સ્વીકાર કર્યો છે.

વાસ્તુનું જન્મનક્ષત્ર કૃતિકા છે, અને મેષના છેઘા નવાંસથી રાશિમાં રહેલ થાય છે. પણ આરંભ સિદ્ધિની દીક્ષામાં આ નક્ષત્ર અધિનિધી ગણેલ છે, જેથી મેં પણ એજ રીતિએ વસ્તુનો અધિકાર આપ્યો છે અને રાશિમાં એક લખાવેનો તથાવત ન રહે એમ અર્થ સંક્ષેપના કરી છે.

કેટલાએક જ્યોતિર્વિદો દક્ષિણા ચંદ્રને અને ફાગણ શુદ્ધિમાં બીજા અકવાડીઆને દુષ્ટ માને છે. પરંતુ તે જમ છે કેમકે—અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રો પ્રવાણમાં સિદ્ધિદાયક છે ગાથા ૧૮) એટલે માની શકાય છે કે—વીંછીડાનો દોષ સર્વથા દૂષિત છે; દેશમેદવાળો છે કે x x કાર્વને આશીને સ્વીકારાયો છે.

શ્રીયુત પૂરણચંદ્ર નાહાર M. A. સંગ્રહીત લેખ સંગ્રહના ૪૦૯, ૫૩૪, ૬૨૮, ૭૬૭, ૮૦૬, ૮૦૭, ૮૧૩, ૮૮૨. ૯૧૪, અને ૯૨૦ નંબરના લેખોમાં ફાગણ શુદ્ધિ ૫-૮-૯-૧૧-૧૩ અને ૧૪ તિથિની પ્રતિષ્ઠા થવાનું લખેલ છે.

સમંજસ વિશેષ હોય તો વૃદ્ધિમાસ ચૈત્ર અને જેઠ પણ શુભકાર્યમાં સ્વીકાર્યા છે. જુઓ તેજ લેખ સંગ્રહમાં લેખાંક ૭૭૨ માં બીજા ચૈત્ર શુદ્ધિ ૮, ૬૦૬ માં બીજા વૈશાખ, ૮૩૮ માં પ્રથમ આષાઢ વદી, ૭૨૫-૨૬ માં બીજા આષાઢ અને ૮૩૨ માં સં. ૧૨૦૯ નો બીજા જેઠ વદિનો ઉલ્લેખ છે. લેખાંક ૭૬૨-૮૦૫ અને ૮૨૦ માં ચૈત્ર શુદ્ધિની યાદી છે; અને લેખાંક ૫૫૮, ૭૭૫, ૮૦૧ અને ૮૧૦ (વાંદ ૪) માં જેઠ માસનાં બન્ને પક્ષો પ્રતિષ્ઠા માટે ગ્રહણ કર્યાં છે.

અત્યારે ઉદાપત્ર, સાંતિસ્નાત્ર, વૃદ્ધસ્નાત્ર અને પદાધિરોપણ વિષે મંગળ કાર્યો પણ શુક્રાસ્તમાં કરાય છે પણ જ્યોતિષ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ એ માર્ગ પ્રશ્ન નથી. માત્ર રોગાદિ-સાંતિ-ઝાંટે સાંતિસ્નાત્ર-મદાસ્નાત્ર શુક્રાસ્તમાં પણ કરી શકાય છે.

નસુદાન—

આ ગ્રંથ રચવામાં મુનિ જ્ઞાનવિજય અને મુનિ ન્યાયવિજય અવિભક્ત મદદનીશો છે, શેઠ દરિયાઈની ખાસ પ્રેરણા છે. પૂ. પા. આચાર્ય-મદારાજ ચોવિજયમેષ સરિએ ગ્રંથ શુદ્ધિમાંની ઉદ્યાસ્ત શુદ્ધિની યાદાની

જેવું અને નેહની શ્રૂલ સુધારાની છે; એ વયોદહ-અનુભવ ૧૬ પૂજ્ય અમ
વિજયજી મ. સા. ને તો કેમ જુલાય ? તેમણે જરૂરી સાધનો પૂરાં પામ
છે. ૫૦ વિચારણા વિ. મ. પરિશિષ્ટો ૬-૧૦ અને ૧૧ ની ડાખી પૂર
પાડી છે. અમૃતલાલ અમરચંદ સત્યોતે આ પુસ્તકની સંપૂર્ણ પ્રેક્ષા કરી
કરી આપી છે; અને ૫૦ અંગાલાલ ભાષ્યે અનુક્રમશઃ તથા શુદ્ધિ
પત્રક કરેલ છે, હું આ દરેકનો હિપકૃત છું.

વાંચકમહાશયો આ ગ્રંથમાં જે જૂલ સામે તે મૂલ્યવરો તો ખીંછ
આવૃત્તિમાં સુધારવા તરફ સક્ષમ રાખીય.

સં. ૧૯૮૩ આ. દ. સં. ૬
વસંતપંચમી-રવિવાર
મુંબઈ

} હીંચ ચારિત્રચરણાપાસક-દર્શન

ખદાર પડી ચૂક્યો છે—

આપત્તનોમાં વિચાર વિનિમય કરવા માટે,

વિશ્વરચના પ્રબંધ.

એ શું છે ?

૫૪-૨૪૧.

પરિશિષ્ટો-૮

ચિત્રો-૧૬.

વિમલ ભાવ શા. ૧-૮-૦ (૮પાલ ખર્ચ જુરો).

અંમાં શું છે ? પૂખ્તિ વિચર છે કે ફરે છે અંધારિ
અને નાનં. ના અંધાર ફરેલા લાગનાર વિચાર-પદ્ધતિ,
ઉપરોક્ત મોંદર્બ અને સમાવેશનાની કસોટી.

હવે—

શ્રી ચારિત્ર અભાસક મીડી, A,
૧૦ હાઈવે, ૧૦૦ પદવાજીમાં ૫.

પ્રીદિનશુદ્ધિ-વિશ્વપ્રભાની અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ	ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
ગલાચણ ...	૧	૬ કાલવેળા ...	૨૨	
* વારદ્વાર.		૭ વર્ગ્ય વર્ષ પ્રહર ...	૨૨	
પારો અને સ્વમાવો ...	૨	+ દિવસનાં શુભાશુભ		
વાર લાવવાની રીતિ...	૩	ચોખડીયાં ...	૨૩	
વાર ફળ ...	૪	,, અત્યંતવર્ત્ય કાળ ...	૨૪	
વારમાં કાર્ય સિદ્ધિ ...	૫	,, ધડીપળાદિનુ માપ ...	૨૪	
વારોની ચર સ્થિરતા...	૫	,, વારની વિશ ધડીઓ ...	૨૫	
કાલહોર ...	૬	,, મહોનાં નામો ...	૨૫	
+ દિનરાત્રિ હોરા યંત્ર	૭	,, ,, રાશિભોગ ...	૨૫	
ચોખડીયાના નામો ...	૮	,, ,, મહોની ગતિ ...	૨૫	
+ ચોખડીયાનો કોઠો ...	૯	,, ,, ત્રિશાંસ ભોગ ...	૨૫	
+ શુભાશુભ ધડી યંત્ર...	૧૦	,, ,, છવર્ગ ભોગ ...	૨૫	
બાર માસનો ધડી યંત્ર...	૧૦	,, ,, હારાદત્ત સ્વરૂપ ...	૨૫	
બાર પ્રારંભ ...	૧૨	,, ,, ઉદ્યાસ્ત દશાં ...	૨૭	
સંક્રાન્તિમાં દિનમાનક્રમ	૧૩	,, ,, ઉદ્યાસ્ત કાળ ...	૨૭	
દિનમાન વૃદ્ધિ હાનિ ...	૧૪	,, ,, આતચાર ...	૨૮	
૨-વાર પ્રવૃત્તિ ...	૧૪	,, ,, વક્રી મહ ફળ ...	૨૮	
+ દિનમાન યંત્ર ...	૧૫	,, મહોનાં સ્વભાવ સિંગ ...	૨૯	
૩-વાર પ્રવૃત્તિ ...	૧૬	,, મહોની મૈત્રો સત્ત્વભાવ ...	૩૦	
૪-વાર પ્રવૃત્તિ ...	૧૬	,, મહ સંગી વિવરણ ...	૩૧	
૫ ચાતોળાં મુવેલા ...	૧૭	+ મહચક્ર ...	૩૫	
૬ કુલિકાદિ ૪ કુવેલા ...	૧૮	* તિથિદ્વાર.		
,, કુલિકાનયન પ્રકાર ...	૧૯	૭ વર્ષારંભ વિચાર ...	૪૩	
,, ત્રિશ મુહુર્તો ...	૨૦	,, સિંહસ્થ ગુરુ ...	૪૪	
,, મુહુર્તનાં સ્વામી ...	૨૧	,, ગુરુનિપિદ્ધ કોર્થો ...	૪૪	
,, કુલિક મુહુર્તો ...	૨૧	,, લુપ્તસંવત્સર દોષ ...	૪૫	
,, કુલિક બળ ...	૨૧	,, સૌર વર્ષ ...	૪૬	
,, કંટક ...	૨૧	,, ચાંદ્ર વર્ષ ...	૪૬	
,, ઉપકુલિક ...	૨૧	,, તથા પ્રકારના મહિના ...	૪૬	
		,, તથા તથા અવન ...	૪૭	

” નક્ષત્ર મુખ ...	૮૬	૨૧ યજ્ઞર્થપતિ ફળ ...	૧૨૨
” નક્ષત્રોની દૃષ્ટિ ...	૮૬	” રાશિનક્ષત્ર પાપા ...	૧૨૩
” નક્ષત્રની નાડી ...	૮૬	” રાશિના અક્ષરો ...	૧૨૩
” નક્ષત્રોની ચોનિ ...	૮૬	” રાશિનું સ્વરૂપ ...	૧૨૪
” નક્ષત્રના અક્ષરો ...	૮૭	” રાશિનો રંગ ...	૧૨૫
” નામ ભના કાર્યો ...	૮૮	” રાશિની દિશાઓ ...	૧૨૫
” નવ પ્રકારના નક્ષત્રો ...	૮૯	” રાશિની સંજ્ઞા ...	૧૨૫
” નપદ્મચક્ર ...	૯૦	” રાશિનો સ્વભાવ ...	૧૨૫
” નક્ષત્ર પીડા ...	૯૦	” રાશિનો ઉદય ...	૧૨૫
” રાવ નક્ષત્ર ...	૯૦	” રાશિનાં ક્ષિંગ ...	૧૨૫
” નક્ષત્રદ્વય તિથિ ...	૯૧	” રાશિના સ્વામીઓ ...	૧૨૬
” ભદ્રચ્છ ફળ પાક ...	૯૧	” અહોના ઉચ્ચાંશો ...	૧૨૬
” નક્ષત્ર ચક્ર ૯૨ થી ૯૭	૯૨ થી ૯૭	” ઉચ્ચ અહ ફળ ...	૧૨૭
” નક્ષત્ર શુદ્ધિ ...	૯૮	” સ્વમહી ફળ ...	૧૨૭
” પુખ્ત નક્ષત્રનું બળ ...	૧૦૨	” નીચઅહ ફળ ...	૧૨૮
૨૦ અભિજિત નક્ષત્ર નિર્ણય ...	૧૦૨	” ત્રિકોણ સ્થાન ...	૧૨૯
” તિથિ વાર નક્ષત્ર કરણનું બળાબળ ...	૧૦૩	” ઉચ્ચાદિ શ્રેષ્ઠ ત્રિશાંશો ...	૧૨૯
” લગ્ન બળ ...	૧૦૬	” મૈત્રીભાવ ...	૧૨૯
” રાશિદ્વાર		” પ્રાશિલગ્ન ચક્રમ ...	૧૩૦
૨૧ રાશિપાદ વિચાર ...	૧૦૬	” લગ્નદ્વાર	
” બાર રાશિ ...	”	” લગ્નશુદ્ધિ વર્ષનમ ...	૧૩૭
” બાર રાશિનાં નક્ષત્રો ...	૧૦૭	” કુંડલીની રીતિ ૧૩૭ (૧૪૮)	
” ઇષ્ટકારિનું જ્ઞાન ...	૧૦૮	” બારભાવો ...	૧૩૮
” મધ્યાન્હ છાયા પદ ...	૧૦૯	” બાર લગ્નનાં કાર્યો ...	૧૩૯
” રાશિની આંતર્યુક્તિ ...	૧૧૦	” સામાન્ય ગોચર શુદ્ધિ ...	૧૪૦
” સૂર્ય સુક્તિ ...	૧૧૧	” વિશેષ ગોચરશુદ્ધિ ...	૧૪૨
” સ્થૂલ લગ્ન ...	૧૧૨	” વલગ્નો ...	૧૪૨
” સાયન લગ્ન ...	૧૧૪	” ૬-૮-૧૨ સ્થાનો ...	૧૪૩
” ગુજરાતનાં લગ્ન પંચો ...	૧૧૫	” જન્મ રાશિ ...	૧૪૪
” સ્પષ્ટ સૂર્ય ...	૧૧૭	” અનિષ્ટ અહ શુદ્ધિ ...	૧૪૪
” નિરયન લગ્ન ...	૧૧૭	” નિષિદ્ધ અહો ...	૧૪૫
” ૭ વર્ગની શુદ્ધિ ...	૧૧૮	” કુચોગ દોષ ...	૧૪૫-૪૬
” નવાંશની મુખ્યતા ...	૧૨૦	” લગ્નનો ચક્ર ...	૧૪૭
” વાવગ શુદ્ધ ત્રિશાંશો ...	૧૨૨-(૧૨૩)	” ભાવકળની કૃતિ ...	૧૪૮

[illegible]

૧૭. ભમશુ યોગ ... ૨૨૧	૧૭. વર્ત્ત્ય અમૃતસિદ્ધિ... ૨૪૩
૧૮. ધૂમિતાદિ યોગો ... ૨૨૧	૧૮. (અમૃતધર્મો) ... ૪૧૦
૧૯. ચતુષ્ક યોગ ... ૨૨૨	૪૪ ઉત્પાતાદિ ચાર યોગ... ૨૪૧
૨૦. કુલ્ય યોગ ... ૨૨૩	૪૫ ચમંડંત્ર મને જન્મ નક્ષત્ર ૨૪૪
૨૧. હિંબર યોગ ... ૨૨૩	૧૭. વર્ત્ત્ય મશુ ... ૨૪૬
૨૨. કુમાર યોગ ... ૨૨૩	૧૮. જન્મ ચક્ર ... ૨૪૭
૨૩. ત્રિકયોગ કુમાર રૂળ ૨૨૪	૧૯. શત્રુયોગ
૨૪. રાજયોગ ... ૨૨૬	૨૦. ચરયોગ
૨૫. ત્રણ યોગોનું બળ... ૨૨૫	૨૧. યમદંધ્રા યોગ
૨૬. જ્યેષ્ઠ યોગ ... ૨૨૬	૪૬ વર્ત્ત્ય યોગ ... ૨૪૮
૨૭. અમૃત સિદ્ધિ યોગ. ૨૨૭	૪૭-૪૮ વારતિયિનાં અશુભયોગો ૨૪૬
૨૮. અબળાદિ યોગ ... ૨૨૭	૨૨. મૃત્યુ યોગ ... ૨૪૯
૨૯. વિષ યોગ ... ૨૨૮	૨૩. દુષ્ટ યોગ ... ૨૫૦
૩૦. સર્વાંક યોગ... ૨૨૮	૨૪. યોગનું ધર ... ૨૫૦
૩૧. ત્રણ યોગો ... ૨૨૮	૨૫. સંવર્ત્તક યોગ ... ૨૫૦
૩૨-૩૩ દ્વિપુષ્કર ત્રિપુષ્કર-વંચક ૨૨૬	૨૬. ચવાર યોગ ચક્ર ... ૨૫૧
૩૪. ત્રિયોગ પંત્રકમ્ ... ૨૩૧	૪૬-૬૦ ગંઢાંત યોગ ... ૨૫૫
૩૫. વિષ્કંભાદિનો ધર્મ ધટી ૨૩૨	૨૭. ગંઢાંત રૂળ
૩૬. વિષ્કંભાદિ ૨૭ યોગ ૨૩૩	૨૮. સંધિદોષ ... ૨૫૬
૩૭. વિશેષ દૂરતા ... ૨૩૩	૫૧. વજ્રપાત યોગ ... ૨૫૭
૩૮. વ્યતિપાતનું નિવારણ ૨૩૪	૨૯. કાશમુખી ... ૨૫૮
૩૯-૪૦ જ્ઞાનન્દાદિ યોગો ૨૩૪	૩૦. જ્ઞાના મુખી ... ૨૫૯
૪૧. શુભાશુભ યોગો ... ૨૩૭	૩૧. વર્ત્ત્ય યોગ ... ૨૫૯
૪૨. વર્ત્ત્ય ધટી ... ૨૩૭	૬૨-૬૩-૬૪ મૃતક નક્ષત્રો ૨૬૧
૪૩. ત્રિયોગ ચક્ર ... ૨૩૮	૩૨. દુષ્ટ યોગો ... ૨૬૦
૪૪. સર્વાંક સાત યોગો... ૨૩૯	૩૩. કુયોગ વર્ત્ત્ય ધટી... ૨૬૦
૪૫-૪૬ વારતિયિના ગુમયોગો ૨૩૯	૩૪. યોગ શુદ્ધિ... ૨૬૧
૪૭. રિક્તા તિયિનું યોગબળ ૨૪૦	૩૫. તિયિ મૃત્યુ યોગ ચક્ર ૨૬૧
૪૮-૪૯-૫૦-૫૧ વાર નક્ષ-
ત્રનો ગુમયોગ ... ૨૪૦	૩૬. તિયિ યોગ ચક્ર ... ૨૬૨
૫૨. સાત વારનો શુભ યોગ ૨૪૧	૫૫-૬૯ નક્ષત્રોની સીધાસિધ્ધા ૨૬૩
૫૩. અમૃતસિદ્ધિ યોગ ... ૨૪૨	તિયિનાં કાર્ય ૨૬૪

અમન વિભાગ ...	૩૦૦	મ્રમ ફળ ...	૩૨૬
નરવિચાર ચક્ર ...	૩૦૦	ભુવન દિશા ...	૩૨૬
૧ ચંદ્ર ચાર ...	૩૦૧	વાસ્તુનો જન્મ ...	૩૨૬
ત્રણ ઉદય ...	૩૦૧	સોળ ધરનાં નામ ...	૩૨૬
રાશિ ચંદ્ર ...	૩૦૨	(૧) ક્ષેત્ર ફળ ...	૩૨૮
નચંદ્રચાર ચક્ર ...	૩૦૩	જાગીમાં નળ વેધ ...	૩૨૯
૮૪ શુક્રચાર કવન ...	૩૦૩	નામાંકનું ફળ ...	૩૨૯
સન્મુખ શુક્ર ફળ ...	૩૦૪	(૨) આપનું વર્ણન ...	૩૩૦
અપનાદ-અધશુક્ર ...	૩૦૪	(૩) મદ્દ જન્મ નક્ષત્ર ...	૩૩૧
બુધ-મંગળનો નિષેધ ...	૩૦૬	(૪) તારા ...	...
અમન વિભાગ ...	૩૦૬	(૫) દાર ...	...
૯૬ પાશ બને કાઢ ...	૩૦૬	(૬) રાશિ ...	૩૩૨
વાર કાળ ...	૩૦૭	(૭) બધ ...	...
નમહાનુ દિક્ષ્યક્ર ...	૩૦૮	(૮) અંશ-શુભધર ...	૩૩૩
૯૬ હંસ ચાર ...	૩૦૮	(૯) અધિપતિ ...	૩૩૪
સ્વરોદય નાડી ...	૩૦૮	(૧૦) વર્ગવૈર ...	...
તત્ત્વો ...	૩૧૧	(૧૧) ઉત્પત્તિ ...	...
સ્વરોદય તત્ત્વ ચક્ર ૩૧૨-૩૧૩		(૧૨) તત્ત્વ ...	...
ત્રણ નાડીનું જ્યોતિષાંગ ૩૧૩		(૧૩) આયુષ્ય ...	...
તત્ત્વ વિવરણ ...	૩૧૪	અહારંભ ...	૩૩૫
યોગ ...	૩૧૫	તિથિવાર નક્ષત્ર ...	૩૩૬
નાડીમાં શુભ કાર્યો ...	૩૧૫	પાસ ...	૩૩૭
તત્ત્વમાં શુભ કાર્યો ...	૩૧૬	વૃષ ચક્ર ...	૩૩૭
પૂર્ણાંગનાં કાર્યો ...	૩૧૭	સન્ન મહો ...	૩૩૭
ચંદ્રનાડીનાં કાર્યો ...	૩૧૮	ભૂમિ પરીક્ષા ...	૩૩૮
સૂર્યનાડીનાં કાર્યો ...	૩૧૯	ખાતના માસો ...	૩૩૯
સુપુખ્યા નાડીનાં કાર્યો ...	૩૨૦	શરણ પંચક-કૃતિકા ...	૩૪૦
તત્ત્વોનાં ભુદાં ભુદાં કાર્યો ...	૩૨૦	નવા ધરનું દાર ...	૩૪૦
સ્વરોદયની મદત્તા ..	૩૨૧	૮૮ પ્રવેશનાં નક્ષત્રો ...	૩૪૧
નિર્વાણ વેધ ...	૩૨૧	ગામની રાશિ-વશા ...	૩૪૧
સન્મોનાં તત્ત્વો ...	૩૨૨-૨૩	મામ-તિથિ-વાર ...	૩૪૨
પ્રયાણમાં પૂજા નાડી ૩૨૪-૨૫		શુભાશુભ નક્ષત્રો ...	૩૪૩
જ્યોત્ય દાર.		અશુભ નવમુ ...	૩૪૪
૮૮ મુશ્વત મિહામ્બાવન ...	૩૨૫		

વહાણુ માટે	..	..	નવાંશ દળ...	...
વિવાહ માટે ...	૪૦૨	..	પડવર્ગો-એ નવાંશો	..
વિવાહનાં મુહુર્તો ...	૪૦૪	..	મદસ્થાપના	...
વિવાહ કુંડળા કોષ્ટક	..	..	બાર સુવનનું દળ...	..
વિવાહમાં અપવાદ	૪૦૫	..	પ્રતિષ્ઠા મદ ચક્ર	..
રાજ્યાશિષેક	..	૧૨૭	વર્ગ્ય નશત્રો...	...
રાજ્યાશિષેક મૃદસ્થાપના	૪૦૬	..	અન્ય દેવદેવી માટે	..
દૂર કાર્યો ...	૪૦૬	..	પ્રતિષ્ઠા દાળ શંકા	..
સતકાર્યો ...	૪૦૭	..	* નક્ષત્ર દોષ દ્વાર.	..
શુભસ્તમાં શાંતિ કાર્યો	૪૦૮	૧૨૮-૨૬-૧૦	સાત દોષો	..
અશ્લેષા શાંતિ ...	૪૦૯	૧૨૧-૧૨૨	તેનું ફલ	...
અમૃત લગ્નો ...	૪૦૯	૧૨૩	ઉપમદ	...
* શુદ્ધિદ્વાર કથન.	..	૧૨૪	एकाग्रल	...
૧૨૧ શુદ્ધિ પ્રકાર ...	૪૧૦	..	* અભ્યુદય ચક્ર	...
૧૨૨-૧૨૩ માસ-દિવસનો શુદ્ધિ	૪૧૧	..	બીજી રીતે એકાગ્રલ	..
વિશ્વનામાવાળી ...	૪૧૨	..	એકાગ્રલ દળ	...
૧૨૪ દિનશુદ્ધિ ...	૪૧૩	..	* પાદવેધ યંત્ર	...
* દિશા દ્વાર.	..	૧૩૬	પાત યોગ	...
૧૨૫ દીક્ષાનાં નક્ષત્રો...	૪૧૪	..	૭ પાતનાં નામો	...
માસ-સંક્રાંતિ-અસ્ત	૪૧૫	..	પાતનું બળ	...
વાર-તિથિ-નક્ષત્રો	૪૧૫	૧૩૬	જ્ઞાતા	...
મ્રત્યુના યોગ-યોગો	૪૧૬	..	સત્તાદોષ દળ	..
લગ્ન, નવાંશ, વર્ષ	૪૧૬	૧૩૭	સત્તરાસાકા વેધ	..
શુભ ત્રિશંશો ...	૪૧૭	..	* અપ્તરાસાકા યંત્ર	..
નદીસાકુંડળા કોષ્ટક	૪૨૦	..	પાદાંતરિત વેધ દળ	..
અસિધ્ધને બળ-નામ	૪૨૦	..	વેધ મતાંતરે	..
ચરિત્ર મૂર્તિ ...	૪૨૧	..	વેધ નિવારણ	..
* પ્રતિષ્ઠા દ્વાર.	..	..	મળ પ્રકારનાં વેધ	..
૧૨૬ પ્રતિષ્ઠા દીક્ષાનાં નક્ષત્રો	૪૨૧	૧૩૮	પંચશક્તિ વેધ	..
સિદ્ધસ્થ ગુર્વાદિ ...	૪૨૨	..	* વેધ ચક્ર	..
માસ-તિથિ ...	૪૨૨	..	બળ દળ અને પ	..
વારદળ ...	૪૨૩	..	* શિષ્ટસિદ્ધિ	..
નક્ષત્રો, યોગ, લગ્ન	..	૧૩૯	છાંદાલગ્ન	..
		..	અંતરંગ લગ્ન	..

" છાયાપત્ર ...	૪૪૭	" ગોરજ લગ્ન ...	૪૪૮
" કાર્ય પ્રારંભ ...	"	" કાળ અને બળ ...	૪૪૯
" લગ્નનાં દોષો ...	૪૪૮	" આવશ્યક શુદ્ધિ ...	૪૫૦
" છાયાનું બળ ...	"	" ગોરજમાં દોષો ...	૪૫૧
૧૪૦ ધ્રુવચક ...	૪૪૯	" ગોધૂલિ-કે ધૂલિ ...	૪૫૨
" ધ્રુમાંકડીનું ચાન ...	"	" શુભ વર્ણુ વિવાહ ...	"
" ધ્રુલગ્ન કાળ ...	૪૫૦	" શિવચક્ર બળ ...	"
" ધ્રુવ લગ્નનાં કાર્યો ...	"	" ચક્રન ...	૪૫૧
૧૪૧ શંકુસ્થાપના ...	૪૫૦	" ચિત્રોક્ષાત્ર ...	૪૫૨
" બળ અને કળ ...	"	૧૪૨ નદી પ્રમુલ મુદ્દત ...	૪૫૩
" બે અભીચ ...	૪૫૧	૧૪૩ મન્ય રચના પત્ર ...	૪૫૪
" મધ્યાદન કાળ ...	"	અંધનો ઉદ્દેશ ...	"
" વર્ણ ૨૦ પત્રો ...	"	સાધુનો માર્ગ ...	"
" ઉપાકાળ ...	"	૧૪૪ મન્યકારની પ્રશસ્તિ ...	૪૫૫
" સંધ્યાકાળ ...	"	નિવેચનકારની પ્રશસ્તિ ...	૪૫૬

ઇતિ કાર્યખંડ સમાપ્ત

પરિશિષ્ટો.

૧ કૅન પંચાંગ ...	૪૫૮	" મહાવા વંચ ...	૪૫૯
૨ વીર વર્ણ નિર્ણય ...	૪૫૯	૬ અર્પકાંડ ...	૪૬૦
૩ સપ્ત પંચાંગ ...	૪૬૦	" પ્રતાપો ...	૪૬૧
૪ મામ જલિ-દાનિ વિચાર ...	૪૬૧	૧૦ ઉપરેલમાળા ચક્રન ...	૪૬૨
" " " " ...	૪૬૨	" સ્ત્રિવન વિચાર ...	૪૬૩
૫ મહાવાચના ...	૪૬૩	" વજ્રપ્રભ ...	૪૬૪
૬ મહિ વિચાર ...	"	૧૧ પાગની બળક ...	૪૬૫
૭ મહાવાચના ...	૪૬૪	૧૨ સુનમીન વિચાર-માન ...	૪૬૬
૮ મહાવાચના ...	૪૬૫	૧૩ મહાવાચ ...	૪૬૭

શ્રીવર્ધમાનસ્વામિને નમો નમઃ ।

લઘ્વિનિધયે ગણધરાય શ્રીગૌતમસ્વામિને નમઃ ।

શ્રી રત્નશેખરશ્ચરિ વિરચિતા.

દિનશુદ્ધિઃ

વિશ્વપ્રભા-વિવેચન સહિત

પ્રણમું વીર જીજ્ઞાસુને પ્રીતિ ધરી, માંગદય હાતારને;
શ્રીમદ્ ગૌતમ સ્વામિને મન થકી, ને શ્રુતને જ્ઞાનને;
શ્રીચારિત્ર મુર્તિ સદૃશ નમી, સન્મિત્ર આહી સદા,
દિનશુદ્ધિ દીપિકાનું તેજ લઈને, વિસ્તાર વિશ્વપ્રભા ॥૧॥

જોડમયં જોડગુરું,
વીરં નમિઝ્ઞ જોડદીવાડ ।

દિનસુદ્ધિદીવિશ્રમિણં,
પયઢત્યં ચેવ પયઢેમિ ॥૧॥

અર્થઃ—જ્યોતિષમય અને જ્યોતિષના ગુરૂપ
શ્રીમદ્દાવીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને જ્યોતિષ
દીપકથી આ પ્રગટ અર્થવાળી દિનશુદ્ધિ નામની
દીપિકાને પ્રમદાવું છું.

વિવેચન—અન્યકર્તા શ્રીરત્નશેખર સૂરીશ્વરજી દિનશુદ્ધિ
નામના જ્યોતિષના અન્યને બનાવતાં પ્રારંભમાં “ જોઈમયં ”
કૃત્યાદિ શબ્દોથી મંગલાચરણ કરે છે. જોકે મંગલાચરણ કરવામાં
અનેક ધ્યેય પદાર્થો હોય છે, પણ અન્યકારને જે ક્રિયા કરવાની
છે તે ક્રિયાની પૂર્ણતાની ટોચે પહોંચેલા મહાપુરુષનું મંગલાચરણ
કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ શીઘ્ર થાય છે. એજ કારણથી પ્રસ્તુ-
અન્યકાર મહાત્મા પણ, સચરાચર જગતના ભાવની ઉત્પત્તિ
સ્થિતિ અને લયને બાલુનારા સર્વજ્ઞ ભગવંતને તે કોટિ
સ્થાપી સંપૂર્ણ હૃદયે પહોંચેલા તે પરમાત્માનીજ પ્રથમ રૂ-
કરે છે. વગી અંતિમ તીર્થકર પરમાત્મા શ્રી મહાવીર જ્ઞ
અનંત ગુણવાળા અને અચિન્ત્ય સામર્થ્યવાળા છે, તે
અહીં અંચની સિદ્ધિ માટે ઉપયોગી ગુણો દેખાડવા પૂર્વકજ
તેમની સ્તુતિ કરે છે. તે પ્રથમજ “ જોઈમયં ” થી જણાવે છે કે
વીરપ્રભુ જ્યોતિષમય છે, જોઈએ જેમના નામમાત્રથી જ્યોતિ-
ષની સિદ્ધિ થાય છે. કેમકે—ઉત્તરોત્તર ભગદેખાડવામાં સમસ્ત
નક્ષત્ર અને ગ્રહના ભગ કરનાં ધર્મને અધિક બજાવતું કરે
છે. અથવા જ્યોતિષમય જોઈએ જે પ્રભુ જગદગના જ્ઞાનથી મુક્ત
છે. વગી “ જોઈમયં ” એ વિશેષગુણથી જણાવે છે કે—જે પરમા-
ત્મા જ્યોતિષકરના સામર્થ્યવાળા છે અને તેથીજ તેમ
પ્રજ્ઞ છે, એવા વીર પદના નામને જમન્કાર કરીને દિનશુદ્ધિ
રીતિકા નામના મંચને લુંકું લું. આથી અન્યકારે મંચનું ન
મુદાગમન છે. અને મંચના વિષય પણ દર્શાવે કર્યો છે. જોઈએ
જ્યોતિષગ્રાન્થ નિર્ણય મુદ્દાને અને કલ્પાદ્ય એમ પણ મંચ
નિર્ણય છે. મુદ્દાને જ્યોતિષ પદ સમાના બાબતો નામ
અહીં શુદ્ધિથી જણાવ્યા છે, જે પરીક્ષા પ્રતિષ્ઠાના સમાપ્તિ
દર્શન દર્શન વગેરે જાણી જાણીના રહેતે કર્યો નો
કે દર્શનની રૂપરેખા નો આજ્ઞા રહેતે કર્યો નો
અર્થે—જાણે દર્શનના અર્થને સમજાવે દર્શનના

ના. સૂરિજી “ પચડત્યં ” એ શબ્દથી કહે છે કે, દીપિકાથી રેક પદાર્થો પ્રગટપણે જોઈ શકાશે, અથવા આબાલગોપાલ નાણુ તેના અર્થને સહેલાઈથી સમજી શકશે. વળી અંથકાર નાણુએ છે કે— જોઈદીવાત એટલે કેટલાક જ્યોતિષદીપકો છે, તેમાંથી આ દિનશુદ્ધિ દીપિકા પ્રગટાવેલ છે. ॥ ૧ ॥

આ રીતે મંગલાચરણ કરી સૂરિજી પ્રથમ વારના અધિ-પતિઓ તથા તેમના સ્વભાવને જણાવતા કહે છે—

રવિ-ચંદ-ભોમ-બુધ-ગુરુ-

સુકસણિવા કમેણ દિણનાહા ।

ચં સુ ગુ સોમા મં સ ર,

કૂરા ચ બુહો સહાયસમો ॥ ૨ ॥

અર્થ—રવિ સોમ મંગળ બુધ ગુરુશુક અને શનિ, એ દિવસોના સ્વામી છે. (આ સાતે દિનનાથો વારાફરતી આવે છે.) જે માંહેના ચંદ્ર શુક અને ગુરુ સૌમ્ય સ્વભાવવાળા છે. મંગળ શનિ અને રવિ ક્રૂર સ્વભાવના છે, અને બુધ મધ્યમ—સહાયક સમાન છે.

વિવેચન—રવિ આદિ સાતે ગ્રહો એકેક દિવસનો ભાગ હયે છે, જેથી જે ગ્રહનો જે દિવસ હોય તે તે ગ્રહના વાર તરીકે એટલે રવિવાર સોમવાર એમ. બોલાય છે. (આ વાર ભાવવા માટે એવી સામાન્ય રીતિ છે કે—જેવ શુદ્ધિ એકમથી ગયેલા માસને દોઢા કરી ગત તિથિ જોડી આતંથા ભાગ દેવો, એટલા આંક રોગ રહે તેટલો વર્ષશવારથી^૧ ઇષ્ટિવાર જાણવો.

૧ જેવશુદ્ધિ એકમનો વાર વર્ષેષ, મેષસંક્રાન્તિનો વાર મંત્રી, કર્ક સંક્રાન્તિનો વાર સસ્ત્રેષ, શુદ્ધિ એકમનો વાર માસેષ, અને સાત સાત દિવસે જાણાને વાર દિનેષ કહેવાય છે. જેમાં સ્વામી તરીકે તે નામના ગ્રહો દોષ છે.

વિવેચન—અન્યકર્તા શ્રીરત્નચેખર સૂરીશ્વરજી દિનગુરુ
નામના જ્યોતિષના અન્યને બનાવતાં પ્રારંભમાં “લેખમય”
ઈત્યાદિ શબ્દોથી મંગલાચરણ કરે છે. જોકે મંગલાચરણ કરવામાં
અનેક ધ્યેય પદાર્થો હોય છે, પણ અન્યકારને જે ક્રિયા કરવાની
છે તે ક્રિયાની પૂર્ણતાની ટોચે પહોંચેલા મહાપુરુષનું મંગલાચરણ
કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ શીઘ્ર થાય છે. જોઈ કારણથી પ્રસ્તુત
અન્યકાર મહાત્મા પણ, સુચરાચર જગતના ભાવની ઉત્પત્તિ
સ્થિતિ અને લયને જાણનારા સર્વજ્ઞ ભગવંતને તે કોટિમાં
સ્થાપી સંપૂર્ણ હૃદયે પહોંચેલા તે પરમાત્માનીજ પ્રથમ સ્તુતિ
કરે છે. વળી અંનિમ તીર્થંકર પરમાત્મા શ્રી મહાવીર સ્વામી
અનંત ગુણવાળા અને અચિન્ન સામર્થ્યવાળા છે, તો પણ
અર્ધા અંધની સિદ્ધિ માટે ઉપયોગી ગુણો દેખાડવા પૂર્વકજ
તેમની સ્તુતિ કરે છે. તે પ્રથમપદ “લેખમય” થી જણાય છે
વીરપ્રભુ જ્યોતિષમય છે, એટલે જેમના નામમાત્રથી જ્યોતિષ
પણ સિદ્ધિ થાય છે. કેમકે—ઉત્તરોત્તર જગ દેખાડવામાં સમર
જગત્ર અને મદના જગ કરતાં ધર્મને અધિક જગવાનું કહે-
છે. અથવા જ્યોતિષમય એટલે જે પ્રભુ જગજગતના જ્ઞાનથી મુક્ત
છે. વળી “લેખમય” એ વિશેષગુણથી જણાય છે કે—જે પરમા
ત્મા જ્યોતિષક્રિયાના સામર્થ્યવાળા છે અને તેથીજ તેમને
પૂજ્ય છે, એવા વીર પદના નામે જગત્કાર કરીને દિનગુરુ
દીપિકા નામના મંચને પૂરું પૂ. આથી અન્યકારે મંચનું ના
મંચનું છે. અને મંચનું નિર્ણય પણ કર્યું છે. એટલે

વના સૂરિજી “ પચડ-ચં ” એ શબ્દથી કહે છે કે, દીપિકાથી દરેક પદાર્થો પ્રગટપણે જોઈ શકાયે, અથવા આબાલગોપાલ પણ તેના અર્થને સહેલાઈથી સમજી શકયે. વળી અંથકાર જણાવે છે કે— જોઈદીવાલ એટલે કેટલાક જ્યોતિષદીપકો છે, તેમાંથી આ દિનશુદ્ધિ દીપિકા પ્રગટાવેલ છે. ॥ ૧ ॥

આ રીતે મંગલાચરણ કરી સૂરિજી પ્રથમ વારના અધિ-પતિઓ તથા તેમના સ્વભાવને જણાવતા કહે છે—

રવિ-ચંદ-ભોમ-બુદ્ધ-ગુરુ-

સુક્રસણિયા કમેણ દિગ્ગનાહા ।

ચં સુ ગુ સોમા મં સ ર,

કૂરા ય બુદ્ધો સહાયસમો ॥ ૨ ॥

અર્થ—રવિ સોમ મંગળ બુધ ગુરુશુક અને શનિ, એ દિવસોના સ્વામી છે. (આ સાતે દિનનાથો વારાફરતી આવે છે.) જે માંહેના ચંદ્ર શુક્ર અને ગુરુ સૌમ્ય સ્વભાવવાળા છે. મંગળ શનિ અને રવિ ક્રૂર સ્વભાવના છે, અને બુધ મધ્યમ—સહાયક સમાન છે.

વિવેચન—રવિ આદિ સાતે ગ્રહો એકેક દિવસનો ભાગ રહે છે, જેથી જે ગ્રહનો જે દિવસ હોય તે તે ગ્રહના વાર તરીકે એટલે રવિવાર સોમવાર એમ જાણાય છે. (આ વાર ભાવવા માટે એવી સામાન્ય રીતિ છે કે—ચૈત્ર શુદ્ધિ એકમથી ગણેલા માસને દોઢા કરી ગત તિથિ જોડી આતંથા ભાગ દેવો, એટલા આંક રેખા રહે તેટલો વર્ષેશવારથી? ઈષ્ટિવાર જાણવો.

૧ ચૈત્રશુદ્ધિ એકમનો વાર વર્ષેશ, મેષસંક્રાન્તિનો વાર મંત્રી, ર્ક સંક્રાન્તિનો વાર ઇસ્વેશ, શુદ્ધિ એકમનો વાર માસેશ, અને સાન સાન તિવસે નાદાને વાર દિનેશ કહેવાય છે. જેમાં સ્વામી તરીકે તે નામના ગ્રહો દોષ છે.

અર્થ—પ્રાચીન પુરુષોએ રવિ વિગેરે સાત વારે
અનુક્રમે ચર, સ્થિર, ઉચ્ચ, મિથ્ર, લઘુ, મૃદ અને વીર
કહેલા છે.

હવે સાત વારને આશ્રીને કાળહોરા કહે છે—

ચં સ ગુ મં ર સુ બુ વલય—

કમસો દિણવારમાહુડ કિંચા ।

સહુ ઘડી દો માણા,

હોરાહિવ પુણ્યફલજણયા ॥ ૩ ॥

અર્થ—ચંદ્ર શનિ ગુરુ મંગળ રવિ શુક્ર અને
બુધના વસ્યાકારમાં દિવસના વારને મુખ્ય કરીને
અઢી અઢી ઘડીની હોરા આવે છે, જે પોતાના વા-
રની સાથે આવે તો પરિપૂર્ણ ફળ આપે છે.

વિવેચન—એકેક હોરા અઢી અઢી ઘડીની હોય છે, એમ
શનિ દિવસની ૬૦ ઘડીમાં ચાવીશ હોરા આવે છે. તેમાં એક
કમ છે કે—પ્રથમ સવારમાં પહેલી હોરા એકતા વારની હોય છે
ત્યાર પછી અનુક્રમે છઠ્ઠા છઠ્ઠા વારની હોરા આવે છે. આજ
વાન મુળ ગાથામાં એકતાના વસ્યાકારથી જણાવેલ છે. એટલે
એકતા પહેલી હોરા ચંદ્રની, બીજી શનિની, ત્રીજી ગુરુની,
ચોથી મંગળની, પાંચમી રવિની, છઠ્ઠી શુક્રની, સાતમી બુધની,
આઠમી ચંદ્રની, એમ અનુક્રમે ગણ્યા જતાં દાસીશ્રી હોરા
મુળની આવે છે. પછી બીજી દિવસે મંગળ પાંચમી હોરાથી
પહેલી મંગળની હોરા આવે છે. આ રીતે દરેક વારમાં આવે
૧૨મી હોરા આવે છે. જે પોતાના વાનના કારણે કે ફળ આપે
છે, એટલે દરેક વારને પોતાની જગ્યાએ ફળ આપે તે માટે
દરેક વારની હોરા આવે છે. એમજ એક વારની હોરા

યોગમાં કરેલ કાર્ય પણ સંપૂર્ણ શુભ ફળ આપે છે, પણ અશુભ ગ્રહની હોરા અને ફરવાર હોય તો તે સર્વથા સારા કાર્યમાં ગ્રહણ કરવા નહિ. વાર કે હોરા બેમાંથી એક સાફ હોય તો તેમાં પણ શુભ કાર્ય કરી શકાય છે. હોરા માટે કહ્યું છે કે—

લગ્ન પદ્મચતુર્વર્ગ, વ્યયતે ફરહોરયા ।

અપિ પદ્મવર્ગસંશુદ્ધ, કુલિકેન વિહન્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગ્રહોના પાંચ કે ચાર વર્ગવાળું પણ લગ્ન ફર હોરા વડે દૂષિત થાય છે. અને છ વર્ગથી શુદ્ધ લગ્ન કુલિક વડે હુણાય છે.

દિન હોરા ચન્દ્ર.

રવિ	સોમ.	મંગળ	શુક્ર.	શુર	શુક	શનિ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાળ
ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
લાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ
શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાળ
ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
લાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ

યોગમાં કરેલ કાર્ય પણ સંપૂર્ણ શુભ ફળ આપે છે, પણ અશુભ ગ્રહની હોરા અને કૂરવાર હોય તો તે સર્વથા સારા કાર્યમાં ગ્રહણ કરવા નહિ. વાર કે હોરા જેમાંથી એક સાફ હોય તો તેમાં પણ શુભ કાર્ય કરી શકાય છે. હોરા માટે કહ્યું છે કે—

ભ્રમં પञ्चचतुर्वर्गं, दृष्यते क्रूरहोराया ।

अपि षड्वर्गसंशुद्धं, कुलिकेन विहन्यते ॥ ૧ ॥

અર્થ—અહોના પાંચ કે ચાર વર્ગવાળું પણ ભ્રમ કૂર હોરા વડે દૂષિત થાય છે. અને છ વર્ગથી શુદ્ધ ભ્રમ કુલિક વડે હણાય છે.

દિન હોરા ચન્દ્ર.

રવિ	સોમ.	મંગળ	બુધ.	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ
ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ
ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ
શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ
રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ
ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ
ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ	કાળ	ઉદ્દેગ
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	ભાભ	શુભ	ચળ

રાત્રિનાં ચોઘડીયાં

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
શુભ	ચગ	શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ
અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચગ	શગ	ઉદ્દેગ
ચગ	શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ
રાગ	લાભ	શુભ	ચગ	શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત
શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચગ
લાભ	શુભ	ચગ	શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ	શુભ	ચગ	શગ
શુભ	ચગ	શગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રાગ	લાભ

શુભાશુભ ધટ્ટી યંત્ર (જૈન ચોઘડીયાં.)

આસે કાર્તિક માગશર અને પોષ માસના દિવસની ધટ્ટીયે.

રવિવાર	અ-૧ ચ-૮ અ-૮ શ-૨ મ-૨ શુ-૨ ચ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૪ અ-૧ ચ-૧૧
મંગળવાર	અ-૨ શુ-૨ અ-૧૦ ચ-૧ શુ-૧ ચ-૪
બુધવાર	શુ-૨ મ-૪ અ-૨ શુ-૨ ચ-૪ શુ-૨ અ-૪ શુ-૧૦
ગુરુવાર	અ-૪ ચ-૧ અ-૪ શુ-૪ ચ-૪ શુ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	અ-૨ ચ-૧ અ-૧ ચ-૧ અ-૮ શુ-૨
શનિવાર	શુ-૪ ચ-૪ અ-૪ શુ-૮ અ-૧ શુ-૪

આસે કાર્તિક માગશર અને પોષ માસની રાત્રિની ધટ્ટીયે.

રવિવાર	શુ-૨ ચ-૪ અ-૧ ચ-૧ અ-૪ ચ ૪ શુ-૦ ચ-
સોમવાર	મ-૦ અ-૮ ચ-૮ અ-૨ ચ-૧ શુ-૦
મંગળવાર	ચ-૧ અ-૦ શુ-૦ અ-૧૦ મ-૦ અ-૮ શુ-૦
બુધવાર	મ-૪ અ-૪ મ-૮ અ-૧ શુ-૮
ગુરુવાર	શુ-૧ અ-૦ ચ-૧ અ-૪ ચ-૧ મ-૦ . . .
શુક્રવાર	ચ-૪ અ-૮ શુ-૪ મ-૦ ચ-૧ અ-૧ શુ-૦
શનિવાર	ચ-૧ અ-૪ ચ-૧ અ-૧ શુ-૦ ચ-૪ અ-૦

મહા દાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવા માસની
દિવસની ઘડીયો.

રવિવાર	મ-૨ ચ-૨ અ-૮ ચ-૬ શ-૧૦- મ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૮ અ-૬ ચ-૬ અ-૪ શ-૨
મંગળવાર	ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૪ શ-૨ અ-૨ શ-૪ અ-૬
બુધવાર	ચ-૪ અ-૪ શ-૨ ચ-૪ મ-૨ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ શ-૨
ગુરવાર	અ-૬ ચ-૪ અ-૪ શ-૨ અ-૧૪
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

મહા દાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવાની
રાત્રિની ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ મ-૪ ચ-૨ શ-૨ અ-૪ શ-૨ ચ-૬ શ-૬
સોમવાર	ચ-૨ અ-૬ ચ-૬ અ-૮ ચ-૮
મંગળવાર	અ-૬ શ-૨ અ-૨ ચ-૪ મ-૨ શ-૪ અ-૬ શ-૪
બુધવાર	શ-૪ અ-૬ શ-૪ ચ-૬ શ-૪ અ-૬
ગુરવાર	ચ-૪ મ-૪ અ-૨ ચ-૮ અ-૪ શ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ શ-૪ અ-૬ મ-૨ શ-૬
શનિવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ ચ-૪ અ-૬ ચ-૨ શ-૬

વૈક અને અપાઃ માસના દિવસની મુલાશુભ ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૬ ચ-૪ શ-૨
સોમવાર	ચ-૮ અ-૪ શ-૨ ચ-૪ અ-૬ મ-૬
મંગળવાર	અ-૪ ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૬ મ-૨ ચ-૪ અ-૨
બુધવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૮ શ-૨
ગુરવાર	અ-૨ શ-૪ ચ-૬ અ-૬ શ-૨ ચ-૪ અ-૬
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

રાત્રિનાં ચોઘડીયાં

ગવ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
શુભ	ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	સાભ
અમૃત	રોગ	સાભ	શુભ	ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ
ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	સાભ	શુભ
રોગ	સાભ	શુભ	ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	સાભ	શુભ	ચગ
સાભ	શુભ	ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	સાભ	શુભ	ચગ	કાળ
શુભ	ચગ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	સાભ

શુભાશુભ ધરી યંત્ર (જૈન ચોઘડીયાં.)

આસો કાર્તિક માગશર અને પોષ માસના દિવસની ધરીયો.

રવિવાર	અ-૧ ચ-૮ અ-૮ શુ-૨ મ-૨ શુ-૨ ચ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૪ અ-૧ ચ-૧૧
મંગળવાર	અ-૨ શુ-૨ અ-૧૦ ચ-૧ શુ-૧ ચ-૪
બુધવાર	શુ-૨ મ-૪ અ-૨ શુ-૨ ચ-૪ શુ-૨ અ-૪ શુ-૧૦
ગુરુવાર	અ-૪ ચ-૧ અ-૪ શુ-૪ મ-૪ શુ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	અ-૨ ચ-૧ અ-૧ ચ-૧ અ-૮ શુ-૨
શનિવાર	શુ-૪ ચ-૪ અ-૪ શુ-૮ અ-૧ શુ-૪

આગા કાર્તિક માગશર અને પોષ માસની રાત્રિની ધરીયો.

રવિવાર	શુ-૨ ચ-૮ અ-૧ ચ-૧ અ-૪ મ ૪ શુ-૨ મ-૨
સોમવાર	અ-૪ અ ૮ ચ-૮ અ-૨ ચ-૧ શુ-૨
મંગળવાર	અ-૧ અ-૧ શુ-૨ અ-૧૦ ચ-૧ અ-૪ મ-૨
બુધવાર	મ ૪ અ-૪ ચ ૪ અ ૧ શુ-૪
ગુરુવાર	શુ ૪ અ ૪ ચ ૪ અ-૪ મ ૪ અ ૪ મ ૪
શુક્રવાર	અ ૪ અ ૪ શુ ૪ અ ૪ અ ૪ અ ૪ અ ૪
શનિવાર	અ ૪ અ ૪ ચ ૪ અ ૪ શુ ૪ અ ૪ અ ૪

મહા ફાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવા માસની
દિવસની ઘડીયો.

રવિવાર	મ-૨ ચ-૨ અ-૮ ચ-૬ શ-૧૦- મ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૮ અ-૬ ચ-૬ અ-૪ શ-૨
મંગળવાર	ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૪ શ-૨ અ-૨ શ-૪ અ-૬
બુધવાર	ચ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૪ મ-૨ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ શ-૨
ગુરુવાર	અ-૬ ચ-૪ અ-૪ શ-૨ અ-૧૪
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

મહા ફાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવાની
રાત્રિની ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ મ-૪ ચ-૨ શ-૨ અ-૪ શ-૨ ચ-૬ શ-૬
સોમવાર	ચ-૨ અ-૬ ચ-૬ અ-૮ ચ-૮
મંગળવાર	અ-૬ શ-૨ અ-૨ ચ-૪ મ-૨ શ-૪ અ-૬ શ-૪
બુધવાર	શ-૪ અ-૬ શ-૪ ચ-૬ શ-૪ અ-૬
ગુરુવાર	ચ-૪ મ-૪ અ-૨ ચ-૮ અ-૪ શ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ શ-૪ અ-૬ મ-૨ શ-૬
શનિવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ ચ-૪ અ-૬ ચ-૨ શ-૬

વૈક અને અંબાદ માસના દિવસની શુભાશુભ ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૬ ચ-૪ શ-૨
સોમવાર	ચ-૮ અ-૪ શ-૨ ચ-૪ અ-૬ મ-૬
મંગળવાર	અ-૪ ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૬ મ-૨ ચ-૪ અ-૨
બુધવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૮ શ-૨
ગુરુવાર	અ-૨ શ-૪ ચ-૬ અ-૬ શ-૨ ચ-૪ અ-૬
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

રાત્રિનાં ચોથડીયાં

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
શુભ	ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ
ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત
કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચગ
લાભ	શુભ	ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચગ	કાગ
શુભ	ચગ	કાગ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ

શુભાશુભ ધટ્ટી યંત્ર (જૈન ચોથડીયાં.)

આસે કાર્તિક માસગર અને ચોથ માસના દિવસની ધટ્ટીયો.

રવિવાર	અ-૧ ચ-૮ અ-૮ ચ-૨ મ-૨ ચ-૨ મ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૪ અ-૧ ચ-૧૧
મંગળવાર	અ-૨ ચ-૨ અ-૧૦- ચ-૧ ચ-૧ ચ-૪
બુધવાર	ચ-૨ મ-૪ અ-૨ મ-૨ ચ-૪ ચ-૨ અ-૪ ચ-૧૦
ગુરુવાર	અ-૪ ચ-૧ અ-૪ ચ-૪ ચ-૪ ચ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	અ-૨ ચ-૧ અ-૧ ચ-૧ અ-૮ ચ-૨
શનિવાર	ચ-૪ ચ-૪ અ-૪ ચ-૮ અ-૧ ચ-૪

આસે કાર્તિક માસગર અને પાંચ માસની રાત્રિની ધટ્ટીયો.

રવિવાર	ચ-૮ ચ-૮ અ-૧ ચ-૧ અ-૪ ચ-૪ ચ-૨ મ-૨
સોમવાર	અ-૪ અ-૮ ચ-૮ અ-૨ ચ-૧ ચ-૨
મંગળવાર	મ-૧ અ-૨ ચ-૪ અ-૧૦ ચ-૨ અ-૪ ચ-૨
બુધવાર	અ-૪ અ-૪ ચ-૮ અ-૧ ચ-૨
ગુરુવાર	ચ-૮ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ ચ-૪ ચ-૪
શુક્રવાર	અ-૪ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ ચ-૪ ચ-૪
શનિવાર	અ-૪ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ ચ-૪ ચ-૪

મહા દાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવા માસની
દિવસની ઘડીયો.

રવિવાર	મ-૨ ચ-૨ અ-૮ ચ-૬ શ-૧૦- મ-૨
સોમવાર	અ-૪ ચ-૮ અ-૬ ચ-૬ અ-૪ શ-૨
મંગળવાર	ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૪ શ-૨ અ-૨ શ-૪ અ-૬
બુધવાર	ચ-૪ અ-૪ શ-૧ ચ-૪ મ-૨ અ-૪ ચ-૪ અ-૪ શ-૨
ગુરવાર	અ-૬ ચ-૪ અ-૪ શ-૨ અ-૧૪
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

મહા દાગણ ચૈત્ર વૈશાખ આવણ અને ભાદરવાની
રાત્રિની ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ મ-૪ ચ-૨ શ-૨ અ-૪ શ-૨ ચ-૬ શ-૬
સોમવાર	ચ-૨ અ-૬ ચ-૬ અ-૮ ચ-૮
મંગળવાર	અ-૬ શ-૨ અ-૨ ચ-૪ મ-૨ શ-૪ અ-૬ શ-૪
બુધવાર	શ-૪ અ-૬ શ-૪ ચ-૬ શ-૪ અ-૬
ગુરવાર	ચ-૪ મ-૪ અ-૨ ચ-૮ અ-૪ શ-૪ અ-૪
શુક્રવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ શ-૪ અ-૬ મ-૨ શ-૬
શનિવાર	શ-૨ ચ-૪ અ-૬ ચ-૪ અ-૬ ચ-૨ શ-૬

વૈક અને અપાઃ માસના દિવસની શુભાશુભ ઘડીયો.

રવિવાર	શ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૬ ચ-૪ શ-૨
સોમવાર	ચ-૮ અ-૪ શ-૨ ચ-૪ અ-૬ મ-૬
મંગળવાર	અ-૪ ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૬ મ-૨ ચ-૪ અ-૨
બુધવાર	મ-૨ ચ-૪ અ-૮ ચ-૬ અ-૮ શ-૨
ગુરવાર	અ-૨ શ-૪ ચ-૬ અ-૬ શ-૨ ચ-૪ અ-૬
શુક્રવાર	શ-૨ અ-૧૬ ચ-૮ અ-૨ શ-૨
શનિવાર	શ-૪ ચ-૪ શ-૪ અ-૪ શ-૪ ચ-૬ શ-૪

અને અપાડ માસની રાત્રિની શુભાશુભ ધરીયો.

રવિવાર
સોમવાર
મંગળવાર
બુધવાર
ગુરુવાર
શુક્રવાર
શનિવાર

અ-૪ શ-૪ ચ-૪ અ-૬ ચ-૬ શ-૪
શ-૪ ચ-૬ અ-૪ ચ-૪ શ-૨ ચ-૪ શ-૪
ચ-૬ અ-૬ ચ-૪ અ-૨ શ-૨ ચ-૪ અ-૪ શ-૨
અ-૬ ચ-૨ શ-૪ અ-૪ શ-૬ અ-૬
મ-૪ અ-૪ શ-૨ ચ-૪ શ-૨ અ-૬ ચ-૬ શ-૨
શ-૨ ચ-૪ અ-૬ શ-૪ અ-૬ મ-૨ ચ-૬
શ-૨ ચ-૪ અ-૪ ચ-૪ અ-૬ ચ-૪ અ-૨ શ-

આ શુભાશુભ ધરીયંત્રમાં લગ્ન, મુદૂર્ત, ચોધડીયા, હોરા, કુલિક, ઉપકુલિક, કાગવેળા, અર્ધપ્રહર, મુવેળા વિગેરેની આવશ્યક શુદ્ધિનો સમાવેશ થાય છે. આ યંત્રની ધરીયોની શરૂઆત સૂર્યોદયથી થાય છે. તેમાં મ-મહેન્દ્ર અને અ-અમ્-તની ધરીયો શુભ છે, અને ચ-ચક્રર, શ-શૂન્યની ધરીયો અશુભ છે. એટલે મહેન્દ્ર શુભ, અમ્-ત શુભ, ચક્રર વિલંબ કરાવનાર, અને શૂન્ય વિગ્રહ કરાવનાર, છે. (આ ચંદ્રમાં વિશેષિત્વકમાંથી તપાસવું.) ॥ ૩ ॥

દવે વાંતો પ્રારંભ ક્યારે થાય તે કહે છે—

વિચ્છિન્ન-કુંભાદિ તિળ,
નિસિમુદ્ધિ વિસ-ધણુદિ કક્ષિ-તુલિ મજ્જે ।
મક-મિદ્ધા-ચક્ર-સિંહે,
નિસિ અંતે સંકમદિ વારો ॥ ૪ ॥

અર્થ — તુલિક અને કુંભાદિ વાળા સંકાંતિમાં વારની પ્રતિ રાત્રિના પ્રારંભમાં થાય છે, તપા, ધન, કૃષ્ણ અને તુલા સંકાંતિમાં મધ્યમાં વારની પ્રતિ થાય છે. તપા મકર, નિમ્ન કન્યા અને મિંદ સંકાંતિમાં રાત્રિના અંતમાં વાર થાય છે.

વિવેચન—વારની શરૂઆત સૂર્યોદયથી થાય એવું હોતું નથી, પણ તે આ ગાથાના કહેવા પ્રમાણે સંક્રાંતિને આશ્રીને જુદે જુદે વખતે બેસે છે. મેષ વિગેરે બાર રાશિ છે. તેમાં સૂર્ય એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં બદલાય તેનું નામ સંક્રાંતિ કહેવાય છે. તે સંક્રાંતિઓ પણ બાર છે. જ્યારે સૂર્ય વૃશ્ચિક, કુલ, મીન અને મેષમાં હોય ત્યારે રાત્રિનાં આદિ ભાગથી વાર ગણાય છે, સૂર્ય, વૃષ, કર્ક, તુલા અને ધન રાશિમાં હોય ત્યારે મધ્યરાત્રિથી વારની ગણના થાય છે, વળી મિથુન સિંહ કન્યા અને મકરરાશિમાં સૂર્ય હોય ત્યારે વાર રાત્રિના અંતભાગમાં સંક્રમે છે—બદલાય છે. આ વખતના રૂપાદીકરણ માટે દિનમાન અને રાત્રિમાનની આવશ્યકતા છે, તે દિનમાન બાણવા માટે રૂથલ ઉપાય આ પ્રમાણે છે—

મકરથી માંડીને મિથુન સુધીની છ સંક્રાંતિમાં અનુક્રમે દિનમાન વૃદ્ધિ પામતું હોય છે. તેમાં મકર સંક્રાંતિમાં પહેલે દિવસે દિનમાન ૨૬ ઘડી ૧૨ પગ, કુલમાં ૨૬ ઘડી ૪૮ પગ, મીનમાં ૨૮ ઘડી ૧૪ પગ, મેષમાં ૩૦ ઘડી, વૃષમાં ૩૧ ઘડી ૪૬ પગ, અને મિથુન સંક્રાંતિમાં ૩૩ ઘડી અને ૧૨ પગનું દિનમાન હોય છે. કર્ક સંક્રાંતિમાં પહેલે દિવસે ૩૩ ઘડી અને ૪૮ પગનું ઉત્કૃષ્ટ દિનમાન હોય છે, ત્યાર પછીની કર્કથી ધન સુધીની છ સંક્રાંતિમાં દિનમાન ઘટતું જાય છે. જેથી સિંહ સંક્રાંતિમાં ૩૩ ઘડી ૧૨ પગ, કન્યામાં ૩૧ ઘડી અને ૪૬ પગ, તુલામાં ૩૦ ઘડી, વૃશ્ચિકમાં ૨૮ ઘડી ૧૪ પગ, ધન સંક્રાંતિને પહેલે દિવસે ૨૬ ઘડી ૪૮ પગ દિનમાન હોય છે, અને તેના ત્રિશ દિવસો જતાં મકર સંક્રાંતિમાં વળી ૨૬ ઘડી અને ૧૨ પગનું દિનમાન હોય છે. આ દિનમાનમાં હંમેશાં કેટલી વૃદ્ધિ—હાનિ થાય છે ? તેને માટે માસમાં વધેલા કે ઘટેલા પગને ત્રિશે ભાગ દેવાથી હંમેશના દિવસનું પ્રમાણ આવે છે—

१-१२ २-५२ ३-३२ ३-३२ २-४२ १-१२
 " एकार्क पक्षद्विशराः त्रिदन्ताः, त्रिदन्तपक्षाद्विशराः कुसूयोः।
 मृगादिपट्टकेऽहनि वृद्धिरेवं, कर्कादिपट्टकेऽपचितिपलाघाः॥१॥"
 निशां दृष्टेः द्विपसे १ पग १२ विपग, मेघम

અર્થ—મકર સંક્રાંતિમાં દરેક દિવસે ૧ પગ ૧૨ વિપગ,
કુંભમાં ૨ પગ ૫૨ વિપગ, મીનમાં ૩ પગ ૩૨ વિપગ, મેષમાં
૩ પગ ૩૨ વિપગ, વૃષમાં ૨ પગ ૫૨ વિપગ, અને મિથુનમાં
૧ પગ ૧૨ વિપગની વૃદ્ધિ થાય છે. અને ત્યાર પછીની છ
સંક્રાંતિમાં પ્રત્યેક દિવસે આ છ સંક્રાંતિમાં દરવિધ પગ અં.
વિપગોની અનુક્રમે હાનિ થાય છે. એક અહોરાત્રિ ૬૦ ધરીની
હોય છે, તેમાંથી દિનમાનની ધરી અને ૫૫ બાદ કરતાં
બાકી રહેલ ધરી અને ૫૫ બેટલું રાત્રિમાન હોય છે
(જુઓ—દિનમાનનું યંત્ર.) વારની પ્રવૃત્તિ માટે આવી રીતે
રાત્રિમાન કાઢી તેનો આદિ મધ્ય કે અંતભાગ શોધી વાર
ગણના કરવી.

આ ગાથામાં દર્શાવેલ વારની પ્રવૃત્તિ અત્યારે ક્યાં
દૃષ્ટિગોચર થતી નથી. તેવીજ રીતે બીજું પણ એક વારની
તોચ મીઠીગોળું માપ મળે છે, તે ઉપરથી પણ કોઈ વાર
જેમ્સરનું નથી, તે આ પ્રમાણે—

“ सम सम मन्द बाणा, पेदाडन्ती गत दन हताः कार्याः ।
मन्दादीनां दिनतः, क्रमेण भोग्यस्य नाशः स्युः ॥ १ ॥ ”

[illegible]

मार्गान्त्रिक	मेघ	वृषभ	मिथुन	ईड	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ	मीन
प्रथम दिनभान	३-००	११-४१	१२-१२	३३-४८	३३-१२	३१-४१	३०	२८-१४	२१-४८	२१-१२	२१-४८	२८-१४
परी-पञ्च	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि	यदि
दान-यदि	३-३२	२-४२	१-१२	१-१२	२-४२	३-३२	३-३२	२-४२	१-१२	१-१२	२-४२	३-३२
दिनभान	१०१	८१	३१	३१	८१	१०१	१०१	८१	३१	३१	८१	१०१
प्रतिभाम यदि	१८००	१६०१	१६६२	२०२८	१६६२	१६०१	१८००	१६६४	१६०८	१४७२	१६०८	१६६४
दानिना पञ्चा	मेघ	वृषभ	मिथुन	अपराध	श्रावस्त्य	साहदेवा	आसा	भक्ति	भागशर	योष	भका	रात्रि
मार्गान्त्रिक	वसंत	वृषभ	वृषभ	वर्षा	वर्षा	शरद	शरद	शरद	शरद	शिशिर	शिशिर	वसंत
भासतो योज.	उत्तर	उत्तर	उत्तर	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	उत्तर	उत्तर	उत्तर
मार्ग.	उत्तर	उत्तर	उत्तर	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	उत्तर	उत्तर	उत्तर
अपराध.	उत्तर	उत्तर	उत्तर	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	दक्षिण	उत्तर	उत्तर	उत्तर

ઉદયપ્રભસુરિય વારપ્રવૃત્તિ માટે કહે છે કે—
 : સર્વેભાગિને સ્વૌ ।

• વારાદિસ્ત્રયાદૂષ્ણં, પેર્મેષાદિગે સ્વૌ ।
તુલાદિગે ત્વઘત્તિશત, તદ્યુમાનાન્તરાર્ધજેઃ ॥ ૧ ॥

તુલાદિગે ત્વઘલ્લિસત, તદ્યુમાનાન્તરાર્ધજે: ॥ ૧ ॥

અર્થ—દિનમાનની ધડી પણ અને ત્રીશની વચ્ચે લેટું આંતર હોય તેને અર્ધ કરવાથી આવેલ ધડી અને પછે વારનો પ્રારંભ થાય છે. વળી મેપાદિ છ રાત્રિમાં સૂર્યોદય હોય ત્યારે સૂર્યોદય પછી અને તુલા વિગેરે છ રાત્રિમાં સૂર્ય હોય ત્યારે સૂર્યોદયની પહેલાં તેટલી ધડીયે વારની શરૂઆત થાય છે. જેમકે—કર્ક સંક્રાંતિમાં ૩૩ ધડી ૪૮ પળનું દિનમાન હોય ત્યારે ૩૦ ની સાથે સરખાવતાં ૩ ધડી ૪૮ પળ વધે છે, તેને અર્ધ કરતાં સૂર્યોદય પછી ૧ ધડી ૫૪ પળ જતાં કર્ક સંક્રાંતિને પહેલે દિવસે વારપ્રવૃત્તિ થાય છે. આજ રીતે મકર સંક્રાંતિના પહેલે દિવસે સૂર્યોદય પહેલાં ૧ ધડી ૫૪ પળ બાકી રહેતાં વારની શરૂઆત થાય છે.

[illegible]

હોવાથી ૧૫ ઘડીમાંથી ૪૭ પળ બાદ કરતાં ૧૪ ઘડી ૧૩ પળ આવે છે. ઇષ્ટ દિવસનું અર્ધદિનમાન ૧૭ ઘડી ૨ પળ છે, જેના કરતાં ૧૪ ઘડી ૧૩ પળ ઓછા છે, અને બન્ને વચ્ચે ૨ ઘડી ૪૯ પળનું આંતર છે, તો બનારસમાં ૩૪ ઘડી ૪ પળનું દિનમાન હોય ત્યારે સૂર્યોદય પછી ૨ ઘડી ૪૯ પળે વાર પ્રવૃત્તિ થાય છે. આ સિવાય બીજી રીતિઓ પણ મળે છે, આ વાર પ્રવૃત્તિ હોરા અર્ધપ્રહર આદિ માટે જરૂરી છે, પણ તિથિ અને નક્ષત્રથી ચતા યોગોમાં તો વાર સૂર્યોદયથી ગણાય છે. ॥ ૪ ॥

હવે વારને આશ્રીને સુવેળા કહે છે—

ચઢઘડિઅ સુવેલા એગ દો છચ સૂરે,
પણ ફગ અઢ સોમે અઢુ ચઙ સત્ત મોમે ।
છ તિઅ અઢ વુહમ્મિ પંચ દો સત્ત જીવે,
છ અઢિગ ચઢ સુકે તિન્નિ સત્તઢ પંચ ॥૫॥

અર્થ—રવિવારે પહેલું બીજું અને છઠું ચોથડીયું, સોમવારે પાંચમું પહેલું અને આઠમું ચોથડીયું, મંગળવારે આઠમું ચોથું અને સાતમું ચોથડીયું, બુધવારે છઠું ત્રીજું અને આઠમું ચોથડીયું, ગુરૂવારે પાંચમું બીજું અને સાતમું ચોથડીયું, શુક્રવારે છઠું આઠમું પહેલું અને ચોથું ચોથડીયું, તથા શનિવારે ત્રીજું સાતમું આઠમું અને પાંચમું ચોથડીયું સુવેળા છે.

વિવેચન—અહીં દિવસના અષ્ટમાંશ એટલે અર્ધ પ્રહરને ચોથડીયું એવી મંજા આપેલ છે. તે ઉત્કૃષ્ટ દિનમાન હોય ત્યારે વાર ઘડીથી અધિક, અને જઘન્ય દિનમાનમાં વાર ઘડીથી ઓછા પ્રમાણવાળું હોય છે. દિવસના આઠ ચોથ

માં કેટલાક ચાંચડીયા કુલિક કંટક વિગેરે દોષોથી દુષિત છે, માટે જેટલા ચાંચડીયાં શુભ છે તેની તારવણી કરી તેને મુવેળા તરીકે ઓળખાવેલ છે. આ ચાંચડીયાની શુદ્ધિ માત્ર દિવસ માટેજ છે, અને આગળના શ્લોકમાં કહેવાતા કંટક કુલિક અર્ધપ્રહર વિગેરે પણ દિવસેજ સમજી લેવા, કેમકે અર્ધપ્રહર વેળા વિગેરે સૂર્યને આશ્રીને આવે છે.

રવિવારે પહેલું પાંચમું અને છઠ્ઠું ચાંચડીયું મુવેળા જે સોમવારે પહેલું પાંચમું અને આઠમું ચાંચડીયું મુવેળા જે, મંગળવારે ચોથું સાતમું અને આઠમું ચાંચડીયું મુવેળા છે, બુધવારે ત્રીજું છઠ્ઠું અને આઠમું ચાંચડીયું મુવેળા છે, ગુરુવારે બીજું પાંચમું અને સાતમું ચાંચડીયું મુવેળા છે, શુક્રવારે પહેલું ચોથું છઠ્ઠું અને આઠમું ચાંચડીયું મુવેળા છે, અને શનિ વારે ત્રીજું પાંચમું સાતમું અને આઠમું ચાંચડીયું મુવેળા છે. આમાં રવિવારથી ગુરુવાર ગુપ્તીના વારના બાકીના પાંચ પાંચ ચાંચડીયાં કુલિક આદિથી દુષિત છે, પણ શુક્રવાર સાતમા ચાંચડીયામાં જે દોષો સાથે રહેલા છે, તેમજ શનિ વારે છઠ્ઠા ચાંચડીયામાં જે દોષો સાથે રહેલા છે, માટે આ જન્મે વારના ચાર ચાર ચાંચડીયા અશુભ દોષોથી બાકીના ચાર ચાર મુવેળા કહેવા છે. ॥ ૫ ॥

દવે કુલિક વિગેરે ચાર મુવેળા કહે છે

રયિ-ચુદ-સુફા-સત્ત ઉ,

દાયંતા કુલિચ વંટ ઉચકુલિચા ।

ચટ નિ ચ દગ ગટ મગ,

દો મુગદમુ કાલયંતાચો ॥ ૬ ॥

અર્થ—રવિવાર-બુધવાર અને શુક્રવાર સાતમા ચાંચડીયામાં જે કંટક દોષો રહેવાથી જે જન્મના દિવસે પાંચમું અને આઠમું ચાંચડીયામાં જે દોષો રહેવાથી તે

તથા રવિ આદિ સાતે વારોનું અનુક્રમે આઠમું ત્રીજું છઠ્ઠું પહેલું ચોથું સાતમું અને બીજું ચોથ-
ડીયું કાલવેળા કહેવાય છે.

વિવેચન—આ કુયોગો પણ દિવસના અષ્ટમાંશને આશ્રીને કહેલા છે, તેથી રાત્રે તે યોગો-હોતા નથી, અને અહીં અષ્ટમાંશનો સમય પણ પૂર્વની પેઠે ચાર ઘડીથી ન્યૂના-
ધિક જાણવો. તેમાં રવિવારના સાતમા અષ્ટમાંશે કુલિક યોગ
હોય છે, ત્યાર પછીના દરેક વારે એકેક સંખ્યાએ યોગો અષ્ટ-
માંશમાં અર્થાત્ સોમવારે છઠ્ઠા, સોમવારે પાંચમા, બુધવારે
ચોથા, શુક્રવારે ત્રીજા, શુક્રવારે બીજા અને શનિવારે પહેલા
દિનાષ્ટમાંશમાં કુલિકયોગ આવે છે.

આ યોગ લાવવા માટે એવી પણ ગણતરી છે કે—પોતા-
નાથી શનિવાર જેટલામો હોય તે વારનો તેટલામો દિનાષ્ટ-
માંશ કુલિક હોય છે. અથવા અવળી રીતે ગણતાં શનિવારથી
પોતે જેટલામો વાર હોય તેટલામો પોતાનો અષ્ટમાંશ કુલિક
કહેવાય છે. આ રીતે પણ ઉપર કહેલા અર્ધપ્રહરોજ કુલિક
યોગવાળા થાય છે. કુલિકમાં શુભ કાર્ય કરવાનો સર્વથા નિષેધ
છે, તે માટે બ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ છિન્નં મિત્તં નષ્ટં, મહસુષ્ટં પત્રગાદિભિર્દષ્ટમ્ ।

નાશમુપયાતિ નિયતં, જાતં કર્માડ્યન્યદપિ તત્ર ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—કુલિકમાં છેદાયેલ, લેદાયેલ, ભૂતે ગ્રહણ કરેલ,
કે અપે ઉસેલ દરકોઈ વસ્તુ (ખાણી કે બીજો પદાર્થ) અવશ્ય
નાશ પામે છે; તથા તેમાં કરેલ બીજાં કાર્યો પણ નાશ પામે છે.

દિનાષ્ટમાંશમાં કુલિક હોય છે એ કથનમાં શ્રીમાન નરચંદ્ર-
સૂરિ સમ્મન છે, પણ ઉદયપ્રભસૂરિ ઉપર કહેલ દિનાષ્ટમાંશમાં
પ્રથમ અર્ધભાગ વર્તી બીજા અર્ધભાગના સુદૂર્તમાં કુલિકયોગ
હોવાનું જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે—પોતાથી શનિવાર જેટલામો
હોય તેની જમણી સંખ્યાવાળું દિવસનું સુદૂર્ત કુલિકયોગવાળું હોય

છે, અને રાત્રિએ તેથી એકેકંઁઓછી સંખ્યાવાળું મુદૂર્ત કુલિક હોય છે. આ રીતે રવિવારથી શનિવાર સાતમો વાર હોવાથી રવિવારે દિવસે ચૌદમું અને રાત્રે તેરમું મુદૂર્ત; સોમવારના દિવસે બારમું અને રાત્રે અગીયારમું; એમ અનુક્રમે શનિવારે દિવસે બીજું અને રાત્રિએ પહેલું મુદૂર્ત કુલિક હોય છે. પંદર દિવસના અને પંદર રાત્રિના એમ કુલ ત્રીશ મુદૂર્તો છે. તેનું પ્રમાણ પણ દિનમાન અને રાત્રિમાનના પંદરમા ભાગનું હોવાઈ ઉલ્લેખ દિનમાનમાં બે ઘડીથી અધિક અને જઘન્ય દિનમાન બે ઘડીથી ઓછું આવે છે.

આગમમાં ત્રીશ મુદૂર્તના નામ આ પ્રમાણે છે—૧ ર
૨ શ્રેયાન્ ૩ મિત્ર ૪ વાયુ ૫ મુપ્રતીત ૬ અભિચંદ્ર ૭ મહિન્
૮ ખડ ૯ પ્રધ્મા ૧૦ ખડુ મન્ય ૧૧ હંશાન ૧૨ ત્વષ્ટા ૧૩
ભવિતાન્મા ૧૪ વૈધમજુ ૧૫ વારુણ ૧૬ આનંદ ૧૭ વિશ્વ ૧૮
વિશ્વમેન ૧૯ પ્રજાપતિ ૨૦ ઉપશમ ૨૧ ગંધર્વ ૨૨ અભિવે
૨૩ મન્યવૃષભ ૨૪ આનપવાન્ ૨૫ અર્ધવાન્ ૨૬ ઋણ
૨૭ ભૌમ ૨૮ વૃષભ ૨૯ સર્વાર્થમિદ્ધ ૩૦ રાશમ્. પુરાણ મં
માં પણ આની જગ્યાએ યોગ દેવકાર સાથે મુદૂર્તોનાં ના
છે. અને તેમાં કહેતું છે દિવસના કાલોમાં મેવન (શ્રેયાન્)
૩ મેવ ૫ આવિત્ર (મુપ્રતીત) ૬ વૈરાજ (અભિચંદ્ર) ૮
અભિજિત (ખડ) ૧૦ ખડ (ખડુ મન્ય) અને ૧૧ વિશ્વ
(પ્રિમાન્) મુદૂર્તો મુખ છે

જ્યોતિષ નબોમાં નક્ષત્રના નામના અનુસારે મુદૂર્તના
નામના ક્રમમાં છે દિવસના પદ્મ કાલેના નામ-૧ આદિ ૨
અર્ધેશ ૩ અનુશયા. ૪ મયા પદ્મિયા ૫ પાર્વાતી ૬ અભિ
જિત ૭ અર્ધેશ ૮ દેહિત્રી ૯ જ્યેષ્ઠા ૧૦ વિશ્વાના ૧૧
નૃપ ૧૨ મન્યવા ૧૩ દેવકાર ૧૪ મેવન ૧૫ પાર્વાતી ૧૬
૧૭ અર્ધેશ ૧૮ દેહિત્રી ૧૯ જ્યેષ્ઠા ૨૦ આદિ ૨૧ અર્ધેશ
૨૨ અનુશયા ૨૩ મયા પદ્મિયા ૨૪ પાર્વાતી ૨૫ અભિ
જિત ૨૬ અર્ધેશ ૨૭ દેહિત્રી ૨૮ જ્યેષ્ઠા ૨૯ વિશ્વાના ૩૦

ત્રીશ મુહૂર્તના સ્વામીના નામ—શિવ, ભૂજંગ, મિત્ર, પિતૃ, વસુ, જલ, વિશ્વ, વિરંચિ, બ્રહ્મા, ઇંદ્ર, અગ્નિ, નિશાચર, વરુણ, અર્યમા, યોનિ, રૂદ્ર, અશ્વ, અહિર્ણુધ, પુષા, દરુ, અંતક, અગ્નિ, ધાતા, ઈન્દુ, અદિતિ, શુક્ર, હરિ, રવિ, ત્વષ્ટા, અને અનલ છે. આ દરેક મુહૂર્તમાં દિવસનું આઠમું મુહૂર્ત અભીચૂ દક્ષિણ દિશા વિના સર્વદિશાના ગમનમાં દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠાદિ સમસ્ત કાર્યમાં સર્વસિદ્ધિને દેવાવાળું છે, કેમકે પૂર્વની અને પછીની એકેક ઘડી મળીને કુલ બે ઘડીનો સૂર્ય ઉત્પાત, વિષ્ટિ, વ્યતિપાત, દગ્ધતિથિ અને પાપબ્રહ્માદિ સર્વ દોષોને બાળી નાખે છે. આ મુહૂર્તોમાંથી કયા કયા કયા મુહૂર્તો કુલિક છે તે માટે કહ્યું છે કે—

“ સોમે દાહ્નઃ કુજે પૈત્રઃ, સુરાચાર્યે ચ રાક્ષસઃ ।

શુક્રે દાહ્નઃ ઘનૌ રૌદ્રો, મુહર્તાઃ કુલિકોપમાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—સોમવાર મંગળવાર શુક્રવાર શુક્રવાર અને શનિવારે અનુક્રમે બ્રહ્માનું મુહૂર્ત, પૈત્ર મુહૂર્ત, રાક્ષસ મુહૂર્ત બ્રહ્માનું મુહૂર્ત, અને રૂદ્રનું મુહૂર્ત કુલિક થાય છે. કુલિક માટે કહ્યું છે કે—કુલિક છ વર્ગે શુદ્ધ લગ્નને પણ હણે છે.

કંટકયોગ બુધવારને દિવસે સાતમા ચોથડીયામાં હોય છે, અને ત્યારપછી દરેક વારે એકેક બોછા આંકવાળા ચોથડીયામાં કંટકયોગ હોય છે. આ રીતે બુધવારે સાતમો, શુક્રવારે છઠ્ઠો, શુક્રવારે પાંચમો, શનિવારે ચોથો, રવિવારે ત્રીજો, સોમવારે બીજો, અને મંગળવારે પહેલો દિનાષ્ટમાં કંટકયોગ હોય છે. આજ અષ્ટમાંથો લાવવા માટે એવી પણ ગણના છે કે—૯૯વારથી મંગળવાર જેટલામો હોય તેટલામો અષ્ટમાંથ, અથવા અવગી રીતે મંગળવારથી પોતે જેટલામો વાર હોય તેટલામો અર્ધપ્રદર કંટક થાય છે.

શુક્રવારના દિવસે ત્રાનમું ચોથડીયું ઉપકુલિક છે, એજ રીતે પછીના દરેક વારમાં એકેક સંખ્યાથીબોછા યનાં ચોથડીયાં ઉપકુલિક છે. બીજી રીતે ગ્રહીએ તો—પોનાથી શુક્રવાર ને

હામો હોય તેટલામું ચાંચડીયું, તેમજ ત્રીજી રીતે-વામખણ-
નાથી ગુરૂવારથી પોતે નેટલામો ચાર હોય તેટલામું ચાંચડીયું
ઉપકુલિક છે. આ ત્રણે રીતે ગણતાં શુક્રવારે સાતમું, શનિ-
વારે છઠ્ઠું, રવિવારે પાંચમું, સોમવારે ચોથું મંગલવારે ત્રીજું,
અને ગુરૂવારે પહેલું ચાંચડીયું ઉપકુલિક છે.

આ ત્રણે યોગોનો એવા ક્રમ છે કે-જે વારે જે ચાંચ-
ડીયું કુલિક હોય તેનાથી પૂર્વના પાંચમા વારનું ચાંચડીયું
ઉપકુલિક, અને તેથી પૂર્વના પાંચમા વારનું ચાંચડીયું કંટકહોય
છે. આ ત્રણે કુયોગો મારાં કામમાં વળતર્ય છે.

ગાથાના પૂર્વાર્ધથી ત્રણ યોગ દેખાડી ઉત્તરાર્ધથી
અઠ ઇત્યાદિ ગ્રન્થથી કાલવેળા દેખાડે છે- અનુક્રમે
રવિવારે આઠમું ચાંચડીયું, સોમવારે ત્રીજું, મંગલવારે છઠ્ઠું
બુધવારે પહેલું, ગુરૂવારે ચોથું, શુક્રવારે સાતમું, અને શનિવા-
રે બીજું ચાંચડીયું કાલવેળા છે. દરેક વારને ત્રણે ગુણી ગુણાકાર-
માંથી ત્રણ બાદ કરવાથી કાલવેળાનું ચાંચડીયું આવે છે.
જેમકે-શનિવાર સાતમો છે, તેને ત્રણે ગુણવાળી એકવીસ,
અને તેમાંથી ત્રણ બાદ કરતાં ૧૮ રહે છે. એવે ચાંચડીયા આઠ
છે, મારે આઠથી ભાગતાં પૂર્ણકમાં જે અને ગ્રેય જે રહે છે.
તેા આ ગ્રેય રહેલ બીજું ચાંચડીયું શનિવારે કાલવેળા છે. તે
ગુણ કાર્યમાં મદત્ત કરવું નિર્દિ. ॥ ૬ ॥

દવં અર્ધમદર અને તેની ખામ વળતર્ય થતીઓ
શ્રી ૧૨-

મા ચતુરુચ્ચ ચત્તપાગા,

તેમિ મોગદદુર્નામદામગત્ત. ।

ચતુમદ્રી મદ્મગત્ત.

તેમા પુદગાટ તિમિ શ્રદ્ધા ॥ ૭ ॥

અર્થ - માગતેગાના ચાંચડીયાના ૧૨૨

અર્ધપ્રહર આવે છે, અને રવિ આદિ સાત વારોમાં અનુક્રમે અર્ધપ્રહરના મધ્યના સોળ, આઠ, બત્રીશ, બે, એક, ચાર અને ચોસઠ પળો પૂર્વાદિક છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશાએ યાત્રાદિકમાં વર્જવા યોગ્ય છે.

વિવેચન—સાતે વારોમાં જે જે ચોઘડીયાં કાળવેળા છે તેનાથી પાંચમું પાંચમું ચોઘડીયું વર્ત્ય અર્ધપ્રહર હોય છે, જેથી કાળવેળામાં ચાર મેળવતાં વર્ત્ય ચોઘડીયાં આવે છે. વળી તેવીજ રીતે વર્ત્ય અર્ધપ્રહરમાં ચાર મેળવતાં કાળવેળા પણ આવે છે. જેમકે—રવિવારે આઠમું ચોઘડીયું કાળવેળા છે, તેમાં ચાર મેળવતાં (બારમું અને આઠે ભાગતાં શેષ રહેલું) ચોથું ચોઘડીયું રવિવારે વર્ત્ય અર્ધપ્રહર છે.

દિવસના શુભાશુભ ચોઘડીયા.

	રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	શુક્ર	શુક	શનિ
૧	સુવેળા	સુવેળા	કંટક	કાળવેળા	ઉપકુસિક	સુવેળા	કુસિક
૨	સુવેળા	કંટક	વર્ત્ય	ઉપકુસિક	સુવેળા	કુસિક	કાળવેળા
૩	કંટક	કાળવેળા	ઉપકુસિક	સુવેળા	કુસિક	વર્ત્ય	સુવેળા
૪	વર્ત્ય	ઉપકુસિક	સુવેળા	કુસિક	કાળવેળા	સુવેળા	કંટક
૫	ઉપકુસિક	સુવેળા	કુસિક	વર્ત્ય	સુવેળા	કંટક	સુવેળા
૬	સુવેળા	કુસિક	કાળવેળા	સુવેળા	કંટક	સુવેળા	વર્ત્ય
ઉપકુસિક
૭	કુસિક	વર્ત્ય	સુવેળા	કંટક	સુવેળા	કાળવેળા
ઉપકુસિક	સુવેળા
૮	કાળવેળા	સુવેળા	સુવેળા	સુવેળા	વર્ત્ય	સુવેળા	સુવેળા

દરેક વારના આંકને ત્રણે ગુણી એક મેળવવાથી પણ આ વર્ત્ય અર્ધપ્રહરના આંકો આવે છે. અથવા કાળવેળાના આંકોને અનુક્રમે માંડી પાંચનો આંક વધારવો, જેના પાંચમા આંકથી રવિવાર વિગેરે સાત વારના વર્ત્ય અર્ધપ્રહરો આવે

૭. લેમકે—૮-૩-૬-૧-૪-૭-૨-૫ તેમાંથી પાંચમે આંકે
રહેલું ચોથું ચોધડીયું રવિવારે વર્ત્ય અર્ધપ્રહર છે.

પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને
છશાન, એ આઠ દિશા છે. તે પૈકી ઉપરોક્ત રવિવાર વિગેરે
સાત વારોના વર્ત્ય અર્ધપ્રહરના મધ્યના સોળ વિગેરે પળોમાં
અનુક્રમે પૂર્વથી માંડી છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશાએ યાત્રા કરવી નહિ.
કેમકે તે અત્યંત વર્ત્ય કાળ છે. તે આ પ્રમાણે—
રવિવારે ચોથા અર્ધપ્રહરના મધ્યની સોળપળમાં પૂર્વ
દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

સોમવારે સાતમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની આઠ પળમાં
વાયવ્ય ખુલ્લાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

મંગળવારે બીજા અર્ધપ્રહરના મધ્યની આઠ પળમાં
દક્ષિણ દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

બુધવારે પાંચમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની એ પળ
છશાન ખુલ્લામાં યાત્રા વર્ત્ય છે.

ગુરુવારે આઠમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની એક પળમાં
પશ્ચિમ દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

શુક્રવારે ત્રીજા અર્ધપ્રહરના મધ્યની ચાર પળમાં અગ્નિ
ખુલ્લાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

શનિવારે છઠ્ઠા અર્ધપ્રહરના મધ્યની ચોક્કસ પળમાં
ઉત્તર દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

જન, આદિ માટે નીચે પ્રમાણે કોષ્ટક છે
માત્ર નિષ્કા. ૧ એક ગુરુ અક્ષર આલવાનો કાળ ૧ મો
૨૨૫ પળ

માત્ર ૧૦ કામકીલ કાળ આલવાનો કાળ ૧૦૦
૨૨૫ પળી

૫૦૦૦ ૨૨૫ મુદ્રા

સાઠ ઘડી અથવા ત્રીશ મુહૂર્તનો એક દિવસ.

ત્રીશ દિવસનો એક માસ.

બે માસની એક ઋતુ.

ત્રણ ઋતુનું એક અયન.

અને બે અયનનું એક વર્ષ થાય છે.

સાઠ વિલિપ્તિની એક લિપ્તિ, સાઠ લિપ્તિનો એક અંશ, ત્રીશ અંશની એક રાશિ, બાર રાશિનું એક ભગણ અને સૂર્યના એક ભગણચક્રથી એક સૌર વર્ષ થાય છે. (આ ભગણમાં ફરતાં સૂર્યને એક વર્ષ થાય છે, જે તેનું સૌરવર્ષ કહેવાય છે.) વળી કુળા અને વિકળાનાં લિપ્તિ અને વિલિપ્તિ એવાં બીજાં નામો છે.

મુહૂર્તચિંતામણિની ટીકામાં વારની કેટલીક વિષ ઘડીઓ વર્ણવાનું કહેલ છે—

મત્તા દ્વયં દ્વાદશ દિક્ ચ શૈલાઃ, યાણાશ્ચ તત્ત્વાનિ યથાક્રમેણ
સૂર્યાદિવારેષુ પરં ચત્ત્ત્તો, નાઙ્ગો વિષં સ્યાત્ સ્વલુર્વર્મનીયન્ ॥૧॥

અર્થ—રવિ આદિ સાત વારોમાં ૨૦-૨-૧૨-૧૦-૭-૫-૨૫ ઘડી પછીની ચાર ઘડીઓ વિષ હોવાથી વર્ણવા લાયક છે.

આ અન્યમાં દિનશુદ્ધિ દેખાડવાની હોવાથી અહીંગોચર વિગેરેનું વિવેચન કરેલ નથી, પણ તે કેટલેક સ્થાને જરૂરી હોવાથી બીજા અન્યોના આધારે આગળ સવિસ્તર વર્ણવેલ છે, પણ તેઓની ગતિ અને નામો અહીંજ કહીએ છીએ.

રવિ, સોમ, મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ, એ સાત મહા દેવેક અન્યમાં વર્ણવ્યા છે. તે સિવાય કેટલાક ન્યોતિયાઅ

બુધ અને શુક પૂર્વમાં પણ આથમે છે, અને પશ્ચિમમાં પણ ઉગે છે. તેમાં સૂર્ય ચાર પહોર આથમે છે, અને તે સિવાયના બેઠો સૂર્યના અમુક અંશમાં જવાથી અસ્ત પામે છે. અસ્ત અને ઉદયના અંશોનું પ્રમાણ આ પ્રમાણે છે—

સૂર્યના ૧૨ ત્રીશાંશ મધ્યે ચન્દ્ર, ૧૭ ત્રીશાંશ મધ્યે ભોમ, ૧૩ ત્રીશાંશ મધ્યે બુધ, ૧૧ ત્રીશાંશ મધ્યે ગુરુ, ૬ ત્રીશાંશ મધ્યે શુક અને ૧૪ ત્રીશાંશ મધ્યે શનિ અસ્ત પામે છે. સૂર્યના તે ત્રીશાંશ બહાર હોતાં બેઠોનો ઉદય જ હોય છે. તે અસ્ત પામેલા મંગળ આદિ બેઠો ચાર માસ, સોળ દિવસ, બત્રીશ દિવસ, નવ દિવસ, અને બેતાલીશ દિવસ અસ્ત રહી ઉગે છે. ચન્દ્ર બે દિવસ અસ્ત રહી ત્રીજે દિવસ ઉગે છે, અને બુધ તથા શુક પૂર્વમાં આથમે ત્યારે છત્રીશ અને સત્યોતેર દિવસ પછી ઉગે છે. વગી ઉદ્ગમનના દિવસથી માંડીને ચંદ્ર દિવસ અષ્ટાવીશ, મંગળ દિન છસો સાઠ, બુધ દિવસ છત્રીશ, ગુરુ દિવસ ત્રણસો બેતેર, શુક દિન બસો એકાવન અને શનિ દિન ત્રણસો બેતાલીશ સુધી અસ્ત થતો નથી.

સૂર્ય રાશિથી બાર રાશિમાં ફરતાં મંગળ વિગેરે પાંચે બેઠો કયા બાવને પામે છે ? તે માટે પ્રશ્નશતકની વૃત્તિમાં કહેલ છે કે—

સૂર્યમુક્તા રુદીયન્તે, શીઘ્રા મર્કે દ્વિતીયગે ।

સમં તૃતીયગે યાન્તિ, મન્દા માર્ગે ચતુર્થગે ॥ ૧ ॥

શ્લોકાઃ પચમ-પષ્ટેર્કે તેડતિવક્રાઃ નગાદગે ।

નવમે દશમે માર્ગાઃ, સરલા લાભ રિપ્યગે ॥ ૨ ॥

[મરલા લાભગે વ્યયે ॥ ૨ ॥ પાઠાન્તર]

અર્થ—સૂર્યથી મુક્ત થયા પછી નવ બેઠો ઉદય પામે છે, સૂર્ય બીજી રાશિમાં જાય ત્યારે તે શીઘ્ર ગતિવાળા થાય છે, સૂર્ય ત્રીજી રાશિમાં જતાં તે સમગ્રાનિ કરે છે, સૂર્ય ચોથી

ચોમાસા રાહુ અને કેતુની પણ અગત્ય મનાય છે, તો તે બન્નેને
 યોગલુતાં નવ ગ્રહો છે. પણ આ બન્ને ગ્રહો હંમેશાં ગ્રામ-
 મામા સ્થાનમાં, પોતાની રાશિથી સાતમી રાશિમાં, સમનવાંચે
 અને સમત્રિયાંગે હોય છે, એટલે રાહુના આરા કે ખગલ
 દ્વગ ઉપરજ કેતુનું દ્વગાદ્વગ વિચારાય છે. તે નવે ગ્રહોનું ગદ-
 ગોચર આ પ્રમાણે છે:—

રવિ એક રાશિમાં એક માસ રહે છે, અને એક દિવ-
 સમાં રાશિનો એકેક અંશ એમ ત્રીસ દિવસમાં આખી રાશિ
 ભ્રમણી બીજી રાશિમાં ચંકમે છે. તેજ દીતે ચંદ્ર ૧૩૫ ધરીમાં,
 મંગલ દોઢ માસમાં, શુક્ર એક માસમાં, ગુરુ તેર માસમાં, શુક્ર
 એક માસમાં. શનિ અઢી વર્ષમાં, તથા રાહુ અને કેતુ દોઢ વર્ષમાં
 એકેક રાશિનો ઉપભોગ કરે છે. આ દરેક ગ્રહો અનુક્રમે મેષાદિ
 બાર રાશિમાં ભમે છે, પણ રાહુ અને કેતુ તે બાર રાશિમાં
 અવગતી દીને ફરે છે, કેમકે તેમની વામગતિ ગળાય છે. ચં-
 વતરના આઠે મંદાને રાશિનો એકેક ત્રિશાંશ ભ્રમણવા
 ૧-૧૧-૧-૧૩-૧-૨૦-૧૮ અને ૧૮ દિવસ લાગે છે, અ-
 ચંદ્રને આડીચાર ધરી લાગે છે. તથા રાશિનો દ્વગાંશ
 ભ્રમણવાને ત્રીશાંશ કાગથી ૨૧ ગતિ, દેખાણ ભ્રમણમાં ત્રી-
 શાકથી ૬૪ ગતિ, દ્વગભ્રમણમાં ત્રીશાંશથી ૧૫ ગતિ અને
 રાશિ ભ્રમણમાં ત્રીશાંશથી ત્રીશ ગતિ કાગ લાગે છે તથા રાશિ-
 ના નવગ ભ્રમણવાને ચવિને દિન પણ પદી ત્રીશ, ચંદ્રને ધરી
 ૧૨૪, મનુને દિન ૫૮૫, ગુપને દિન પણ પદી વીગ, ગુરુને
 દિન નેત્રાલીગ પદી વીગ, શુક્રને દિન માત્ર પદી વીગ, શનિને
 દિન મેદ ગાદને દિન ગાદ. તથા કેતુને દિન ગાદ લાગે છે.

રવિના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 ચંદ્રના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 મંગલના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 શુક્રના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 ગુરુના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 શનિના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 રાહુના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ
 કેતુના ભ્રમણ જાતને રેના. ત્રીસ વાતન દેખાણ

બુધ અને શુક પૂર્વમાં પણ આથમે છે, અને પશ્ચિમમાં પણ ઉગે છે. તેમાં સૂર્ય ચાર પહોર આથમે છે, અને તે સિવાયના અહો સૂર્યના અમુક અંશમાં જવાથી અસ્ત પામે છે. અસ્ત અને ઉદયના અંશોનું પ્રમાણ આ પ્રમાણે છે—

સૂર્યના ૧૨ ત્રીશાંશ મધ્યે ચન્દ્ર, ૧૭ ત્રીશાંશ મધ્યે ભોમ, ૧૩ ત્રીશાંશ મધ્યે બુધ, ૧૧ ત્રીશાંશ મધ્યે શુક્ર, ૬ ત્રીશાંશ મધ્યે શુક્ર અને ૧૪ ત્રીશાંશ મધ્યે શનિ અસ્ત પામે છે. સૂર્યના તે ત્રીશાંશ બહાર હોતાં અહોનો ઉદય જ હોય છે. તે અસ્ત પામેલા મંગળ આદિ અહો ચાર માસ, સોળ દિવસ, બત્રીશ દિવસ, નવ દિવસ, અને બેતાલીશ દિવસ અસ્ત રહી ઉગે છે. ચન્દ્ર બે દિવસ અસ્ત રહી ત્રીજે દિવસ ઉગે છે, અને બુધ તથા શુક્ર પૂર્વમાં આથમે ત્યારે છત્રીશ અને સત્યોતેર દિવસ પછી ઉગે છે. વળી ઉદયમનના દિવસથી માંડીને ચંદ્ર દિવસ અઠ્યાવીશ, મંગળ દિન છસો સાઠ, બુધ દિવસ છત્રીશ, શુક્ર દિવસ ત્રણસો બેતાલેર, શુક્ર દિન બસો એકાવન અને શનિ દિન ત્રણસો બેતાલીશ સુધી અસ્ત થતો નથી.

સૂર્ય રાશિથી બાર રાશિમાં ફરતાં મંગળ વિગેરે પાંચે અહો કયા બાવને પામે છે ? તે માટે પ્રશ્નશતકની વૃત્તિમાં કહેલ છે કે—

સૂર્યમુક્તા ઉદીયન્તે, શીઘ્રા ષર્કે દ્વિતીયગે ।

સમં તૃતીયગે યાન્તિ, મન્દા માનૌ ચતુર્થગે ॥ ૧ ॥

વક્રાઃ પચમ-પષ્ઠેઽર્કે તેઽતિવક્રાઃ નગાષ્ટગે ।

નવમે દશમે માર્ગાઃ, સરલા લાભ રિપ્યગે ॥ ૨ ॥

[સરલા લાભગે વ્યયે ॥ ૨ ॥ પાઠાન્તર]

અર્થ—સૂર્યથી મુક્ત થયા પછી સૂર્ય અહો ઉદય પામે છે, સૂર્ય બીજી રાશિમાં જાય ત્યારે તે શીઘ્ર અતિવાગા થાય છે, સૂર્ય ત્રીજી રાશિમાં જતાં તે સમગ્રાગ્નિ કરે છે, સૂર્ય ચાથી

રાશિમાં જતાં મંદગતિવાળા થાય છે, સૂર્ય પાંચમે છડે હોય ત્યારે વક્ર થાય છે, સૂર્ય સાતમે આઠમે હોતાં અતિવક્ર થાય છે, સૂર્ય નવમે દશમે જતાં માર્ગગામી થાય છે, અને સૂર્ય અગીયારમી બારમી રાશિયે જાય ત્યારે સરલ થાય છે. આ રીતે મંગલ ગુરુ અને શનિને આશ્રીને છે, બાકી બુધ અને શુક્ર તો સૂર્યની પાસેજ અતિચારી થાય છે.

જ્યારે ઝોડા સિધી ગતિમાંથી વામ ગતિવાળા થઈ પાછલી રાશિમાં જાય ત્યારે તે વક્રી કહેવાય છે, અને મંગલ વિગેરે વક્રી થયા પછી અનુક્રમે ૬૫-૨૧-૧૧૨-૫૨ અને ૧૩૪ દિવસ વક્રગતિવાળા રહે છે.

ઝોડા નિત્યની સામાન્ય ગતિ કરતાં વધારે ઝડપથી રાશિનો ભોગ કરે ત્યારે તે અતિચાર ગમન કહેવાય છે. તેઓના અતિચાર દિવસ કેટલા છે તે લક્ષ્ય એક જોડકથી જણાવે છે—

પદ્મં દશાદં ત્રિવંશી, દશાદં માસવદ્વયયી ।

અતિચારઃ કુનાદીના—મેષ ચારસ્તિવતોઽપરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—મેષના બુધ ગુરુ શુક્ર અને શનિના અતિચારના દિવસો અનુક્રમે ૧૫-૧૦-૪૫-૧૦ અને ૧૮૦ છે, ત્યાર પછીના દિવસો ચાર ગતિવાળા કહેવાય છે.

આ મેષના વિગેરે પદ્મ ઝોડા વક્રી થયા પછીય તો પછીની રાશિનું અને અતિચારી થયા હોય નો પૂર્વની રાશિનું ફળ આપે છે. પ્રથમપ્રકારના નો ફળ છે કે— ગુરુ અને શનિ નો પૂર્વની વિષભાવ રાશિનું ફળ આપે છે. નારાયણ ટીપ્પણ મ. ૧૬ છે કે વક્રી કે અતિચારી ગુરુ વિષભાવ રહેક વગેરે પૂર્વ રાશિનું ફળ આપે છે અને એક આ પ્રકારે ફળ આપે છે.

૬૩ દશાદં દશ વ, દશાદં દશ વદ્વયય ॥

૬૪ દશાદં દશ વ, દશાદં દશ વદ્વયય ॥

॥ ૧ ॥

અર્થ—વક્રી કે અતિચારી મંગળ વિગેરે ૧૫-૧૦-૩૦-૧૦ અને ૧૫૦ દિવસ સુધી પૂર્વરાશિ (વક્રી કે અતિચારી થવાની રાશિ) નું ફળ આપે છે. સુદૂર્ત ચિતામંથ્રિમાં વક્રી અતિચારી ગુરૂના દિવસ ૨૮ વર્ત્ય કહ્યા છે. પણ પ્રધાન ગોચર બળ કે લગ્ન હોય અથવા ગુરૂ ત્રિકોણ ધન સ્ત્રી કે લાભ રાશિમાં જતો હોય તો ગુરૂ શુભ છે. મંગળ વિગેરે એકો અનુક્રમે ૭૪૫-૬૨-૧૪૪-૫૨૪-૨૪૦ દિવસ માર્ગગતિ કરે છે.

આ એકોમાંથી સૂર્ય અને સોમ રાશિના આદિ ભાગમાં, ગુરૂ અને શુક્ર રાશિના મધ્ય ભાગમાં, ચંદ્ર અને શનિ રાશિના અંત ભાગમાં, તથા બુધ આખી રાશિમાં ફળદાયક છે. આ પ્રમાણે સ્થૂલ ગ્રહગતિ જાણવી.

હવે ગ્રહના નામો કહીએ છીએ—ચંદ્ર, બુધ, ગુરૂ અને શુક્ર સૌમ્ય ગ્રહો છે તથા રવિ, વહી ચૌદશથી શુદ્ધ એકમ સુધીનો કૃશ ચંદ્ર, મંગલ, કૂર ગ્રહ સાથે રહેલો બુધ, શનિ અને રાહુ કૂર ગ્રહો છે. નરપતિ જયચર્યામાં કહ્યું છે કે—

રાહુ—કેતુ સદા વક્રો, સદા શીર્ષો વિધૂણ્ણગૃ ।

કૂરા વક્રા મહાકૂરા; સૌમ્યા વક્રા મહાશુભાઃ ॥ ૧ ॥

શુકેન્દ્ર યોષિતૌ મન્દ—બુધી વલીવી પરે નરાઃ ॥

અર્થ—રાહુ અને કેતુ નિરંતર વક્રી ગ્રહ છે, સૂર્ય ચન્દ્ર નિરંતર અતિચારી ગ્રહ છે, અને કૂર ગ્રહો વક્રી થાય તો મહાકૂર થાય છે, તેમજ સૌમ્ય ગ્રહો વક્રી થાય તો મહાસૌમ્ય થાય છે. શુક્ર અને ચન્દ્ર સ્ત્રીગ્રહ છે, બુધ અને શનિ નપુંસક છે. તથા રવિ મંગળ અને ગુરૂ પુરુષ ગ્રહ છે.

રવિ સોમ મંગળ અને ગુરૂ તથા બુધ શુક્ર શનિ અને રાહુ, એ ચાર ચાર પોતપોતામાં મિત્રગ્રહ છે અને સામસામા યતુગ્રહ છે. પોતપોતામાં પણ સૌમ્યની સૌમ્ય સાથે અને કૂરની કૂર સાથે અતિ મૈત્રી છે અને સામાન્ય રીતે સામાસામા

માં સૌમ્યને સૌમ્ય સાથે અને કૂરને કૂર સાથે અતિ શત્રુલાવ છે. ગ્રહોની મૈત્રી અને શત્રુલાવ સૂક્ષ્મતાથી આ પ્રમાણે છે—

રવિને શુક શનિ શત્રુ છે, બુધ મધ્યમ છે, અને બીજા મિત્ર છે.

ચંદ્રને રવિ અને બુધ મિત્ર છે; અને બીજા મધ્યસ્થ છે.

મંગળને બુધ શત્રુ છે, શુક શનિ મધ્યસ્થ છે, અને બીજા મિત્ર છે.

બુધને ચંદ્ર શત્રુ છે, રવિ શુક મિત્ર છે, અને બાકીના મધ્યમ છે.

શુકને બુધ શુક શત્રુ છે, શનિ મધ્યસ્થ છે અને બીજા મિત્ર છે.

શુકને રવિ સામ શત્રુ છે. બુધ શનિ મિત્ર છે અને મંગળ ચંદ્ર મધ્યસ્થ છે.

શનિને ચંદ્ર મધ્યસ્થ છે. બુધ શુક મિત્ર છે. અને બાકીના ગણ શત્રુ છે.

હવે કુળીમાં પાનાથી બીજાં ત્રીજાં ચારે દશમે અગીયારમે અને બારમે સ્થાને રહેલા પ્રત્યેક તત્કાળ મિત્ર છે, અને બાકીના સ્થાનમાં રહેલા પ્રત્યેક તત્કાળ શત્રુ કહેવાય છે. નિત્ય રહેલા તત્કાળ મિત્ર ચાપ નાને વધારે આરા છે, અને શત્રુ તો તત્કાળ શત્રુ ચાપ નાને વધારે અગુણ છે. શનિ અને બુધ રવિ અને ચંદ્રના પુત્રો છે.

શુકેશ્વરિન્દ્રવ કુલ્લકા રત્નકુલ્લકા કુલ્લકા મિત્રઃ ।

શુકેશ્વર કુલ્લકા રિષ્ટ-શુકેશ્વર નિષ્ટકુલ્લકા કુલ્લકા ॥૧૧॥

અર્થઃ - શુકેશ્વર કુલ્લકા અને રત્નકુલ્લકા મિત્ર છે. શુકેશ્વર કુલ્લકા રિષ્ટ-શુકેશ્વર નિષ્ટકુલ્લકા કુલ્લકા શત્રુ છે.

પાદોનું સ્થિરભાગ ચરભાગ અને મધ્યમભાગ રૂપી કૃત્તિકાદિ
નક્ષત્રની પેઠે બાણુવું.

બીજા સંયોગી થનારા ગ્રહ નામો નીચે મુજબ છે:—

૧ ચૈત્ર શુદ્ધ એકમને દિવસે જે ગ્રહનો વાર હોય તે ગ્રહ વર્ષેશ
(વર્ષાધિપતિ) કહેવાય છે.

૨ મેષ સંક્રાંતિના વારનો ગ્રહ મંત્રી કહેવાય છે.

૩ કર્ક સંક્રાંતિના વારનો ગ્રહ શસ્યેશ કહેવાય છે.

૪ દરેક માસની શુદ્ધ એકમના વારનો ગ્રહ માસેશ ગણાય છે.

૫ હંમેશના વારનો ગ્રહ દિનેશ ગણાય છે.

૬ હોરાનો પતિ હોરેશ કહેવાય છે.

૭ રાશિના (આગળ કહેવાશે તે) પતિ ગ્રહો તે તે રાશિના
સ્વામી છે.

૮ રવિની રાશિમાં અમુક અંશે ગયેલા ગ્રહો અસ્ત
કહેવાય છે.

૯ રવિથી અમુક અંશ દૂર રહેલા ગ્રહો ઉદયી કહેવાય છે.

૧૦ વામ ગતિવાળો ગ્રહ વક્રી કહેવાય છે. રાહુ અને કેતુ સદા
વક્રી છે.

૧૧ નિત્યના વેગ કરતાં અધિક ગતિથી ચાલનારા ગ્રહ અતિ-
ચારી છે. સૂર્ય અને ચંદ્ર સદા શીઘ્ર (અતિચારી) છે.

૧૨ સમ ગતિશીલ ગ્રહ માર્ગી કહેવાય છે.

૧૩ ઉદય પછી અને અસ્ત થવા પહેલાં ત્રાત દિવસ મુખી
ગ્રહ બાળ અને વૃદ્ધ કહેવાય છે. તથા ચોડા દિવસથી
ઉદય પામેલો અને અસ્ત થવામાં નુનમુખ થયેલો ગ્રહ
પણ બાળ અને વૃદ્ધ કહેવાય છે.

૧૪ ધન દિવસથી ઉગેલો, વૃદ્ધ નહિ થયેલો, અને વિશાળ
બિંબવાળો ગ્રહ વિપુલ કહેવાય છે.

૧૫ સૂર્યરાશિથી બહુ દૂર થઈ આકાશમાં દેખાય એટલે સ્પષ્ટ કિરણવાળો હોય તે ગ્રહ સ્નિગ્ધ છે.

૧૬. નક્ષત્રના એકજ પાદમાં લેગા થયેલા ગ્રહો કે તારાઓ
યુદ્ધસ્થ ગ્રહો કહેવાય છે.

૧૭ મુદ્દ પછી શુક વિના બીજો ઉત્તરગામી ગ્રહ જયી છે.

૧૮ મુદ્દ પછી દક્ષિણગામી ગ્રહ હારેલો-પીડિત કહેવાય છે.

૧૮ રાત્રી પાસે રહેલા રવિની પેઠે ફરથી જીતાયેલો મહા ક્રા-
ન્ત કહેવાય છે.

૨૦ પ્રવિવિસુઃ પ્રવિવિસુ વા, સૂર્યશશી વિરાશિષ્કઃ । સૂર્ય રાશિ-
માં પ્રવેશ કરવાવાળો કે તેમાં ગયેલો અહીં વિરશિષ્ક
થાય છે.

२१ कूराकान्नः कूरयुतः कूरदृष्टस्तु यो भद्रः ।

विशदिमतां प्रपन्नश्च, स विनष्टो बुधैः स्मृतः ॥१॥

પદ્યપ્રબન્ધરૂપિ કહે છે કે— કૂરમી છતાંયેલો, કૂરની સાથે
રાશિના એક નવાંશમાં રહેલો, કૂરની સંપૂર્ણ હાલિમાં
રહેવાયેલો, અને સૂર્યની રાશિમાં પેશવાવાળો મદ વન્ય
માથ છે.

૨૨ ઈસ્ટ દિવસે ગોરાઈ અને પ્રતિપદા વંધાણી શુભ મયેન પ્રદ
અથા: અદ્યત્ત કલ્યા ઇ.

૨૩ ૯૪૨ દિવસે કોચર અને અનુકૂળ વેપારી અરુણ શર્મા
શ્રદ્ધાળય અરુણ મળ્યા છે.

२४ अथवा प्रत्येक २०३१: २४३१ प्रत्येक ३-४-१०-११
२४३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१
२४३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१ २०३१

4-10-68 7:30 AM 2nd floor 1st floor 1st floor
1st floor 1st floor 1st floor 1st floor 1st floor

- કેન્દ્રમાં રહેલ સ્વસ્થ ઉચ્ચ (દીપ્ત) અને ત્રિકોણસ્થ અંશે પરસ્પર કારક છે.
- ૭ ઇષ્ટ દિવસે સૂર્યના ઉદય અને અસ્ત સ્થાનથી ઉત્તર તરફ ઉગીને આથમનાર ગ્રહ ઉત્તરચર છે.
- ૮ ઇષ્ટ દિવસે સૂર્યના ઉદય સ્થાનમાં ઉગી સૂર્યના અસ્ત સ્થાનમાંજ અસ્ત થનાર—અર્થાત્ સૂર્યના જમણ મંડળ-માંજ ચાર કરનાર ગ્રહ અંતઃચર છે.
- ૨૬ સૂર્યોદય સ્થાનથી દક્ષિણમાં ઉદય પામી દક્ષિણમાં આથ-મનાર ગ્રહ દક્ષિણચર છે.
- ૩૦ શીઘ્ર ગતિવાળો ગ્રહ મંદ ગતિવાળા ગ્રહના એક ત્રીયાંશમાં મળે, અને ત્યાર પછી તેમાં પાંચલ રહે ત્યાં સુધી તે શીઘ્રગતિવાળો ગ્રહ મુથુશિલ કે ઇથિ રાલ (યોગ-વાળો) કહેવાય છે.
- ૩૧ મંદ ગતિવાળા ગ્રહનાં એક ત્રીયાંશમાં મળી આગળ નીકળી તેજ રાશિને લોગવનાર શીઘ્ર ગતિવાળો ગ્રહ મુશરીક કહેવાય છે.
- ૩૨ એક ત્રીયાંશમાં થોડા દિવસ લોગવનાર ગ્રહ શીઘ્રગામી હોય છે. લક્ષ અહોની આ પ્રમાણે ૧૧ અવસ્થા દેખાડે છે.
- ૩૩ પોતાની રાશિમાં રહેલ ગ્રહ સ્વસ્થ કહેવાય છે.
- ૩૪ ઉચ્ચ સ્થાને રહેલ ગ્રહ દીપ્ત કહેવાય છે.
- ૩૫ મધ્ય ધરમાં રહેલ ગ્રહ મુદિત છે.
- ૩૬ પોતાના વર્ગમાં રહેલ ગ્રહ શાંત કહેવાય છે.
- ૩૭ પ્રગટ દિરણવાળો ગ્રહ શકત છે.
- ૩૮ નીચ સ્થાનને ઓલંધી સ્વોચ્ચ સ્થાન સ-મુખ થયેલ ગ્રહ પ્રવૃદ્ધવીર્ય દાય છે.

૩૯ દુષ્ટ સ્થાનમાં પોતાના અંશમાં રહેલ સૌમ્ય અંશ અધિ-
વીર્ય મનાય છે.

૪૦ સૂર્યથી હણાયેલો અંશ વિકલ થાય છે.

૪૧ શત્રુ સ્થાનમાં રહેલો અંશ ખલ છે.

૪૨ બીજા અંશથી યુદ્ધમાં હતાયેલો અંશ પીડિત કહેવાય છે.

૪૩ પોતાની નીચ રાશિમાં હરેલ અંશ દીન મનાય છે.

૪૪ છ વર્ગ પૈકીના પોતાના ત્રણ ચાર કે પાંચ વર્ગમાં રહેલ
અંશ સ્વવર્ગી કહેવાય છે.

૪૫ પર અંશના હોરાદિ ત્રણ ચાર કે પાંચ વર્ગમાં રહેલ
પરવર્ગી અથવા અન્યવર્ગી મનાય છે.

૪૬ ભાવ રાશિ અને દિવસ આશ્રીને થતા ચાર સર્વસ્થ
પૈકીના દરેકમાં સર્વસ્થાનમાં રહેલ અંશ સર્પી મનાય છે.

૪૭ દરેકમાં રાશિ ભાવ નક્ષત્ર વિગેરેમાં રહેલ અંશ તે ના
ચાથે 'સ્થ' કે 'ગ' ગ્રન્થ જોડવાથી સમગ્ર ગ્રન્થ
નિર્મલ-પોતાની રાશિમાં રહેલ અંશ સ્વસ્થ અથવા
સાક્ષી કહેવાય છે.

૪૮ પોતપોતાની દિગ્ગા કે વિદિગ્ગાના સમન્વયનો અંશ
સાક્ષી કહેવાય છે. સમને પૂર્વ દિગ્ગામાં કેન્દ્રોને
દિગ્ગા અને કેન્દ્રમધ્યના મુખ્ય સ્થાનોને વિદિગ્ગા
જાણી આ દિગ્ગામાં જારે જુવેનોના મનાયે
સાક્ષી નહીં બીજા નામ અનુચિત મનાય છે.

अवयव.

नाम.	दि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शनि.	राक्ष.	शुक्र.
निशांच सोम दिन	दिन १	पक्षी १॥	दिन १॥	दिन १	दिन १	दिन ३०	दिन १८	दिन १८
सायंक सोम दिन	२-३८	पक्षी १॥	३-४५	२-३०	२-३०	७५-०	४५-०	४५-०
नवमांश सोम दिन-पक्षी	३-२०	०-१५	५-०	३-२०	३-२०	१००-०	६०-०	६०-०
दुप्राज सोम दिन	१०	पक्षी ४५	१५	१०	१०	३००	१८०	१८०
दोरा सोम भास	॥	पक्षी ६०॥	०॥	०॥	०॥	१५	६	६
शक्ति सोम भास	१	पक्षी १३५	१॥	१	१	३०	१८	१८
भगजु सोम वर्य	१	दिन २७	१॥	१	१	३०	१८	१८
आस्त त्रिदासी	...	१२	१७	१३	६	१४	...	...
आस्तप्राज दिन	०॥	२	१२०	१६	६	४२ (पूर्वभा सुष ३६ शिं ७७)	...	...
उदयाज दिन	०॥	२८	६६०	३६	२५१	३४२	...	...
वडी दिन	...	...	६५	२१	५२	१३४	...	...

श्रीसेठिया सन यागोपय ।

वीरानंद ।

૧	૨-૬	૧૦	૪	૨-૭	૧૧-૧૨	૭	૮-૯	૧૦
વાળી	વાળી	વાળી	સ્થાળી	સ્થાળી	વાળી	સ્થાળી	...	૧૦
૧૦	૧૦	પૂં પાઠ	મં	પૂં ૧૧૦	ભૂં	૨૦	...	૧૧
નૃપદર્શન	સર્વ	ફેલ	ગીન	વિવાહ	ગમન	દિસા	અં	૧૨
ભાષ	...	...	...	...	...	...	અંતર	૧૩
ઉર્વ	સમ	તિર્થગ	સમ	ઉં	તિર્થગ	અધા	અધા	૧૪
પૂં	૫૦	વાં	પૂવ	ઉં	અં	પું	નું	૧૫
દશિણ	ઉતર	દશિણ	પૂવ	ઉં	ઉતર	પશ્ચિમ	...	૧૬
પૂર્વ	પશ્ચિમ	૬૦	ઉં	ઉં	પૂર્વ	પશ્ચિમ	૬૦	૧૭
પૂર્વ	વાડ	દશિણ	ઉતર	મિયાન	અગ્નિ	પશ્ચિમ	નૃમુલ્ય	૧૮
...	...	અમર્વ	અમર્વ	અમર્વ	મર્વ	...	...	૧૯
નૃપ	નામ	સ્વર્ગ	સ્વર્ગ	સ્વર્ગ	નામ	નામ	નામ	૨૦
૬૦	૬૦	રોં	વાં	વાં	વાં	અં	અં	૨૧
રાખ	સોની	વાં	વાં	વાં	વાં	બીલ	અં	૨૨
રાખ	સોની	ફાં	વાં	વાં	વાં	દાસ	દાસ	૨૩
રાખ	નૃતી	ફાં	વાં	વાં	વાં	...	...	૨૪

નવાદ મહારાજ

વાળી

અન્ન નયત્ર

દર્શન

સન્ન

દશિ

મર્વ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

દિગ્ગ

[illegible]

હવે તિથિદ્વારમાં આચાર્ય સદોષ તિથિ વર્જવાની સૂચના કરે છે, પણ તેમાં વર્ષ અને માસની શુદ્ધિ અવશ્ય જોવી પડે છે. તો તે બીજા અન્યોને અનુસારે સંક્ષેપથી કહીએ છીએ.

ચોથા આરાના ત્રણ વર્ષ અને સાડા આઠ માસ બાકી રહેતાં વીર પ્રભુ દીવાળીને દિને નિર્વાણપદ પામ્યા છે. વીર-નિર્વાણ પછી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમસંવત્ શરૂ થયો છે, તથા વિક્રમસંવત્ના પ્રારંભથી એકસો પાંત્રીશ વર્ષ અને પાંચ માસ જતાં શકે સંવત્ પ્રવર્ત્યો છે. પ્રભુન્ન સૂરિ કહે છે કે—

છવાસસર્હિ સમ્મં, પંચર્હિ વાસેર્હિ પંચમાસેર્હિ ।

સિદ્ધિગપ્તસ રાયા, “ સગુત્તિ ” નામેણ વિક્ષ્વામ્નો । ૧ ।

(॥ ૪૯૬ ॥)

અર્થ—મહાવીર પ્રભુ મોક્ષ ગયા પછી ૬૦૫ વર્ષ અને ૫ માસ થતાં શકે નામે વિખ્યાત રાજા થયેલ છે.

આધુનિક લૌકિક જ્યોતિષશાસ્ત્ર શકસંવતની ગણનાથી જ ચાલે છે, પણ સામાન્ય પ્રવૃત્તિમાં વિક્રમ સંવતનાં વર્ષો લેવાય છે. વળી પૂર્વકાળે વર્ષ પ્રારંભ થાવજુ વદી એકમ (શુક્ર-રાત્રી અસાડ વદી એકમ) થી થતો હતો. અત્યારે પૂર્વદેશમાં ચૈત્રશુદ્ધી એકમથી થતો મનાય છે. કેટલેકે સ્થાને અસાડ શુદ્ધી બીજીથી, અને કેટલેકે સ્થાને કાર્તિક શુદ્ધી એકમથી વર્ષ-પ્રારંભ મનાય છે.

અયનાંશ લાવવાની રીતિમાં અષાઢથી પ્રારંભ થતા વિક્રમ વર્ષનો ઉપયોગ થતો સમજી શકાય છે, વળી સંવતનો પ્રારંભ તો ચૈત્ર શુદ્ધી એકમથી જ ગણાય છે.

આ સિવાય ચંદ્રમત્સિમાં પાંચ પ્રકારનાં વર્ષો જણાવતાં શુક્ર અને શનિની ગતિને આધારે બે જાતિનાં વર્ષો દેખા-રહ્યાં છે. તે પૈકીના શુક્રવર્ષનો વિષય મૌઢૂતિક અન્યોમાં ચર્ચેલ છે, જેનું સંક્ષિપ્ત કથન નીચે મુજબ છે.

નારચંદમાં રહેલ છે કે—

સિંહસ્થિતે દેવગુરૌ ચ કન્યા, વિવાહિતાઃ પદ્મ કસોતિ મર્તા ।
 વિવાહ-ક્ષૌરં વ્રતવન્ધ-દીક્ષા, યાત્રા પ્રતિષ્ઠા ચ વિવર્જનીયા ॥૧॥
 ગ્રોકો વિવાહે મરણં વ્રતે સ્પાત, ક્ષૌરે દરિદ્રં વિફલા ચ યાત્રા ।
 મૌલ્યં ચ દીક્ષ્યે વિષ્ણં પ્રતિષ્ઠિતે, સિંહસ્થિતે સર્વવિવર્જનીયમ્ ॥૨॥
 રવિશેત્રગતે જીવે, જીવશેત્રગતે રવૌ ।

દીક્ષામુપસ્થાપનાં વા, પ્રતિષ્ઠાં ચ ન કારયેત્ ॥ ૨ ॥

અર્થ—સિંહનો ગુરુ હોય તો પુરુષ ઉપરા-ઉપરી પાંચ
 કન્યા સાથે વિવાહ કરે છે; અર્થાત્ ચાર સ્ત્રી મૃત્યુ પામે છે.
 માટે સિંહસ્થ ગુરુમાં વિવાહ, સુંડન, વ્રતજાંધન, દીક્ષા,
 પ્રવાસ અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્યનો ત્યાગ કરવો (૧) સિંહ-
 સ્થ ગુરુ હોય તો વિવાહમાં શોક, વ્રતમાં મૃત્યુ, સુંડનમાં
 દરિદ્રતા, યાત્રામાં નિષ્ફળતા, દીક્ષામાં મૂંઝવણ, અને પ્રતિષ્ઠામાં
 વિવા વિગેરે ક્ષોભો મળે છે, માટે સિંહસ્થ ગુરુમાં સર્વ કાર્યનો
 ત્યાગ કરવો (૨) રવિના શેત્ર સિંહરાશિમાં ગુરુ હોય, અને
 ગુરુનાં શેત્ર ધન તથા ગીન રાશિમાં રવિ હોય ત્યારે દીક્ષા
 ઉપસ્થાપના (વડી દીક્ષા) તથા પ્રતિષ્ઠા કરાવવી નહિ. તેમ
 સિંહસ્થ ગુરુમાં ઉજ્જમણું, નવું વ્રતનંદણ વિગેરે પણ ન કરવું
 (૩) નવનિર્મિત છે કે કે-સિંહસ્થ ગુરુ હોય ત્યારે વિવાહ કર
 નહિ, પણ જ માની ઉત્તર તરફ અને ગોદાવરીના માથે પ્રતિ
 માજ સિંહસ્થ ગુરુ ત્યાગવો.

ગોનક વિગેરે કરે છે કે-સિંહસ્થ ગુરુ મયાનકાલમાં
 ન્યામુખીજ અમુખીજ પારાગત કરે છે કે—સિંહસ્થ ગુરુ
 મહિના પ્રથમ પાંચ નવાંજો ન્યામુખીજ અમુખીજ
 અને ત્યાર પછી ગુરુ કે મુનુર્જિનામહિનારે નો કરે છે કે—
 સિંહસ્થ ગુરુ હોય તો પાંચમે નિદનવચ્ચગત સર્વ પાંચ દિવસ
 નો તેને નવની દીક્ષા પ્રતિષ્ઠા વિવાદ આદિનું મુનુર્જિ
 દિવસ નવની દીક્ષા પ્રતિષ્ઠા વિવાદ આદિનું મુનુર્જિ
 દિવસ નવની દીક્ષા પ્રતિષ્ઠા વિવાદ આદિનું મુનુર્જિ

સિંહદ્વિઅ જડ જીવો, મહમુત્ત હોઈ અહ રવિ મેસે ।

તો કુળદ નિઘ્વિસંકં, પાણિગહણાદ કલ્પાણ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સિંહસ્થિત ગુરુ જો મધ્ય નક્ષત્ર લોગવી હયે,
અથવા મેષ રાશિમાં રવિ હોય, તો નિઃશંકપણે પાણિગહણ
વિગેરે કલ્યાણ-માંગલિક કાર્ય કરવા ॥ ૧ ॥

નીચ રાશિનો ગુરુ પણ શુભ કાર્યમાં વર્જીલ છે, તે વિરે
વિવાહપટલમાં કહ્યું છે કે—

વાકપતૌ મકરરાશિમુપેતે, પાણિપીડન વિધિર્ન વિધેયઃ ।

તત્ર દૂપણ મુશાન્તિ મુનીન્દ્રાઃ. ફેવલં પરમનીચનવાંશે ॥૧॥

અર્થ—ગુરુ મકરરાશિમાં આવે ત્યારે વિવાહ કરવો
નહિ. પરંતુ કેટલાક મુનિઓ મકરના નીચ નવાંશમાં
દોષ માને છે.

લોકશ્રી વિગેરે ગ્રન્થનાં આમારે પાંચ ત્રિશંશો પરમ
નીચ અંશે છે, તેથી કેટલેક સ્થાને પાંચ નીચાંશે ત્યાજ્ય
કહ્યા છે, ખુદજ્ઞાતક નારાયણ વિગેરેમાં મકરના પાંચમાં ત્રિ-
શંશને પરમ નીચ કહેલ છે, તેથી મકરના પાંચમા ત્રિશંશો
રહેલ ગુરુ સર્વથા વર્જ્ય છે; પરંતુ અહીં તો જ્યોતિષ શાસ્ત્ર-
ના નેતાઓ પાંચ ત્રીશંશોને સર્વથા દ્રેષ્ટ માને છે.

... વળી હુમસંવત્સર દોષ આ પ્રકારે થાય છે—કુલ
મીન મેષ કે વૃષ રાશિમાંથી કોઈ પણ રાશિને ગુરુ લોગવતો
હોય, તે રાશિમાંથી અતિચારી થઈ શીઘ્ર ગતિ કરે, અને પી-
તાડીય દિવસના અતિચાર પછી માર્ગી થાય, ત્યાર પછી
કેટલેક દિવસે વધી યતાં વાયગતિ કરે; ત્યારે તે જો પૂર્વે
લોગવેલ રાશિમાં ન આવે તો તે વર્ષ હુમસંવત્સર થાય છે.
‘મુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—ગુરુ તે ચારજ રાશિમાં
અતિચાર કરે તો હુમસંવત્સરનો દોષ નથી. તથા આ દોષ

લોકજ્ઞાનકવ્યમે તરલેડતિવારે, મો પૂર્વેતાગિ મુશનિ વક્તિઃ ।

તદા કિરુવન્દ્ય રેહતિર્નિદિતઃ મુખેષુ વેદમુનિમ્મગ્નગ્નમે ॥૧॥

ખાસ કરીને રેવા અને ગંગાના મધ્યપ્રદેશમાં વર્ત્ય છે. વડી આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં દ્વયલુપ્ત લોપગત નામે દોર આ પ્રમાણે થાય છે.

અભિનિદ-વારુણા-ડડદિત્ય-રેવતી સંગતે સતિ ।

તદા લોપગતે જીવે, વિનાદાદિ નિર્નર્ગેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અભિનિત અતલીયા પુનર્વશુ અને રેવતી નક્ષત્રમાં લેડાયેલો ગુરુ લોપગત ક્રોધવાય છે, તે વખતે વિવાક વિગેરે શુભ કાર્ય કરવાં નહિ.

આ પ્રમાણે ગુરુવર્ષનું વિધાન અન્ય અન્યોમાં વિનાશથી વર્જ્ય છે. સૂર્ય એક રાશિમાં જમણુ કરતાં જેટલો દાગ દાઢ તે એક નૈરમાસ ક્રોધવાય છે. એમ બાર રાશિમાં જમણુથી નૈરવર્ષ થાય છે, અને સાડ સૂર્યમાસનો એક પાંચ વર્ષવાળો યુગ થાય છે.

શુદિ એકમથી અમાવાસ્યા પર્વતના દિવસોથી શરૂતી થેત્ર વિગેરે ચાન્દ્રમાસો થાય છે, અને તે બાર માસનું એ ચાન્દ્રવર્ષ, તથા બાસક ચાન્દ્રમાસનો એક યુગ થાય છે.

થનને જોગવ્યા પછી તે નક્ષત્ર ફરીવાર ચંદ્રના જોગમાં આવે, તે દરમિયાન ગયેલા દિવસો નક્ષત્રમાસ કહેવાય છે. આવા નક્ષત્ર નક્ષત્રમાસનો એક યુગ થાય છે.

ચેત્ર વૃષભ મિથુન કર્કે સિદ્ધ હન્યા છુલા નૃતિક થન માર કુલ અને ગીન, એમ ગર્ભની બાર રાશિનીના બાર સૂર્યમાસો છે. ચેત્ર વૈગાળ જેટલ અમાસ થાયજ બારવેય આમે કર્કેક માસગર પાર નક્ષા અને કામલુ, એ બાર મહાંદ્ર આમે છે આ બાર મહાંદ્ર અને બાર માસો પણ કરીને સારવેય રેવત છે એટલે ચેત્ર મહાંદ્ર અને ચેત્ર માસો રેવતે, અને ચેત્ર કમલુ ગીન અને કામલુ નારક રેવત છે (અહીં ચેત્ર ૧ એ રૂઢિ રૂઢિના ગુર્ભના મહાંદ્રના રેવત) વડી રેવતી રેવત અમાસ પુનર્વશુ નક્ષત્રમાસ થાય કરીને રેવત નક્ષત્રમાસ થાય અને ચેત્ર નક્ષત્રમાસ થાય

છે. દિનશુદ્ધિમાં નક્ષત્રમાસની અને લગ્નશુદ્ધિમાં સૌરમાસની બહુ આવશ્યકતા રહેલી છે.

‘વૃષ આદિ બળ્લે સૌરમાસમાં યાને વૈશાખ વિગેરે બળ્લે ચંદ્રમાસમાં એકેક ઋતુ બદલાય છે. આ ઋતુ છ છે, તેના નામ નીચે મુજબ છે—’

ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હિમંત, શિશિર અને વસંત.

વળી સૂર્ય કર્કાદિ છ રાશિમાં હોય પ્રારે દક્ષિણ તરફના માંડલામાં ફરે છે, તેથી તે પ્રમણુ દક્ષિણાયન કહેવાય છે. આ દક્ષિણાયન શુભ કાર્યમાં વર્ણ્ય છે. સૂર્ય ધનમાંથી નીકળી મકર આદિ છ રાશિમાં પ્રમણુ ફરે ત્યારે ઉત્તરાયન કહેવાય છે, જેમાં ફરેક શુભકાર્યો કરી શકાય છે.

હવે કયા કયા માસો શુભ છે, તે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કહે છે—

“ મિગતિરાહ માત્તદ, ચિત્ત પોતાદિય વિ મુત્તુ મુદા । ”

અર્થ—“ જ્યેન, પોત અને અધિક માસ વર્ણને માગશર વિગેરે આઠ માસ શુભ છે. ” ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ રવૌ મકરકુમ્ભસ્થે, મેષાદિ ત્રયયોઽપિ ચ, ”

અર્થ—“ સૂર્ય જ્યારે મકર કુંભ મેષ વૃષ અને મિથુનનો હોય ત્યારે વિવાહ દીક્ષા કે પ્રતિષ્ઠાનું સુકૃત લેવું શુભ છે. ” તેમજ—

“ મ.પ-પાત્નુનયો રાષ-જ્યેષ્ઠયોશ્ચાઽપિ મામયોઃ । ”

અર્થ—મહા કાગલ વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠમાં લગ્ન શુભ છે. ” તથા કેટલાકે હીન વ્યતિના લગ્ન માટે કાર્તિક અને માગશર માસ પણ આરા છે. તે માટે વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—દેવ ઉડી અગ્નિચારણ પછી ગુરુ રવિ શુદ્ધ હોય, અને ફરે મહ રહિત નક્ષત્રમાં ચંદ્ર બળવાન હોય તો શુભકાર્ય થઈ શકે છે. આવીજ રીતે અગાડ શુદ્ધ દશમ સુધીના પ્રથમ ત્રિને ભાગ મિથુન સંક્રાંતિવાળો હોય તો તે શુભ છે. એમ ત્રિવિક્રમ કહે છે

૧. ક્ષય માસવાળા વર્ષમાં જે અધિકમાસ ચોક્કસ આવે છે. માં કયો માસ વૃદ્ધિમાસ ગણવો ? તે માટે કાલનિર્ણય અન્યતા સાધારે આટલું વિશેષ છે:—

“ માસદ્વયેऽબ્દમધ્યે તુ, સંક્રાન્તિર્ન યદા મયેત્ ।

પ્રાચ્યતસ્તત્ર પૂર્વઃ સ્યાત્, અધિમાસસ્તયોત્તરઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—“ એક વર્ષમાં (ક્ષય માસ થવાથી) જુદા જુદા માસમાં સંક્રાન્તિ થતી નથી, એટલે જે વૃદ્ધિ માસ બને છે ત્યારે પ્રથમ જેવડાયેલો માસ પ્રાકૃત-શુભકાર્ય કરવા યોગ્ય મનાય છે, અને બીજો જેવડાયેલ માસ અધિકમાસ ગણાય છે.

પ્રાચીન આર્યજ્ઞોતોત્તિપના અનુસારે વીસ વર્ષમાં આઠ અધિકમાસ આવતા હતા, અને તેમાં પોષ તથા અસાહની વૃદ્ધિ થતી હતી. પણ આધુનિક ગણિત પ્રમાણે આગામીશ વર્ષમાં આઠ અધિકમાસ આવે છે, અને મદા તથા કામગીરી વિના દરેક માસ વધે છે. પંચાંગ નેમકુશલ ગણિ કરે છે કે—

“ માસ કામગીરી ગુરુ નદિ, વધે નદિ કોઈ કામ; ॥ ૧૫ ॥

એકસો અઢ્યારી વર્ષમાં, બાંતર અધિકા માસ;

ક્ષય માસ દો દાખીયા, નેમકુશલ પંચાંગ. ॥ ૧૬ ॥ ”

અધિક માસ લાગવાનું કલ્પગણિત આ પ્રમાણે છે—

વર્તમાન શક વર્ષમાંથી દરેક આઠ કરી બાકી રહેતા આંકને ૧૮ થી ભાગ દેવો, અને જે શેષ રહેતો ઉપરથી માસનો આંક ગણવો. ધીજી દીન એવી છે કે—વિક્રમ સંવત્માં ૪ મે નથી ૧૬ થી કામ દેવો, અને કામ રહેતા આંક ઉપરથી અધિક માસ ગણવો. કામ રહેતા અધિકમાં ૦ આવે તો નોં. ૧ વર્ષ તો અધિક ૧ કરીને ૧. ૫ વર્ષ તો થાવજી. ૮ થી ૧૦, ૧૧ થી ૧૫ તો વેગવગ. ૧૩ આવે તો બારવગ, અને ૧૬ થી ૧૮ તો અધિક માસનો વૃદ્ધિ થઈ. કામ જવજી. જેવડે—માર્ગે ૧૮ થી ૨૦, ૨૧ થી ૨૫ થી ૨૯ તો અધિક માસ તો. માસમાંથી ૨૦ થી ૨૫ ૨૬ થી ૨૯, તેને ૧૮ થી કામનો કામવગ ૨૦ અને ૧૨ થી ૨૫ થી ૨૯ થી ૨૯ થી ૨૯ તો અધિક માસ તો.

માસ વધે એમ નકડી છે, તેથી શાકે ૧૮૪૫માં જેઠ માસ વધે છે. ચૈત્રથી પ્રારંભ થતા વિક્રમ સંવત ૧૯૮૦માં પણ ૪ મેગવી ૧૯ થી લાંગતાં શેષ ૮ વધે છે. તે દિવસની પંચાંગશુદ્ધિ તપાસીએ તો પણ આ સ્થૂલ રીતિ પ્રમાણે જેઠ માસની વૃદ્ધિ થયેલ છે; કેમકે-વૈશાખ વદિ ૧૪ દિને વૃષભો રવિ થયો હતો, એટલે પ્રથમ જેઠ શુદ્ધિ એકમ અને બુધવારે વૃષભો સૂર્ય હતો, ત્યાર પછી પ્રથમ જેઠ વદિ અમાસ દિને મિથુનમાં સૂર્ય સંક્રમણ થયું હતું, જેથી દ્વિતીય જેઠ શુદ્ધિ એકમ અને શુક્રવારે મિથુનનો સૂર્ય હતો, પછી તે માસમાં સૂર્ય સંક્રાન્તિ થઇ નહિ. અષાઠ શુદ્ધિ એકમ અને શનિવારે પણ મિથુનના ૨૭ માં અંશે સૂર્યની સ્થિતિ હતી તથા અષાઠ શુદ્ધિ ત્રીજા અને સોમવારે ઠક્કમાં સૂર્ય પ્રવેશેલ છે, તેથી આ રીતે બે જેઠ થયા હતા. આથીજ રીતે દર ત્રીજે વરસે ગયેલા અધિક માસથી બત્રીશ માસ, સોળ દિવસ અને ચાર ઘડી જતાં નવો અધિક માસ આવે છે.

આ અધિક માસની ખેઠે ક્ષયમાસ બહુ વાર આવતો નથી, તે તો ક્યારેકજ આવે છે. ૧૮૮૮ વર્ષમાં અધિક માસ ૭૨ આવે છે, ત્યારે ક્ષય માસ બે આવે છે. અને તેમાં પણ એવી રીત છે કે-એક ક્ષય માસ આવ્યા પછી ૧૪૧ વર્ષ જતાં નવો ક્ષય માસ આવે છે. અને વળી ૧૯ વર્ષ બીજો ક્ષયમાસ આવે છે. આ રીતે વિક્રમ સંવત ૧૮૬૮માં ક્ષયમાસ હતો, અને હવે સંવત ૨૦૪૦માં ક્ષયમાસ આવશે. આ અધિકમાસ અને ક્ષયમાસમાં શુભકાર્ય વર્જવા બેઠએ. નરચંદ્રસૂરિ માસશુદ્ધિમાં કહે છે કે—

“ દરિશયનેઽધિકમાસે, ગુરુશુક્રાસ્તે ન લગ્નમન્વેપ્યમ્ ।

લગ્નેતાંશાધિપતયો, નીચાઽસ્તગમે ચ ન શુભં સ્યાત્ ” ॥૧॥

અર્થ—“ દરિશયન (ચામાસા) માં, અધિક માસમાં ગુરુ અને શુક્રના અસ્ત કાગમા તથા લગ્નાધિપતિ કે નવાંશ પતિ નીચે સ્થાનમાં હોય અથવા અસ્ત પામ્યા હોય ત્યારે લગ્ન

લેવું નહિ; કેમકે તેમાં કાર્ય કરવાથી શુભ થતું નથી. અશુભ થાય છે.

દરેક કાર્તિકાદિ બાર માસમાં ચંદ્રની ગતિથી શુક્ર અને કૃષ્ણ એમ બન્ને પક્ષ હોય છે, અને એકેક પક્ષમાં પંદર પંદર તિથિઓનો સમાવેશ થાય છે.

શ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વર વર્ષ અને માસની શુદ્ધિ જોવાનું ગોણ રાખી તિથિશુદ્ધિ કહે છે—

નંદા મદ્વા ય જયા, રિત્તા પુણા ય તિહિ સનામફલા ।
પઢિવઙ્ઘ દ્વિદિ ઇગારસિ, પમુહા ડ કમેણ નાયવ્વા ॥૮॥

અર્થ—નંદા, ભદ્રા, જયા, રિક્તા, અને પૂર્ણા, એમ ક્રમે પોતાના નામ સદૃશ કૃષ્ણ આપ-નારી તિથિઓ છે, અને તે અનુક્રમે એકમ છક અને અગીયારશથી પ્રારંભીને લાગુ પડે ॥ ૮ ॥

વિવેચન—એકેક પક્ષની અંદર તિથિઓના નંદા ભદ્રા જયા રિક્તા અને પૂર્ણા એ મુખ્ય પાંચ નામો છે, અને તે નામોમાં એકમથી પ્રારંભીને પાંચ તિથિઓનો સમાવેશ થાય છે. એટલે પંદર તિથિઓના વારાફરતી તે તે પાંચ નામો આવે છે. સામાન્ય રીતે આ તિથિઓમાં શું કાર્ય કરવું દિનકર છે, તેના ખુલાસો પણ નંદા વિગેરે તિથિઓના નામ ઉપરથી મળે છે. અર્થાત્ નંદા વિગેરે પાંચ નામો પણ યમાર્થ નિઃ આ કથનનું તારણ આ પ્રમાણે છે—એકમ ૧૩ અને અગીયારમી, આ ત્રણ તિથિઓ નંદા છે, અને તેમાં જ્ઞાનરત્ના—જ્ઞાનર મિત્ર વાળું નૂન વિગેરે કાવો કરાય છે. બીજા માસનું અને જારમ, આ ત્રણ તિથિઓ ભદ્રા છે, તેમ વિગેરે કરવાનું મહત્તિ વિગેરે ભદ્રિક કાવો કરાય છે. ત્રીજા માસનું અને નેત્રા, આ ત્રણ તિથિઓ જયા છે, તેમ વિગેરે કરવાનું મહત્તિ વિગેરે જયા કાવો કરાય છે. ચોથા માસનું અને રિક્તા, આ ત્રણ તિથિઓ રિક્તા છે, તેમ વિગેરે કરવાનું મહત્તિ વિગેરે રિક્તા કાવો કરાય છે. પાંચમા માસનું અને પૂર્ણા, આ ત્રણ તિથિઓ પૂર્ણા છે, તેમ વિગેરે કરવાનું મહત્તિ વિગેરે પૂર્ણા કાવો કરાય છે.

અગ્નિ વિષ વિગેરે કાર્યો કરાય છે. પાંચમું, દશમું અને પુનમ, આ ત્રણ તિથિઓ પૂર્ણ છે; તેમાં દીક્ષા યાત્રા વિવાહ વિગેરે શુભ કાર્યો કરાય છે. આ તિથિઓના ઉત્તમ મધ્યમ અને અધમ એમ ત્રણ ભાગ પડે છે. શ્રી ઉદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે—

“હીના મધ્યોત્તમા શુક્લા, કૃષ્ણા તુ વ્યત્યયા તિથિઃ

અર્થ—શુક્લ પક્ષની નંદા વિગેરે નામવાળી પાંચ પાંચ તિથિઓ અનુક્રમે હીન મધ્યમ અને ઉત્તમ છે, અને કૃષ્ણ પક્ષમાં તેથી ઉલટી રીતિ છે; એટલે ઉત્ક્રમે-ઉત્તમ મધ્યમ અને હીન છે. આ સિવાય માસના ત્રણ ભાગ પાડીને તેના દસ દસ દિવસો ઉત્તમ મધ્યમ અને હીન હોવાનું કેટલાક આચાર્યો કહે છે. કેટલાએક તો બન્ને પક્ષની બે આઠમથી ઉત્તમ અને અધમ દિવસો સૂચવે છે, બ્યારે કયાંક માત્ર વદિ દશમથી સાત દિવસો અધમ જણાવ્યા છે. અને સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ તો વદિ ચૌદશથી એકમ સુધીના ત્રણ દિવસો સર્વથા વર્જ્ય છે.

હવે વર્જ્ય તિથિઓ કહે છે—

ઘટ્ટી રિત્તઘ્ઠમી વારસી અ અમાવસા ગયતિહી ડ।

વુઢ્ઠ તિહિકૂરદઘ્ઠા, વઝ્ઝિઝ્ઝ સુહેસુ કમ્મેસુ ॥૬॥

અર્થ—છટ્ટ, રિક્તા,^૧ આઠમ, ખારશ, અમાસ, ક્ષય તિથિ, વૃદ્ધિ તિથિ, કૂર તિથિ અને દઘ્ધ તિથિ, આ તિથિઓ શુભ કાર્યમાં વર્જવી.

વિવેચન—છટ્ટ ચોથ નામ ચૌદશ આઠમ ખારશ અને અમાસ, આ તિથિઓમાં શુભ કાર્ય કરવાથી તે કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. શુક્લ કે કૃષ્ણ, એમ ગમે તે પક્ષની આ તિથિઓ શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે. ઉદયપ્રભસૂરિ નવમીને કોઈક શુભ કાર્યમાં સ્વીકારવાનું કરે છે, પણ તે દિવસે પ્રયાણ કે પ્રવેશ કરવાનો સર્વથા નિષેધ કહે છે, કેટલાકના મતે છટ્ટ અને ખાર-

આ ઘડીઓ લેવાય છે. તથા ક્ષયતિથિ અને વૃદ્ધિ તિથિ પણ શુભ કાર્યમાં વર્ત્ય છે.

સૂર્યોદય થાય ત્યારે જે તિથિ હોય તે તિથિ પ્રમાણ છે, અને તેજ તિથિ જે સૂર્યોદયને જુવે તે વૃદ્ધિતિથિ કહેવાય છે, તેમાં પહેલી વૃદ્ધિતિથિ અને બીજી પ્રકૃતતિથિ છે. વળી જે તિથિ * સૂર્યોદયને ન જુવે તે પૂર્વની તિથિમાં લય પામવાથી ક્ષયતિથિ કહેવાય છે. અથવા જે તિથિ ત્રણ વારને સ્પર્શ કરે તે વૃદ્ધિ કે ક્ષયતિથિ કહેવાય છે. અને જે ત્રણ તિથિઓ એક વારમાં આવે તે પૈકીની વચલી ક્ષયતિથિ કહેવાય છે. આ બન્ને તિથિઓની દરેક ઘડીઓ શુભકાર્યમાં લાભ્ય છે. જેમકે શુદ્ધ બીજ અને સોમવાર હોય, પછી સોમવારની રાત્રિના અંતભાગની ૪૫ પત્ર બાકી રહેતાં ત્રીજનો પ્રારંભ થાય અને મંગળવાર પૂર્ણ થતાં સુધી ત્રીજ રહે, તેમજ બુધવારના સવારે ઘડી એક ૧ પછી ચોથ બેસે, તો અહીં સોમ મંગળ અને બુધ એમ ત્રણ વારને સ્પર્શનારી ત્રીજ વૃદ્ધિ તિથિ કહેવાય છે. વળી તે મંગળવાર અને બુધવાર એમ બે વારના સૂર્યોદયને જુવે છે, તો મંગળવારે ત્રીજ વૃદ્ધિરૂપે તથા બુધવારે ત્રીજ સ્વાભાવિકરૂપે મનાય છે. એટલે સોમવારની રાત્રિથી બુધવારના સવાર સુધીની ત્રીજની ઘડી ૬૧૧૧૧ શુભ કાર્યમાં વર્ત્ય છે, પણ બુધવારે ૧ ઘડી પછી વૃદ્ધિ તિથિનો હોય નાબુદ થાય છે. આજ રીતે સોમવારે સવારે ઘડી એક આડમ હોય, અને પછી નોમનો પ્રારંભ થાય છે. છેવટે સોમવારની રાત્રિના અંતમાં ઘડી ૧૦૧ બાકી રહેતાં દશમનો પ્રારંભ થાય, તો અહીં આડમ નોમ અને દશમ એમ ત્રણ તિથિઓ સોમવારે આવે છે, તે પૈકીની વચલી નોમ છે. તે સૂર્યોદય થયા પછી શરૂ થઈ અને બીજા સૂર્યોદય પહેલાં પૂર્ણ થઈ જાય છે, તેથી નોમ ક્ષયતિથિ છે; અને સોમવારે નોમની ઘડી ૫૮૧૧ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે.

* સૂર્યોદય પછી ૫૭ થી અધિક પ્રમાણવાળાં તિથિ અને ન-૯૧ પ્રમાણ છે, એમ દશાસ્ત્રોત મહારાજનું કથન હોવાનું સાંભળ્યું છે.

આ દાયતિથિમાં કાર્યનો ફાયદો થાય છે, અને વૃદ્ધિતિથિમાં
 કરવાની ઉત્પાદ થાય છે, માટે દાયતિથિ અને વૃદ્ધિતિ-
 થિનો મુલકાર્યમાં સર્વથા ત્યાગ કરવો હિતાવહ છે, સારંગમાં
 છે છે કે—

“ યદાગ્નિસ્તુના લગ્નં, તથા વૃદ્ધિ-દાયે તિથેઃ । ”

અર્થ—“ જેમ જગ વટે અગ્નિ નાશ પામે છે તેમ
 તિથિનો વૃદ્ધિ-દાય હોનાં તમ નાશ પામે છે. ” વળી સુરતિ-
 થિ તથા દુઃખનિથિ તથા દોષમાં
 નું લગ્ન મન્યકાર-
 કરેલ છે. આ મિત્ર
 ગમ કરવા, તે મા
 િત્ત મંજુ
 એટલે—

તથાચોમાં
 કેટલાક
 કરે છે કે

પૂર્વજ

દીનમ,

જ્ઞાતમનો દિવસ પણ ક્યારેક કાર્યમાં લઇ શકાય છે. જોમ માસ-
ને માટે પણ યથાનુકૂળ શુદ્ધિ તપાસવી ગુરૂ અને શુકના અસ્ત
દિવસો ત્યજવા, તથા તે બન્નેના અસ્ત પહેલાંના વૃદ્ધશાના
દિન ૧૫ અને ૫, તથા ઉદય પછીના બાલક દશાના દિવસો ૫
અને ૩ ત્યજવા. શુકનો વિશેષ ઉદયાસ્ત થાય ત્યારે મૂત્રામી ત્રણ
ગાળા ૬ અને ૧૫ દિવસ ત્યજવા. દૈવસ વસુભ કહે છે કે—

“ રાહો દટે શુભં કર્મ, વર્તયેદ્ દિવમાષ્ટકમ્ ।

ત્યજત્વા વેતાન્નમંમિદિ, પાપદમ્નમયં તથા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જૂનસાધન.. ૫૫ અને ૬૦ જિવાપના શુભ
કાર્યો રાહુ દર્શન પછી આઠ દિવસ કરવાં તરિ. ” મૂર્ધ-ચંદ્ર—
અવસાન રાહુદર્શન મંદળને દિવસે થનું સોપાગરી આ વગનો
પણ મંદળને આશીને કહેત છે. કેવુના ઉદયને દિવસે પણ શુભ
કાર્ય શુક્રને થનું નથી. (મા. ૬૮) ઉદયપ્રભમુખિ પૂર્વાક્ષિને
શુભ કહે છે. મધ્યાહ્ન અને મધ્યરાત્રિનો કાળ અશુભ છે.
મદાધર કહે છે કે—આ શુક્રદર્શના મધ્યમામથી પંડિતાની
અને ખડીની દગ દસ પડો વર્ષ છે. માતા-પિતાની મૃત્યુ-
નિધા, માતા સ્વચ્છતા રેણ તેરતા દિવસે, મન-મનુનાં
મન-દિવસો, દુષિદ્ધ અને મનોભંગ થનું તૈત્તિ પ્રાપ્તિમં
વર્ષ કહે છે, ધોડનિજદાવાય કહે છે કે—

“ સ્વપદ્મનનનનન, સ્વપદ્મનનનનન ॥ ૧ ॥ ”

મુખપદ્મનનનનન, સ્વપદ્મનનનનન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—આજના ૫૫ અને ૬૦ જિવાપના શુભ
કાર્યો રાહુ દર્શન પછી આઠ દિવસ કરવાં તરિ. ” મૂર્ધ-ચંદ્ર—
અવસાન રાહુદર્શન મંદળને દિવસે થનું સોપાગરી આ વગનો
પણ મંદળને આશીને કહેત છે. કેવુના ઉદયને દિવસે પણ શુભ
કાર્ય શુક્રને થનું નથી. (મા. ૬૮) ઉદયપ્રભમુખિ પૂર્વાક્ષિને
શુભ કહે છે. મધ્યાહ્ન અને મધ્યરાત્રિનો કાળ અશુભ છે.
મદાધર કહે છે કે—આ શુક્રદર્શના મધ્યમામથી પંડિતાની
અને ખડીની દગ દસ પડો વર્ષ છે. માતા-પિતાની મૃત્યુ-
નિધા, માતા સ્વચ્છતા રેણ તેરતા દિવસે, મન-મનુનાં
મન-દિવસો, દુષિદ્ધ અને મનોભંગ થનું તૈત્તિ પ્રાપ્તિમં
વર્ષ કહે છે, ધોડનિજદાવાય કહે છે કે—

નિર્માતો-સ્કા-મહીકમ્પ-ગ્રહમેદાદિદર્શને ।
 આપણવાસરાદૂઢા, નાશમામોતિ કન્યકા ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—નિર્ધારિત ઉદ્ધા ભૂકંપ અને ગ્રહભેદ જોવામાં આવે ત્યારથી પાંચ દિવસમાં વિવાહિત થયેલ કન્યા મૃત્યુ પામે છે, એટલે તે અશુભ છે. ” ॥ ૧ ॥ આ ઉપલક્ષણથી દિકપાત, વિજળીનું પડવું, ગામનો નાશ, શીવાશબ્દ, ઠંડ, પરિધ અને ધુમકેતુનું દેખાવું. વિગેરે પણ અશુભ છે, તે દરેક ઉત્પાતોમાં સાત દિવસ હુદ છે એમ મુદૂર્ત્તચિંતામણિની ટીકામાં કથન છે. ॥ ૬ ॥

હવે ફરતિથિઓ કહે છે—

મેસાઈ ચડસુ ચડરો,
 તિહી કમેણં ચ પુણ સવ્વેસુ ।
 एवं परउ सकूररासि,
 असुहा तिही वज्जा ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—મેપાંદિક ચાર રાશિમાં ફર મહ હોય તો અનુક્રમે નંદા વિગેરે ચારતિથિઓ પૂર્ણાસદિત વર્જ્ય છે. એજ રીતે આગળ પણ બન્ને રાશિયુષ્કમાં પૂર્ણાસદિત અનુક્રમે નંદાદિ ચાર ચાર તિથિઓ વર્જ્ય બાણવી. ॥ ૧૦ ॥

વિવેચન—પંદર તિથિઓમાંથી પૂર્ણા બાદ કરતાં બાકી બાર તિથિ રહે છે, તે બારરાશિના સંબંધવાળી તિથિઓ છે. તથા પૂર્ણા ત્રણ તિથિઓ અનુક્રમે મેષ સિંહ અને ધનથી ચાર ચાર રાશિઓના સંબંધવાળી છે. હરકોઈ રાશિમાં સૌમ્યમહ હોય તો તેના સંબંધવાળી તિથિ ગુલ કહેવાય છે અને રાશિમાં રવિ મંદ તથા રાહુ પેડીનો કંઈ મંદ

તે છે. જમી લગ્નકુંડલીમાં સૂક્ષ્મ નવાંશ જગ હોવા છતાં
 તત્કાલ ગામાન્ય મનાતું નથી. તથા સિદ્ધિદાયકા ધુલિલગ્ન
 અને અગ્નીચ મુરતિ નિર્દોષ હોવા છતાં તે સિવાયની બીજી
 શુદ્ધિ પણ બહુમુખ સમજાવે હોવાથી નિષ્ફળ નથી. સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ
 ગ્રામ્ય ચંદ્રદશા નિયિતો આ પ્રકારે છે.

“ કુંભાને અતનિહુને, તુલસીદિ મયર મીન વિમલકે ।
 વિનિહુદદાસુ જમા, વીમાદમનનિદીમો મમિ દર્શ ॥૧૧॥ ”

અર્થ — “ કુંભ અને મનનો ગદ રોય ત્યારે બીજા,
 મેષ અને મિથુનના ગદમ નેામ. ગુરુ અને શિંડના ચંદ્રમાં
 ૧૩૬. મકર અને મીનના ગદમ આડમ. ગુપ અને ૩૬ માં દશમ.
 જન્મ અને વૃશિષ્ઠા તારા નિયિ ગદદશા છે. ૧૧ ॥ ”

દશાનિયિતો જન્મેત પ્રાપ્ત અગ્નિ આયુષ્યવાનો રોય છે.
 આ નિયિતો દશમજા. બહુ ગુપ પંદરજા. ગુરુ પ્રવંશ. શરૂ
 મકરજા. મેષ. મિથુન વિનિહુદ કાયો. કવચાથી કાયોનિહિ
 મીનજા. ગુરુ મેષ. ગુરુમાની કાયો છે તારા કાયો નજાવના
 મેષજા. ગુરુમાની નિયિતો નજાવના લેનમ. ગુરુ
 મકરજા નિયિતો મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.
 ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.
 ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.

ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.
 ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.
 ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.
 ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ. ગુરુ મેષ.

लिथियम

(५३)

१	नंदा	दीन	श्रेष्ठ	उत्सव	१५	१	नंदा	दीन	श्रेष्ठ	उत्सव	१५	१
२	लदा	दीन	श्रेष्ठ	सन्	५	२	लदा	दीन	श्रेष्ठ	सन्	५	२
३	न्या	दीन	श्रेष्ठ	वाह	८	३	न्या	दीन	श्रेष्ठ	वाह	८	३
४	रिमा	दीन	श्रेष्ठ	वध	८	४	रिमा	दीन	श्रेष्ठ	वध	८	४
५	पूजा	दीन	श्रेष्ठ	दीक्षा	७	५	पूजा	दीन	श्रेष्ठ	दीक्षा	७	५
६	नंदा	मध्य	मध्य	आनंद	६	६	नंदा	मध्य	मध्य	आनंद	६	६
७	लदा	मध्य	मध्य	सन्	५	७	लदा	मध्य	मध्य	सन्	५	७
८	न्या	मध्य	मध्य	वाह	८	८	न्या	मध्य	मध्य	वाह	८	८
९	रिमा	मध्य	मध्य	वध	७	९	रिमा	मध्य	मध्य	वध	७	९
१०	पूजा	मध्य	मध्य	दीक्षा	१०	१०	पूजा	मध्य	मध्य	दीक्षा	१०	१०
११	नंदा	मध्य	मध्य	उत्सव	३	११	नंदा	मध्य	मध्य	उत्सव	३	११
१२	लदा	मध्य	मध्य	सन्	१३	१२	लदा	मध्य	मध्य	सन्	१३	१२
१३	न्या	मध्य	मध्य	वाह	१४	१३	न्या	मध्य	मध्य	वाह	१४	१३
१४	रिमा	मध्य	मध्य	वध	८	१४	रिमा	मध्य	मध्य	वध	८	१४
१५	पूजा	मध्य	मध्य	दीक्षा	७	१५	पूजा	मध्य	मध्य	दीक्षा	७	१५

विष्णुः ॥ १॥
शिवः ॥ २॥
ब्रह्मा ॥ ३॥
महेश्वरः ॥ ४॥
परमेश्वरः ॥ ५॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

હવે કરણદાર કહે છે—

સડણિ ચડપ્પય નાંગા,

કિંતુરઘા કિરાહ ચડદસિ નિસાઓ ।

થિરકરણ તીસ ઘડિઆ,

પરઓ ચલકરણ ઇયાંડ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વહિ ચૌદશની રાત્રિથી ત્રીશ ઘડી-
વાળા શકુનિ ચતુષ્પદ નાગ અને કિંસ્તુર્ન નામના
ચાર સ્થિરકરણો આવે છે, અને ત્યારપછી નીચે
મુજબ ચર (ફરતા) કરણો આવે છે. ॥ ૧૨ ॥

વિવેચન—પંચાંગની સામાન્ય ગણનામાં દિવસ તિથિ
અને નક્ષત્રની સાઠ ઘડીઓ (અંશો) હોય છે, તેથી જ્યાં
જ્યાં તિથિયોગ વિગેરેની છુટક મુવ ઘડીની સંખ્યા આવે છે.
ત્યાં ત્યાં ૬૦ ઘડી પ્રમાણ માનીને તે કથન કરેલ હોય છે. પણ
તિથિઓ નક્ષત્ર અને યોગો ૬૦ ઘડીથી વિશેષાધિક પ્રમાણ-
વાળા પણ હોય છે, ત્યારે તેની નિયમિત કરેલી ૬૦ ઘડીઓમાં
પણ આ વિશેષાધિકનો સંસ્કાર કરવો પડે છે. આ સંસ્કાર
કરવાની સહેલી રીત એ છે કે—તિથિ વિગેરે ઘડી ૬૦ થી
જેટલી ઘડી અને પક્ષ ઓછા-વધુ થાય તેટલાજ પક્ષ અને
વિપક્ષોની હાનિ-વૃદ્ધિ કરવાથી તિથિના સાઠમા ભાગવાળી
મુવઘડી (અંશો) આવે છે. જેમકે—પ્રતિપદ ૬૨ ઘડી હોય,
અને તેની પંદર ઘડી પછીની ચાર વિપ ઘડી શોધવી હોય તો
અહીં તિથિના માનમાં બે ઘડી અધિક હોવાથી દર ઘડીએ બે
પક્ષનો એમ પંદર ઘડીએ ત્રીશ પક્ષનો વૃદ્ધિ સંસ્કાર આવે
છે. તે પંદરમાં ઉમેરતાં પ્રતિપદની શરૂઆતથી ઇષ્ટ ઘડી ૧૫મા
પછી વિપઘડીનો પ્રારંભ થાય છે. તે પણ ચાર ઘડીની છે,
તેમાં પણ આઠ પક્ષોની વૃદ્ધિ થતાં ઘડી ૧૯મા પછી ૮ મુધી
વિપતિથિ આવે છે. નક્ષત્ર અને યોગમાં પણ આવીજ રીતે

દેવદી લાવવી પડે છે. અર્થાત્ આમાન્ય રીતે દશવિત્ત દરેક
દીગ્ધા તિથિ વિગેરેના માનના સાકમા ભાગ પ્રમાણ લેવી.

આવીજ રીતે તિથિમાનના અર્ધભાગને જ્યોતિવેદો
કરણની સંજ્ઞાથી જોગણે છે, અને ૬૦ ઘડી પ્રમાણ તિથિના
આધારે કરણની ત્રીસ ઘડી રોય છે, પણ તિથિમાં વૃદ્ધિ-હાનિ
થતાં કરણમાનમાં પણ નિયિનો અર્ધ ભાગજ લેવાય છે. આગળ
કરવાના વિધિ (બદા) કરણની પુચ્છ ઘડી કાઢવા માટે પણ
તિથિમાનની વૃદ્ધિ-હાનિના સંજ્ઞાર કરવો. અને નક્ષત્રને
આશ્રીને શશિની ઘડી ૧૩૫ રોય છે તેમાં ૫૫ દર ઘડીએ
વૃદ્ધિ-હાનિના પગારિની વૃદ્ધિ-હાનિ કરવી.

કરણ દરેક જોડાય છે, તે વિમાન એક માસમાં ત્રીસ
તિથિના ૬૦ કરણો આવે છે તે પૈકીના વૃદ્ધિ-હાનિની શશિની
માન ભૂ મન. ત્રીસ ત્રીસ ઘડીના પ્રમાણવાળા ગણની નિર્દેશ
મારે કિશકરકરે છે આ માર કરણો તેજ જાયને આવના
રોજામાં કિશકરકરે છે એવું જો વૃદ્ધિ-હાનિની રાંધે ગણની
અમાનના વિષયે મનુષ્યના અમાનની રાંધે નામ. અને ગુરુ
તિથિને કિશકરકરે છે.

ખાણવાનો એવો નિયમ છે કે—કૃષ્ણપક્ષની ઈષ્ટ તિથિને જમણી કરવાથી અને શુકલપક્ષની તિથિને એક યોછી કરી જમણી કરવાથી આવેલ સંજ્યાને સાતે લાગવી, જેથી ભાગમાં સમક અને શેષમાં દિવસના બવાદિ કરણ આવે છે, અને તેનાથી બીજું કરણ તેજ તિથિની રાત્રે હોય છે, જેમકે—શુદ્ધ બીજનાંથી એક ઘટાડી જમણું કરવાથી એનો આંક આવે છે, તેથી શુદ્ધ બીજના દિવસે બીજું ખાલવ અને રાત્રે ત્રીજું કોલવ કરણ હોય છે. વળી કૃષ્ણપક્ષની બીજનું કરણ જાણવું હોય તો તેમાં કાંઈ ઘટાડવાની જરૂર નથી; માટે તિથિના આંકને જમણું કરવાથી ચાર થાય છે, તો વદિ બીજના દિવસે ચોથું અને રાત્રે પાંચમું કરણ આવે છે. ॥ ૧૨ ॥

હવે ચરણકરણનાં નામ અને ક્રમ કહે છે—

વવ-વાલવ-કોલવ-તૈતિલક્ષ

ગર-વણિજ-વિટ્ટિનામાણો

પાયં સઘ્વે વિ સુહા,

एगा विट्टी महापावा ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જવ, ખાલવ, કોલવ, તૈતિલાક્ષ, ગર, વણિજ અને વિટ્ટિ; પ્રાયઃ એ કરણો શુભ છે. પણ અંતિમ વિટ્ટિ મહાપાપ-અતિશય દુષ્ટ કરણ છે ॥૧૩॥

વિવેચન—ઉપરની ગાથામાં ચરની સંજ્ઞાથી સંજોષેલ જવ, ખાલવ, કોલવ, તૈતિલાક્ષ, ગર, વણિજ અને વિટ્ટિ એ સાત કરણો છે. તેમાં તૈતિલાક્ષનાં ત્રીલોચન અને તૈતિલ એવાં પણ નામાંતરો છે, અને વિટ્ટિનું બીજું નામ ભદ્રા છે. આ સાતમાંથી છ કરણો ઘણાં કામમાં શુભ છે. મૂળ ગાથામાં સઘ્વે શબ્દ મૂક્યો છે, પણ ચોથા પાદમાં ભદ્રા-વિટ્ટિને નિંદ્ય કહી છે; માટે સર્વ શબ્દથી સાતે કરણો આવી બચ છે છતાં છ શુભ છે એમ જાણવું. તેમજ ભદ્રાદેવ કાચોમાં દુષ્ટ નથી

કેટલાક પ્રાચીનમાં અનિલ પણ છે. નારાયણની શ્રીપદ્મીમાં
પણ છે કે—

“ दाने चाऽनग्रने चैव, पात्रपानादि क्षमणि ॥

हृत्पञ्चमस्य श्रेष्ठा, मद्राऽन्यत्र न गृह्यते ॥ १ ॥

અર્થ—“દાન, અનશન, ધાન, પાનકર્મ, તથા યોગ્ય
અન પ્રવિણની પ્રશ્નનિષાં બદા મેષ છે; અન્યકાર્યમાં શેષ
નથી” ॥ ૧ ॥ અન્ય કથાને આજ વાતને પુષ્ટ કરતાં
છે એકે—

॥ गुरुं गुरुनिदग्गं भय-यने धाने च पाठे हठे,

बेदस्य गमने नन्दनाथे नमोऽस्तुत्युगादने ॥

વિદ્યોત્સાહભર્યાં મનુષ્યોં અષો મૃદે વાનને,

श्रीगुरुः शङ्करः शिवः शक्तिः ॥ १ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

“ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ”

1941

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

4. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839

કરણો અશુભ ફળ પણ આપે છે. વારને આશ્રીને નારયંદ્રમાં નીચે મુજબ ભદ્રાના નામાંતરો છે.

“ સૌમ્યવારેણ કલ્યાણી, રવૌ પુણ્યવતી તથા ॥

વિદિઃ શનશ્ચરે પ્રોક્તા, મૌમે ભદ્રા પ્રકીર્તિતા ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“વિદિ. બુધવારે કલ્યાણી, રવિવારે પુણ્ય-વતી, શનિવારે વિદિ, અને સોમવારે ભદ્રા કહેવાય છે ” ॥ ૧ ॥ મૂળગાથાના છેલ્લા પાદમાં કહ્યું છે કે—વિદિકરણ મહાદુષ્ટ છે. ભદ્રા-વિદિના અશુભપણા માટે અન્યાંતરમાં કહ્યું છે કે—

“ વદિ ભદ્રાકર્ત્ત કાર્ય, પ્રમાદેનાપિ સિધ્યતિ ।

પ્રાપ્તે તુ પોહસે માસે, સમૂલં તદ્દિનપ્યતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કદાચ ભદ્રામાં કરેલ કાર્ય ભૂલથી સિદ્ધ થયું હોય તો પણ સોળમો માસ આવતાં તો તે મૂળથી નાશ પામે છે ” (॥ ૧ ॥) ॥ ૧૩ ॥

હવે વિદિ ક્યારે આવે તે સ્પષ્ટ કરે છે—

કિણ્હે પક્ષે દિણે ભદ્રા,

સત્તમી અ ચઢદસી ।

રત્તિ દસમિ તીથાણ,

સુક્રકે ણગ દિણુત્તરા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—કૃષ્ણપક્ષમાં સાતમ અને ચૌદશના દિવસે, તથા દશમ અને ત્રીજની રાત્રે ભદ્રા (વિદિ) હોય છે, અને શુક્લપક્ષમાં એક સંખ્યાથી અધિક ઉપરોક્ત તિથિઓમાં ભદ્રા હોય છે ॥ ૧૪ ॥

વિવેચન—ચરકરણ લાપવાની રીત પ્રમાણે ગણનાં કૃષ્ણપક્ષમાં સાતમ અને ચૌદશને દિવસે (તિથિના પર્વભાગ

માં) વિદિકરણ હોય, છે. અને તેજ પદ્ધતિમાં સીજ અને દંશ-
મની રાત્રે (નિયિના ઉત્તર ભાગમાં) બદા-વિદિકરણ હોય
છે. મુકલપદ્ધતિમાં—દૃષ્યપદ્ધતિની નિયિઓમાં સેક સંખ્યા ઉમે.
રવાથી આવેલ નિયિઓમાં તેજ વાપરે અર્થાત્ દેશ અને
અગીયારમની રાત્રિએ (નિયિના પદ્ધિમાર્ગમાં) અને
અદ્ધમી તથા પૂર્વિમાના દિવસે (નિયિના પૂર્વદશમાં) વિદિ-
કરણ હોય છે.

દરેક મન્યમાં વિદિનં અનિનિંદ કહેતો છે, પણ તે
ક્યારે આવે છે તે જાણતું અનિ જરૂરી છે. એટલા માટે આ
માથા પૂર્ણ ઉપકારક છે. આ માથામાં દર્શાવેલ વાજન વિદિનં
કિયરમાં છે, આ નિયત કરાવી જઈ શકેલા જાણ (નિયત) નિર્ભર
છે. તે માટે કયું છે કે—

“ वा विद्विग्मस्य पत्न्या ”

“ इत्येतत्तु नृदिः प्रत्येकं विधिं कृत्वा नृदिः ” इत्येतत्तु
नृदिः इति नृदिः—अथाना (विधिना) अथाना, विधिना-अथाना
इत्येतत्तु नृदिः नृदिः कृत्वा नृदिः, अथाना-अथाना अथाना
विधिना नृदिः अथाना विधिना अथाना अथाना नृदिः अथाना
नृदिः, नृदिः अथाना अथाना अथाना अथाना अथाना अथाना
विधिना अथाना अथाना (अथाना) विधिना अथाना नृदिः अथाना
नृदिः अथाना

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

वृद्धायाः भद्रायाः वृद्धायाः

गङ्गा ननु गङ्गा ननु गङ्गा ।

पञ्चाङ्गः सौम्य कथा दिवसः

ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་ ༡༩༠

$\log_2 1000 = 9.97$, $\log_2 100 = 6.64$, $\log_2 10 = 3.32$, $\log_2 2 = 1.00$,
 $\log_2 0.5 = -1.00$, $\log_2 0.1 = -3.32$, $\log_2 0.01 = -6.64$, $\log_2 0.001 = -9.97$

પૂર્વાદિ આઠ દિશા-વિદિશામાં અને દિશાની સંખ્યાવાળા એકેક પહોરમાં સન્મુખ હોય છે તે અતિ દુષ્ટ છે ॥ ૧૫ ॥

વિવેચન—દિવસની લદ્રા દિવસના ચાર પહોરમાં, અને રાત્રિની લદ્રા રાત્રિના ચાર પહોરમાં પૂર્વાદિ આઠ દિશા-વિદિશામાં વર્ત્ય છે. તેમાં દિશા અને પ્રહર તો સમાન આંક-વાળાજ લેવાના છે. અર્થાત્ પહેલે પહોરે પૂર્વમાં, બીજે પહોરે અગ્નિખુણામાં; એમ વર્તવાના છે. પણ લદ્રાની તિથિઓ આડી-અવળી છે, જેનો ક્રમ ચૌદશ વિગેરે સંખ્યાથી આપેલ છે. ત્રણના મેળાપથી લદ્રાની સન્મુખતા આ પ્રમાણે છે—

ચૌદશે પહેલા પહોરમાં પૂર્વદિશાએ લદ્રા સન્મુખ છે, આઠમે અગ્નિખુણામાં બીજા પ્રહરમાં સન્મુખ લદ્રા છે, સાતમે ત્રીજા પહોરે દક્ષિણમાં, પુનમે ચોથા પહોરે નૈર્ઋત્યમાં, ચોથ તિથિએ પાંચમાં પહોરે પાશ્વિમમાં, દશમે છઠ્ઠા પહોરે વાયવ્યમાં, અગીયારશે સાતમા પહોરે ઉત્તરમાં, અને ત્રીજની રાત્રે આઠમા પહોરે ઈશાનખુણામાં સન્મુખ લદ્રા છે. પ્રયાણાદિક કાર્યમાં સન્મુખ લદ્રા અશુભ છે, અને પાછાગની લદ્રા શુભ છે. માટે સન્મુખની લદ્રાને અતિ દુષ્ટ જાણી તેનો ત્યાગ કરવો. પ્રવાસની વર્ત્યલદ્રા જાણવાને બીજી રીતનો પણ શ્લોક મળે છે—

“ પુનાટ્ટણી સિતે વક્ષે, ગૃહિયૂદ સિતેતરે ।

વ્યગ્ને સ્થિયો જ્ઞેયાઃ, સ્વરેશ્ચ પ્રહરા દિશઃ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—શુકલપદમાં છુ જા દૃ અને છી, તથા કૃષ્ણપદમાં ગૃ છિ યૂ અને ઢ લદ્રા લાવવાના અશરો છે, તેમાં વ્યંજનના આંકથી તિથિઓની સંખ્યા અને સ્વરના આંકથી પ્રહર

૧ પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ઈશાનઃ એ આઠ દિશા-વિદિશા છે. જુઓ પ્રયાણદ્વાર ગાથા પર નું વિવેચન.

(૭૨)

તથા દિશાની સંખ્યા લાલવી " ॥ ૧ ॥ જેમકે-ધ એ ચાચો
વ્યંજન છે, અને ઉ પાંચમો સ્વર છે; તેથી શુદ્ધમાં ચાચો
દિવસે (રાત્રે) પાંચમા પહોરે પાંચમી (પશ્ચિમ) દિશામાં
જનારને સન્મુખ બદા છે. આ પ્રમાણે દરેક તિથિ માટે વ્યંજન
અને સ્વરની સંજ્ઞાથી સમજી લેવું. નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે-

" વિષ્ટિકરેષુ યો ગચ્છેત્, ક્રોડમેકં ચ માનયઃ ।
સમ્પ્રાગતિ ન પદયામિ, નદીનામિષ સાગરાત્ " ॥ ૧ ॥

અર્થ—જેમ નદીઓ મુમુક્ષમાં જાય છે અને
જાતી નથી તેમ જે મુમુક્ષ પ્રતિકુળ વિષ્ટિ તોય ત્યાં
એક પણ માંડ જાય. તો તે પાછો વળે નદી એમ કહ્યું છે.
બદાની શુભાશુભ પરી અને તેનું ફળ કહે છે-

પણ દુગ દમ પણ પણ તિથિ,
વિષ્ટિ ઘટી વપણ ફંટા ઉઠ નાહી
કદા પુન્દ્રગાય સિદ્ધિ,
મય નિમ્મ કુમુલિ ફલત્ત વિજયક

અર્થ—વિષ્ટિની પાંચ, એ. દશ, પાંચ
અને ત્રણ પરીઓ અનુક્રમે મુખ, કંઠ, છાત્રી
રૂપે અને પુન્દ્રમાં કંઠ ને બિંદિ, મય,
કુમુલિ, ફલત્ત અને વિજય કહે છે ॥ ૧ ॥

૧૯૨૧ ૨૫ ૧૬ ૬૧૫ ૧૦૦
૧૦૦૦ ૧૦૦ ૧૦ ૧
૧૦૦ ૧૦ ૧ ૧
૧૦ ૧ ૧ ૧
૧ ૧ ૧ ૧

ઘડીનું તિથિમાન માની ત્રીશ ઘડીનું કરણ કહેલ છે, પણ તિથિની ઘડીઓ ન્યૂનાધિક હોય ત્યારે કરણની ઘડીઓમાં પણ વૃદ્ધિ-હાનિ થાય છે; તેથી ઇષ્ટ ઘટ્ટી લાવવાને તિથિની ન્યૂનાધિક ઘડી-પલ નેટલો પલ અને વિપલનો દરેક પલમાં સંસ્કાર આપવો પડે છે. અથવા કરણમાનની ન્યૂનાધિક ઘડીઓથી ધમણ પલની હાનિ-વૃદ્ધિ કરવાથી શુદ્ધ ઘડી આવે છે. દાખલા તરીકે-પૂર્ણિમા તિથિ ૫૮ ઘડીની હોય તો વિષ્ટિ ૨૬ ઘડીની આવે છે. તેમાં દર ઘડીએ તિથિમાનમાં બે ઘડી ન્યૂન હોવાથી બે પલની, અથવા વિષ્ટિમાન એક ઘડી ન્યૂન હોવાથી એકથી ધમણું એવા બે પલની હાનિ થાય છે. જેથી પાંચ ઘડીનો કાલ શુદ્ધ ચાર ઘડી અને પચાસ પલ થતાં પૂર્ણ થાય છે. એમ દરેક ઘડીમાં વૃદ્ધિ-હાનિની તરતમતા તપાસવાની છે.

ત્રીશ ઘડીઓમાંથી વિષ્ટિના પ્રત્યેક અંગમાં નીચે મુજબ ઘડીઓ રહેલી છે. પાંચ ઘડીઓ વિષ્ટિના મુખમાં છે, ત્યાર પછીની બે ગળામાં, દસ હૃદયમાં, પાંચ નાલિમાં, પાંચ કેડમાં, અને ત્રણ ઘડીઓ પુચ્છમાં છે. વિષ્ટિના મુખની ઘડીઓમાં કાર્ય કરવાથી સિદ્ધિ થાય છે, વિષ્ટિના કંઠની ઘડીઓમાં કાર્ય કરવાથી કાર્યનો ક્ષય થાય છે, છાતીમાં કાર્ય કરવાથી નિર્ધનતા થાય છે. વિષ્ટિની નાલિની ઘડીઓમાં કાર્ય કરવાથી ક્રુધ્વિ ઉપજે છે, કેડમાં કાર્ય કરવાથી કલ્હ થાય છે અને વિષ્ટિનાં પુચ્છની ઘડીઓમાં કાર્ય કરવાથી અવસ્થ જય થાય છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ નાલિમાં ચાર અને કેડમાં છ ઘડીઓ હોવાનું જણાવે છે. કેટલાકના મતે ભદ્રાનું મુખ અને પુચ્છ પણ ત્યાજ્ય છે, તેઓ કહે છે કે-દિવસની ભદ્રા સર્પિણી હોય છે, અને રાત્રિની ભદ્રા વીંછણ હોય છે, તેમાં સર્પિણીનું મુખ અને વીંછણનું પુચ્છ ત્યજ્યું. બીજે સ્થાને શુક્લપક્ષની ભદ્રાને સર્પિણી અને કૃષ્ણપક્ષની ભદ્રાને વીંછણ કહે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ તો ભદ્રાના મુખને અશુભ જ કહે છે—

“ વિદ્યેવિદ્યુરિદ્ધ કાર્ય-વપુઃ-સ્વ-બુદ્ધિ-
પ્રેમ-દ્વિષાં દ્વયમિમેઽવયવાઃ ક્રમેણ ॥ ”

અર્થ—વિદ્યિના (મુખ ઠંઠ હૃદય નાલિ કેડ અને
પુચ્છ) અવયવો અનુક્રમે કાર્ય, શરીર, ધન, બુદ્ધિ, પ્રેમ અને
શત્રુનો નાશ કરે છે. ” વિદ્યિનો પ્રારંભ મુખની પહેલી પદી
શીઝ થાય એવા નિયમ હોતો નથી, માટે પુચ્છની પદી કાવ
આ પ્રમાણે કરે છે—

“ દશમ્યામટ્મ્યાં પ્રથમ પટિકાપચકપરં,
દ્વિતીયમટ્મ્યાં ત્રિદશપટિકાન્ને ત્રિપટિકામ્ ।
ત્રીતીયાયાં ચતુર્થા-મુચ ગનમવિદગ્ધપટિકાં
પુચ્છં વિદ્યે પુચ્છં ત્રિવિનિવિચતુષ્પર્શીશ્ચ વિગલ્લ ॥ ૧ ॥

અર્થ— “ દશમ અને આદ્ય પ્રથમની પાંચ પદી પડી.
અગ્રીયાગ્ર અને આદ્ય પ્રથમની તેડ પદી પડી, ત્રીજ અને
પુચ્છને કેટલીક પદી પડી અને નાશ તથા મોટો (મુખ)
પડી પડી પડી) કેટલા કાલમાં પડી પડી પ્રમાણ વિદ્યિન
પુચ્છ આદ્ય કે અને પદી મુખની પ્રારંભી કે પડી
અને નાશ ॥ ૧ ॥

વિનાશ કરે છે; વર્તમાન ઘડીઓ લાય નીપજતવે છે, મધ્યની ઘડીઓ પ્રાણ હરે છે. અને વિદિના પુસ્ત્રની ઘડીઓ નિશ્ચયે જય આપે છે. ” ॥ ૨ ॥

વિદિના પુસ્ત્રમાં કાર્ય કરવાથી અવશ્ય જય થાય છે, તેમાં અસાધ્ય કાર્યો પણ સિદ્ધ થાય છે. લેલ કહે છે કે—

“ શુભા-ઽશુમાનિ કાર્યાણિ, યાન્યસાધ્યાનિ ભૂતલે ।
નાઢીત્રયમિતે પુચ્છે, મદ્રાયાસ્તાનિ સાધયેત્ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ હરકોઈ શુભ કે અશુભ અસાધ્ય પણ કાર્ય વિદિના પુસ્ત્રની ત્રણ ઘડીમાં કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. વિદિની કાર્યને આશ્રીને ત્રણ લોકમાં સ્થિતિ કહેલ છે. ભૂ-પાણવક્ષલ કહે છે કે—

“ કન્યા-તુલા-મકર-ધન્વિપુ નાગલોકે,

મેષા-લિ-ઘૈણિક-ધૃષ્ટેપુ સુરાલયે સ્યાત્ ।

પાઠીન-સિંહ-ઘટ-કર્કરકેપુ મર્ત્યે,

ચંદ્રે વદન્તિ મુનયસ્ત્રિવિધાં હિ વિદિમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કન્યા તુલા મકર અને ધનનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ નાગલોકમાં હોય છે, મેષ વૈશ્વિક મિથુન અને વૃષભનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ દેવલોકમાં હોય છે, તથા મીન સિંહ કુંભ અને કર્કનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ મૃત્યુલોકમાં હોય છે; એમ ત્રણ પ્રકારની વિદિ મુનિઓ કહે છે. ”

આ સ્થાનના કૃપા માટે કહ્યું છે કે—

સ્વર્ગે મદ્રા ભવેત્સૌખ્યં, પાતાલે ચ ધનાગમઃ ॥

મૃત્યુલોકે યદા મદ્રા, તદા કાર્યં ન સિધ્યતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કોઈપણ કાર્ય કરતાં જો સ્વર્ગે લદ્દ હોય તો સૌખ્ય થાય છે, પાતાલમાં હોય તો ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને મૃત્યુલોકમાં લદ્દા હોય તો કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. એમ જુહ-

“ વિદેવિદ્યુરિદ્ધ કાર્ય-વપુઃ-સ્વ-તુદિ-
પ્રેમ-દ્વિપાં દમ્યમિમેડવયવાઃ ક્રમેણ ॥ ”

અર્થ—વિદિન (મુખ કંઠ હૃદય નાભિ કેડ અને
પુચ્છ) અવયવો અનુક્રમે કાર્ય, શરીર, ધન, ભુતિ, પ્રેમ અને
શત્રુનો નાશ કરે છે. ” વિદિનો પ્રારંભ મુખની પહેલી ઘડી
થીજ થાય એવો નિયમ હોતો નથી, માટે પુચ્છની ઘડી કાપ
આ પ્રમાણે કરું છે—

“ દગમ્યામટ્થ્યાં પ્રથમ ઘટિકાપમકરં,
દ્વિતીયામટ્થ્યાં ત્રિતીયામટ્થ્યાં ત્રિવટિકમ્ ।
ત્રીતીયામટ્થ્યાં ચતુર્થામટ્થ્યાં ચતુર્થામટ્થ્યાં
પુચ્છ વિદે પુચ્છ વિવિધિચતુર્થામટ્થ્યાં ચિત્તમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ— “ દગમ અને આડમે પ્રથમની પાંચ ઘડી પડી,
ચતુર્થામટ્થ્યાં અને નાનમે પ્રથમની તેઝ ઘડી પડી, ત્રીજા અને
પુચ્છને ચતુર્થામટ્થ્યાં ઘડી પડી અને ત્રીજા તથા ચોથા (મળા
પાંચ ઘડી પડી) તેણે કાઢવાના ૪ ઘડી પ્રમાણે વિદિન
પુચ્છ આડમે તે અને પડી મુખથી પ્રારંભી પદિ પડે ત
અને તે અડમે ૧ ૧ ॥

શુભ છે. નારચંદ્ર દીપ્પલમાં સંક્રાન્તિનાં નામો દેખાડી કુળ-
વિશેષતા સ્પષ્ટ કરી છે, જે નીચે મુજબ છે—

“ રવ્યાદિપુ સંક્રાન્તિઃ, ધ્વાંક્ષિર્મહોદરી ચ ધોરા ચ ।

મન્દાકિની ચ મન્દા, મિશ્રનામ્ની ચ રાત્રિચરી ॥ ૧ ॥

મન્દા કુરુતે વૃષ્ટિ, મન્દાકિની રસક્ષયમ્ ।

ધ્વાક્ષી ચ વાયતે વાતં, ધોરા શસ્ત્રમયંકરી ॥ ૨ ॥

મહોદરા ચૌરભયં, મિશ્રિકા ચ જને શુભમ્ ।

સર્વેષાં કર્પકાણાં ચ, રાક્ષસી વિફલપ્રદા ” ॥ ૩ ॥

અર્થ—“ રવિ વિગેરે સાત વારોમાં થનારી સંક્રાન્તિના
નામો અનુક્રમે—ધ્વાંક્ષિ, મહોદરી, ધોરા, મંદાકિની, મંદા,
મિશ્રા અને રાક્ષસી છે ॥ ૧ ॥ તેમાં—મંદા વૃષ્ટિ કરે છે, મંદા-
કિની રમ્મનો નાશ કરે છે, ધ્વાંક્ષી પવન ફુંકાવે છે, ધોરા યુદ્ધ
કરાવે છે ॥ ૨ ॥ મહોદરા ચોરની રંભડ વધારે છે, મિશ્રા
મનુષ્યોમાં સુખ કરે છે અને રાક્ષસી સર્વ જોડુતોમાં નિષ્ક-
ળતા આપે છે. ॥ ૩ ॥ ”

“ ધોરાર્કવારે કૂરર્ક્ષે, ધ્વાક્ષેન્દૌ ત્રિપ્રતારકૈઃ ।

મહોદરી ચરે મૌમે, મૈત્રે મન્દાકિની બુધે ॥ ૪ ॥

મન્દા ગુરૌ બુધે પિષ્ણયે, મિશ્રા મિશ્રોડુભિર્મૃગૌ ।

રાક્ષસી દારુણે મન્દે, સંક્રાન્તિઃ સવિતુર્ભવેત્ ॥ ૫ ॥

આનન્દયન્તિ ધોરાવાઃ, શુદ્રાન્ વૈશ્યાંશ્ચ તત્સ્કરાન્ ।

નૃપાન્ વિપ્રાન્ પશૂન્ મ્લેચ્ચાન્, ઇતાઃ સંક્રાન્તયઃ ક્રમાત્ ॥ ૬ ॥ ”

અર્થ—“ રવિવારે કૂર નક્ષત્રમાં ધોરા, ચંદ્રવારે
(સોમવારે) ક્ષિપ્રનક્ષત્રમાં ધ્વાંક્ષા, સોમવારે ચર નક્ષત્રમાં
મહોદરી, બુધવારે મૈત્ર નક્ષત્રમાં મંદાકિની ॥ ૪ ॥ શુક્રવારે
બુધ નક્ષત્રમાં મંદા, શુક્રવારે મિશ્ર નક્ષત્રમાં મિશ્રા અને રાત્રિ-
વારે હાડલ નક્ષત્રમાં રાક્ષસી નામની સૂર્ય સંક્રાન્તિ થાય છે

(૭૮)

૧૫ ॥ ઘોરા વિગેરે સંકાન્તિઓ અનુક્રમે શુદ્ધ, વૈશ્ય, તદ્દર,
 નૃપ, વિપ્ર, પશુ અને મ્હેચ્છાને આનંદિત કરે છે. ॥ ૬ ॥
 અહીં ઘોરા વિગેરે સંકાન્તિના નામો એકલા વારના
 યોગે એકલા નક્ષત્રના યોગે અને જન્મેના યોગે એમ ત્રણ
 રીતે પડે છે. જુહન્યોતિ:સારમાં પણ આજ રીતે કહ્યું છે.

વગી મનુષ્યને શુભાશુભ સંકાન્તિ માટે કહ્યું છે કે—
 સંકાન્તિના નક્ષત્રથી જન્મ નક્ષત્ર સુધી ગણી ત્રણ ત્રી
 નક્ષત્રોનું ફળ તપાસવું. આથી રીતે નવત્રિકતું ફળ અનુક્રમે
 ૧ પથા, ૨ લોગ, ૩ જોગ, ૮ વ્યયા. ૫ વસ્ત્રપ્રાપ્તિ, ૬ વસ્ત્ર,
 ૭ દાનિ, ૮ ધનામિ. અને ૯ ધનામિ છે. ૯૪ જન્મ નક્ષત્રને
 આંક ને ત્રિકમાં આવે તે ત્રિકતું ફળ જ ૯૪જન્મ નક્ષત્રનું
 ફળ સુમળવુ

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ -

ति नि ह पण ति एग चउ.
 ति ह पण दु इ पणिग एग चउ चउरो
 ति इगा चउ चउ निगं.
 ति चउ मयं दु दुग यनीसं ॥ १८ ॥
 इय विह्याणं कमसो,
 पविस्सतामहिं मुणेपट्ठा ।
 तागातमयंतागा,
 तिहि वि विह्नेसु पविस्सा ॥ १९ ॥

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

અનુક્રમે નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યા જાણવી. આ તારાની સમાન સંખ્યાવાળી તિથિ તે તે નક્ષત્રમાં વર્ત્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

દિવેચન—નક્ષત્રો અઠ્યાવીસ છે, તેનું સવિસ્તર સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.—

“ અશ્વિની મરણી ચૈવ, કૃતિકા રોહિણી મૃગઃ ।

આર્દ્રા પુનર્વસુ પુષ્ય—સ્તતોઽષ્ટેષા તતો મઘા ॥ ૧ ॥

પૂર્વાષાલ્ગુની તસ્માચ્ચે—વોત્તરાફાલ્ગુની કરઃ ।

ચિત્રા સ્વાતિર્વિશાખાઽનુ—રાધા જ્યેષ્ઠા મૂલં તથા ॥ ૨ ॥

પૂર્વોષાદોત્તરાષાઢા—ઽભિચ્છ્રવણં ધનિષ્ઠિકા ।

શતં પૂર્વોત્તરામાદ્રૌ, રેવતી મગળઃ સ્મૃતઃ ॥ ૩ ॥ ”

અર્થ—અશ્વિની, ભરણી, કૃતિકા, રોહિણી, મૃગશીર, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાષાલ્ગુની, ઉત્તરાષાલ્ગુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, અભિજિત (અભિજીત), શ્રવણ, ધાનશ, શતભિષા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ, અને રેવતી; એમ અઠ્યાવીસ નક્ષત્રો છે. જ્યોતિર્વિદોએ આ નક્ષત્રમાળની ભગણ (નક્ષત્રોના સમુદાય) એવી સંજ્ઞા રાખેલ છે. આ નક્ષત્રો નિરંતર પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામી પશ્ચિમમાં આથમે છે. તેમાંથી અત્યારે કયું નક્ષત્ર છે ? તે જાણવા માટે તેની આકૃતિ તથા તારાની સંખ્યાનું જ્ઞાન અતિ આવશ્યક છે. તેમાંથી નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા તો અહીં મૂળ ગ્રન્થકારે આપી છે. અને આકૃતિ તથા પૂર્વનક્ષત્રથી કેટલી ઘડીના આંતરે મધ્યમાર્ગથી કયું દિશામાં કયું નક્ષત્ર ઉદય પામે ? તે જીલ ગ્રન્થોમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

૧ અશ્વિની નક્ષત્ર પૂર્વ નક્ષત્રના ઉદય પછી ૯૬ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ ઘોડાના સ્કંધ

જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૨ ભરણી અધિનીના ઉદય પછી
૧૨૦ પગ જતાં ઉત્તર માર્ગમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ત્રિજુગી
અને તારા ત્રણ છે. ૩ કૃત્તિકા ૧૦૮ પગ પછી ઉત્તરમાં ઉગે
છે. તેની આકૃતિ ખુરપા જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૪ રોહિણી
પગ ૧૧૫ પછી દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ શકટ જેવી
અને તારા પાંચ છે. ૫ મૃગશીર ૧૨૦ પગે મધ્યચારણી દક્ષિ-
ણમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ હરણના માથા જેવી અને
તારા ત્રણ છે. ૬ આર્દ્રા પગ ૧૩૪ પછી દક્ષિણમાં ઉગે છે,
તેની આકૃતિ માછી જેવી અને તારા એક છે ૭ પુનર્વસુ
૧૮૮ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ઘર (ગુફા)
જેવી અને તારા ચાર છે. ૮ પુષ્ય પગ ૧૫૧ પછી મધ્યમાં
ગર્ભમાં ઉદય પામે છે તેની આકૃતિ બાળ અથવા વર્ષમાનસ
જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૯ અશ્વિની પગ ૧૫૩ જતાં દક્ષિ-
ણમાં ઉગે છે. તેની આકૃતિ પનાકા (ચક્ર) જેવી અને તારા
૧૦ છે. બીજાં કયાને અશ્વિનીની આકૃતિ ગોમુત્રિકા-મર્મિકા
જેવી પગ ૧૬૧ છે ૧૦ મઘા પગ ૧૫૨ પછી મધ્ય માર્ગમાં
ઉગે છે, તેની આકૃતિ પ્રાકાશ જેવી અને તારા પાંચ છે મઘાના
૧૨૫ તારા પેના મધ્યમાર્ગમાંનામાં માથા જેવી ૫૧ આકૃતિ
દેવગાંધારી પામે છે એક તારા વધારવા તારકા જેવી આકૃતિ
૨૫ છે, અને પામે છે એક બીજા તારા વધારવા
મઘાના પેના જેવું આકૃતિ દેવાવ છે ૧૧ ૧૨ પૂર્વાશ્વિનુની
૧૫૩ પગ પછી અને ઉત્તરમાર્ગમાં ૧૮૮ પગ જતાં ઉગે
૧૩ ઉગે છે, તે અશ્વિની આકૃતિ પામે છે (એકોની અને
૫૧૩૧ જેવી અને ૫૧, ૫૨ જેવી ૧૩ હરણ ૧૮૧ પગ
જતાં ઉગે છે, તે એક આકૃતિ ૬૧૨૫ ૧૩૧ જેવી અને
૫૧ ૫૨ જેવી ૧૪ શિશુ ૧૮૧ પગ પછી દક્ષિણમાં ઉગે છે,
તેની આકૃતિ અશ્વિની જેવી અને તારા ૫૧ જેવી ૧૫
૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭

ડામણ જેવી અને તારા ચાર છે. વળી પાસેનો એક તારો
 લેતાં તેની આકૃતિ તોરણ જેવી થાય છે. ૧૭ અનુરાધા
 વિશાખાના ઉદય પછી ૧૫૩ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની
 આકૃતિ મોતીની માળા કે સાંભેલા જેવી છે, અને તારા
 ૪ (૩) છે. ૧૮ જ્યેષ્ઠા ૧૫૨ પગ જતાં દક્ષિણમાં
 ઉગે છે, તેનો આકાર હાથીના દાંત જેવો અને તારા
 ત્રણ છે. ૧૯ મૃગ ૧૫૩ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉદય પામે છે.
 તેની આકૃતિ વીંછીના પુચ્છ જેવી અને તારા ૧૧ છે. ૨૦
 પૂર્વાષાઢા ૧૫૧ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ
 હાથીના પગલા જેવી અને તારા ચાર છે. ૨૧ ઉત્તરાષાઢા
 ૧૪૮ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ સિંહ નિષિ-
 દન (ખેઠક) જેવી અને તારા ચાર છે. ૨૨ અભીચ પગ *
 + + + જતાં ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ શીંગોડા
 જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૨૩ શ્રવણ ઉત્તરાષાઢાના ઉદય પછી
 પગ ૧૩૪ જતાં ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ કાવઠ
 કે ત્રાજવા જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૨૪ ધનિષ્ઠા ૧૨૦ પગ
 જતાં ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ સૂપડા જેવી અને
 તારા ચાર છે. ધનિષ્ઠામાં પાસેનો તારો લેતાં પક્ષીના પાંજરા
 જેવી આકૃતિ થાય છે. ૨૫ શતભીષા પગ ૧૧૫ જતાં મધ્ય-
 ચારમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ પાથરેલ ફૂલ જેવી અને તારા
 સા છે. ૨૬-૨૭ પૂર્વાશાદ્રપદ ૧૦૮ પગે અને ઉત્તરાશાદ્ર
 પદ ૧૦૨ પગે ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તે બન્ને ભેગાની
 આકૃતિ ચોખંડી વાવ જેવી અને તારા બન્ને છે. ૨૮ રેવતી
 નક્ષત્ર ઉત્તરાશાદ્રપદના ઉદય પછી ૬૬ પગે મધ્યમાં ઉગે છે,
 તેની આકૃતિ નાવ અથવાં મુરજ કે ઢાળેલા પલંગ જેવી અને
 તારા બત્રીશ છે.

અહીં અભીચ મિથાવના સત્યાવીશ નક્ષત્રમાં અશ્વિનીથી
 ચિત્રા સુધીના નક્ષત્રોનો જે જલ્પણોએ ઉદય થાય છે, ઉલ્ક-

* અભીચનો ઉદય ૨૪૮ પગોએ થાય છે, તે પૂર્વાષાઢાથી
 સમભવ છે.

મધી તેજ જલપળોએ સ્વાતિથી રેવતી પર્યંત નક્ષત્રોનો હિસાબ થાય છે; તથા જે જે દિશામાં ઉદયસ્થાન દર્શાવેલ છે તે દિશામાં તેનો ચાર હોય છે. પરંતુ ચંદ્રચારની અપેક્ષાએ તેની દિશા જુદી જુદી હોય છે, માત્ર પોતપોતાનો ચાર ઉપરોક્ત રીતે હોય છે, ઇત્યાદિ વ્યવહાર પ્રકાશ વિગેરેમાં કહ્યું છે.

આ નક્ષત્રો નિરંતર ઉદય પામી અસ્ત પામે છે, અને તેમાં એક-બીજાનું ઉદયાંતર ઉપર પ્રભાવે છે; પણ તેમાં દરેક મહો પોતાની ધીમી કે ઉતાવળી ચાલને કીધે અરૂપણિ મુદત કાટે છે. આ રીતે ચંદ્રના ભાગમાં આવેલું નક્ષત્ર દિન નક્ષત્ર કહેવાય છે. તેના સંબંધમાં કહ્યું છે કે—

“ ગુચ્યન્તે પદ દ્વાદશ, નવ જેતિ નિશાદરેણ ધિગ્ગવાનિ ।
માગ્-મરુ-રશ્મિમૌર્ધ્વ, પૌર્ણવાડ્ઽન્નગ્દ્વારીનિ ” ॥૧॥

અર્થ—“ પૌષ એટલે રેવતીથી માંડીને ૭ નક્ષત્રો પૂર્વયોગી-ચંદ્રની આગળ ચાલનારા છે, આદ્યોગી પ્રારબ્ધીને બાર નક્ષત્રો અંકની માથે રહેનારા રેવતીથી અંધ ભાગ્યોગી છે અને આગળ એટલે જ્યેષ્ઠા વિગેરે નવ નક્ષત્રો ચંદ્રની પાછળ ચાલનારા રેવતીથી પશ્ચિમાર્ધયોગી છે. ” ॥૧॥ આ પાંચ ઉપરથી પચાસ નવમી એવાય છે, એટલે પૂર્વ યોગીનું વિષદ એવા કે વિષદ કરવામાં આવે તો મુચ્યન્તે એ વિશેષ અર્થે તેજ એટલે જો વિગેરેના બધા પ્રેમ ભાવ છે તેથી એક પેઠી જુદા જુદા વિષદ નવા વિગેરે કાઢે તેથી એક પેઠી એક પેઠી જુદા જુદા અર્થે ચંદ્રના ચાલનારો રહે છે. અને એક પેઠી એક પેઠી વિગેરે કરવામાં આવે છે. ”

આ પાંચ ઉપરથી પચાસ નવમી એવાય છે, એટલે પૂર્વ યોગીનું વિષદ એવા કે વિષદ કરવામાં આવે તો મુચ્યન્તે એ વિશેષ અર્થે તેજ એટલે જો વિગેરેના બધા પ્રેમ ભાવ છે તેથી એક પેઠી જુદા જુદા વિષદ નવા વિગેરે કાઢે તેથી એક પેઠી એક પેઠી જુદા જુદા અર્થે ચંદ્રના ચાલનારો રહે છે. અને એક પેઠી એક પેઠી વિગેરે કરવામાં આવે છે. ”

છે. તથા અલીઅં સિવાયના બાકીના પંદર નક્ષત્રો ત્રીશ મુહૂર્તીયા છે.

અહીં નક્ષત્રનાં જોડલાં મુહૂર્તો કહ્યાં છે. તેટલાં મુહૂર્ત સુધી ચંદ્ર તેની સાથે રહે છે, અને સૂર્યનો નક્ષત્રભોગ પણ આ ગણનાને અનુસરતો છે, એમ પ્રાચીન જ્યોતિષશાસ્ત્રની માન્યતા હતી; પરંતુ હાલમાં તો લગભગ ૩૦ મુહૂર્તની ૬૦ ઘડી સુધી દરેક નક્ષત્ર સાથે ચંદ્ર રહે છે એવી માન્યતા છે; એમ શ્રીમદ્ આવશ્યક સૂત્રની બૃહદ્વૃત્તિના ટીપ્પણકમાં કહ્યું છે. તો પણ આ મુહૂર્તીયા નક્ષત્રની સંજ્ઞાનો ઉપયોગ અત્યારે નવાં ચંદ્ર દર્શનમાં સૂર્ય સંક્રાન્તિમાં તથા કાળધર્મ પામેલા સાધુની પછવાડે નવાં દર્શના પુતળા કરવામાં થાય છે. રત્નમાલામાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધ બીજને દિવસે ચંદ્ર જોવો, ત્યારે જો પીસ્તા-બીજ મુહૂર્તીયું નક્ષત્ર હોય તો ધાન્ય સસ્તું થાય છે, ત્રીશ મુહૂર્તીયું નક્ષત્ર હોય તો અનાજના ભાવ સરખા રહે છે અને પંદર મુહૂર્તીયું નક્ષત્ર હોય તો અનાજ મોંઘું થાય છે. આ પ્રમાણે દરેક માસના ભાવ નીકળી શકે છે.

સત્યાવીશ નક્ષત્રમાં કૃત્તિકા મૃગશીર્ષ પુષ્ય મઘા વિગેરે બાર નક્ષત્રોનાં નામો કાર્તિકાદિ-બાર માસને અનુસરતા છે. પ્રભુ કરીને તેઓ પોતપોતાના માસની પુનમે દિન નક્ષત્ર તરીકે આવે છે, અને સૂર્યના ભોગવાળું ચાલુ નક્ષત્ર દરેક માસની અમાસે દિન નક્ષત્ર તરીકે આવે છે; અને ત્યાર પછી હમેશાં એકેક દૈનિક નક્ષત્રનો ફેરફાર થાય છે.

અઘ્યાવીશ નક્ષત્રોના અશ્વિનીકુમ્ભાર વિગેરે જુદા જુદા સ્વામીઓ છે, જેની પ્રતિષ્ઠામાં તે નક્ષત્રો શુભ મનાયેલા છે. આ પ્રમાણે તિથિ કરણ વિગેરે પણ પોતપોતાના સ્વામીની પ્રતિષ્ઠામાં અતિ આવશ્યકતાવાળા મનાયેલા છે. તે વિષે સચિસ્તર બીના બીજા સંન્યાસી લાણી લેવી; કેમકે જિનેશ્વરદેવ સમુચ્ચયપણે

* અબીય હરેક મુહૂર્તવાળું નક્ષત્ર છે, પણ તેનો પાસેના નક્ષત્રમાં સમાવેશ થાય છે, જે આરગ કહેવાય.

કે-તીક્ષ્ણ નક્ષત્રમાં ચિકિત્સા અને મૃદુમાં શ્રુણુ-ધારણ કરી
તથા વળી ખીને કહ્યું છે કે ઋણ લેવું ને દેવું તે ક્ષિપ્ર નક્ષત્ર
શુભ છે.

“ લઘુ ચરે સુહારંભો, ડગા સિત્તે તવં ચરે ।

ધ્રુવે પુરપવેસાદ, મીસે સંધિક્ષિયં કરે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ લઘુ અને ચર નક્ષત્રમાં શુભકાર્યનો પ્રારંભ
કરવો, ઉગ્રમાં તપ, ધ્રુવમાં નગર પ્રવેશાદિ, અને મિશ્ર
સંધિનાં કાર્યો કરવાં. ” વળી કહ્યું છે કે—

“ કુલ્યમાન્યશ્ચિની પુષ્યો, મધા મૂલોત્તરાત્રયમ્ ।

દ્વિદેવતં મૃગશિર્રા, કૃત્તિકા વાસવાનિ ચ ॥ ૧ ॥

ઉપકુલ્યાનિ મરણી, વાહનં પૂર્વાત્રયં કરઃ ।

એન્દ્રમાદિત્યમશ્વેષા, વાયવ્યં પૌષ્ણવૈષ્ણવે ॥ ૨ ॥

કુલ્યોપકુલ્યમાન્યાર્દ્રા-ઽભિજિન્મેત્રાણિ વારુણમ્ ।

કુલ્યાદીનિ ફલવન્તિ, સ્થાને સ્થાનાન્તરે દ્વયે ॥૩॥ [સ્વ.]

અર્થ—“ અશ્વિની, પુષ્ય, મધા, મૂલ ત્રણ ઉગ્ર
વિશાખા, મૃગશિર, ચિત્રા, કૃત્તિકા અને ધનિષ્ઠા; એ
નક્ષત્રો કુલ્ય છે ॥ ૧ ॥ વારુણી, શકિણી, ત્રણ પૂર્વા, હસ્તા,
ચર્ધા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, સ્વાતિ, દેવતી અને શ્રવણ;
બાર નક્ષત્રો ઉપકુલ્ય છે. ॥ ૨ ॥ તથા આર્દ્રા, અભિજિ
અનુરાધા અને શતતારા, કુલ્યોપકુલ્ય છે. તેમાં કુલ્ય ન
સ્થાનમાં ફલવાળા છે, ઉપકુલ્ય નક્ષત્રો સ્થાનાંતરમાં ફલ
છે, અને કુલ્યોપકુલ્ય નક્ષત્રો બન્ને રીતે સાધારણ ફલ
છે. એટલે—કુલ્યમાં જન્મેલ દાનાર યાય છે, ઉપકુલ્ય
જન્મેલ પ્રવાસી, સેવક કે નોકર બને છે અને કુલ્યોપકુલ્ય
જન્મેલ દાનાર પણ યાય છે અને નોકર પણ યાય છે. ॥ ૩ ॥
કુલ્ય નક્ષત્રમાં યુદ્ધ યાય તો સ્થાયી રાજ્ય જય પામે
ઉપકુલ્યમાં પ્રગટેલ યુદ્ધમાં ચડી આવેલો રાજા હારે છે
કુલ્યોપકુલ્યમાં સંધિ યાય છે. એન ઉદયપ્રમસૂરિ કહે

કે-તીક્ષ્ણ નક્ષત્રમાં ચિકિત્સા અને મૃદુમાં અહણ-ધારણ કરવું તથા વળી બીજે કહ્યું છે કે ઋણ લેવું ને દેવું તે ક્ષિપ્ર નક્ષત્રમાં શુભ છે.

“લઘુ ચરે સુહારંભો, ડગા લિત્તે તવં ચરે ।

ધ્રુવે પુરપવેસાદ, મીસે સંધિક્ષિપં કરે ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“લઘુ અને ચર નક્ષત્રમાં શુભકાર્યનો પ્રારંભ કરવો, ઉગ્રમાં તપ, ધ્રુવમાં નગર પ્રવેશાદિ, અને મિથ્રમાં સંધિનાં કાર્યો કરવાં.” વળી કહ્યું છે કે—

“કુલ્યમાન્યશ્ચિની પુષ્યો, મધ્યા મૂલોત્તરાત્રયમ્ ।

દ્વિદૈવંતં મૃગશિર્રા, કૃત્તિકા વાસવાનિ ચ ॥ ૧ ॥

ઉપકુલ્યાનિ મરણી, વાહ્યં પૂર્વાત્રયં કરઃ ।

દેન્દ્રમાદિત્યમશ્લેષા, વાયવ્યં પૌષ્ણવૈષ્ણવે ॥ ૨ ॥

કુલ્યોપકુલ્યમાન્યાર્દ્રા-ડમિનિન્મૈત્રાણિ વારુણમ્ ।

કુલ્યાદીનિ ફલવન્તિ, સ્થાને સ્થાનાન્તરે દ્વયે ॥૩॥ [સ્વ.]”

અર્થ—“અશ્વિની, પુષ્ય, મધ્યા, મૂલ ત્રણ ઉત્તરા, વિશાખા, મૃગશિર, ચિત્રા, કૃત્તિકા અને ધનિષ્ઠા; એ બાર નક્ષત્રો કુલ્ય છે ॥ ૧ ॥ ભરણી, રોહિણી, ત્રણ પૂર્વા, હસ્તા, બૃષેષા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, સ્વાતિ, રેવતી અને શ્રવણ; આ બાર નક્ષત્રો ઉપકુલ્ય છે. ॥ ૨ ॥ તથા આર્દ્રા, અભિજિત, અનુરાધા અને શતતારા, કુલ્યોપકુલ્ય છે. તેમાં કુલ્ય નક્ષત્રે સ્થાનમાં ફલવાળા છે, ઉપકુલ્ય નક્ષત્રો સ્થાનાંતરમાં ફલવાળા છે, અને કુલ્યોપકુલ્ય નક્ષત્રો બન્ને રીતે સાધારણ ફલવાળા છે. એટલે—કુલ્યમાં જન્મેલ દાતાર થાય છે, ઉપકુલ્યમાં જન્મેલ પ્રવાચી, સેવક કે નોકર બને છે અને કુલ્યોપકુલ્યમાં જન્મેલ દાતાર પણ થાય છે અને નોકર પણ થાય છે. ॥ ૩ ॥”

કુલ્ય નક્ષત્રમાં યુદ્ધ થાય તો સ્થાયી રાજા જય પામે છે ઉપકુલ્યમાં પ્રગટેલ યુદ્ધમાં ચડી આવેલો રાજા હારે છે અને કુલ્યોપકુલ્યમાં સધિ થાય છે. એન ઉદયપ્રસન્નુરિ કહે છે.

અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોનો અનુક્રમે-દેવ, મનુષ્ય, રાક્ષસ, મનુષ્ય, દેવ, મનુષ્ય, દેવ, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ, મનુષ્ય, મનુષ્ય, દેવ, રાક્ષસ, દેવ, રાક્ષસ, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ, મનુષ્ય, મનુષ્ય, વિદ્યાધર, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ, મનુષ્ય, મનુષ્ય, અને દેવ ગણ કહેવાય છે. આ ગણની તપાસણી પણ વિવાહાદિ સંબંધમાં જરૂરી છે. તેમાં પોતાના ગણમાં સારો, ખીજામાં મધ્યમ, અને રાક્ષસ ગણમાં કરેલ સંબંધનેષ્ટ છે.

અશ્વિની આદિ દરેક નક્ષત્રોના નીચે મુજબ ચાર ચાર અક્ષરો છે, જે પૈકી (માં) નક્ષત્રના એકેક પાયા (અતુર્થાંશ) નો એકેક અક્ષર છે—

૧ અશ્વિની-ચુ-ચે-ચો-લા.

૨ ભરણી-લિ-લુ-લે-લો.

૩ કૃત્તિકા-અ-ઈ-ઉ-એ.

૪ રોહિણી-ઓ-વ-વિ-વુ.

૫ મૃગશીર-વે-વો-ક-કિ.

૬ આર્દ્રા-ધુ-ધ-ડ-છ.

૭ પુનર્વસુ-કે-કો-હ-હિ.

૮ મુખ્ય-હું-હે-હો-ડા.

૯ અશ્લેષા-ડિ-ડું-ડે-ટા.

૧૦ મઘા-મ-મિ-મુ-મે.

૧૧ પૂર્વ ફાલ્ગુની-મો-ટ-ટિ-કુ.

૧૨ ઉર્વશી-ફા-ફે-ફો-પ-પિ.

૧૩ હસ્તા-પુ-પ-લુ-લ.

૧૪ ચિત્રા-ચે-ચો-ર-રિ.

૧૫ સ્વાતિ-રે-રે-રો-ત.

૧૬ વિશાખા-તિ-તુ-તે-તો.

૧૭ અનુરુદ્ધ-ન-નિ-નુ-ને.

૧૮ જ્યેષ્ઠા-નો-ય-યી-યુ.

૧૯ મૂળ-ચે-ચો-લ-લિ.

૨૦ પૂર્વ પાશ્વિની-લુ-લ-લુ-લ.

૨૧ ઉર્વ પાશ્વિની-લે-લો-જ-જી.

૨૨ અભિજિત-જુ-જે-જો-ખા.

૨૩ શ્રવણ-ગિ-ગુ-ગે-ગો.

૨૪ ધનિષ્ઠા-ગ-ગિ-ગુ-ગો.

૨૫ શતતારા-ગો-સ-સી-સુ.

૨૬ પૂર્વ ભાદ્રપદ-સે-સો-દ-દિ.

૨૭ ઉર્વ ભાદ્રપદ-ફા-ફ-ફા-ફ.

૨૮ રેવતી-દે-દો-ચ-ચિ.

આ અક્ષરો એકાદી પદોવાળા સર્વતો ભદ્ર ચક્રમાં તથા નામ પાડવામાં જરૂરી છે. જો કે ક, ઝ, છ વિગેરે અક્ષરો ઉપરથી નામ પડતું નથી, પણ તે સર્વતોભદ્ર ચક્રના પાદવેધમાં જરૂરના હોવાથી નક્ષત્રોના પાયામાં તેમનો પણ સંબંધ કરેલ છે.

હરકોઈ ખાતરનો નક્ષત્રના જે પાયામાં જન્મ થાય તે

“દેશે ગ્રામ ગૃહજ્વરવ્યવહૃતિદૂતેષુ દાને મનો,

સેવાકાક્ષિણીવર્ગસંગરપુનર્મૂલકે નામમમ્ ।

જન્મક્ષં પરતો વધુપુરુષયોર્જન્મક્ષમેકસ્ય ચેદ,

જ્ઞાતં શુદ્ધમિતો વિલોક્ય ચ તયોર્નામક્ષયોર્મેલકઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—દેશ, ગામ અને ઘરના પ્રવેશમાં, રોગમાં વ્યવહારમાં (વેપારમાં), જુગાર રમવામાં, દાન દેવામાં, ચંત્રની પ્રાપ્તિમાં, સેવામાં, કાંકણી પ્રાપ્તિમાં, અષ્ટવર્ગ મેળવવામાં, યુદ્ધમાં, પુનર્જન્મમાં અને મેળમાં નામનક્ષત્ર તથા નામરાશિનો ચંદ્ર જોવો અને બીજા કાર્યમાં જન્મનક્ષત્ર તથા જન્મરાશિનો ચંદ્ર ગ્રહણ કરવો. પણ જો વધુ પુરુષના મેળાપમાં માત્ર એકનું જન્મનક્ષત્ર મળે તો વિશેષ શુદ્ધિ તપાસી બન્નેનો નામ નક્ષત્રથી મેળાપ કરવો ॥ ૧ ॥ જ્યોતિર્નિર્માધકારને પણ આ વાત સમ્મત છે. તથા શાર્દૂલકર કહે છે કે—

“વિવાહપટનં ચૈવ, લગ્નજં ગ્રહજં વલમ્ ।

નામમાત્ર ચિન્તયેત્સર્વં, જન્મ ન જ્ઞાયતે યદા ॥ ૧ ॥

અર્થ—“જો જન્મનક્ષત્ર ન મળી શકે તો વિવાહકાર્ય, લગ્નનું બળ, અને ગ્રહનું બળ, નામ નક્ષત્રથી તપાસવાં. ॥૧॥

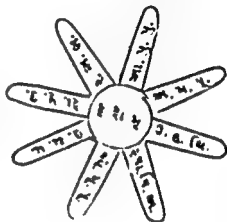
દરેક મનુષ્યના જન્મનક્ષત્ર વિગેરે છ પ્રકારના નક્ષત્રો છે. જેમાં પહેલું જન્મનક્ષત્ર, દસમું કર્મ, સોળમું સંઘાત, અઠારમું સમુદય, ત્રેવીશમું વિનાશ, અને પચ્ચીશમું માનસ નક્ષત્ર કહેવાય છે. તેમાં જન્મનક્ષત્ર સર્વ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે.

આ ઉપરાંત બીજા ત્રણ નક્ષત્રો લેતાં રાજાને નવ નક્ષત્રો હોય છે. જે દિવસે રાજાનો રાજ્યાભિષેક થયો હોય તે સાતમા પ્રકારનું અભિષેક નક્ષત્ર કહેવાય છે, અને આઠમો પ્રકાર ભતિ નક્ષત્રના કોષ્ટક અનુસારે પુખ્ત તથા ઉત્તરા રાજાના ભતિનક્ષત્રો છે, અને નવમા પ્રકારનું દેશનક્ષત્ર હોય છે. આદ્રાણી માંડીને ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો પૂર્વાદિ આઠ દિશાના અને દૃતિકા રાહિણી તથા મૃગશર મધ્યભાગના દેશનક્ષત્રો છે, તે લાવવાની આ રીતિ છે—

“ કર્મિકાદૈત્યસાદયે, પન્ને નામો દલેષુ ચ ।

માચ્યાદિસ્યેષુ માનીહ, ન્યાસ્યાગ્નિમયવાદિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

કર્મિકાદૈત્યસાદયે, પન્ને નામો દલેષુ ચ ।
માચ્યાદિસ્યેષુ માનીહ, ન્યાસ્યાગ્નિમયવાદિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

અર્થ—એક ક-
લિંગ અને આઠ પાં-
ખડીવાળું કમળ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
નમો પૂર્વાદિ દિશામાં
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે: પૂનિશાપ્તી
આશંબીને યજ્ઞ યજ્ઞ
નમો નમો નમો
કમળ દીને આ ન

[illegible]

૧૪	ચિત્રા	તિ	ચિપ	વાય	બળદ	રાં	મ	રે	ગો	ર	દિ	કં	ઉપ	સેવક	સ્ત્રી
૧૫	સ્વાતિ	તિ	સ	પાડા	છોડા	દેવ	અં	રે	રે	રા	ત	ઉલા	ઉપ	ઉપ	સ્ત્રી
૧૬	વિસાખા	અ	મંદ	વાય	કૂતરો	રાં	આ	તે	તે	તે	તે	૫૦	અંકત	અંકત	નપું
૧૭	અનં	તિ	ચિમ	દરજી	"	રાં	આ	ન	ન	ન	પિ	ચિમ	સેવક	સેવક	નપું
૧૮	ભૃગુ	અ	સ	કૂતરો	દરજી	રાં	આ	બ	બ	બ	બ	મન	ઉપ	ઉપ	પુરૂષ
૧૯	પૂર્વ	અ	અષ	વાં	બકરો	મનુ	અં	બ	બ	બ	દ	મન	આભિષે	આભિષે	પુરૂષ
૨૦	પૂર્વ	ઉ	મંદ	નોળીયો	સાપ	મનુ	મ	બ	બ	બ	જિ	મન	રાગ	રાગ	પુરૂષ
૨૧	અશ્વીન	ઉ	ચિં	નોળીયો	સાપ	વિદ્યાધર	મ	બ	બ	બ	ખા	મકર	વશિષ્ઠ	વશિષ્ઠ	પુરૂષ
૨૨	શ્રવણ	ઉ	સ	વાંદર	બકરો	દેવ	મ	અં	અ	અ	ખા	મકર	અંગલ	અંગલ	પુરૂષ
૨૩	ધનિષ્ઠા	ઉ	અષ	સિંહ	સાંધી	રાં	મ	અ	અ	અ	ગે	મં	સેવક	સેવક	પુરૂષ
૨૪	શત	ઉ	અષ	ધોડા	પાડા	રાં	આ	ગે	ગે	ગે	સ	ફલ	ઉપ	ઉપ	પુરૂષ
૨૫	પૂર્વાશા	અ	મંદ	સિંહ	સાંધી	રાં	આ	સ	સ	સ	દિ	ફલ	આભિષે	આભિષે	પુરૂષ
૨૬	ઉર્વાશા	ઉ	ચિમ	બળદ	વાય	મનુ	મ	સે	સે	સે	દ	મીન	રાગ	રાગ	પુરૂષ
૨૭	રેવતી	તિ	સ	સાંધી	સિંહ	દેવ	મ	દ	દ	દ	ય	મીન	અંકત	અંકત	પુરૂષ
૨૮			અષ				અં	દ	દ	દ	ય	મીન			પુરૂષ

नमो भगवते वासुदेवाय

श्लोक	पद	अक्षर	मन्त्र	पञ्चम	शुभाक्षर	श्लोक
१	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
३	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
४	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
५	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
६	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
७	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
८	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
९	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१०	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
११	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१२	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१३	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१४	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१५	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१६	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१७	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१८	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
१९	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२०	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२१	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२२	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२३	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२४	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२५	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२६	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२७	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२८	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
२९	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
३०	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ

૧૪	ચિત્રા	દશિણ	નંદા	મંથ	ઝેવ	શુભ	મમ
૧૫	સ્વાતિ	સ્વર્ગત્વ	નંદા	ઉત્તર	સાશળ	આશીભ	અર્ધ
૧૬	વિશાખા	"	રિક્તા	"	જેડ	સિદ્ધિ	મમ
૧૭	આનન	"	જ્યા	"		સેષ	અર્ધ
૧૮	જ્યેષ્ઠા	પશ્ચિમ	નંદા	દશિણ	અસાડ	હાનિ	મમ
૧૯	મૃગ	"	રિક્તા	"		હાનિ	મમ
૨૦	પૂર્વાશા	"	રિક્તા	"		બુદ્ધિ	દમ
૨૧	ઉશ્વિન	વાયવ્ય		"		યુદ્ધિ	મમ
૨૨	અશ્વીઞ	"	જ્યા	ઉત્તર	આયળ	મંથ	મમ
૨૩	મૃગશ	"	પૂર્વા	"		શુભ	અર્ધ
૨૪	ધનિષ	"	નંદા	"		શુભ	અર્ધ
૨૫	શતભ	ઉત્તર	જ્યા	"		મંથ	મમ
૨૬	પૂર્ણિમા	"	જ્યા	"	ભાદરવો	સન્ધી	દમ
૨૭	ઉશ્વિન	"	જ્યા	"		મમ	મમ
૨૮	સ્વતિ	દક્ષિણ	નંદા	"		મમ	

ત્યાગ કરવો ” ॥ ૧ ॥ મુહૂર્ત ચિંતામણિમાં વિજયની
નામાવળી આપનાં નક્ષત્રો માટે કહ્યું છે કે—

॥ कुराकान्तविमुक्तं ग्रहणं यत्कूरुगन्तव्यं
त्रेधात्पातहतं च केतुहतं सन्ध्येदितं भं तथा
सहच ग्रहमिन्नयुद्धगतं सर्वानिमान् संत्यजेद
उद्गोदे शुभकर्मसु ग्रहस्तान् लग्नस्य दोषानपि ॥१॥ ॥

અર્થ—“કુરમદવાળું નક્ષત્ર, કુરમદે ભોગથી ઊંચી
 રીધેલ નક્ષત્ર, મદલુ નક્ષત્ર, કુરમદે ભોગવાળું નક્ષત્ર
 ત્રણ ઉપાનવાળું નક્ષત્ર, કેતુથી દણામેલ નક્ષત્ર સંધ્યામાં
 ઉત્તેજું નક્ષત્ર, મદથી બેઠામેલ નક્ષત્ર અને મદના મુદ્દવાળું
 નક્ષત્ર અશુભ છે; તેથી વિવાદ તથા બીજા શુભ કાર્યમાં આ
 નક્ષત્રોનો ત્યાગ કરવો, તેમજ મદ અને શુભના દોષો જ
 ત્યાગવા ૥૧૥” તેજ “લોકની દીકામાં કહ્યું છે કે દિવ્ય ભૈરવ
 અને આંનરિશ એમ ત્રણ પ્રકારના ઉપાન છે તેમાં, દિગ્ગત
 ઉપાન, મદવાળુ, પૃષ્ઠ, મુખેતુ અને મદલુ વિનિરેનો સમાવેશ
 થાય છે આ ત્રણ પ્રકારના ઉપાનથી દણામેલ નક્ષત્ર
 માત્ર ત્યાગ્ય છે આજ્ઞાદિની દીકામાં કહ્યું છે કે—કુર-
 મદેથી કુરમદેથી નક્ષત્રમાં કયાંયિક કુરમદ, કવિ મન્ન
 મનિ અને કાશ્મીર નક્ષત્રો જ્યાં છે, તેજ શીખ્યાં છે પાન
 કવિ, કવિ કુર મદેથી નક્ષત્ર, નક્ષત્ર જ્યાં મન્નમાં નથી

[illegible]

મેષાદિ રાશિમાં સૂર્ય હોય અને રેવતી આદિ બાર નક્ષત્રમાં રાહુ હોય તો, ભાદરવા આદિ બાર માસના બીજા પૂજવાડીયામાં કેતુનો ઉદય થાય છે, અને તેના બાર ઉદય નક્ષત્રો અનુક્રમે—પુષ્ય, રોહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, ચિત્રા, મૂળ, સ્વાતિ, મૂળ, જ્યેષ્ઠા, અવધુ અને અતિથિયા છે. આ નક્ષત્રમાં કેતુ ઉદય પામી છ માસ સુધી તેમાંજ રહે છે, માટે તે નક્ષત્ર છ માસ સુધી શુભકાર્યમાં વર્જવું.

ભુવનદીપકની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે—

“રાહવાસ્યપુચ્છસ્ય હત્યચ્છલો મહઃ ।”

અર્થ—“રાહુનું નક્ષત્ર મુખનક્ષત્ર કહેવાય છે. અને તેથી પંદરમું પુષ્ય નક્ષત્ર કહેવાય છે, તેમાં રહેલ ગ્રહ નિર્ણય છે.” મુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—રાહુએ ભોગવાતું એક નક્ષત્ર કર્તરી, રાહુ ભોગ્ય તેર નક્ષત્રો મૃત, રાહુનો નક્ષત્રથી ૧૫ મું નક્ષત્ર અસ્ત, અને રાહુભુક્ત તેર નક્ષત્રો જીવ નક્ષત્રો છે. તેઓમાં મૃત અસ્ત કર્તરી અને જીવ નક્ષત્રો ઉત્તરાત્તર પછે હુલ અશુભ મધ્યમ અને શુભ છે. (રાહુની ગતિ વક્ર હોય છે તે ધ્યાન રાખવું.) નક્ષત્રના દોષોનો પરિહાર ઉદયપ્રલસારિ આ પ્રમાણે કહે છે—

“વિષયે કાર્યાય પર્યોક્તં, ચન્દ્રભોગાદ મહાહતમ્ ।

શુદ્ધં પદ્મિર્મવેદ માસૈ-સ્પરાગપરાહતમ્ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ગ્રહથી હણાયેલ નક્ષત્ર દોષમુક્ત થઈ ચંદ્રના ભોગમાં આવ્યા પછીથી શુભકાર્યને માટે યોગ્ય થાય છે, અને ગ્રહપ્રથી હણાયેલ નક્ષત્ર છ માસે શુદ્ધ થાય છે” ॥૧॥ બ્રહ્મ કહે છે કે—દૂષિત નક્ષત્ર સૂર્યના ભોગમાં તપી ચંદ્રના ભોગમાં રાત્રિ થતાં શુભ કાર્યમાં ગ્રહણ કરાય છે. કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે—ગ્રહણનું નક્ષત્ર સૂર્યના ભોગમાં આવ્યા પછી શુદ્ધ થાય છે. સમર્પિઓ કહે છે કે—એક માસમાં જ ગ્રહણ થાય તો બીજું ગ્રહણ થતાં પહેલા ગ્રહણથી દૂષિત

મુખી અભિજિત નક્ષત્રની સ્થિતિ હોય છે. લતા ઉપગ્રહ વેધ, અને એકાર્ગલ વિગેરે કાર્યોમાં તેની જરૂર પડે છે. ॥ ૨૦ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રો સત્યાવીશ છે; પણ ધમે સ્થાને સ્થમ-નક્ષત્ર તરીકે અઠ્યાવીશ નક્ષત્રની જરૂર પડે છે, માટે જે નક્ષત્રની સંધિમાં નવા નક્ષત્ર તરીકે અભીચૂ ની ચુંટણી કરેલ છે. વળી નવા આરાના પ્રારંભમાં ચંદ્રની સ્થિતિ માટેનું નક્ષત્ર કાયમ કરવા માટે આ નક્ષત્રનો કાળ સ્પષ્ટ કરેલ છે. આધુનિક ગણનામાં અભીચૂ નક્ષત્રની ઓગાળીશ ધડીવાળી સ્થિતિ મનાય છે. તે માટે ઉત્તરાષાઢાની પંદર ધડી અને શ્રવણની ચાર ધડીમાં અભિચનો ભોગકાળ આવે છે. લતા, ઉપગ્રહ, વેધ અને એકાર્ગલ આદિમાં આ નક્ષત્રની જરૂર પડે છે. આદિ શબ્દથી—સર્વતોભદ્રચક્ર, વામવેધ, દક્ષિણવેધ, પરિધ, વિગેરેમાં પણ અભીચૂ નક્ષત્ર અલગ મનાય છે, પણ પાત, તારા, રાશિ, રવિયોગ, ઉપગ્રહયોગ, વિગેરેમાં આ નક્ષત્રની જરૂર નહોવાથી તેઓમાં સત્યાવીશ નક્ષત્રની ગણના કરાય છે. આ નક્ષત્રની પણ સામાન્ય વિશેષ સંજ્ઞાઓ પ્રથમના શ્લોકમાં ચર્ચેલ છે, તેથી તે સંબંધી અહીં કંઈ કહેલ નથી. વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—અભિજિત નક્ષત્રમાં કરેલું કાર્ય સફળ થાય છે. માત્ર તેમાં ઉત્પન્ન થયેલું બાળક જીવતું નથી. આ પ્રમાણે નક્ષત્રનો અધિકાર પૂર્ણ થયો.

પંચાંગ શુદ્ધિમાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, કરણ અને યોગની શુદ્ધિ લેવાય છે; જેમાં યોગની શુદ્ધિ આગળ કહેવાશે, અને બાકીની ચાર શુદ્ધિઓ કહેવાઈ ગઈ છે. તેઓનું પંદરેપંદર વિશેષ અને બગાબગ નીચે મુજબ છે—

મુદૂર્તમાં અભીચૂ મુદૂર્ત બગવાન છે. ભદ્રાના અંગોમાં પુંઠ વધારે બગવાન છે. વ્યવહાર પ્રકાશ કહે છે કે:—

“ ધિષ્ણાનાં મૌદુર્તિકમુદયાત સિતરશ્મિ યોગાદ્ય
અધિક્વલં યયોત્તરમિતિ । ”

અર્થ—“નક્ષત્રમાં મુદ્દર્ભજ, હૃદયજ, અને ચંદ્ર-
જાગે યથોત્તરપદે અધિષ્ઠાધિક જગવાનું છે.” શૌનક કહે છે કે—

“નક્ષત્રવત્ ક્ષણાનાં ચલમુક્તં દિગ્બુજિતં સ્વનક્ષત્રે”

અર્થ—મુદ્દર્ભજ જગ નક્ષત્ર જેવું છે. પણ તેમાં
પોતાના નક્ષત્રમાં જમણું જગ આવે છે.” દેવગવદત્તજીમાં
કહ્યું છે કે,

“કૃત્તિકાન્ને નિપિદ્ધેષુ, વારધિચ્ચક્રનાદિષુ ।

મંદીર્ગનાં પ્રગમન્તિ, દાગ્ધર્મ ન મંદાયઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—કૃત્તિકાપક્ષમાં નિપિદ્ધ વાર નક્ષત્ર અને મુદ્દર્ભ
દિમાં મંદીર્ગનાં પ્રગમન્તિ વિષય સંકેત વિનાશ પ્રગમનીય છે.
અર્ધે સંકેતવિના વિષયમાં તે જ જાણ છે ॥ ૧ ॥”
વ્યવહારસારમાં કહ્યું છે કે—

“ત્રિષ્ટિ વિચિત્ર દુર્ગે, સ્વર્ગ દુર્ગે સ્થાઃ ।

સ્વર્ગ સ્વર્ગ સ્થાઃ, ત્રિષ્ટિ સ્વર્ગ ત્રિષ્ટિઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ત્રિષ્ટિ જે સ્થાનમાં સ્વર્ગમાં ત્રિષ્ટિ અને
સ્વર્ગમાં સ્વર્ગ જે સ્થાનમાં ત્રિષ્ટિ અને સ્વર્ગમાં સ્વર્ગ
જે સ્થાનમાં સ્વર્ગ અને ત્રિષ્ટિ” ત્રિષ્ટિ સ્વર્ગ છે.”

અર્થ—વિદિ; અંગારક, વ્યતિપાન, વૈધન, આનમી તારા, અને જન્મનક્ષત્રનું દુષ્ટભાગ મધ્યાહ્ન પર્વે ત દેવા છે, પછી તે શુભ થાય છે ” ॥ ૧ ॥ લક્ષ્ય કરે છે કે—

સ્વાર્થે નક્ષત્રફલં, તિથ્યર્થે તિથિ ફલં મમાદેશ્યમ ।

હોરાયાં વારફલં, લગ્નફલમંશકે સ્પષ્ટમ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ નક્ષત્રનું ફળ પોતાના પૂર્વાર્ધમાં, તિથિનું ફળ તિથિના પૂર્વાર્ધમાં; વારનું ફળ હોરામાં, અને લગ્નનું ફળ નવાંશમાં સ્પષ્ટ છે ” ॥ ૧ ॥ ગણિતવિદ્યા પ્રકીર્ણકમાં કહ્યું છે કે—દિવસ, તિથિ, નક્ષત્ર, કરણ, ગ્રહ દિનમુદૂર્ત, શકુન, વૈલક્રમ, નિમિત્ત, ભાવ અને ધર્મ અધિકાધિક જાળવાન છે. ૧૧ી કહ્યું છે કે—

“ યગ ચઠ અઠ્ઠ સોલસ, ચત્તીસા સઢી સયગુણ ફલાઈ ।

તિદિ રિક્ત વાર ફરણ, જોગો તારા સસંકલમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ તિથિ, નક્ષત્ર, વાર, કરણ, જોગ, તારા અને ચંદ્રનું અનુક્રમે—એક, ચાર, આઠ, સોળ, બત્રીસ, સાઠ અને સો ગણે જાળ છે ॥ ૧ ॥ તથા કહ્યું છે કે—

“ દાયે તિથી કુવારે ચ, નાદિકાનાં ચતુષ્ટયમ્ । ”

અર્થ—“ હગ્ધતિથિ અને કુવારની ચાર ઘડી અશુભ છે. એટલે ચાર ઘડી તેનું જાળ રહે છે, પછી નિર્ભય થાય છે. ” દૈવજ વજ્રભમાં કહ્યું છે કે—તિથિ, ક્ષણ, નક્ષત્ર અને વારનું સાધ્ય યોગથી થાય છે; અર્થાત તે પાંચમાં યોગ અધિક જાળવાન છે. વેધ, લક્ષ્મી, પાત, કુયોગો વિગેરેની તેના નિયત કરેલા દેશમાં પ્રતિકૂળતા હોય છે; એમ મુદૂર્ત ચિંતામણિ વિગેરેમાં કહેલ છે. કુયોગની અપેક્ષાએ સિદ્ધિયોગ વધારે જાળવાન છે, તેમજ લક્ષ્મી સંપર્તકાદિથી અમૃતસિદ્ધિ યોગ અધિક સામર્થ્યવાળો છે. આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—સર્વ કુયોગોનો ચાથો ભાગ અવશ્ય વર્જ્ય છે. કુમારયોગ અને

નક્ષત્રના અનુક્રમે એક, બે, ત્રણ અને ચાર પાયાના
અંતમાં બાર રાશિનો સમાવેશ થાય છે ॥ ૨૨ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રગોચરનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થવાની રાશિ-
ગોચર સ્થેતે અમંત્ર શકાય તેમ છે, માટે અન્યકાર નક્ષત્ર
ઉપરથી જ રાશિનું જ્ઞાન સ્પષ્ટ કરે છે. અત્યાવીશ નક્ષત્રનો
એક ભાગણ થાય છે, તેના બારમાં બાગનું નામ રાશિ છે;
એટલે સવાબે નક્ષત્રની એક રાશિ થાય છે. સામાન્ય રીતે
ચંદ્રનક્ષત્ર ૬૦ ધડીનું મનાય છે, અને ચંદ્રની રાશિ ૧૩૫
ધડીની મનાય છે. તેવી જ રીતે ઉદય, અસ્ત આદિનું માન
પણ નક્ષત્રથી સવાબે ગણુ હોય છે. હવે તે રાશિ કયા નક્ષત્રના
કયા પાદમાં પૂર્ણ થાય ? તે માટે ઉપરની ગાથામાં કહ્યું છે
કે—કૃત્તિકાનો પહેલો પાયો ભોગવાતાં મેષરાશિ પણ ભોગ-
વાઈ રહે છે; એટલે મેષનો પ્રારંભ અશ્વિનીથી થાય છે, અને
ભોગ્યકાળ કૃત્તિકાના પ્રથમ પાયે પૂર્ણ થાય છે. પછી કૃત્તિ-
કાના બીજા પાદના પ્રારંભથી વૃષરાશિની પ્રવૃત્તિ થાય છે,
અને મૃગશરના બીજા પાયે પૂરી થાય છે. આ રીતે પ્રથમની
રાશિ પૂર્ણ થતાં તુરંત જ નક્ષત્રના બીજા પાયામાં નવી
રાશિની શરૂઆત થાય છે. વળી મિથુનરાશિ પુનર્વસુના ત્રીજા
પાયે, કર્કરાશિ અશ્લેષાના ચોથા પાદમાં, સિંહરાશિ ઉત્તરા-
શ્લેષુનીના પહેલે પાયે, કન્યારાશિ ચિત્રાના બીજા પાયે,
તુલારાશિ વિશાખાના ત્રીજે પાયે, વૃશ્ચિકરાશિ જ્યેષ્ઠાના
ચોથા પાયે, મનરાશિ ઉત્તરાષાઢાના પ્રથમ પાયે, મકરરાશિ
મનિષાના બીજા પાયે, કુંભરાશિ પૂર્વાભાદ્રપદના ત્રીજા પાયે,
અને મીનરાશિ રેવતી નક્ષત્રના ચતુર્થ પાદમાં પૂર્ણ થાય છે.
નક્ષત્રની પેઠે નિરંતર આ રાશિનો પૂર્વમાં ઉદય અને પશ્ચિ-
મમાં અસ્ત થાય છે. રાશિનું મૂળ નામ લગ્ન છે, અને લગ્ન-
કુંડલીમાં પણ લગ્નમાં જ રાશિના ગ્રહો સ્થપાય છે. પણ તે
લગ્ન અને ગ્રહોના સંયોગોમાં રાશિ એવી સંજ્ઞાથી ઓળખા-
વાય છે; જેની દરેક શુદ્ધિમાં પરમ આવશ્યકતા મનાયેલ છે.

(૧૦૬)

મેલી આંગણ ચીદ અર્ધ કરીને ભાંગે વિશાધિક રો,
ભાગ પડી ઘડી લાંબુ માપ કરીએ વીશાંગુલે સાન લે ॥૧૧॥

અર્થ—“ દક્ષિણ દિશા સન્મુખ બેઠી ડાબા દાઢની
વેંત ઉઝી કરવી, તેની છાયાના અંગુલ કરવા, અને તેમાં ચીદ
ઉમેરી તેના અર્ધા કરવા. પછી તે સંખ્યા વટે ૧૨૦ ને ભાગ
કેવો, જેથી ભાગમાં ઇંદ ઘડી આવે છે.” જેમકે—એક વેંતની
છાયા ૨૦ આંગળ થાય, અને તેમાં ૧૪ ઉમેરતાં ૩૪ થાય છે,
જેના અર્ધા ૧૭ થાય છે. અને ૧૨૦ ને ૧૭ થી ભાગ દેતાં ૭
ઘડી અને અર્ધા પગ આવે છે.

હેમહંસગણિ કહે છે કે—ઇંદ શંકુ છાયાનાં પગલાંના
માણમાં સાત ઉમેરી તેના કુલ આંગળ કરવા, અને તેમાંથી
ધ્યાનના છાયાંગુલ ઘટાડવા, જેથી સ્પષ્ટ છાયાંગુલ આવે છે.
જી ઇંદ દિવસના ઘડી તથા પગના માનને ૪૨ થી ગુણવા,
૭ ગુણાકાર આવે તેને સ્પષ્ટ છાયાંગુલથી ભાગવાથી ઇંદ છા-
યાની ઇંદ ઘડી આવે છે. જેમકે—ઇંદ શંકુ છાયા પ્રમાણ ૨-૧૦
છે, તેમાં ૭ ઉમેરતાં ૬-૧૦ થાય, જેના કુલ આંગળ ૧૧૮
થાય. તેમાંથી મધ્ય છાયાંગુલ ૧૬ બાદ કરતાં શેષ સ્પષ્ટ છાયા-
ંગુલ ૬૬ રહે છે. ઇંદ દિનમાન ઘડી ૩૧ પગ ૫૦ વિપગ ૪૧
છે, તેને ૪૨ થી ગુણતાં ૧૩૩૭-૨૮-૪૨ આવે છે. આ આંકને
૬૬ થી ભાગતાં ઇંદકાળ-૧૩ ઘડી ૧૧ પગ આવે છે.

નારદચંદ્ર ટિપ્પણમાં દરેક સંક્રાન્તિની સ્થૂલ મધ્યાન્હ
છાયા લાવવા માટે કહ્યું છે કે—

“ ત્રિદયેન્દ્રેન્દુ પશામ્નિ-યુગેષુષદ શરા યુગાઃ ।

ક્ષમાન્મીનાદિરાશીનાં, મધ્યપાદાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મીન વિગેરે રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે
મધ્યાહનકાળે મનુષ્યની છાયાનું પ્રમાણ ત્રણ, બે, એક, ચતુર્થ,
એક, બે, ત્રણ ચાર, પાંચ છ, પાંચ અને ચાર પગલાં હોય
છે.” ॥ ૧ ॥ બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે કે—

૧. " જ્યેષ્ઠાદિનાદ દિનં શોભ્યં, શેષાદ્યગુણ
: ૨. " ત્યજેતુ સત્તરે ૨૫ લંઘ્યં, સૂર્યે ૧૨ મર્ત્યાંકે

અર્થ— " મોટા દિનમાનમાંથી છટ્ટ દિ
બાદ કરવું, અને બાકી રહેલા પળોને હસે
ગુણકારને ૫૭ થી ભાગ દેવો, જેથી છટ્ટ દિવ
કાળના છાયાંગુણ આવે છે. અને તેને બારથી
દિવસના મધ્યાહનના પાદ (પારેયા) તૈયાર
દિનમાન લાવવાની રીતે પૂર્વે વિષ્ણવ નામના
ચન્નમા દર્શાવેલ છે,

મુદ્દ જે રાત્રિ—ચન્નમા લેવાય છે તે તન્ન
રવારે પડેલો ઉદય થાય છે. અને ત્યાર પછી અનુ
લક્ષ્મીનો ઉદય થાય છે તેના અન્યાકે ઠેકા લ
યેલા છે તે મુદ્દેરય પડતી રહે છે. બીજી ઉપર
મુજળ લેવાયા છે તેના મુદ્દે છે તન્નમાંથી મા
ના કેવળા અગ્ર ભાગવા છે તે મધ્યમ લાગતુ. તે કે
મુદ્દ છે

૧. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૨. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે

અર્થ— " મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૧. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૨. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૩. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૪. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૫. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૬. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૭. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૮. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૯. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે
૧૦. મુદ્દેરયદિવારે રહે રિમુદ્દ નદિવારે રહે

પૂર્વ રાશિની ૧૮૦૦ માંથી બાદ કરેલ ૭ વિગેરે આંતર-
 ભૂજિત થયા પછી તુલાદિ ૭ રાશિ આવે છે. અર્થાત—
 મેષની ૧૮૫૭, વૃષભની ૧૮૮૫, મિથુનની ૧૮૨૭, કર્કની ૧૮૮૮,
 સિંહની ૧૮૬૨, કન્યાની ૧૮૨૭, તુલાની ૧૭૬૩, વૃશ્ચિકની
 ૧૭૬૬, ધનની ૧૭૬૦ મકરની ૧૭૬૭, કુમ્ભની ૧૭૮૬, અને
 મીનની ૧૮૨૧ આંતરભૂજિતના અંકો છે ” ॥ ૧ ॥ મુદ્રિત
 ચિંતામણિકાર બીજી રીતે સૂર્યભૂજિત લાવે છે—

“ મેષાદિગેડ કે ડેવેશરા ગેનાક્ષા;

સૈન્સેયવઃ સૈન્સેશરા ગેનાક્ષાઃ ।

ગોક્ષોઃ સૈન્તર્કોઃ કુરસાઃ કુરેતર્કોઃ;

વૈવેક્ષાનિ પટિન્ નૈવેપેચ્ચ મુક્તિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ મેષ વિગેરે બાર રાશિમાં સૂર્ય જાય ત્યારે
 તેની સૂર્યભૂજિત અનુક્રમે ૫૮, ૫૭, ૫૭, ૫૭, ૫૮, ૫૬,
 ૬૦, ૬૧, ૬૧, ૬૧, ૬૦ અને ૫૬ કળાની હોય છે. આ સૂર્ય
 ગતિ વડે સંક્રાન્તિની ભૂજિત ધડી શુભવી, તેને ૬૦ થી
 ભાગવાથી ભાગમાં સ્પષ્ટ રાશિના ભૂજિત અંશો આવે છે; અને
 શેષમાં ભૂજિતકળા આવે છે.” ॥ ૧ ॥

સૂર્યભૂજિત પળોમાં ઇષ્ટ લગ્નનો અંશ નાખવાથી સ્પષ્ટ
 સૂર્યભૂજિત નિરચન પળો તૈયાર થાય છે. ભૂજિત પળોને રાશિના
 કુલ પળોમાંથી બાદ કરતાં લોચ્યપળો તૈયાર થાય છે. એ
 લોચ્ય પળો જેટલો કાળ વ્યતીત થતાં નવી રાશિની શરૂઆત
 થાય છે. આ દરેક રાશિના પળોને ઇષ્ટ ધડીમાંથી શોધતાં
 (બાદ કરતાં) ઇષ્ટ ધડીમાંથી જે રાશિના પળો બાદ ન થઈ
 શકે તે લગ્ન ઇષ્ટ ધડી વખતે હિત્યમાન છે એમ જાણવું. જેમકે
 —મેષની સંક્રાન્તિ પછી આગલીગ્રમે દિવસે લગ્નશુદ્ધિ
 કરવી હોય તો પ્રથમ તેની ભૂજિત ધડીઓ તૈયાર કરવી, એટલે
 સંક્રાન્તિને દિવસે તે રાત્રિની પાંચ ધડીબાકી રહેતાં સૂર્ય
 મેષ રાશિનો સયેવ છે, અને તે દિવસે સૂર્ય પાંચ ધડી મેષ-
 રાશિ લોગવી છે. ત્યાર પછી સત્તર દિવસની ૧૦૨૦ ધડીઓ

સોગવી છે, અને ઝોગણીશમે દિવસે ૧૩ ઘડીનું લાભ થાય છે, એટલે ત્યાં સુધી ૧૩ ઘડી સુધી મેવનો લોગ લીધેલ છે તેથી ઈષ્ટ સમય સુધીમાં કુલ ઘડી ૧૦૩૮ ગઈ છે. ૬૪ ૧૦૩૮ ને મેવના પગો ૨૨૫ થી ગુણતાં ૨૩૩૫૫૦ થાય છે, તેને આંતરબુદ્ધિ ૧૮૫૭ થી ભાગતાં ભાગમાં ૧૨૫, અને શેષ ૧૪૨૫ આવે છે. આ ગેગની રકમ ભાજકના અર્ધથી વધારે છે, માટે તેનો પૂર્ણ આંક એક લેતાં ૧૨૬ આવે છે. આ મેવ શાગિના સૂર્યબુદ્ધિ પગો કહેવાય છે, તેમાં મેવના પગો ૨૨૫ને અંશ ૭૫ ઉમેરવાથી ૨૫૯ સૂર્યબુદ્ધિ પગો ૨૦૧ તૈયાર થાય છે, અને તેને મેવના ૨૨૫ પગમાંથી બાદ કરતાં ૨૪૫ પગો રહે સૂર્યને ભોગવવાના બાકી છે. એટલે—ચાવીશ પગ સુધી મેવલાભ છે. પછી વૃષભો ઉદય થશે, જેનાં પગો ૨૫૬ છે. તે પછી ૩૦૫ પગ પ્રભાત મિથુનનો ઉદય છે. આ રીતે આ વૃષભલાભ સૂર્યોદયથી ૫૮૫ પગોનો કાળ વ્યતીત થાય છે, અને ત્યાર પછી ૩૪૧ પગના માપવાની કર્કશાગિ ઉત્તે છે. જેમાં સૂર્યોદયથી ૬૨૬ પગ સુધીનો કાળ વ્યતીત થાય છે, એટલે સૂર્યોદયથી ૬ ઘડી અને ૪૫ પગથી ૧૫ ઘડી અને ૨૬ પગ સુધી ૧૧ લાભ છે, અર્થાત ૧૩ થી ઘડી ૧૫ને ૧૧ લાભ છે.

[illegible]

“ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ”

for the first time, and therefore it is

[illegible]

વવાની રીત દર્શાવી છે, તેનું કારણ એટલું જ છે કે-જ્યાં
મોટું દિનમાન હોય છે ત્યારે લગ્નો પણ મોટા પ્રમાણવાળા
હોય છે, અને પહોર તે દિવસનો ચોથો ભાગ હોવાથી તેનું
પ્રમાણ પણ મોટું હોય છે; પરંતુ આ સ્થૂલ ગણના હોવાથી
આ ગણનાને અનુસારે જ ઘડીની ગણતરી કરી લગ્ન બેસાડતું

દિવસના ત્રીશાંશનું નામ ધ્રુવઘડી છે. એટલે-દિન-
માન નાનું હોય કે મોટું હોય તો પણ તેના સરખા ત્રીશ ભાગ
કરવા. જો ત્રીશ ઘડીનું દિનમાન હોય તો એકેક ઘડીની મુ-
ઘટી થાય છે, જો ૩૧ ઘડીનું દિનમાન હોય તો ૧ ઘડી અને
પગની ધ્રુવઘડી થાય છે. આ પ્રમાણે ધ્રુવઘડી જાણવી. આ
ધ્રુવઘડીના ૬ ધ્રુવાંક પળો છે. તે વડે સૂર્યોદયથી ગત ધ્રુવ-
કાને ગુણી તેમાં સૂર્યસંક્રાન્તિના બુદ્ધિ દિવસો ઉમેરવા,
તેને ત્રીશથી ભાગ આપવો, જેથી ભાગમાં ચાલુ સંક્રાન્તિ
જેટલામું લગ્ન ચાલતું હોય તેનો આંક આવે છે, અને જે
છંદકાળનો ત્રીશાંશ રહે છે. અહીં દિનમાનની ત્રીશ ધ-
ૃદ્ધિ કે હાનિ હોય તો દરેક ઘડીએ દશ ધ્રુવાંકનો ફેર
છે. જેમકે-મેષ સંક્રાન્તિના અઢારમા દિવસે ૧૩ ઘડી અ-
પગતું લગ્ન આણવું હોય તો તે દિવસનું દિનમાન ૩૧
હોવાથી ધ્રુવઘડી દશ અક્ષર વધારે છે. તેથી ૧૩ ઘડી અ-
પગને ૬ પગ અને ૧૦ વિપગથી ગુણતાં ૮૨ આવે છે.
ગત સંક્રાન્તિના ૧૬ દિન ઉમેરતાં ૯૮ આવે છે, તેને
ભાગતાં ગતલગ્ન ૩ અને ગતઅંશ ૮ આવે છે. અ-
વખત કર્કે રાશિનો નવમો ત્રીશાંશ વિધમાન છે.

પ્રથમતક વૃત્તિમાં સ્થૂલ લગ્નની રીત અ-
દર્શાવી છે—

“ હૃદયાન્નાદિકાનાતા, યાસ્તદદ્વાર્ધસંસ્થયા ।

સૂર્યમાત્રસ્તિ યદ્ મં નુ, તદ્રાસેર્લગ્ન નિર્ણયઃ ॥

અર્થ—“ સૂર્યોદયથી જેટલી ઘડી ગઈ હોય
કરવી, અને જે આંક આવે સૂર્યનક્ષત્રથી તેટલામા ન-

સ્થાનનું લખમાન લાવવા માટે તેને લકીરવના લખમાનમાંથી
બાદ કરવા. જેમ કે—

| રોશિ નામ. | મે
મીન | જાન
કુંભ | મિથુન
માર | કર્ક
ધન | સિંહ
ચિન્ન | કન્યા
કર્ક |
|---------------|-----------|-------------|--------------|------------|---------------|---------------|
| લંકાના લખ પગો | ૨૭૮ | ૨૬૬ | ૩૨૩ | ૨૦૩ | ૨૬૬ | ૬૭૬ |
| મં ૦ ચરખડો | ૬૮ ૫૧ | ૬૮ ૪૧ | ૬૮ ૧૭ | ૭ ૧૭ | ૭ ૨૧ | ૭ ૫૧ |
| મધ્યરેખના પગો | ૨૨૭ | ૨૫૮ | ૩૦૬ | ૨૪૦ | ૨૪૦ | ૧૭૬ |

અલ્પહીસપુર પાટણના ચરખડો ૫૩-૫૩ અને ૧૮ ઈં, લંકા
અલ્પહીસપુર પાટણના લખપગો ૬૮૫એ છીએ.

‘મેષસ્તરવયમે: ૨૨૬ રમેષુપમલે ૨૫૬, રાનિયુષોત્રમોત્તરે;
પશ્ચલ્યોમહુતાશને ૩૦૫ શ મિથુન; કર્ક: કુચેદામિમિ. ૩૪૧ ।
સિંહ:પાણિપયોષિપાવક ૩૪૨ મિતે; કન્યા કુલોર્કત્રિદે: ૩૩૧,
પંતેડપુત્રક્રમતસ્તુલાદય રૂઢ સુર્ગોર્ને મળડલે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સુર્ય દેશમાં લખપગો મેષના ૨૨૫, વૃષ-
ભના ૨૫૬, મિથુનના ૩૦૫, કર્કના ૩૪૧, સિંહના ૩૪૨, અને
કન્યાના ૩૩૧ છે. આ છએ સંખ્યાને ઉલટાવવાથી સુલાના
૩૩૧, વૃશિકના ૩૪૨, ધનના ૩૪૧, મકરના ૩૦૫, કુંભના
૨૫૬, અને મીનના ૨૨૫ છે. ॥ ૧ ॥ ”

૨૫૯ સૂર્યની રીતિ—આકુ સંક્રાન્તિની ગત ધરીને ૩૦
થી શુક્રી આંતરબુદ્ધિ ઘટિકાથી ભાગવાથી ભાગમાં અંગ્ર
આપે છે, અને તેને ૬૦થી શુક્રી આંતરબુદ્ધિથી ભાગતાં કળા
વિકળા વિગેરે પણ આવે છે. જેમકે—સંક્રાન્તિ દિવસની શેષ-
ધડી ૨૨. મધ્યના દિવસ ૧૬ ની ધડી ૬૬૦, ઇંદ દિન ગત
ધડી ૧૨ ૫૩ ૨૨, એટલે મેષાર્કના ૧૭ મા દિવસે ઇંદ કાલે
૧૮ ધડી ૬૬૪. ૫૩ ૨૨, છે, તેને ૩૦ થી શુક્રી ૧૮૫૭ થી
ભાગતા અ ૨૧ ૧૬ કળા ૩ અને વિકળા ૩૦ આવે છે. એટલે:

પગ ૩૪૧ થી શુભી ત્રીચથી ભાગતાં કર્કલગ્નના ભુક્તપણે ૨૬૫ અને વિપગ ૨૪ આવે છે.

સૂર્યરાશિના ભોગ્યપણે, દરેક મધ્યલગ્નના પણે અને ચાંદ્ર લગ્નના ભુક્તપણે મેળવવાથી ગતપણે અને ગતધડી આવે છે. જેમકે— સાયન સૂર્યવાળા વૃષના ભોગ્ય પણે ૨૪૨, મધ્યલગ્ન મિથુનના પગ ૩૦૫, અને કર્કના ભુક્તપણે ૨૬૫ નો સરવાળો પગ ૮૧૨ છે અર્થાત્ ધડી ૧૩ અને પગ ૩૨ ગત કાગ છે. અને ત્યાર પછી કર્કલગ્નનો કન્યાનવમાંશ શરૂ થાય છે. ત્યાર પછીના દરેક નવમાંશ લાવવા માટે પણ અંશકળાની કાળ કરી મેળવતા જવું. જેમ કે—કર્કલગ્નના એકનવમાંશના ૩૮ પણે છે, તેને કર્કના સિંહ નવમાંશમાં મેળવતાં કન્યાનો ભુક્તનવાંશ કાગ આવે છે. આવી રીતે સિંહના નવાંશ ના ભુક્તપણેમાં ૩૮ થી ખાંચ ગણા ૧૮૬ ઉમેરતાં મકરનો નવાંશ ભુક્ત આવે છે, ત્યાર પછી કુંભનો નવાંશ થાય. અથવા મધ્યના સિંહથી કુંભસુધીના નવાંશે ૫, તેને થી શુભી ૬ થી ભાગતાં ૧૮૬ પણે આવે છે, તેને

નવાંશમાં દરેક નવાંશ નવાંશ નવાંશ નવાંશ નવાંશ

(૧૨૧)

લગ્ન	પળ	અક્ષર	વ્યક્ષર	મિનિટ	સેકન્ડ
મેષ, મીન	૨૫	૦	૦	૧૦	૦
વૃષ, કુંભ	૨૮	૨૬	૪૦	૧૧	૨૨
મિથુન, મકર	૩૩	૫૩	૨૦	૧૩	૩૩
કર્ક, ધન	૩૭	૫૩	૨૦	૧૫	૬
સિંહ, વૃશ્ચિક	૩૮	૦	૦	૧૫	૧૨
કન્યા, તુલા	૩૬	૪૬	૪૦	૧૪	૪૨

૪ દ્વાદશાંશ—રાશિના બારમા ભાગનું નામ દ્વાદશાંશ છે, જે ૧૫૦ લિતાનો હોય છે. દરેક રાશિમાં પ્રથમ પોતાનો દ્વાદશાંશ હોય છે, અને પછી અનુક્રમે પછીની દરેક રાશિના દ્વાદશાંશો આવે છે, જેથી બારમો દ્વાદશાંશ પોતાની પૂર્વ રાશિનો આવે છે, જેમકે વૃષ લગ્નમાં પહેલો દ્વાદશાંશ વૃષનો, બીજો મિથુનનો, પાંચમો કન્યાનો, નવમો મકરનો, અને બારમો મેષનો દ્વાદશાંશ આવે છે. જે રાશિ દ્વાદશાંશના નામમાં હોય તેનો જે પતિ હોય તેજ દ્વાદશાંશનો પતિ મનાય છે. ૯૯ દ્વાદશાંશ પતિ શુભ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે. અહીં પહેલા પાંચમા અને નવમાં દ્વાદશાંશથી દ્રેઝાણ (લગ્ન ત્ર્યંશ) નો પ્રારંભ થાય છે, માત્ર ત્યાર પછીના ત્રણ દ્વાદશાંશનો પતિ એકજ હોવાથી તે સંસા ભુલી પાડી છે.

૫ સપ્તવિંશત્યંશ—રાશિના સત્તાવીશમા ભાગનું નામ સપ્તવિંશત્યંશ છે, જેનું બીજું નામ પ્રવૃત્યંશ છે. તે ૬૭ વિંશતા પ્રમાણ હોય છે, અને તેની જરૂરીયાત લગ્ન બનાવવામાં હોય છે. જો કે અહીં અંશ વિભાગમાં પ્રવૃત્યંશ ગણાવીએ છીએ, પણ ૫૬૫૪૭ શુદ્ધિમાં તેની આવશ્યકતા નથી.

૬ ત્રીશાંશ—રાશિના ત્રીશમા ભાગનું નામ ત્રીશાંશ છે, જેનું ૬૦ લિતાનું પ્રમાણ હોય છે. એકી લગ્નમાં પહેલા

પિંગ (પીળો-સતો), પિંગ, કાંબરચિત્રો, પીળો અને યુથો (મેલો) છે. મેષાદિ બારે રાશિઓ પૂર્વાદિ ચાર દિશાના અનુક્રમે પતિ છે. એટલે—મેષ સિંહ અને ધન પૂર્વ દિશાના પતિ છે, વૃષભ કન્યા અને મકર દક્ષિણ દિશાના પતિ છે, મિથુન તુલા અને કુંભ પાશ્ચિમના પતિ છે, તથા કર્ક વૈશ્વિક અને મીન ઉત્તર દિશાના સ્વામી છે. આંતુ પ્રયોજન યાત્રામાં હોય છે. મેષાદિ બારે રાશિઓની અનુક્રમે ચાર સ્થિર અને દિસ્વભાવ સંજ્ઞાઓ છે. એટલે મેષ ચર, વૃષ સ્થિર, અને મિથુન દિસ્વભાવ; એમ દરેકમાં સમજી લેવું. અહીં દિસ્વભાવનો અર્થ મિશ્રસ્વભાવ થાય છે, જેમાં પૂર્વાર્ધ સ્થિર અને ઉત્તરાર્ધ ચર હોય છે. આ સંજ્ઞા જન્મકળ અને ચાર ચેલ વસ્તુમાં જરૂરી છે.

દરેક એકી રાશિનો ફર અને બેકી રાશિનો સૌમ્ય સ્વભાવ છે. તેમજ ફર ગ્રહની રાશિઓ ફર અને સૌમ્ય ગ્રહની રાશીઓ અફર છે. આ રીતે મેષ સિંહ મકર વૈશ્વિક અને કુંભ ફર છે, બાકીની રાશિઓ સૌમ્ય છે. આ સિવાય સૌમ્ય ગ્રહની દષ્ટિવાળી રાશિ સૌમ્ય છે, અને ફર ગ્રહ યુક્ત તથા ફર ગ્રહની દષ્ટિવાળી રાશિ ફર છે. એકી રાશિ પુરુષ-રાશિ છે, અને બેકી રાશિ સ્ત્રીરાશિ છે. મેષ વૃષભ મિથુન કર્ક ધનુષ અને મકર રાશિઓ રાત્રિએ બગવાન છે, તથા સિંહ કન્યા તુલા વૈશ્વિક કુંભ અને મીન રાશિઓ દિવસે બગવાન છે. દિવસની બગવાન છ રાશિઓનું ઉદય પામતી વખતે મમ્મક પહેલું દેખાતું હોવાથી તે શીર્ષોદય રાશિ કહેવાય છે. રાત્રિની બગવાન રાશિઓની પુંઠ પ્રથમ ઉગતી હોવાથી તેઓ પૃષ્ઠોદય કહેવાય છે. પણ મીન રાશિ બંને રીતે હોય છે. તેથી તે શીર્ષપૃષ્ઠોદય અથવા હસયોદય રાશિ મનાય છે. શીર્ષોદય રાશિ યાત્રાદિકમાં શુભ છે; અર્થાત્ દિવસની બગવાન રાશિએ યાત્રા કરવી, અને તે પણ દિવસે એવશ્યક છે. રાશિઓના સ્વામીઓ માટે કહ્યું છે કે—

પિંગ (પીળો-રાતો), પિંગ, કાળંરચિત્રો, પીળો ઝંને થુથો (મેલો) છે. મેષાદિ બારે રાશિઓ પૂર્વાદિ ચાર દિશાના અનુક્રમે પતિ છે. એટલે—મેષ સિંહ અને ધન પૂર્વ દિશાના પતિ છે, વૃષભ કન્યા અને મકર દક્ષિણ દિશાના પતિ છે, મિથુન તુલા અને કુંભ પશ્ચિમના પતિ છે, તથા કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન ઉત્તર દિશાના સ્વામી છે. આનું પ્રયોજન યોત્રામાં હોય છે. મેષાદિ બારે રાશિઓની અનુક્રમે ચાર સ્થિર અને દ્વિસ્વભાવ સંજ્ઞાઓ છે. એટલે મેષ ચર, વૃષ સ્થિર, અને મિથુન દ્વિસ્વભાવ; એમ દરેકમાં સમજી લેવું. અહીં દ્વિસ્વભાવનો અર્થ મિશ્રસ્વભાવ થાય છે, જેમાં પૂર્વાર્ધ સ્થિર અને ઉત્તરાર્ધ ચર હોય છે. આ સંજ્ઞા જન્મકળા અને ચોરયેલ વસ્તુમાં જરૂરી છે.

દરેક એકી રાશિનો ફર અને બેકી રાશિનો સૌમ્ય સ્વભાવ છે. તેમજ ફર ગ્રહની રાશિઓ ફર અને સૌમ્ય ગ્રહની રાશીઓ અફર છે. આ રીતે મેષ સિંહ મકર વૃશ્ચિક અને કુંભ ફર છે, બાકીની રાશિઓ સૌમ્ય છે. આ સિવાય સૌમ્ય ગ્રહની દષ્ટિવાળી રાશિ સૌમ્ય છે, અને ફર ગ્રહ યુક્ત તથા ફર ગ્રહની દષ્ટિવાળી રાશિ ફર છે. એકી રાશિ પુરુષ-રાશિ છે, અને બેકી રાશિ સ્ત્રીરાશિ છે. મેષ વૃષભ મિથુન કર્ક ધનુષ અને મકર રાશિઓ રાત્રિએ બગવાન છે, તથા સિંહ કન્યા તુલા વૃશ્ચિક કુંભ અને મીન રાશિઓ દિવસે બગવાન છે. દિવસની બગવાન છ રાશિઓનું ઉદય પામતી વખતે મન્ત્રક પહેલું દેખાતું હોવાથી તે શીર્ષોદય રાશિ કહેવાય છે. રાત્રિની બગવાન રાશિઓની પુલ પ્રથમ ઉગતી હોવાથી તેઓ પૃષ્ઠોદય કહેવાય છે. પણ મીન રાશિ બંને રીતે હોય છે. તેથી તે શીર્ષપૃષ્ઠોદય અથવા ઉભયોદય રાશિ મનાય છે. શીર્ષોદય રાશિ યાત્રાદિકમાં શુભ છે; અર્થાત્ દિવસની બગવાન રાશિએ યાત્રા કરવી, અને તે પણ દિવસે એવરકર છે. રાશિઓના સ્વામીઓ માટે કહ્યું છે કે—

નિર્દેશ છે. ઉચ્ચસ્થાન માટે ત્રૈલોક્ય પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ લગ્ને તુજ્ઞે સદા લક્ષ્મી-સ્તુર્યે તુજ્ઞે ધનાગમઃ ।

તુજ્ઞાયાસ્તગે તુજ્ઞે, સ્વે તુજ્ઞે રાજ્યસંભવઃ ॥ ૧ ॥

લાંમે તુજ્ઞે મહાલાભો, મામ્યે તુજ્ઞે ચ દીક્ષિતઃ ॥ ”

અર્થ—લગ્નકુંડલીમાં પહેલું, ચોથું, સાતમું અને દસમું સ્થાન ઉચ્ચગ્રહયુક્ત હોય તો; અનુક્રમે—અક્ષય ધન, ધનવૃદ્ધિ, સુલક્ષણી સ્ત્રી, અને રાજ્ય મળે છે. તથા અગીયારમે ભુવને ઉચ્ચગ્રહ હોય તો મહાન લાભ થાય છે, અને નવમે સ્થાને ઉચ્ચગ્રહ હોય તો દીક્ષા લેયે છે. ”

બીજા ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે—જન્મનારની જન્મકુંડલીમાં એક ઉંચો ગ્રહ હોય તો તે માંડલિક, ત્રણ ઉંચે રાજા, પાંચ ઉંચે વાસુદેવ, છ ઉંચે ચક્રવર્તી, અને સાત ઉંચે તીર્થંકર થાય છે. અહીં રાહુ ઉચ્ચનો હોય ત્યારે કેતુ પણ ઉચ્ચનો મનાય છે, તેથી નવ ગ્રહોમાંથી સાત ગ્રહો ઉચ્ચનાં હોવા જોઈએ એવું કથન છે. છતાં કદાચ ઉચ્ચ ગ્રહ બહુ બેગયુક્ત હોય અને સ્વગ્રહી કે ત્રિકોણસ્થ ગ્રહ પુષ્ટ હોય, અથવા નવમાંથી કુંડલીમાં ઉચ્ચનો હોય. તેના બગને પણ બમણું કદાચી ઉચ્ચની સંખ્યા ગ્રહણ કરી હોય એમ સમજાય છે. આ સિવાય ૧૮ ગ્રહ પૈકીના હરકોઈ ઉચ્ચગ્રહનો પણ સમાવેશ થાય છે, અને તેથીજ કદપચૂલમાં પ્રભુ મહાવીરની જન્મરાશિ પર ત્રીશનો ભસ્મગ્રહ હોવાનો નિર્દેશ છે. સત્ય બીના તત્કાલ ગમ્ય છે. બાકી એટલું તો ચાક્રમ છે કે—નવ ગ્રહો પૈકીના ભુવ, સિવાયના આઠે ગ્રહો એકી સાથે ઉચ્ચ થઈ શકે તેમ છે.

સ્વગ્રહી માટે જન્મકુંડલીમાં કહ્યું છે કે—

“સિંહો વૃષોડનો પ્રમદા ધનુશ્ચ, તુલાષટોકુમ્મ-હરી ત્રિકોણમ્ ॥”

અર્થ—સૂર્યાદિ નવ ગ્રહોના અનુક્રમે—સિંહ, વૃષ, મેષ, કન્યા, ધન, તુલા, કુંભ, અને સિંહ ત્રિકોણ સ્થાનો છે. ”
જ્યોતિર્વિદો આ સ્થાનોનું બળ પણ ઉચ્ચથી જરા ન્યૂન કરે છે.

ઉપરોક્ત પોતાની રાશિ, પોતાનું ઉચ્ચસ્થાન, અને પોતાના ત્રિકોણમાં રહેલ ગ્રહો ગ્રેહ મનાય છે. તેઓના ગ્રેહ ત્રિશાંશની સ્પષ્ટતા પ્રશ્નશતકે વૃત્તિમાં આ પ્રમાણે દેખાડી છે—મેષમાં બાર ત્રીશાંશો મંગળનો ત્રિકોણ, અને ૧૮ ત્રીશાંશો મંગળનું ધર છે. વૃષમાં બે ત્રીશાંશ ચંદ્ર ઉચ્ચ, એક ત્રીશાંશ પરમેચ્ચ, અને ૨૭ ત્રીશાંશ ચંદ્ર ત્રિકોણ છે. સિંહમાં—વીશ ત્રીશાંશ રવિનો ત્રિકોણ, અને દસ ત્રીશાંશ રવિનું ધર છે. કન્યામાં—ચૌદ ત્રીશાંશો બુધના ઉચ્ચ છે, પંદરમો ત્રીશાંશ પરમેચ્ચ છે, પાંચ ત્રીશાંશો બુધના ત્રિકોણ છે, અને દસ ત્રીશાંશો રવિનું ધર છે. તુલામાં—પંદર ત્રીશાંશો શુક્રનો ત્રિકોણ છે, બાકીના ત્રીશાંશો શુક્રનું ધર છે. ધનમાં—દસ ત્રીશાંશો શુક્રનો ત્રિકોણ છે, અને વીશ ત્રીશાંશો શુક્રનું ધર છે. કુંભમાં—વીશ ત્રીશાંશો શનિનો ત્રિકોણ છે, અને દશ ત્રીશાંશો શનિનું ધર છે.

ઉચ્ચગ્રહ પોતાના ઉચ્ચસ્થાનના પતિ સાથે મિત્ર હોય છે, અને પોતાના બુવનથી સાતમા બુવનના પતિનો શત્રુ હોય છે. આ પ્રમાણે ઉચ્ચસ્થાનાદિથી કેટલાએક ગ્રહોનો મૈત્રીભાવ અને શત્રુપણ હોવાનું સમજી શકાય છે. રાશિના રત્ન, શરીર, માન, વાસસ્થાન, જમણસ્થાન, સ્વવત્ત, પ્રમાણભા, શટકા, લજ્જામાન અને તત્ત્વ વિગેરે બીજા ગ્રન્થોથી જાણવું (રાશિચક્ર જુઓ)

નામ.	એ.૫	ટ.૫	મિથુન	કર્ક	મિથ	કન્યા	તુલા	ચિત્રક	ધન	મકર	કુંભ	મીન
શુભ ત્રિકોણ	૨૭	૨૦	૧૭	૪-૮	૧૮	૪-૮	૨૪	૧૨	૧૭	૨૨	૨૬	૪-૮
નકષત્ર	અમિતી
ભરણી
૧૦ ૧	૬૦ ૩
રોહિણી
મુમુ ૨	મુમુ ૨
આર્દ્રા
પુન ૩	પુન ૧
પુષ્ય
અશ્વિણ	મયા
પૂર્વા ૬૦
ઉ. કા. ૧	ઉ. કા. ૨
હસ્તા
ચિત્રા ૨	ચિત્રા ૨
સ્વાતિ
વિશા ૨	વિ ૧
અનુ ૦
જ્યેષ્ઠા	મુળ
પુ ૦ ૫
ઉ. પા. ૧	ઉ ૦ ૫ ૦ ૩
શ્રવણ
ધાન ૦ ૨	ધનિ ૨
શત
પૂ ૦ ૬ ૦ ૩	પૂ. બા. ૧
ઉ ૦ ૬ ૦
રેવતી
અપાક પાપ	૩	૨	૧	૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૫	૪
આનર-ભૂમિ	૧૮૫૭	૧૮૮૫	૧૮૬૭	૧૮૮૮	૧૮૬૨	૧૮૨૭	૧૮૬૩	૧૭૬૮	૧૭૬૦	૧૭૬૭	૧૭૮૬	૧૮૨૧
સ્વસ્થ-મિથ	૫૮	૫૭	૫૭	૫૭	૫૮	૫૮	૬૦	૬૧	૬૧	૬૧	૬૦	૫૮
શુભ નકષત્ર	૧૭	૩	૬	૧	૬	૩	૮	૪	૬-૭	૫	૬-૮	૧-૩

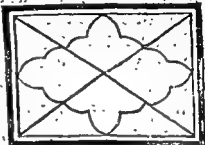
प्रश्न-सहितं पृष्ठं खोद १-१५

[illegible]

હવે લગ્નશુદ્ધિ કરીએ છીએ—

ઇષ્ટકાળ વખતે જે રાશિ ઉદ્યમમાંથી હોય તે તાર્કાલિક લગ્ન કરેવાય છે, તેને મુખમાં સ્થાપી પછીની દરેક રાશિ એને વામકર્મથી અનુક્રમે બાર સ્થાને સ્થપાય છે; અને જે જે રાશિમાં જે જે તાર્કાલિક ગ્રહ હોય છે તે તેમાં મૂકાય છે, તેનું નામ લગ્નકુંડળી છે.

આ લગ્નકુંડળી માટે એક ચતુષ્કોણમાં છ લીટીથી બાર ખાના તૈયાર કરાય છે. તેમાં ઇષ્ટકાળની ચંદ્રની રાશિ મુખમાં સ્થાપી બાકીનાં ભાગોમાં તાર્કા-

લિક ગ્રહયુક્ત બીજી રાશિ ગોઠવવાથી રાશિકુંડળી કે ચંદ્રકુંડળી તૈયાર થાય છે. તથા ઇષ્ટ નવાંશરાશિને મુખમાં મૂકી પછીની રાશિઓ વામકર્મે મૂકવાથી તથા તેમાં ગ્રહો સ્થાપવાથી નવાંશકુંડળી થાય છે. આ રીતે જન્મ, અક્ષ, પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ, વિગેરે માટે લગ્નકુંડળી, ચંદ્રકુંડળી અને નવાંશકુંડળી તૈયાર કરાય છે.

આ સિવાય હોરાદ્રેષ્કાણુ વિગેરેની કુંડળીઓ તથા ચલિતકુંડળી (ભાવકુંડળી) પણ વિવિધરીતે તૈયાર થાય છે. લગ્નકુંડળીમાં તૈયાર થતા બાર ભાવોના નામ નીચે મુજબ છે—

“લગ્નાંદ ભાવાસ્તનુ-દ્રવ્ય—બ્રાતૃ-વન્ધુ-સુતા-ડરયઃ ।

સ્ત્રી-મૃત્યુ-ધર્મ-કર્મા-ડડય-વ્યયાશ્ર દ્વાદશ સ્મૃતાઃ ॥૧॥”

અર્થ—પ્રથમ સ્થાનથી બાર ભાવો અનુક્રમે-૧ તનુ, ૨ ધન, ૩ બ્રાતૃ, ૪ વન્ધુ, ૫ પુત્ર, ૬ શત્રુ, ૭ સ્ત્રી, ૮ મૃત્યુ, ૯ ધર્મ, ૧૦ કર્મ, ૧૧ લાભ અને ૧૨ વ્યય છે ” ॥ ૧ ॥

ભાવોના વિશેષ નામો આ પ્રમાણે છે—

૧ સંતાન ૨ સુદા-મિત્ર

૬ અરિ, આપોકિલ્ભ, ઉપચય, દેવ, અને સૂત એ છઠ્ઠા ભાવના નામો છે.

૭ સ્ત્રી, કામ, ઘન, ઘન, અસ્ત, કેન્દ્ર, ચતુષ્ઠય, કંટક, જામિત્ર, (વિવૃતિ), અને સ્મર, એ સાતમા ભાવના નામો છે.

૮ મૃત્યુ, છિદ્ર, ચતુરસ, પલ્લ, ફર, આયુધ્ય, ચામ્ય, નિધન, અને લય એ આઠમા ભાવના નામો છે.

૯ ધર્મ, ત્રિકોણ, ત્રિત્રિકોણ, આપોકિલ્ભ, ભાગ્ય, (ભવ) ગુરુ અને તપ, એ નવમા ભાવના નામો છે.

૧૦ મધ્ય, મેધુરણ, વ્યોમ, ઉપચય, ચતુષ્ઠય, કેન્દ્ર, કંટક, પિતૃભુવન, કર્મ, વ્યાપાર, આજ્ઞા, માન, આસ્પદ, અને મધ્ય, એ દસમા ભાવના નામો છે.

૧૧ આય, ઉપચય, સર્વતોભદ્ર, પલ્લ, ફર, ભવ, આગમ, એ અગીયારમા ભાવના નામો છે;

૧૨ વ્યય, આપોકિલ્ભ, રિધ્ય, અને અંત્ય, એ બારમા ભાવના નામો છે.

આ બાર ભાવના નામોમાં કેટલાક રૂઢ નામો છે, અને કેટલાક અન્વર્થ નામો છે. અન્વર્થ નામો લગ્નકુંડળીમાં પોતાની સંજ્ઞા પ્રમાણેના કાર્યમાં વિચારાય છે.

બાર રાશિના બાર લગ્નોમાં પ્રારંભેલા કયા કયા કાર્યો સિદ્ધ થાય છે, તે માટે દૈવજ વલ્લભ કહે છે કે—

૧ મેષ લગ્નમાં રાજ્યાભિષેક, વિરોધ, સાહસ, ફટકર્મ અને પાતુવાદનાં કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

૨ વૃષ લગ્નમાં વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ, કન્યાનું વાગ્દાન (વેસ-વાગ) દેત્રનો આરંભ, પશુનો કય-વિકય અને મુવકાર્યો સિદ્ધ થાય છે.

૩ મિથુનમાં વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ, કન્યાસંબંધ, દેત્રારંભ, પશુનો વ્યાપાર, મુવકાર્યો, વિદ્યા, શિષ્ય, અને વિગેરે કાર્યો સિદ્ધ થાય છે.

ત્યક્ત રિપ્યાષ્ટમે સૌમ્યે, જીવેષ્ટારિવ્યયોઞ્જિતે ।

સર્વકાર્યાણિ સિધ્યન્તિ, ત્યક્તપદ્મસત્તમે સિતે ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ લગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧ સ્થાને રવિ, ૨-૭-૧૦-૧૧ સ્થાને સોમ, ૩-૬-૧૧ સ્થાને સોમ તથા શનિ, ૧૨ અને ૮ સિવાયના સ્થાનમાં બુધ, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને બુધ, ૬-૮-૧૨ સિવાયના સ્થાને શુક્ર, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને શુક્ર, તથા ૬ અને ૭ સિવાયના બુધનમાં શુક્ર, એટલે-૧-૨-૩-૪-૫-૮-૬-૧૦-૧૧-૧૨ સ્થાને શુક્ર સર્વ કાર્યને સાધે છે. રાહુ કેતુનું દુષ્ટ શનિ જેવું જ મનાય છે. એટલે ૩-૬-૧૧ સ્થાને રાહુ અને કેતુ શુભ છે. ”

ઉદયમુખસૂરિ કહે છે કે—

“ ત્રિકોણકેન્દ્રાયગતેઃ શુભગ્રહેઃ, વિસત્તમેનાંડસુરંપૂનિતેન ।

સ્તુઃ કૂરચદ્રૈ રિપુવિક્રમાયગૈઃ, કર્તુઃ શ્રિયઃ સન્નિહિતાશ્ચ દેવતાઃ ૧ ”

અર્થ—“ સૌમ્યશુક્રો ત્રિકોણ, કેન્દ્ર, અને લાંબમાં હોય, સાતમા સિવાય કોઈ પણ સ્થાનમાં શુક્ર હોય, રિપુ સહજ અને આયસ્થાનમાં કૂરચદ્ર હોય, તો કાર્ય કરનારને લક્ષ્મી મળે છે અને પ્રતિષ્ઠા કરી હોય તો પ્રતિમાના સાન્નિધ્યમાં દેવતા રહે છે. ” ॥ ૧ ॥ શ્રીમાન હરિભદ્રાચાર્ય કહે છે કે—

“ છદ્ધે દુગે જ છદ્ધે, આદ્યમણદસમગમ્મિ અતિઅદ્ધે ।

ચંડનવદસગે તિચ્છગે, સઘ્વેગારે ન વારસમે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ૬-બુધને રવિ, ૨-બુધને ચંદ્ર, ૬-બુધને સોમ, ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦ બુધને બુધ, ૩-૮ વર્જને એટલે-૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ (૧૨) બુધને શુક્ર, ૪-૬-૧૦ મે બુધને શુક્ર, અને ૩-૬ બુધને શનિ સારા છે. સર્વ મંદો અચારમે સ્થાને સારા છે, અને સર્વ મંદો બારમે બુધને અશુભ છે ॥ ૧ ॥ ”

ત્યક્ત રિપ્યાદ્યમે સૌમ્યે, જીવેઽટારિવ્યયોઽજિતે ।

સર્વકાર્યાણિ સિધ્યન્તિ, ત્યક્તપદ્મસમે સિતે ॥ ૨ ॥”

અર્થ—“લગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧ સ્થાને રવિ, ૨-૭-૧૦-૧૧ સ્થાને સોમ, ૩-૬-૧૧ સ્થાને ભોમ તથા શનિ, ૧૨ અને ૮ સિવાયના સ્થાનમાં બુધ, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને બુધ, ૬-૮-૧૨ સિવાયના સ્થાને શુક્ર, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને શુક્ર, તથા ૬ અને ૭ સિવાયના બુધનમાં શુક્ર, એટલે-૧-૨-૩-૪-૫-૮-૬-૧૦-૧૧-૧૨ સ્થાને શુક્ર સર્વ કાર્યને સાધે છે. રાહુ કેતુનું કૃત્ર શનિ જેવુંજ મનાય છે. એટલે ૩-૬-૧૧ સ્થાને રાહુ અને કેતુ શુભ છે.”

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ત્રિકોણકેન્દ્રાયગૈઃ શુભગ્રહૈઃ, વિસતમેનાંઽસુરપૂજિતૈન ।

ત્યુઃ કૂરચ્ઞૈ રિપુવિક્રમાયગૈઃ, કર્તુઃ શ્રિયઃ સન્નિહિતાશ્ર દેવતાઃ ૧”

અર્થ—“સૌમ્યગ્રહો ત્રિકોણ, કેન્દ્ર, અને લાંબમાં હોય, સાતમા સિવાય કોઈ પણ સ્થાનમાં શુક્ર હોય, રિપુ સહજ અને આયસ્થાનમાં કૂરચ્ઞ હોય, તો કાર્ય કરનારને લક્ષ્મી મળે છે અને પ્રતિષ્ઠા કરી હોય તો પ્રતિમાના સાન્નિધ્યમાં દેવતા રહે છે.” ॥ ૧ ॥ શ્રીમાનહરિભદ્રાચાર્ય કહે છે કે—

“છદ્દે દુગે અ છદ્દે, આદ્યમણ્ડલસમયમ્મિ અતિમદ્દે ।

ચડનવદસમે તિચ્છમે, સઘ્વેગારે ન વારસમે ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“૬-બુધને રવિ, ૨-બુધને ચંદ્ર, ૬-બુધને સોમ, ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦ બુધને બુધ, ૩-૮ વર્ણને એટલે-૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ (૧૨) બુધને શુક્ર, ૪-૬-૧૦ મે બુધને શુક્ર, અને ૩-૬ બુધને શનિ સારા છે. સર્વ ગ્રહો અચ્ચારમે સ્થાને સારા છે, અને સર્વ ગ્રહો બારમે બુધને અશુભ છે ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ જન્મરાશિઃ જન્મરાશિનું લગ્ન, જન્મરાશિથી આઠમું લગ્ન, જન્મરાશિથી બારમું લગ્ન, છઠ્ઠે સ્થાને રહેલ ઇષ્ટ લગ્નાધિપતિ, આઠમે સ્થાને રહેલ ઇષ્ટ લગ્નાધિપતિ, છઠ્ઠે સ્થાને રહેલ ઇષ્ટ નવાંશાધિપતિ અને આઠમે સ્થાને રહેલ નવાંશાધિપતિ હોય તો તે લગ્ન લેવું નહિ ॥ ૧ ॥ ” આ પ્રમાણે નરચંદ્રસૂરિ કહે છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—જન્મકુંડળીનું લગ્ન અને તેથી આઠમું તથા બારમું લગ્ન લેવાં.

ગર્ગી તો કહે છે કે—ચોથું લગ્ન પણ ત્યાંત્ય છે.

“ ચતુર્થદ્વાદશે કાર્યે, લગ્ને बहुगुणे यदि ।

अष्टमं तु न कर्तव्यं, यदि सर्वगुणान्वितम् ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ બહુશુભ યુક્ત ચોથું અને બારમું લગ્ન લેવું, પણ સર્વ શુભ યુક્ત આઠમું લગ્ન તો અવશ્ય લેવું નહીં. ॥ ૧ ॥ ”

બૃહસ્પતિ કહે છે કે—લગ્નેશ અને આદ્યેશ મિત્ર હોય તો લગ્નરાશિ અને અષ્ટમરાશિનો દોષ નથી. સારંગ કહે છે કે—ચોથું અને આઠમું લગ્ન મિત્ર હોય, અને પુષ્ટ શુક્ર-શુક્રથી દેખાતાં હોય તો શુભ છે. છઠ્ઠે સ્થાને લગ્નપતિ કે નવાંશપતિ હોય તો લગ્નસ્થ શુક્ર પણ દોષને ભાંગી શકે તો નથી. તથા આઠમે સ્થાને રહેલ લગ્નાધિપતિ ઇષ્ટ લગ્નદ્રેષ્ટાણથી બાવીશમે દ્રેષ્ટાણે હોય તો તે વધારે અશુભ છે, અને તેઓ પ્રાયઃ સ્થાનરાશિના અંકવાળા વર્ષે ફળ આપે છે. બારમા સ્થાનમાં રહેલ લગ્નાધિપતિ પણ અશુભ છે. નવાંશાધિપતિ છઠ્ઠે, આઠમે, કે બારમે સ્થાને સ્વગૃહી હોય તો તે નવાંશો શુભ છે.

રત્નમાલાના લાખ્યમાં તો કહ્યું છે કે—જન્મરાશિ અને જન્મલગ્નથી આઠમી અને બારમી રાશિના સ્વામીઓ પણ વર્ષવા. મુહૂર્ત ચિંતામણિકાર કહે છે કે—

“ નન્મલગ્નોભયોઃ મૃત્યુ-રાશી નેષ્ટઃ કરમહઃ ।

एकाधिपत्ये राशीने, मंत्रे वा नैव दोषस्त ॥ ૧ ॥ ”

અરિષ્ઠ નથી. પણ એવો સંયોગ ન હોય તો તે અધમ છે
 ॥ ૧ ॥ ” દૈવજ્ઞ વલ્લભમાં કહ્યું છે કે—

“ લગ્નસ્યેડપિ ગુરોઃ દુષ્ટઃ શુક્રઃ પ્થોડપ્થમો કુજઃ । ”

અર્થ—“ લગ્નમાં ગુરુ હોય તો પણ છઠો શુક્ર અને
 આઠમો મંગલ દુષ્ટ છે. ” ગર્ગી તો મંગળ માટે કહે છે કે—

“ લગ્નાદ્ ભૌમેડપ્થમગે, દમ્પત્યોર્વહ્નિના મૃતિઃ સમકમ્ ।

જન્મનિ યોવાડપ્થમગઃ, તસ્મિન્ લગ્નગતે વાડપિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ લગ્નકુંડળીમાં આઠમે સ્થાને લોભ હોય, અથવા
 જે ગ્રહ જન્મકુંડળીમાં આઠમે સ્થાને રહેલો હોય તે ગ્રહ
 પહેલાં ભુવનમાં હોય, તો નવા પરણનાર દંપતિનું એક સાથે
 અગ્નિથી મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧ ॥ ” ભાસ્કર કહે છે કે જન્મ-
 ચંદ્રકુંડળી કે જન્મલગ્નકુંડળીમાં આઠમા ભૂવનનો સ્વામી જે
 ગ્રહ હોય તે ઈષ્ટ લગ્નકુંડળીમાં પણ આઠમે સ્થાને આવે,
 અથવા લગ્નમાં આવે, તો તેઓનો તેઓની રાશિનો અને
 તેઓના નવાંશનો ત્યાગ કરવો. વિવાહ વૃન્દાવનમાં કહ્યું
 છે કે—જન્મરાશિ કે જન્મલગ્નમાં વૃષભ કે વૃશ્ચિક હોય તો
 તે આઠમા ભુવનમાં રહેલ દુષ્ટ નથી.

નિષિદ્ધ ગ્રહોનો પણ શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. લગ્નમાં
 દુષ્ટ મહો હોય તો તે અનિષ્ટ યોગ છે. દૈવજ્ઞ વલ્લભ કહે છે કે—

“ લગ્નેસ્યે તપને વ્યાહો, રસાતલમુલ્લઃ કુજે ।

ક્ષયો મન્દે તમો રાહૌ, કંતાવન્તકસંજિતઃ ॥ ૧ ॥

યોગેષ્વેપુ રુતં કાર્યં, મૃત્યુદારિદ્યશોકદમ્ ”

“ લગ્નમાં સૂર્ય હોય તો બ્યાલ, મંગળ હોય તો
 રસાતલમુખ, ચંદ્ર હોય તો ક્ષય, રાહુ હોય તો તમ, અને
 કેતુ હોય તો અન્તઃકે યોગ થાય છે. આ યોગોમાં કરેલ કાર્ય
 મૃત્યુ દારિદ્ર અને શોક આપે છે. ” નારચંદ્ર સૂરિ કહે છે કે—

૧ જન્મરાશિની પેઠે જન્મલગ્ન પણ શુભ કાર્યમાં વર્જનું.

“ ત્યાજ્યા લગ્નેઽઘયો મન્દાત્, ષ્ઠે શુક્રેન્દુલગ્નપા-
રન્ત્રે ચન્દ્રાદયઃ પદ્મ, સર્વેઽસ્તેઽગ્નગુરુ સમૌ ॥ ૧

અર્થ—“ લગ્નમાં શનિ વિગેરે ચાર ગ્રહો એટલે-
રવિ, સોમ, લોમ, છઠે ભુવને શુક્ર ચંદ્ર અને લગ્નપતિ,
સ્થાને ચંદ્ર વિગેરે પાંચ ગ્રહો એટલે—સોમ, લોમ,
શુક્ર અને શુક્ર, તથા સાતમા સ્થાનમાં સર્વ ગ્રહો ત્યજવા
કેટલાક વિદ્વાનોની એવી માનીનતા છે કે—સાતમા સ્થાનમાં
ચંદ્ર અને શુક્ર સરખા છે ॥ ૧ ॥ સૌનક કહે છે કે—

“ લગ્નસ્યો વરમરણં, રાહુર્દિશતિ યુને કનીમરણમ્ ।

અર્થ—વિવાહ કુંઠળીના લગ્નસ્થાનમાં રાહુ-
વર મરે છે, અને સાતમે સ્થાને રાહુ રહ્યો હોય તો કન-
ત્યુ પામે છે. ” લગ્નનો સ્વામી અસ્ત કૂર ગ્રહયુક્ત,
કૂર ગ્રહની દૃષ્ટિવાળો હોય તો તે અશુભ છે. તેમજ—

“ અંરિગય નીપ્ વક્ષે, અત્યમિષ્ લગ્નરાસિનિસિનાંદે
અવલે રવિગુરુસુક્ષ્મે, સામિઅદિક્ષં ચયદ્ લગ્ન ॥ ૧

અર્થ—“ જો લગ્નપતિ અને ચંદ્ર શત્રુધરના
વક્ષી, કે અસ્ત પામેલા હોય; તથા રવિ શુક્ર અને શુક્ર
હોય, તથા લગ્નમાં સ્વામીની દૃષ્ટિ ન પડતી હોય તો
તે ત્યાગ કરવો ॥ ૧ ॥ ” લગ્નમાં ચંદ્ર હોય તે પા-
દુષ્ટ બનાયેલ છે. લગ્ન તો કહે છે કે—

“ સૌમ્યગ્રહયુક્તમપિ પ્રાયઃ શશિનં વર્જયેત્લગ્ને । ”

અર્થ—સૌમ્ય ગ્રહ પ્રાયે પલ્લુ રહેલ ચંદ્રને
તથા પ્રાયઃ લગ્નમાં વર્જવો ” લગ્નભુવનમાં જે જે ગ્રહો
રેલ છે તેના નવાંશોનો પલ્લુ ત્યાગ કરવો. એટલે—
ગણ શનિ રાહુ અને રવિ જે રાશિમાં હોય તે રાશિના
અંશ પલ્લુ ત્યાગ્ય છે.

નવાંશની ગુદિમાં જે લક્ષ્ય રાખવું કે—લગ્ન-

કર્તરી—જે ફર ગ્રહની મધ્યમાં જો ચંદ્ર કે લગ્ન રહેલો હોય તો કર્તરી દોષ થાય છે. જોટલે ધનભુવનમાં અને વ્યયમાં ફર ગ્રહ હોય તો લગ્ન સંબંધી ફર કર્તરી દોષ થાય છે. તથા ચંદ્રની બન્ને બાજુ ફર ગ્રહ હોય તો ચંદ્રની ફર કર્તરી થાય છે. વળી તેમાં બીજા ભુવનમાં વકી ફર ગ્રહ હોય અને બારમા ભુવનમાં અતિચારી ગ્રહ હોય તો લગ્નને કે ચંદ્રને ફર સાથે દુરતમાં અથડાવાનો સંભવ રહે છે, તેથી તે અતિદુષ્ટ કર્તરી મનાય છે; જ્યારે બન્ને ગ્રહો સમાન ગતિવાળા હોય તો મધ્યદુષ્ટ કર્તરી થાય છે. તેમજ ધનભુવનનો ગ્રહ મધ્યમ ગતિવાળો હોય અથવા અતિચારી હોય, અને વ્યયસ્થાનનો ગ્રહ અદ્ય ગતિવાળો હોય અથવા વકી હોય, તો અદ્ય કર્તરીયોગ થાય છે. આ યોગ વિવાહ દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠામાં વર્જવાનો છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ નેષ્ઠૌ લગ્નવિધૂ કેન્દ્ર-સ્થિતસૌમ્યૌ તુ તૌ મતૌ ॥ ”

અર્થ—“ કર્તરી અને જામિત્ર યોગ નેષ્ટ છે, પણ પોતાના કેન્દ્રમાં સૌમ્યગ્રહ રહ્યા હોય તો નેષ્ટ લગ્ન અને ચંદ્ર બન્ને ઇષ્ટ છે, અર્થાત્-લગ્નથી કે ચંદ્રના ભુવનથી ૧-૪-૭-૧૦ સ્થાને સૌમ્ય ગ્રહ હોય તો તે શુભ છે. ભાર્ગવ કહે છે કે—લગ્નકર્તરી મૂલ્યુ કરે છે, અને ચંદ્રકર્તરી રોગ કરે છે, પણ ધનમાં સૌમ્યગ્રહ હોય અને વ્યયમાં શુર હોય તો કર્તરી દોષનો ભંગ થાય છે.

મુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—કર્તરીકારક ગ્રહ રિપુગૃહમાં નીચનો કે અસ્તનો હોય તો કર્તરીનો દોષ લાગતો નથી. બીજો કહ્યું છે કે—શુર બગવાન હોય અને ત્રીજો કે અચ્ચારમે સ્થાને રવિ, હોય તો કર્તરીભંગ થાય છે.

વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—“ ચંદ્રની બન્ને બાજુ પંદર અંશમાં ફર ગ્રહ હોય તો વર્જ્ય છે. અન્યસ્થાને તો ફેલે છે કે—ચંદ્ર અને લગ્નના બાર અંશમાં ફર ગ્રહ હોય તો તે દોષ પણ કાર્યમાં શુભ નથી. પદ્મપ્રભસૂરિ તો

તથા સાતમાં સ્થાન સિંચાય કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલ ખુધ અથવા ગુરૂ પાદોન કે સંપૂર્ણ દૃષ્ટિથી ચંદ્રને દેખે તો ચંદ્રના જામિત્ર દોષનો લાંબ થાય છે. ઇષ્ટ નવમાંથી પંચાવનમાં નવમાંથી શુક્ર કે કૂર ગ્રહ હોય તો પરમ જામિત્ર દોષ થાય છે, જે સર્વથા ત્યાજ્ય છે. સ્ત્રીઓના જામિત્ર સ્થાન માટે એવો નિયમ છે કે—સાતમાં સ્થાનમાં કૂર ગ્રહ હોય, પણ લગ્નપતિ કે સૌમ્યગ્રહની દૃષ્ટિ કે યુતિ મંચલી હોય, તો તે યુવતિ પુત્ર વગરની થાય છે. તથા સપ્તમેશ, શુક્ર અને રવિ તે યુવતિના સ્વામી, સાસુ અને સસરા છે, તો તે ત્રણ કુંડળીમાં ઉચ્ચ હોય તો પતિ વગરને સુખદર છે.

યુતિ—ચંદ્રની સાથે બીજો ગ્રહ હોય તો યુતિદોષ થાય છે.

“વિવાહ દીક્ષયોર્લગ્ને, ઘ્નેન્દૂ મહર્વર્નિતૌ ।”

અર્થ—“વિવાહ અને દીક્ષાની લગ્નકુંડળીમાં સાતમું સ્થાન તથા ચંદ્ર ગ્રહ વિનાના હોય તો ગ્રેયસ્કર છે.”

‘ચન્દ્રે સૂર્યાદિ સંયુક્તે, દારિદ્યં મરણં શુભમ્ ।

સૌલ્યં સાપત્ન્ય-વૈરાગ્યં, પાયદ્વયયુતે મૃતિઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“વિવાહ કુંડળીમાં રવિ વિગેરે ગ્રહોની સાથે રહેલો ચંદ્ર કન્યાને અનુક્રમે દરિદ્રતા, મૃત્યુ, શુભ, સુખ, શોકયની પીડા, અને વૈરાગ્ય આપે છે. અને જો જો પાપગ્રહની સાથે ચંદ્ર હોય તો મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧ ॥” એમ મુદૂર્ત્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે દૈવજ્ઞવદ્વલ્લભ તો કહે છે કે—એકથી અધિક કર કે સૌમ્ય ગ્રહ સાથે રહેલો ચંદ્ર દીક્ષાને મૃત્યુ આપે છે.

“ચન્દ્રઃ ક્ષમાદ મૌહઃ સાષ્ઠ-મન્નિમયમન્નિમયં ।

સંપદં નદિમાનં ચ, સૌલ્યં મૃત્યું કરોતિ દિ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ગ્રહો સાથે રહેલ ચંદ્ર અનુક્રમે અન્નિલપ,

૬ થી લાગ દેવો. જે શેષમાં ૫ વધે તો દિનત્યાજ્ય બુધપંચક થાય છે. જેમાં કાર્ય કરવાથી અનુક્રમે—રેગ, અગ્નિભય, નૃપભય, ચોર ખીડા, અને મૃત્યુ થાય છે; તેથી તે દિવસે ત્યજવું.

પાંચે રાશિના શેષ સરવાળાને નવથી ભાગતાં શેષમાં પાંચ રહે તો રાત્રિત્યાજ્ય બાલુપંચક થાય છે; અને તે વખતે કાર્ય કરવાથી સર્પનો ભય થાય છે. અહીં લગ્ન ઇષ્ટકાળનું રાત્રિનું લેવું.

નારચંદ્રમાં તેાં કહ્યું છે કે—ભાગમાં આવેલ આંકના સરવાળાને ૬ થી ભાગતાં શેષ ૫ વધે તો રાત્રિત્યાજ્ય પંચક થાય છે.

જ્યોતિષ હીરમાં કહ્યું છે કે—પુરુષનામ, નક્ષત્ર અને રવિ નક્ષત્રના સરવાળો કરી ૬ થી ભાગ દેવો. જે શેષ આંક રહે છે તેનાં નામ અનુક્રમે—ખર, હય, ગજ, મેષ, જંબુક, સિંહ, કાક, મોર અને હંસ છે. આમાં ખર, મેષ, જંબુક સિંહ, અને કાક; એ પાંચયોગો દુષ્ટ છે. આવીજ રીતે ઇષ્ટ ચંદ્રનક્ષત્ર અને પુરુષનામ નક્ષત્રના સરવાળાને ૧૨ થી ભાગ દેવો. જે શેષ રહે તેનાં નામ અનુક્રમે—હાથી, બગદ, પાડો, હંસ, શ્વાન, કાગડો, હંસ, મેષ, ગધેડો, જંબુક, નાગ અને ગરુડ છે. આ દરેકનું દુઃખ નામ પ્રમાણે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—ચૈત્રાદિ ગત માસને બમણા કરી તેમાં વર્તમાન મહિનાના દિવસો મેળવી સાતે ભાગ દેવો. તેમાં જે શેષ રહે તેનું દુઃખ—લક્ષ્મી, કલહ, આનંદ, મૃત્યુ, ધર્મ, સમ અને વિજય છે. આરંભાસદ્ધિમાં સમને બદલે શય દુઃખ દર્શાવ્યું છે.

રવિનક્ષત્રથી ચાલુ દિનાંક તિથિ વાર અને નક્ષત્રના સરવાળાને ૬ થી ભાગતાં શેષમાં સાત વધે તો હિંખર નામનો નિંદ્ય યોગ થાય છે. આ યોગની વિશેષ પ્રવૃત્તિ દશિષુમાં છે અન્યથાજે કહ્યું છે કે—

“ મતતિથ્યાયુતલગ્ને, નન્દહતેઃ પંચકં ક્રમાઝ્ઞેયન્ !

મૃતિરમિનો નૃપતિ—જો વોરો નો મદો નેતિ ॥ ૧ ॥ ”

નાંખે છે. ઉપરોક્ત પ્રત્યેક દોષો એકસત્તાક છે, એટલે તેઓ નિર્બળ ન હોય તો એકાકીજ લગ્નબળને હણી નાંખે છે.

અને ગણુસાત્તાક વિલગ્નો નીચે મૂળબ છે. જે પૈકીના બે ત્રણ સાથે મળીને લગ્નને દૂષિત કરી નાખે છે—

૧ ચન્દ્રની મૃતાવસ્થા—યમ, સૂર્ય, રાક્ષસ અને અગ્નિના મુહૂર્તો, એટલે—૨-૧૨-૨૦-૨૧-૨૨-૩૦ મુહૂર્તો અને ક્ષયતિથિ કે વૃદ્ધિતિથિ; આ ત્રણનો યોગ થાય તો લગ્ન અશુભ ફળ આપે છે.

૨ ફર ગ્રહની લક્ષ્મી હોય, ઉપગ્રહ હોય, અને ગૃહ્હ આયુધવાળો પાત હોય, તો તે લગ્નમાં કરેલ કાર્ય અશુભને માટે થાય છે.

૩ લગ્નમાં કર્તારી દોષ હોય, લગ્નેશ સાથે ફર ગ્રહ હોય અને સૌમ્ય ગ્રહો પણ ફર કે આપોકિલમમાં હોય, તો લગ્ન અશુભને માટે થાય છે.

૪ જન્મરાશિ, સૌમ્ય ગ્રહયુક્ત કે સૌમ્યગ્રહથી ભેલા ચેલી ન હોય, લગ્ન પણ સૌમ્યગ્રહની દૃષ્ટિવાળું ન હોય, અને કેન્દ્રમાં સૌમ્યગ્રહો ન હોય, તો આ ત્રણ યોગથી થયેલ વિલગ્ન લગ્નશુદ્ધિને નષ્ટ કરે છે.

૫ શુદ્ધિને વિષે સૂર્ય અને ગુરુ સમરેખાવાળા હોય; અને લગ્નમાં પણ મધ્યમ ફળવાળા હોય, તથા કેન્દ્રમાં બે સૌમ્યગ્રહો ન રહ્યા હોય, તો પણ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય વિલગ્ન થાય છે.

૬ ચન્દ્ર શુક સાથે હોય, નવમે ભુવને એકલો પાપગ્રહ હોય, અને બારમે સ્થાને શનિ હોય, તો દુષ્ટ યોગ થાય છે.

૭ ફાગણ માસમાં મીનસંક્રાન્તિ હોય, જન્મતિથિ હોય, જન્મમાસ હોય, અને બારમું કે ચાતુર્ લગ્ન હોય. તો તે વખતનું લગ્ન અશુભ ફળ આપે છે.

લગ્નમાં રહેલ ગુરુ, લગ્નથી થયેલા નવાંશથી થયેલા અને ફર દિષ્ટી થયેલા સમસ્ત દોષોને હણે છે. ॥ ૧ ॥ ”

કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલ ગુરુની દિષ્ટી ફર અહો પણ સૌમ્ય થાય છે.

“ સૌમ્યવાવપતિશુક્રાણાં, ય ઇકોઽપિ બલોત્કટઃ ।

કૂરૈર્યુક્તઃ કેન્દ્રસ્થઃ, સઘોઽરિષ્ટં પિનટિ સઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ બુધ, ગુરુ અને શુક્ર પૈકીનો હરકોઈ એક અહુ બળવાન હોય, ફર અહુની સાથે ન હોય, અને કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય, તો તે તત્કાળના અરિષ્ટનો નાશ કરે છે ॥ ૧ ॥ ”
વ્યવહાર પ્રકાશમાં ઠહું છે કે—

“ હન્તિ શતં દોષાણાં, શશિજઃ સમુદાયિનાં હિ કેન્દ્રસ્થઃ ।

શુક્રો હન્તિ સહસ્તં, વલી ગુરુર્લક્ષમેકં હિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કેન્દ્રમાં રહેલ બુધ એક સાથે રહેલા સો દોષોને, શુક્ર હજાર દોષોને, અને બળવાન ગુરુ લાખ દોષોને હણે છે. ” ॥ ૧ ॥

૩-૬-૧૧ બુવનમાં રહેલ રવિ પણ સામાન્ય દોષોનો નાશ કરે છે, સર્વ અહોવડે બળવાન લગ્ન ન મળે તો.

“ પ્રયઃ સૌમ્યમહા યત્ર, લગ્ને સ્યુર્વલચ્ચરાઃ ।

વલચ્ચદપિ વિજેયં, શેષૈર્હિન્દવલૈરપિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જે લગ્નમાં ત્રણ સૌમ્યઅહો બળવાન હોય, તે લગ્ન બીજા હીન બળવાળા અહો હોવા છતાં બળવાન છે. ॥ ૧ ॥

પ્રથમ બુવનનું નામ ઉદય છે, અને સાતમા બુવનનું નામ અસ્ત છે; તેથી તેના ઉદિત અને અસ્તગત નવાંશથી જે શુદ્ધિ નિશ્ચિત કરાય છે તે ઉદયાસ્તશુદ્ધિ કહેવાય છે.

“ પદ્યસંજ્ઞાધિપો લગ્નં, મવેદુદયશુદયે ।

અસ્તોરોશસ્તુ લગ્નાન્ત-મસ્તશુદયે વિલોચ્યન્ ॥ ૧ ॥ ”

અંસ્તંશુદ્ધિનો પ્રસંગ હોવાથી અહોની અંસ્તદશા પણ વિચાર્ય છે. સૂર્યના ૧૨-૧૭-૧૩-૧૧-૯ અને ૧૪ ત્રિશાંશ મધ્યે ચંદ્રાદિ અહો અસ્ત પામે છે, અને સૂર્ય રાત્રિના ચાર પહોર આથમે છે. અહીં સૂર્યાસ્ત હોય તો દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠા વર્જ્ય છે. સૂર્યના કિરણોમાં ચંદ્ર અસ્ત પામે તે દિવસો પણ શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય છે, અને ચંદ્ર નિર્જળ હોય તો સારાખજથી કામ ચાલે છે.

શુક્ર અને શુક્રનો અસ્ત હોય તો લગ્ન અશુભ છે, કેમકે શુક્ર-શુક્રના અસ્તમાં વિવાહ કરવાથી પુરુષ અને સ્ત્રીનું મૃત્યુ થાય છે.

“ જીર્ણઃ શુક્રોઽહાનિ પચ પ્રતીચ્યાં,

પ્રાચ્યાં બાલ સ્ત્રીણ્યહાનિ સ હેયઃ ।

ત્રિધનાન્યેવં તાનિ દિગ્વેપરીત્યે,

પક્ષં જીવોઽન્યે તુ સત્તાહમાહુઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્ર પશ્ચિમમાં પાંચ દિવસ વૃદ્ધ હોય છે, અને પૂર્વમાં ત્રણ દિવસ બાળક હોય છે; તેથી વિપરીત ઉદયાસ્તમાં ત્રણ શુભી અવસ્થા હોય છે. એટલે શુક્ર પૂર્વમાં પંદર દિવસ વૃદ્ધ, અને પશ્ચિમમાં નવ દિવસ બાળક હોય છે. તે બાળ અને વૃદ્ધ શુક્ર પ્રતિષ્ઠા ઉઘાપન વિગેરે સમસ્ત શુભ કાર્યમાં વર્જ્યો. તથા શુક્ર પંદર દિવસ બાળક અને પંદર દિવસ વૃદ્ધ રહે છે, તેનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. કેટલાક તો શુક્ર અને શુક્રના બાળક અને વૃદ્ધપણાના સાત સાત દિવસ કહે છે. ॥ ૧ ॥ ”

અન્યસ્થાને બાળક શુક્રના ત્રણ દિવસ અને વૃદ્ધ શુક્રના પાંચ દિવસ વર્જ્ય કહ્યા છે. ઉદયપ્રભ સૂરિના મત પ્રમાણે અસ્તાદિન સાથે ગણતાં શુક્રના દિન ૬૨, શુક્રના દિન ૧૩, અને પૂર્વાસ્ત શુક્રના દિન ૧૦૧ શુભ કાર્યમાં ત્યાગ્ય છે.

દીક્ષામાં બગવાન શુક્રને અશુભ માન્યો છે, તેથી શુક્ર-સ્ત્રમાં કે શુક્રના નિર્જગપણામાં દીક્ષા દેવી શુભકારક છે.

વળી શુકલપક્ષ હોય તો જન્મ રાશિથી ૨-૫-૯ માં સ્થાને રહેલ ચન્દ્ર પણ શુભ છે. પૂર્ણિમાદ્ર કહે છે કે—૮ મે સ્થાને રહેલ શુક શુભ નથી. કેટલાક આચાર્યો તો કહે છે કે—ઈષ્ટકાળનો સ્પષ્ટ રાહુ પણ જન્મ રાશિથી ૩-૬-૭-૧૦-૧૧ ભુવને હોય તો શુભ છે.

તથા મેષ વિગેરે બાર રાશવાળાને અનુક્રમે ૧-૫-૯-૨-૬-૧૦-૩-૭-૪-૮-૧૧ અને ૧૨ માં ચન્દ્ર ધાતચન્દ્ર કહેવાય છે, તેનો દરેક કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

“ત્રિપદ્મદશમે ચૈવૈ-કાદશમે વિશેષતઃ ।

શરીરે પુષ્ટિકર્તા ચ, શનિઃ પ્રોવતો ન સંશયઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“જન્મરાશિથી ૩-૬-૧૦ અને ૧૧મે સ્થાને રહેલ શનિ શરીરને પુષ્ટ કરે છે, તેમાં સંશય નથી ॥ ૧ ॥”

જન્મરાશિથી ૫-૭-૯ સ્થાને રહેલ શનિ મધ્યમ છે, અને જન્મરાશિથી ૧-૨-૪-૮ અને ૧૨ માં સ્થાને રહેલ શનિ દુષ્ટ છે.

શનિ એક રાશિમાં ૨૧ વરસ રહે છે, તેથી જન્મરાશિથી ૧-૨-૪-૮ કે ૧૨ માં રાશિમાં શનિ હોય ત્યારે પનોતી બેડી કહેવાય છે. તેમાં જન્મરાશિથી ૧૨-૧ અને ૨ ભુવનમાં શનિ ફરે છે ત્યારે ૭૧ વરસ જાય છે, તે સાડસાત (સાધર્મસપ્ત, હાડહતી) વર્ષની પનોતી એવા નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

જો દિવસે શનિની પનોતી બેસે તે દિવસે જન્મરાશિથી ૧-૬-૧૧ સ્થાને ચન્દ્ર હોય તો સોનાને પાચે, ૨-૫-૯ સ્થાને ચન્દ્ર હોય તો રૂપાને પાચે, ૩-૭-૧૦ મે સ્થાને ચન્દ્ર હોય તો ત્રાંબાને પાચે, અને ૪-૮-૧૨ મે સ્થાને ચન્દ્ર હોય તો લોહાને પાચે પનોતી બેઠેલી જાણવી. આ રીતે લોહાને અને સોનાને પાચે બેઠેલી પનોતી દુઃખકારક છે.

જન્મના રાશિગોચરની પેઠે જન્મના નક્ષત્રગોચરની શુદ્ધિ પણ જરૂરી છે, તેમાં શનિની ગોચરશુદ્ધિ માટે ઉદયપ્રભસરિ કહે છે કે—વાલ્મીકિ શનિનક્ષત્રથી જન્મનક્ષત્ર મુખી

સૂર્યાદિ ગ્રહમાં હરકોઈ ગ્રહ નિર્ભળ, પ્રતિકૂળ, કે નેષ્ટ હોય તો અનુક્રમે—પદ્મપ્રભસ્વામી, ચન્દ્રપ્રભસ્વામી, વાસુપ્રભસ્વામી, વિમલનાથ, આદિનાથ, સુવિધિનાથ, મુનિસુન્દરસ્વામી, નેમિનાથ, અને પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પરિકર (પરધર,) વાગી પ્રતિમાની પૂજા કરવાથી શાંતિ થાય છે.*

વેધ વિના કાર્ય કરનાર મનુષ્ય પાછો પડે છે, માટે ગોચરશુદ્ધિ કર્યા પછી દરેક ગ્રહોની વેધથી થયેલ અશુદ્ધિ અને વામવેધથી થયેલ શુદ્ધિ તપાસવી. ગોચરથી શુભ થયેલો હરકોઈ ગ્રહ વેધકસ્થાનમાં રહેલ ગ્રહવડે વિંધાયાથી અશુભ થાય છે, અને ગોચર વડે દુષ્ટ થયેલ ગ્રહ વેધકસ્થાનમાં રહેલ ગ્રહથી વામવેધે વીંધાયાથી શુભ થાય છે, તથા દુષ્ટગ્રહ પણ સૌમ્ય થાય છે.

ગ્રહોના શુભસ્થાનો અને વેધક સ્થાનો
આ પ્રમાણે છે—

રવિનું શુભસ્થાન ૩-૬-૧૦-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધક સ્થાન ૬-૧૨-૪-૫ છે.

ચન્દ્રનું શુભસ્થાન ૧-૩-૬-૭-૧૦-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધકસ્થાન ૫-૬-૧૨-૨-૪-૮ છે.

મંગળનું શુભસ્થાન ૩-૬-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધક સ્થાન ૧૨-૪-૬ છે,

બુધનું શુભસ્થાન ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધકસ્થાન ૫-૩-૬-૧-૮-૧૨ છે.

શુક્રનું શુભસ્થાન ૨-૫-૭-૬-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધકસ્થાન ૧૨-૪-૩-૧૦-૮ છે.

ગુરુનું શુભસ્થાન ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૬-૧૧-૧૨ છે, અને અનુક્રમે વેધકસ્થાન ૮-૭-૧-૧૦-૬-૫-૧૧-૩-૬ છે.

* પરિવરવાગ પ્રતિમાના આસનમાં નવમહાનાયિકા દોષ છે તો તેની પૂજા કરવી, પણ તેન મલેનોપાદી પરિવરથી રતિન પ્રતિમાની પૂજા કરવી.

હવે ગ્રહોનું બળાબળ કહીએ છીએ—

પૂર્વદિશાનો પતિ સૂર્ય છે. ત્યાર પછીની—અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ઇશાનનાં અધિપતિ અનુક્રમે—શુક્ર, મંગળ, રાહુ, શનિ, ચન્દ્ર, બુધ અને ગુરુ છે. તથા પ્રાણવ્યુ વર્ણના સ્વામી ગુરુ અને શુક્ર છે, ક્ષત્રિય વર્ણનાં સ્વામી રવિ અને મંગળ છે, વૈશ્ય વર્ણનો સ્વામી ચન્દ્ર છે, શૂદ્રોનો સ્વામી બુધ છે, અને સૂત્રધાર વિગેરે સંકર જાતિનો સ્વામી શનિ છે.

લગ્નભુવનમાં બારમું, પહેલું અને બીજું સ્થાન પૂર્વ-દિશામાં છે, તેમાં ગુરુ અને બુધ બળવાન છે. ત્રીજું ચોથું અને પાંચમું ભુવન ઉત્તરદિશામાં છે, તેમાં શુક્ર અને ચન્દ્ર બળવાન છે. છઠું, સાતમું અને આઠમું ભુવન પશ્ચિમ દિશામાં છે, તેમાં શનિ બળવાન છે. તથા નવમું, દસમું અને અગ્યારમું ભુવન દક્ષિણ દિશામાં છે. તેમાં રવિ અને મંગળ બળવાન છે.

ચન્દ્રથી ઉપચય સ્થાનમાં રહેલ ગ્રહોની ચન્દ્ર સાથે તાન સંજ્ઞા થાય છે, તથા પરસ્પર એક-બીજાથી ઉપચય સ્થાનમાં રહેલ ગ્રહોની તાન સંજ્ઞા થાય છે. આ તાન સંજ્ઞા-વાળા ગ્રહો એક બીજાના કાર્યને વિસ્તારે છે.

કેન્દ્રમાં રહેલા સ્વગૃહી ઉચ્ચસ્થ અને ત્રિકોણસ્થ ગ્રહો પરસ્પર કારક હોય છે, જેમાંનો દસમા ભુવનમાં રહેલ ગ્રહ આત્મકારક હોય છે. ચન્દ્રની દ્રષ્ટિથી આ કારક ગ્રહો વિશેષ બળવાન છે. આ ત્રિવાય બીજી રીતે પણ કારક ગ્રહો હોય છે. ઉદયઅભ્યુરિ કહે છે કે—જન્મપતિ અથવા લગ્નપતિ ક્રૂર હોય, લગ્નમાં હોય, પણ જો તાન કે કારક હોય તો શુભ છે. આ ત્રિવાયનો ત્રીજો અર્થ પણ અશુભ છે. બીજે કહ્યું છે કે—

“ શુભરાશી શુભાંતે વા, કારકે યનવાન્ મવેત્ !

સદંતકે શુભે કેન્દ્રે, રાજા નૂને પ્રજાયતે ॥ ૧ ॥

“ સ્વે-મિત્રેનીચગો વક્રૈઃ, સ્વરાસ્યેસ્તાડરિવેર્ગઃ ।

લગ્નાદ દ્વાદશર્ગઃ પઠં, કૌર્યુર્વતોઽથ વીક્ષિતઃ ॥ ૧ ॥

યોમ્યો રાદ્વોસ્ય-પુચ્છંસ્થો, વૌલો વૃંદોઽસ્તંગો નિર્તઃ ।

મુંથુશિલે મૂર્શરિકે, પાપૈરિત્યવલો ગ્રહઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ સ્વનીચ સ્થાનમાં રહેલો, મિત્રના નીચ સ્થાનમાં રહેલો, વક્રી, પોતાના ઘરથી સાતમાં સ્થાનમાં રહેલો, શત્રુના છ વર્ગમાં રહેલો, ખારમે ભુવને રહેલો, છઠ્ઠે સ્થાને રહેલો, ક્રૂર અહોથી જોડાયેલો ક્રૂર અહોથી જોડાયેલો ॥ ૧ ॥ દક્ષિણાયનમાં રહેલો, રાહુના મુળ નક્ષત્રમાં રહેલો, રાહુના નક્ષત્રથી પંદરમાં નક્ષત્રમાં રહેલો, ખાલ અહ, વૃહ અહ, અસ્ત પામેલો અહ, મુહમાં છૂતાયેલો તથા શીઘ્ર ગતિવાળા ક્રૂર અહથી થયેલ મુંથુશિલ અને મૂર્શરિકે યોગવાળો અહ નિર્ગળ છે. ॥ ૨ ॥ (આ. ૪-૪૭)

આ ઉપરથી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે—પોતાના કે મિત્રના નીચ નવાંશમાં રહેલો અહ, અધિ શત્રુના છ વર્ગમાં રહેલો અહ, અદ્ય બિંબવાળો, રૂક્ષ બિંબવાળો, કાંતિ રહિત, મુહમાં દક્ષિણગામી, અને ઉત્તર ગામી શુક્રે પણ નિર્બળ છે, આપોક્ષિતમાં રહેલો અહો નિર્બળ છે, અને પણ ક્રૂરમાં રહેલો અહો મધ્યમ બલી છે. લક્ષ્મી દેખાડેલી અખ્યાર અવસ્થાવાળા અહો પૈદીના વિકલ, ખલ, પીડીત અને દીન અહ નિર્બળ છે.

દૈવજવદ્ભક્ષ કહે છે કે—ઐશ્વર્ય અશુભ અહ તથા શત્રુદ્વેષ કે ક્રૂરદ્વેષ ઐશ્વર્ય અહ પણ નિષ્ફળ છે.

અહોતું ખન વીચ પ્રકારે છે

“ સ્વે-મિત્રે-હોર્ષે-માર્ગસ્થે-સ્વ-મિત્રવર્ગો-વિતઃ ।

તંથી ચોત્તંગચારી ચ, મુદ્દેન-સૌમ્યોવલોચિતઃ ॥ ૧ ॥

ત્રિષ્ટોત્રી-ડડર્ગનો લગ્નાદ, હર્ષો યગોત્તમાંગઃ ।

મુંથુશિલે મૂર્શરિકે, યદિ સૌમ્યદેહઃ મહ ॥ ૨ ॥

પણ પાકશ્રીમાં તો મૂળ ત્રિકોણ અને વક્ર ગતિનું સમાન દ્વગ દેખાડેલ છે. અને નરપતિજયચર્યામાં કહે છે કે—
સૌમ્ય ગ્રહો વક્રી થાય તો અતિશુભ છે, તથા કૂર ગ્રહો વક્રી થાય તો અધિક કૂર છે.

ગ્રહોના નૈઃસર્ગિક બળ માટે કહ્યું છે કે—

“મન્દારસૌમ્યવાવંપતિ-સિતચન્દ્રાર્કા યથોત્તરં વલિનઃ ।

નૈઃસર્ગિકબલમેતદ્, વલસામ્યે સ્યાદધિકચિન્તા ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“શનિ, મંગળ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર, ચંદ્ર અને સૂર્ય ઉત્તરોત્તરપણે અધિક બળવાળા છે; આ નૈઃસર્ગિક બળ છે, તેનો વિચાર બલ સામ્યતામાં આવશ્યક છે. ॥ ૧ ॥

પૃથ્વીભદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“લગ્નસ્યાગ્નન્તમધ્યેષુ, વલં પૂર્ણાલ્પમગ્ન્યમમ્ ।”

અર્થ—“લગ્નના આદિ અંત અને મધ્યમમાં અનુ-ક્રમે પૂર્ણ અદ્ય અને મધ્યમબળ છે.” લક્ષ્ય કહે છે કે—

“લગ્નફલં ત્વંશકે સ્પષ્ટમ્”

અર્થ—“લગ્નનું દ્વગ અંશમાં સ્પષ્ટ છે, એટલે લગ્નની નવાંશ અધિક બળવાળું છે.”

ગ્રહોનું એક પાદ દરિથી પાંચ વસા, બે પાદ દરિથી દસ વસા, ત્રણ પાદ દરિથી પંદર વસા, અને અંપૂર્ણ દરિથી વીશ વસા દ્વગ છે. મુદૂર્તસારમાં કહ્યું કે—

■ વર્ષ-માસ-સુ-દોરેશ-વૃદ્ધિઃ પચોત્તરા ફલે ।”

અર્થ—“વર્ષેશ, માસેશ, દિનેશ અને હોરેશ ગ્રહથી દ્વગમાં પાંચ પાંચ વસાની વૃદ્ધિ થાય છે, એટલે વર્ષેશ પાંચ વસા માસેશ દસ વસા, દિનેશ પંદર વસા અને હોરેશ વીશ વસા દ્વગ આપે છે. તથા ત્રેલોક્ય પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“રૂપા ૨૦ પં ૧૦ પાદ ૧ વીર્યાઃ સ્યુઃ કેન્દ્રાદિસ્યા નમશ્ચરાઃ ।”

અર્થ—“આપોદિલભમાં રહેલા ગ્રહો પાંચ વસા, પત્ત

“સર્વત્રાઽપ્તરશ્મે-ર્બલં પ્રકલ્પ્યાઽન્યસેટનં પશ્યાત્-”

ચિન્ત્યં, યતઃ શશાકે, બલિનિ સમસ્તા ગ્રહાઃ સ્વલાઃ ॥૧૥”

અર્થ—“અથમે સર્વત્ર ચન્દ્રનું બળ કદાપીને પછી બીજા ગ્રહોનું બળ ચિંતવવું; કેમકે-ચન્દ્ર બળવાન હોય તો સર્વ ગ્રહો બળવાન હોય છે. ॥૧૬॥”

“શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભસૂરિ-કહે છે કે—”

“સૌમ્ય-વાવપતિ-શુક્રાણાં, ય ઇકોઽપિ બલોત્કટઃ ।”

કૂરેરયુક્તઃ કેન્દ્રસ્થઃ, સઘોડરિષ્ટં પિનષ્ટિ સઃ ॥૧૭॥”

અર્થ—“બુધ શુક્ર અને શુક્ર પૈકીનાં હરકોઇ એક ગ્રહ બળવાન હોય, હર ગ્રહ તેની સાથે ન રહેલો હોય, અને પોતે કેન્દ્રમાં હોય તો તારકાલિંગ દુષ્ટ યોગનો નાશ કરે છે. ॥૧૭॥”

“બલિષ્ઠઃ સ્વોચ્ચગો દોષા-નશીતિ શીતરશ્મિમઃ ।”

વાવપતિસ્તુ શતં હન્તિ, સહસ્રં ચાઽસુરાર્ચિતઃ ॥૧૮॥”

અર્થ—“બળવાન અને ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલો બુધ એ શી દોષોને, શુક્ર સો દોષોને; અને શુક્ર હજાર દોષોને હણે છે. ॥૧૮॥”

“બુધો વિનાઽર્કેણ ચતુષ્ટયેષુ, સ્થિતઃ શતં હન્તિ વિલગ્નદોષાન્ ।

શુક્રઃ સદૃશં વિમનોભવેષુ, સર્વત્ર ગીર્વાણગુરુસ્તુ લક્ષમ્ ॥૧૯॥”

અર્થ—“સૂર્ય સાથે નહીં રહેલો અને ચાર કેન્દ્ર-સ્થાનમાં રહેલો બુધ લગભગ સો દોષોને, સૂર્ય સાથે નહીં રહેલો અને સાતમા ભુવન સિવાયના ત્રણ કેન્દ્ર-સ્થાનમાં રહેલો શુક્ર હજાર દોષોને, તથા સૂર્ય વિનાનો અને ચાર કેન્દ્ર-સ્થાનમાં રહેલો શુક્ર લાખ દોષોને હણે છે. ॥૧૯॥”

અવહાર પ્રકારમાં કહ્યું છે કે—

“ત્રિકોણ-કેન્દ્રમાં વાડપિ, મદ્દં દોષસ્યકુર્વને ।

ષક્ર-ત્રીચા-ડરિગા વાડપિ, જ્ઞ-ત્રીવ-મૃગવઃ શુમાઃ ॥૨૦॥”

અર્થ—“બુધ શુક્ર અને શુક્ર ત્રિકોણ કે કેન્દ્રમાં હોય

આ રેખા લાવવા માટે એવી રીત છે કે—પ્રથમ જન્મ કુંડળીને સ્થાપન કરી લગ્નાદિથી તાત્કાલિક સૂર્યને આશ્રીને જોડવા સ્થાનમાં રેખા પડતી હોય તેટલા સ્થાનમાં સીધી રેખા મૂકવી, અને બાકીના સ્થાનમાં ૦ મૂકવી. આ રીતે જન્મકુંડળીમાં સૂર્યની કુલ રેખા ૪૮ થાય છે. એજ પ્રમાણે જન્મકુંડળીને જુદી જુદી સ્થાપી દરેક ગ્રહોની રેખા લાવવી તે જન્મકુંડળીમાં રવિ આદિ ગ્રહોની ૪૮-૪૯-૪૦-૫૮-૫૯-૫૨ અને ૫૬ રેખાઓ થાય છે, તથા રાહુની રેખા લાવીએ તો ૪૩ રેખા થાય છે.

હવે રેખાવાળી પોતપોતાની કુંડલીમાં તાત્કાલિક સૂર્યાદિ ગ્રહો સ્થાપવા, તે સ્થાનમાં જોડતી રેખા આવે, તે તે ગ્રહોની શુભ રેખા બનેલી. આ રીતે પ્રત્યેક ગ્રહની વધારેમાં વધારે આઠ રેખા આવે છે. દરેક ગ્રહની એકથી આઠ રેખાના ફળ માટે નારાયણ દીપ્તિમાં કહ્યું છે કે—

“ કષ્ટં સ્યાદેક રેક્ષાયાં, દ્વામ્યામર્યક્ષયો ભવેત્ ।

ત્રિભિઃ શ્લેષં વિજ્ઞાનીયાત્, ચતુર્ભિઃ સમતા મતા ॥૧॥

પદ્મભિઃ શ્રિત્તસૌખ્યં સ્યાત્, પદ્મિરર્થાંગમો ભવેત્ ।

સપ્તભિઃ પરમાનન્દ—આઠપદ્મિઃ પરમં પદમ્ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“એક ગ્રહની એક રેખા હોય તો કષ્ટ, બે રેખા હોય તો ધનહાનિ, ત્રણ રેખા હોય તો ક્ષેષ. ચાર રેખા હોય તો સમાનતા, ॥ ૧ ॥ પાંચ રેખા હોય તો ચિત્તનું મુખ, છ રેખા હોય તો ધન પ્રાપ્તિ, સાત રેખા હોય તો પરમાનંદ, અને આઠ રેખા હોય તો પરમ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૨ ॥ ”

આ રીતે ચાર રેખાથી મધ્યમ, બે રેખાથી હીન, અને અધિક રેખાથી અધિક ફળ કહેલ છે. જો અષ્ટવર્ગનું શેષ બળ હોય તો એશ્વર્ય નિપૂન થાય છે. ॥ ૩ ॥ અર્થાત્—પણી રેખાઓ હોય તો અગુલગોચર ગ્રહ પણ શુભ થાય

ગ્રહ રેખા ચક્ર, રેખા પ્રદ ગ્રહ કોષ્ટક.

(૧૮૧)

•	સમ	રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	યનિ
રવિ	૩-૪-૧-૧૦-
૧૧-૧૨	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૩-૧-૧૦-
૧૧	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૩-૪-૧-૬-
૧૦-૧૧-૧૨	૩-૪-૨-૧૧	૧-૭-૮	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧
સોમ	૩-૧-૧૦-૧૧	૩-૧-૮-
૧૦-૧૧	૧-૩-૧-
૧૦-૧૧	૨-૩-૪-૧-
૬-૧૦-૧૧	૧-૩-૪-૪-
૭-૮-૧૦-
૧૧	૧-૪-૭-૮-
૧૦-૧૧-૧૨	૩-૪-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૩-૪-૧-
૩-૪-૧-૧
મંગળ	૧-૩-૧-૧૦-
૧૧	૩-૪-૧-
૧૦-૧૧	૩-૧-૧૦-
૧૧	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૩-૪-૧-૬-
૧૦-૧૧-૧૨	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૧-૭-૮	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧
બુધ	૧-૨-૪-૧-૮-
૧૦-૧૧	૪-૧-૮-
૧૧-૧૨	૨-૪-૧-૮-
૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૧-૩-૪-૪-
૭-૮-૧૦-
૧૧	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧	૧-૭-૮	૧-૨-૪-૭-
૬-૧૦-૧૧

રેખાના કુળ માટે નારાયણ-ટીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—
 તાંત્રિકોલિકં સર્વં ગ્રહની- સત્તરથી એકત્રીશ રેખા આવે તો—
 અનુક્રમે ૧૭ નાશ, ૧૮ ધનક્ષય, ૧૯ બાધુપીડા, ૨૦-કલ્થો, ૨૧
 મનેવ્યાધિ ૨૨ દીનતા, ૨૩ ત્રણ વર્ગની હાનિ, ૨૪ યોગિતા)
 દ્રવ્યનાશ, ૨૫ સર્વથા દ્રવ્યક્ષય, ૨૬ કલેશ, ૨૭ સમતા, ૨૮
 દ્રવ્યપ્રાપ્તિ, ૨૯ સન્માન, ૩૦ અતિ-સન્માન, અને ૩૧
 દ્રવ્ય-સુખની વૃદ્ધિનું કુળ મળે છે.

કાર્યસિદ્ધિમાં ગ્રહયોગની પણ અતિ આવશ્યકતા છે.
 દૈવજ્ઞ વક્ત્રવમાં કહ્યું છે કે:—

“ તિથિ-ક્ષણ-મ-વારણાં, સાધ્યં યોગેન સિધ્યતિ ।
 તસ્માત્ સર્વેષુ કાર્યેષુ, ગ્રહયોગાન્ સુચિન્તયેત્ ॥ ૧૦ ॥ ”

અર્થ—“ તિથિ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, અને વારના કાચો
 યોગ વડે સિદ્ધ થાય છે; માટે સર્વ કાર્યના ગ્રહયોગોનો
 વિચાર કરવો. ॥ ૧૦ ॥ ”

તે ગ્રહયોગો નીચે પ્રમાણે છે, ઉદયપ્રલસાર કહે છે કે—

“ ૧ લામેડકારી શુભા ધર્મે, શ્રીવત્સો યદ્યતી શનિઃ ।
 ૨ અર્ધેન્દુર્વિક્રમે મન્દો, રવિર્લામે રિપો ક્રમઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ અખ્યારમા બુવનમાં રવિ અને મંગલ હોય,
 નવમા બુવનમાં સામ્યગ્રહો હોય, અને છઠ્ઠા સ્થાનમાં શનિ
 હોય, તો શ્રીવત્સ યોગ થાય છે (૧) ત્રીજા સ્થાનમાં શનિ
 હોય, અખ્યારમા બુવનમાં રવિ હોય, અને છઠ્ઠા સ્થાનમાં
 મંગલ હોય, તો અર્ધેન્દુ યોગ થાય છે (૨) આ બન્ને યોગો
 અતિ શુભ છે ॥ ૧ ॥ ”

“ ૧ ગ્રહઃ શુભમૈર્લગ્નુ-ધર્મકર્મસ્થિતેભવેત્ ।
 ૪ વ્રમઃ મૌલ્યે વિગ્નમ્ભ્યઃ, કૌશ્ય નિધનાગ્રિતેઃ ॥ ૨ ॥ ”

ચોથા સ્થાનના મંગળને બદલે પહેલા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો
 મુશલ યોગ કહેલો છે. (૯). લાવકુંડળીના પૂર્વાર્ધ ચક્રમાં
 ઇષ્ટ નવાંશવાળા દસમાંથી ચોથા ભુવન મુંધીમાં પ્રથમ ચન્દ્ર
 હોય, અને પછીના સ્થાનમાં એકાંતરે પાપચંદ્રો અને સૌમ્ય
 ચંદ્રો હોય તો ચક્રયોગ થાય છે. (૧૦) ॥ ૫ ॥ પાંચમા
 સ્થાનમાં મંગળ, બીજા સ્થાનમાં શનિ, આઠમા સ્થાનમાં
 ચન્દ્ર, અને બારમા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય, તો કુર્મયોગ થાય
 છે. રત્નમાલાના મત પ્રમાણે બીજા સ્થાનમાં શુક્ર, છઠા
 સ્થાનમાં શનિ, આઠમા સ્થાનમાં ચન્દ્ર, અને બારમા સ્થાનમાં
 સૂર્ય હોય, તો કુર્મયોગ થાય છે, (૧૧). તથા કેન્દ્રમાં પાપ-
 ચંદ્રો રહ્યા હોય તો વાપીયોગ થાય છે. (૧૨). આ પ્રમાણે
 બાર યોગો છે ॥ ૬ ॥ જેમાં છેલ્લા છ યોગો અતિ દુષ્ટ છે. ”

“ ૧૩-૧૯ આનન્દ-જીવ-નન્દન-જીમૂત-જય-સ્થિરા-ઽમૃતા યોગાઃ
 જ-ગુરુ-સિતૈઃ પ્રત્યેકં, દ્વિકત્રિકૈશ્ચાપિ લગ્ન ગતૈઃ ॥ ૭ ॥ ”

યોગા યથાર્થનામાનઃ, સર્વેપૂત્તમકર્મસુ ।

ऐश्वर्य-राज्य-साम्राज्य-विधातारः क्रमादमी ॥ ८ ॥ ”

અર્થ—“ બુધ ગુરુ અને શુક્ર ચંદ્રોમાંથી હરકોઈ એક
 બે કે ત્રણ ચંદ્ર લગ્નમાં હોય તો આનન્દ, જીવ, નન્દન,
 જીમૂત, જય, સ્થિર, અને અમૃત યોગો થાય છે. અર્થાત્—
 લગ્નમાં બુધ હોય તો આનન્દ, ગુરુ હોય તો જીવ, શુક્ર હોય
 તો નન્દન, બુધ અને ગુરુ હોય તો જીમૂત, બુધ અને શુક્ર
 હોય તો જય ગુરુ અને શુક્ર હોય તો સ્થિર તથા બુધ, ગુરુ
 અને શુક્ર હોય તો અમૃતયોગ થાય છે. (૧૩ થી ૧૯) ॥ ૭ ॥
 આ યોગો અર્ધ ઉત્તમ કાર્યમાં યથાર્થ નામવાળા છે, તથા
 અનુક્રમે એશ્વર્ય રાજ્ય અને સામ્રાજ્યને કરનારા છે. અર્થાત્
 એકે મહાવાળા યોગો એશ્વર્ય કરે છે, બીજા મહાવાળા યોગો
 રાજ્ય આપે છે, અને ત્રણ મહાવાળા યોગ ચક્રવર્તીની પદવી
 કે સુરિપદ આપે છે ॥ ૮ ॥ ”

અર્થ—“ ચન્દ્ર વિનાના ચાર પાંચ કે છ અહોની દષ્ટિવાળાં લગ્ન કે ચન્દ્ર વર્ગોત્તમ નવાંશમાં હોય તો બાવીશ રાજયોગો થાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

તે બાવીશ રાજયોગો આ પ્રમાણે છે—લગ્ન ઉપર ચંદ્ર સિવાયના છ અહોમાંથી હરકોઈ ચાર અહોની દષ્ટિ પડતી હોય તો ચૌદ લેદ થાય છે, હરકોઈ પાંચ અહોની દષ્ટિ પડતી હોય તો સાત લેદ થાય છે, અને છઠ્ઠે અહોની એક સાથે દષ્ટિ પડતી હોય તો એક લેદ થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ લેદો—મેળવતાં—વર્ગોત્તમ લગ્નને આશ્રીને બાવીશ રાજયોગો થાય છે. આ યોગોમાં કઈ રાશિનું કયું લગ્ન હોવું જોઈએ ? એવો કંઈ નિયમ નથી, તેથી હરકોઈ રાશિના વર્ગોત્તમમાં લગ્ન હોય તો રાજયોગ થાય છે. આજ રીતે—હરકોઈ રાશિમાં વર્ગોત્તમમાં રહેલો ચન્દ્ર હોય, અને તેને ચાર પાંચ કે છ અહોની દષ્ટિ પડતી હોય તો પણ બાવીશ રાજયોગો થાય છે.

“ વક્ત્રા-ડર્કના-ડર્ક-ગુરુભિઃ સફલે સ્તિમિશ્ર,
સ્વોષેપુ પોદ્દશ નૃપાઃ કથિતૈકલગ્ને ।
દ્વયેકાશ્રિતેપું ચ તથૈકતમે વિભાગે,
સ્વશેત્રગે શશિનિ પોદ્દશ મૂમિપાઃ સ્યુઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મંગલ ગ્રહ સૂર્ય અને શુક્ર એ ચાર અહો કે તેમાંના હરકોઈ પણ અહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં હોય, અને તેમાંના એક અહ લગ્નમાં હોય, તો સોળ રાજયોગ થાય છે. વળી ચન્દ્ર પોતાના ઘરમાં, અને તે ચાર અહો પૈકીના હરકોઈ બે અહો કે એક અહ ઉચ્ચ સ્થાનમાં હોય, અને ચારમાનો એક અહ લગ્નમાં હોય, તો પણ સોળ રાજયોગ થાય છે. ॥ ૧ ॥ ” આ રીતે કુલ બાવીશ રાજયોગ થાય છે. આ દરેક દેદ રાજયોગ છે, તે સિવાય બીજા દેદ તથા મધ્યમ રાજયોગો પણ થાય છે. (જુઓ લગ્ન ભુવન ચક્ર.)

ॐ योग

नमः योग

द्वि योग

धनुष योग

कार योग

भूराज योग

यज्ञ योग

इर्म योग

वापी योग

भर्म योग

इर योग

राक्षस योग

लक्ष योग

सोम

सुध

कुन्दा

•

•

(सर्प)

पा० सो०

•

पाप

इर

•

•

इर

•

•

•

•

•

•

पा० सो०

शनि

•

•

•

•

•

•

•

यं

•

•

•

पा० सो०

•

•

•

•

•

•

•

•

(सुध)

भ० म०

•

•

पाप

•

•

इर

•

•

सु० य०

•

•

•

•

भ० म०

•

•

इर

•

•

•

•

शुक्र

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

पाप

•

•

•

•

इर

•

सोम

•

यं

•

यं

•

इर

•

•

•

अर

•

सर्प

•

•

•

•

•

इर

•

•

•

•

यं

•

•

पाप

•

•

इर

•

•

•

•

पा० सो०

•

•

•

•

•

•

पुत्रनाथ इर

•

शुक्र

•

पाप

•

यनि

•

यनि

•

पा० सो०

रवि

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

શુભ છે. ચંદ્ર અશુભ હોવા છતાં શુભ અવસ્થાથી શુભ થાય છે, અને ચંદ્ર શુભ હોવા છતાં અશુભ અવસ્થાથી અશુભ થાય છે. તાત્કાલિક લગ્નના દરેક કાર્યમાં ચંદ્રનું બળ અવશ્ય હોવું જોઈએ.

“ लगे देहः पट्कवर्गोऽङ्गकानि,

प्राणश्चन्द्रो धातवः खेचरेन्द्राः ।

• प्राणे नष्टे देह्यात्वङ्मनसा, •

"यत्नेनाऽतश्चन्द्रवीर्यं प्रकल्प्यम्"-॥१॥

અર્થ—“દબ્બ શરીર છે, છ વર્ગ અંગો છે, ચંદ્ર પ્રાણ છે, અને શ્લેષ્મી ધાતુરૂપ છે. તેઓમાંથી પ્રાણનો નાશ થતાં શરીર, ધાતુ અને અવયવોનો નાશ થાય છે, માટે કાળ-અર્થી ખાસ કરીને ચંદ્રનું બળ લેવું. ॥ ૧ ॥”

લગ્નગ્રહની પેઠે સુદર્શના બાળમાં પણ ગ્રહગોચર, વારં, હોરા તથા ચંદ્રની અનુકૂલતા જરૂરી છે. તે ચંદ્રનું બાળ પંદર પ્રકારે છે, જેમાંથી હરકોઈ બાળ અવશ્ય ગ્રહણ કરવાનું છે. ચંદ્રનું પહેલું બાળ રાશિ ગોચર છે. ઉદયપ્રભસરિકહે છે કે—

“ लग्ने गुरोर्वरस्याऽय, ग्राहं चान्द्रबलं बुधैः ।

शिष्य-स्थापक-कन्यानां, जीवे-न्द्-कैवलानि च ॥ १ ॥ ”

અર્થ—“ પડિતોલે લખમાં ગુરૂ અને વરને ચંદ્રનું
જગ જોવું. તથા શિષ્ય, પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર અને કન્યાને ગુરૂ
ચંદ્ર અને સૂર્યનું જગ જોવું. ॥ ૧ ॥ ”

જ-મરાશિથી ત્રીજો, છઠ્ઠો, દસમે અને અગ્યારમે ભુવને રહેલો સૂર્ય ગુણ છે, અને બીજો પાંચમે તથા નવમે ભુવને રહેલો સૂર્ય મધ્યમ છે. વારાહી સંહિતામાં કહ્યું છે કે-જ-માદિ સ્થાનમાં રહેલ સૂર્ય અનુક્રમે-સ્થાનનાય, ભય, લક્ષ્મી, પરાજય, દીનતા, શત્રુલ્લય, પ્રદાલ, દેહપીડા, અચાંતિ,

શુભ, ચંદ્ર પણ કેટલીક રાશિવાળાને ધાતચંદ્ર હોય છે. હરેક રાશિવાળાનું ધાતચંદ્ર આ પ્રમાણે છે—

“ ચંદ્ર-મૂત-મહા નેત્રાં, રસ-દિગ્-વહ્નિ-સાગરાઃ ।

વેદા-ઽષ્ટક-શિવા-ઽઽદિત્યા, ધાતચન્દ્રાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૧॥

અર્થ—મેષાદિબાર રાશિવાળાને પોતાની રાશિથી અનુક્રમે—પહેલો, પાંચમો, નવમો, બીજો, છઠ્ઠો, દસમો, ત્રીજો, સાતમો, ચોથો, આઠમો, અગ્ર્યારમો, અને બારમો, ચન્દ્ર ધાતચંદ્ર છે ॥૧૧॥

તેથી મેષાદિ રાશિવાળા પુરુષોને અનુક્રમે—મેષ, કન્યા, કુંભ, સિંહ, મકર, મિથુન, ધન, વૃષભ, મીન, સિંહ, ધન અને કુંભનો ચંદ્ર કાળચંદ્ર છે. મેષાદિ રાશિવાળી સ્ત્રીઓને અનુક્રમે—મેષ, ધન, ધન, મીન, વૃશ્ચિક, વૃશ્ચિક, મીન, મકર, કન્યા, ધન, મિથુન અને કુંભનો ચંદ્ર ધાતચંદ્ર છે. મેષાદિ રાશિવાળાને અનુક્રમે—કાર્તિક, માગશર, અષાઢ, પોષ, જ્યેષ્ઠ, ભાદરવો, મહા, આસો, શ્રાવણ, વૈશાખ, ચૈત્ર, અને ફાલ્ગુન એ ધાતમાસ છે, મેષાદિ રાશિવાળાને અનુક્રમે—નંદા, પૂર્ણિમા, સદા, સદા, જયા, પૂર્ણિ, રિક્તા, નંદા, જયા, રિક્તા, જયા અને પૂર્ણિ તિથિ ધાતતિથિ છે. મેષાદિ રાશિવાળાને અનુક્રમે—રવિવાર, શનિવાર, ચન્દ્રવાર, બુધવાર, શનિવાર, શનિવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર, મંગલવાર, શુક્રવાર; અને શુક્રવાર ધાતવારો છે.

“ મધા હસ્ત-સ્વાત્યનુરાધા, મૂલ-શ્રવણ-તારકાઃ ।

રેવતી રોહિણી મરણી—આર્દ્રા-ઽષ્ઠેષાસ્તુ ધાતકાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—મેષાદિ રાશિવાળાને અનુક્રમે—મધા, હસ્ત, રવાણિ, અનુરાધા, મૂળ, શ્રવણ, શનિવાર, રેવતી, રોહિણી, ભરણી, આર્દ્રા, અને અષ્ઠેષાઃ તે ધાતનક્ષત્રો છે ॥ ૧ ॥

અન્ય મેષોમાં ધન અને મકર રાશિવાળાને અનુક્રમે ભરણી અને રોહિણી ધાતનક્ષત્ર કહેલ છે.

(૧૬૬)

૨૧ ગોચર છે. શુંલ નવાંશમાં રહેલો :
૨૨ અંશમાં રહેલો. ચંદ્ર અશુભ છે.

૨૩ વામવેધ છે.

૨૪-રિપુ-મન્મથ-સ્વાડયગસ્ય,
[ઘન-બન્ધુ-મૃતૌ સ્થિતૈશ્ચ । ”

હેલે; ત્રીજે, છઠ્ઠે, સાતમે, દસમે અને

શુભ ચંદ્ર પછુ દેટલીક રાશિવાગાને ધાતચંદ્ર દેવ છે. દરેક રાશીવાગાનું ધાતચક્ર આ પ્રમાણે છે—

“ ચન્દ્ર-મૂત-ગ્રહા નેત્રા, રસ-દિગ્-ત્રિદિ-ભાગાઃ ।

વેદા-ડટ્ટક-શિવા-ડટ્ટિત્યા, ધાતચન્દ્રાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—મેષાદિબાર રાશિવાગાને પાનાની રાશિથી અ-
નુક્રમે-પહેલો, પાંચમો, નવમો, બીજો, છઠો, દસમો, ત્રીજો,
સાતમો, ચોથો, આઠમો, અગ્ર્યારમો, અને ગ્રારમો, ચન્દ્ર
ધાતચંદ્ર છે ॥ ૧ ॥ ”

તેથી મેષાદિ રાશિવાગા પુરૂષોને અનુક્રમે-મેષ, કન્યા,
કુંભ, સિંહ, મકર, મિથુન, ધન, વૃષભ, મીન, મિંહ, ધન અને
કુંભનો ચંદ્ર કાળચંદ્ર છે. મેષાદિ રાશિવાગાની સ્ત્રીઓને અ-
નુક્રમે-મેષ, ધન, ધન, મીન, વૃશ્ચિક, વૃશ્ચિક, મીન, મકર,
કન્યા, ધન, મિથુન અને કુંભનો ચંદ્ર ધાતચંદ્ર છે. મેષાદિ
રાશિવાગાને અનુક્રમે-કાર્તિક, માગશર, અષાઢ, પોષ, લેહ,
ભાદરવો, મહા, આસો, શ્રાવણ, વૈશાખ, ચૈત્ર, અને ફાલગુન;
એ ધાતમાસ છે, મેષાદિ રાશિવાગાને અનુક્રમે-નંદા, પૂર્ણા,
સદા, સદા, જ્યા, પૂર્ણા, શિકતા, નંદા, જ્યા, શિકતા, જ્યા
અને પૂર્ણા તિથિ ધાતતિથિ છે. મેષાદિ રાશિવાગાને અનુ-
ક્રમે-રવિવાર, શનિવાર, ચન્દ્રવાર, બુધવાર, શનિવાર, શનિ-
વાર, ગુરુવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર, મંગળવાર, ગુરુવાર; અને
શુક્રવાર ધાતવારો છે.

“ મધા હસ્ત-સ્વાત્યનુરાધા, મૂલ-શ્રવણ-તારકાઃ ।

રેવતી રોહિણી મરણી-આર્દ્રા-જ્યેષ્ઠાસ્તુ ધાતકાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—મેષાદિ રાશિવાગાને અનુક્રમે-મધા, હસ્ત,
સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, શ્રવણ, શનિતારા, રેવતી, રોહિણી,
મરણી, આર્દ્રા, અને જ્યેષ્ઠા; તે ધાતનક્ષત્રો છે ॥

અન્ય ક્ષેત્રમાં ધન અને મકર રાશિવા
મરણી અને રોહિણી ધાતનક્ષત્ર કહેલ છે.

સુત,
મરણી,

અર્થ—“શુદ્ધ એકમથી દસ દિવસ ચંદ્ર મધ્યમ બળ વાળો જાણવો, પછીના દસ દિવસ ઉત્તમ બળવાળો જાણવો, અને ત્રીજા દસ દિવસમાં અદ્ય બળવાળો જાણવો ॥ ૧ ॥”

“હીન-મધ્યો-ચંબલતા, તિથિવત્તુ હિમંયુતે: ।”

અર્થ—ચંદ્રનું હીન બળ, મધ્યમ બળ, અને ઉચ્ચબળ તિથિની પેઠે જાણવું. જેમ શુકલપક્ષનો ચંદ્ર બળવાન છે, તેમ શુભ ચંદ્રનું બળ પણ શુકલપક્ષને મળે છે.

“સિતપક્ષાદૌ ચન્દ્રે, શુમે શુભઃ પક્ષકોઽશુમેત્વશુભઃ ।

વહુલે ગોચરશુભંદે, ન શુભઃ પક્ષોઽશુમે તુ શુભઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“જે શુકલપક્ષના પ્રારંભમાં ચંદ્ર શુભ હોય, તો આખું પખવાડીયું શુભ જાણવું, અને અશુભ ચંદ્ર હોય તે અશુભ જાણવું. તથા કૃષ્ણ પક્ષમાં ગોચરથી શુભ ચંદ્ર હોય તો આખું પખવાડીયું અશુભ અને અશુભ ચંદ્ર હોય તો શુભ જાણવું ॥ ૧ ॥”

ચંદ્રનું સાતમું બળ તારા છે. કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રને બદલે તારાનું બળ આવશ્યક છે, તેમાં છટ્ટી, ચોથી અને નવમી તારા હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

ચંદ્રના આઠબળ મિત્રઋતુ તથા સૌમ્યઋતુના યોગથી થાય છે. ચંદ્ર ૮ મિત્રની સાથે હોય, ૯ મિત્રના ધરમાં હોય, ૧૦ મિત્રના નવાંશમાં હોય, અથવા ૧૧ મિત્રની દ્વિવાળા સ્થાનમાં હોય, તો બળવાન છે. તેમજ ૧૨ સૌમ્યઋતુના ધરમાં; ૧૩ અથવા સૌમ્યની સાથે, ૧૪ અથવા સૌમ્યના નવાંશમાં, ૧૫ અથવા સૌમ્યઋતુની દ્વિવાળા ભુવનમાં રહેલ ચંદ્ર બળવાન છે. મિત્રની પેઠે અધિમિત્રના યોગથી પણ ચંદ્રબળ મનાય છે.

“અશુભોઽપિ શુભઋત્ત્વઃ, સૌમ્ય મિત્રગૃહાંશકે ।

મિત્રોઽષ્ટવાઽધિમિત્રેન. ચન્દ્રિયેન વિચોક્તિઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“સૌમ્યઋતુના ૩ મિત્રઋતુના સ્થાનમાં અથવા

અર્થ—“ શુદ્ધિઐકમથી દસ દિવસ ચંદ્ર મધ્યમ બળવાળો જાણવો, પછીના દસ દિવસ ઉત્તમ બળવાળો જાણવો, અને ત્રીજા દસ દિવસમાં અદ્ય બળવાળો જાણવો ॥ ૧ ॥ ”

“ હીન-મધ્યો-ચ્ચલતા, તિથિવત્તુ હિમયુતેઃ । ”

અર્થ—ચંદ્રનું હીન બળ, મધ્યમ બળ, અને ઉચ્ચબળ તિથિની પેઠે જાણવું. જેમ શુકલપક્ષનો ચંદ્ર બળવાળા છે, તેમ શુભ ચંદ્રનું બળ પણ શુકલપક્ષને મળે છે.

“ સિતપક્ષાદૌ ચન્દ્રે, શુમે શુભઃ પક્ષકોઽશુમે ત્વશુભઃ ।

વહુલે ગોચરશુભદે, ન શુભઃ પક્ષોઽશુમે તુ શુભઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જો શુકલપક્ષના પ્રારંભમાં ચંદ્ર શુભ હોય, તો આખું પખવાડીયું શુભ જાણવું, અને અશુભ ચંદ્ર હોય તે અશુભ જાણવું. તથા કૃષ્ણ પક્ષમાં ગોચરથી શુભ ચંદ્ર હોય તો આખું પખવાડીયું અશુભ અને અશુભ ચંદ્ર હોય તો શુભ જાણવું ॥ ૧ ॥ ”

ચંદ્રનું સાતમું બળ તારા છે. કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રને બદલે તારાનું બળ આવશ્યક છે, તેમાં છઠ્ઠી, ચોથી અને નવમી તારા હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

ચંદ્રના આઠબળ મિત્રમહ તથા સૌમ્યમહના યોગથી થાય છે. ચંદ્ર ૮ મિત્રની સાથે હોય, ૮ મિત્રના ઘરમાં હોય, ૧૦ મિત્રના નવાંશમાં હોય, અથવા ૧૧ મિત્રની દદિવાળા સ્થાનમાં હોય, તો બળવાળા છે. તેમજ ૧૨ સૌમ્યમહના ઘરમાં; ૧૩ અથવા સૌમ્યની સાથે, ૧૪ અથવા સૌમ્યના નવાંશમાં, ૧૫ અથવા સૌમ્યમહની દદિવાળા ભુવનમાં રહેલ ચંદ્ર બળવાળા છે. મિત્રની પેઠે અધિમિત્રના યોગથી પણ ચંદ્રબળ બનાય છે.

“ અશુભોઽપિ શુભમન્દ્ર, મૌમ્ય મિત્રગૃહાંશકે ।

મ્વિતોઽથવાઽધિમિત્રેજ, વન્નિઠેન વિચોક્તિઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ “ સૌમ્યમહના ૭ મિત્રમહના સ્થાનમાં

ધર્મ— અ : પુ. અ વિ એ ધ ૨
 અર્થ— લ. પુ. મ સ્વા. જયે શ્ર ૫
 કામ— કૃ આ પુ ચિ મૂ અ ૬
 મોક્ષ— રે મૂ ઉ હ પૂ ઉ ૨

આ ચાર માર્ગમાં રહેલ સૂર્ય અને ચંદ્ર ઉપરથી જે યોગ ઉત્પન્ન થાય છે તેની સંજ્ઞા પંચારાહુ થાય છે તેનું દ્વિગાદ્વિગ નીચે મુજબ છે—

“ ધર્મમાર્ગગતે સૂર્યે, અર્થાંશે ચન્દ્રમા યદિ ।

તત્ર યાતુર્ભયં તસ્ય, દુષ્ટગ્રહ સ્થિતો યદિ ॥ ૧ ॥

ધર્મમાર્ગસ્થિતે સૂર્યે, કામાંશે ચન્દ્રમા યદિ ।

વિગ્રહં દારુણં ચેવ, ચૌરાકુલસમુદ્ભવમ્ ॥ ૨ ॥

ધર્મમાર્ગગતે સૂર્યે, મોક્ષે ચન્દ્રગતે યદિ ।

મહાજાભો ભવેત્તસ્ય, શુભગ્રહ સ્થિતો યદિ ॥ ૩ ॥

ધર્મમાર્ગગતે સૂર્યે, ચન્દ્ર તત્રેવ સંસ્થિતે ।

સંહારં ચ ભવેત્તત્ત, મહ્નનાતઃ પ્રનાયતે ॥ ૪ ॥ ”

અર્થ—“ ધર્મમાર્ગમાં સૂર્ય હોય અને અર્થમાર્ગમાં ચંદ્ર હોય તો, તથા દુષ્ટ ગ્રહનો યોગ હોય તો જનારને લય કરે છે ॥ ૧ ॥ ધર્મમાં સૂર્ય હોય અને કામમાં ચંદ્ર હોય તો વિશાળ યુદ્ધ તથા ચોરનો લય થાય છે ॥ ૨ ॥ ધર્મમાર્ગમાં સૂર્ય હોય અને મોક્ષમાર્ગનો ચંદ્ર હોય, તથા શુભ ગ્રહનો યોગ હોય તો મહાન લાભ થાય છે ॥ ૩ ॥ ધર્મમાર્ગમાં સૂર્ય રહ્યો હોય અને ચન્દ્ર પણ તેજ માર્ગમાં હોય તો સંહાર તથા નાશ ભાગ થાય છે ॥ ૪ ॥ ”

“ અર્થમાર્ગગતે સૂર્યે, ચન્દ્રે કામાંશસંસ્થિતે ।

સર્વસિદ્ધિર્ભવેત્તસ્ય, સૌ(મ્ય)મ્યગ્રહ સ્થિતો યદિ ॥ ૫ ॥

અર્થમાર્ગગતે સૂર્યે, ચન્દ્રે મોક્ષાંશસંસ્થિતે ।

સર્વમિદ્ધિર્ભવેત્તસ્ય, પ્રિયં દર્શનં સંભવેત્ ॥ ૬ ॥

લેવિધ્યનું સત્ય જ્ઞાન થાય છે. આ ચંદ્ર ઉપરથી બે પ્રકારની અનુકૂળતા જોવાય છે, તે માટે કહ્યું છે કે—

“ યાદશેન ચશોકેન, સંક્રાન્તિર્નાયતે રવેઃ ।

તન્માસિ તાદશં પ્રાહુઃ, શુમાઽશુમં ફલં નૃણામ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યની સંક્રાન્તિ જોવા ચંદ્ર વડે થતી હોય, તે માસમાં મનુષ્યોનું તેવું શુભાશુભ કૃત્ત્વ પડિતોએ કહ્યું છે. ॥ ” એટલે—ગોચર તારાબળ કે શુભ અવસ્થાથી ચંદ્ર બળવાન હોય ત્યારે સૂર્ય બારમા વિગેરે અશુભ સ્થાનમાં સંક્રમે તોપણ તે શુભ છે. તેમજ શુદ્ધ એકમની શરૂઆત થાય ત્યારે શુભ ચંદ્ર હોય તો તે આખું પખવાડીયું શુભ લાય છે. તથા દરેક શુદ્ધ બીજે ઉદય પામતો ચંદ્ર બુદ્ધી બુદ્ધી આકૃતિમાં હોય છે. તેમાંથી કયું આકૃતિ શુભ છે ? અને કયું આકૃતિ અશુભ છે ? તેનો મેળ સૂર્યની સંક્રાન્તિથી જોવાય છે, આ અનુકૂળતા માટે મૂળ અન્થકારે ગાથામાં ચંદ્રની આકૃતિઓ જણાવી છે. એટલે કે—નવીન ઉદય પામતો ચંદ્ર મેષ સંક્રાન્તિમાં દક્ષિણમાં ઉઠે હોય, વૃષ સંક્રાન્તિમાં સ્થમ હોય, મિથુન સંક્રાન્તિમાં ઉત્તર તરફ ઉઠે હોય, કર્ક સંક્રાન્તિમાં હજ સમાન હોય, સિંહ સંક્રાન્તિમાં ધનુષ્ય જેવો વાંકો હોય, અને કન્યા સંક્રાન્તિમાં શૂળ જેવો હોય; તો તે શુભ છે. અને ત્યારપછીની છ સંક્રાન્તિમાં ઉલટા ક્રમેની આકૃતિ-વાળો હોય, એટલે—નવીન ઉદય પામતો ચંદ્ર સૂર્યની તુલા સંક્રાન્તિમાં શૂળ સમાન, વૃશ્ચિકમાં ધનુષ્ય સમાન, ધનમાં હજ સમાન, મકરમાં ઉત્તર તરફ ઉઠે, કુંભમાં સમાન, અને મીનમાં દક્ષિણ તરફ ઉઠે હોય તો તે શુભ છે. અમુક કાગના ચંદ્રોદયના કૃત્ત્વ માટે નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ વિદ્વરં પ્યાત્ત સમે ચન્દ્રે, મુખિસં ચોત્તરોત્તે ।

ઈતિ-નામયં શલે, દુર્મિસં દક્ષિણોત્તે ॥ ૧ ॥

ઉત્તરે શ્રુતોત્તે વૃષ્ટિ-દક્ષિણે ગમવિદ્વર્ગમ્ ।

સમે મહાપંચ દાવિ, જ્ઞાનવ્યં ચન્દ્રમોદયે ॥ =

હાર થાય છે. ॥ ૧૨ ॥ ”

“ મોક્ષમાર્ગગતે સૂર્યે, ચન્દ્રો ધર્મેસ્થિતો યદિ ।

હેમલામો ભવેત્તસ્ય, સર્વકામઃ(યં) પ્રશસ્યતે ॥ ૧૩ ॥

મોક્ષમાર્ગે ગતે સૂર્યે, વિત્તાંશે ચન્દ્રમાગતે ।

નિષ્ફલં ચ ભવેત્ કાર્યં, ચૌર-રાજ્ય-રિપુમયમ્ ॥ ૧૪ ॥

મોક્ષમાર્ગગતે સૂર્યે, કામાંશે ચન્દ્રમા યદિ ।

સર્વસિદ્ધિમવાप्નોતિ, કાર્યં વિજયવર્ધનમ્ ॥ ૧૫ ॥

મોક્ષમાર્ગગતે સૂર્યે, ચન્દ્રે તલૈવ સંસ્થિતે ।

વિગ્રહં દારુણં ચૈવ, વિધ્નં મદ્ગો મવિપ્યતિ ॥ ૧૬ ॥ ”

અર્થ—“ મોક્ષમાર્ગમાં સૂર્ય હોય અને ધર્માંશમાં ચંદ્ર

હોય તો સોનાનો લાલ થાય છે, તથા સર્વકાર્ય પ્રશંસા પામે

છે ॥ ૧૩ ॥ મોક્ષમાં સૂર્ય હોય અને ધનમાં ચંદ્ર હોય તો તેમાં

કરેલ કાર્ય નિષ્ફળ થાય છે, તથા ચોર, રાજા અને શત્રુનો ભય

થાય છે ॥ ૧૪ ॥ મોક્ષ માર્ગમાં સૂર્ય હોય અને કામાંશમાં

ચંદ્ર હોય તો કાર્ય સર્વ સિદ્ધિને પામે છે, તથા વિજયની

વૃદ્ધિ થાય છે ॥ ૧૫ ॥ મોક્ષ માર્ગમાં સૂર્ય હોય અને ચંદ્ર

પણ તેજ માર્ગમાં હોય તો મોટું યુદ્ધ, વિધ્ન અને કાર્યનો

નાશ થાય છે ॥ ૧૬ ॥

તે કે ઉપરોક્ત ક્ષણ સામાન્ય રીતે યાત્રા અને યુદ્ધ

માટેનું છે, પણ તેજ રીતે પંચારાત્ર દરેક કાર્યમાં ક્ષણ આપે

છે. કહ્યું છે કે—

“ યાત્રા-યુદ્ધે વિવાહે ચ, ધાણિજ્યે કૃષિકર્મણિ ।

પ્રવેશે સર્વવ્યાપારે, પંચારાત્રઃ પ્રશસ્યતે ॥ ૧૭ ॥ ”

અર્થ—“ યાત્રા, યુદ્ધ, વિવાહ, વ્યાપાર, ખેતી, પ્રવેશ

અને સર્વકાર્યમાં પંચારાત્ર પ્રશંસાય ॥ ૧૭ ॥ ”

૧ ને દસ દિવસ પ્રતિમાં પંચારાત્રની તોષ દની તેજ પ્રતિમાં મુખ-

લેવિધ્યનું સત્ય જ્ઞાન થાય છે. આ ચંદ્ર ઉપરથી બે પ્રકારની અનુકૂળતા જોવાય છે, તે માટે કહ્યું છે કે—

“ યાદરોન શશાકેન, સંક્રાન્તિર્નાયતે રવેઃ ।

તન્માસિ તાદૃશં પ્રાહુઃ, શુમાઽશુભં ફલં નૃણામ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યની સંક્રાન્તિ જોવા ચંદ્ર વડે થતી હોય, તે માસમાં મનુષ્યોનું તેવું શુભાશુભ ફળ પાંડિતોએ કહ્યું છે. ॥ ” એટલે—ગોચર તારાળગ કે શુભ અવસ્થાથી ચંદ્ર બળવાન હોય ત્યારે સૂર્ય બારમા વિગેરે અશુભ સ્થાનમાં સંક્રમે તોપણ તે શુભ છે. તેમજ શુદ્ધ એકમની શરૂઆત થાય ત્યારે શુભ ચંદ્ર હોય તો તે આખું પળવાડીયું શુભ જાય છે. તથા દરેક શુદ્ધ બીજે ઉદય પામતો ચંદ્ર ભુંદી ભુંદી આકૃતિમાં હોય છે. તેમાંથી કયું આકૃતિ શુભ છે ? અને કયું આકૃતિ અશુભ છે ? તેના મેળ સૂર્યની સંક્રાન્તિથી જોવાય છે, આ અનુકૂળતા માટે મૂળ ગ્રન્થકારે ગાથામાં ચંદ્રની આકૃતિઓ જ બતાવી છે. એટલે કે—નવીન ઉદય પામતો ચંદ્ર મેષ સંક્રાન્તિમાં દક્ષિણમાં ઉઘો હોય, વૃષ સંક્રાન્તિમાં મ્રગ હોય, મિથુન સંક્રાન્તિમાં ઉત્તર તરફ ઉઘો હોય, કર્ક સંક્રાન્તિમાં હજ સમાન હોય, સિંહ સંક્રાન્તિમાં ધનુષ્ય જેવો વાંકો હોય, અને કન્યા સંક્રાન્તિમાં શૂળ જેવો હોય; તો તે શુભ છે. અને ત્યારપછીની છ સંક્રાન્તિમાં ઉલટા ક્રમેની આકૃતિવાળો હોય, એટલે—નવીન ઉદય પામતો ચંદ્ર સૂર્યની તુલા સંક્રાન્તિમાં શૂળ સમાન, વૃશ્ચિકમાં ધનુષ્ય સમાન, ધનમાં હજ સમાન, મકરમાં ઉત્તર તરફ ઉઘો, કુંભમાં સમાન, અને મીનમાં દક્ષિણ તરફ ઉઘો હોય તો તે શુભ છે. અમુક કાળના ચંદ્રોદયના ફળ માટે નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ વિદ્વરં સ્પાત્ સમે ચન્દ્રે, સુમિશ્રં ચોત્તરોત્તરે ।

ઈતિ-રામમયં ગુણે, દુર્મિશ્રં દક્ષિણોત્તરે ॥ ૧ ॥

ઉત્તરે શ્રદ્ધોત્તરે વૃષ્ટિ—દક્ષિણે રામવિદ્વન્મ્ ।

સમે મહાર્ષનાં જ્ઞાનિ, જ્ઞાતવ્યં ચન્દ્રનોદયે ॥ ૨ ॥

૧૦૦) અસ્તંગતે સકલ સસ્ય સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ ;

ક્ષેમં સુભિક્ષમતુલં નિશિ ચૌર્ધ રાત્રે ॥ ૬ ॥ ”

અર્થ—“વિપુવતી સંકાન્તિ સૂર્યોદય કાળે થાય તો જગતને વિપત્તિ કરે છે, મધ્યાહ્નકાળે થાય તો સકલ ધાન્યનો નાશ કરે છે, સૂર્યાસ્તકાળે થાય તો દરેક વનસ્પતિ અને અન્નને નીપજતવે છે, તથા મધ્યરાત્રે થાય તો અતુલ સુખ અને સુલિક્ષ કરે છે ॥ ૬ ॥ (સંકાન્તિ કળ માટે જુઓ પાન-૭૭)

“મહર્નિર્મુક્તે ચન્દ્રે, સપ્તાહાન્તર્યદા પ્રચુરવૃષ્ટિઃ ।

ક્ષેમંસુભિક્ષમતુલં, મૂપાઃ સુસ્થાઃ સુવૃષ્ટિશ્ચ ॥ ૭ ॥ ”

અર્થ—“ચંદ્ર અહુની યુતિથી જુદો પડે, ત્યાર પછી સાત દિવસમાં જો પ્રચુર વૃષ્ટિ થાય તો જગતમાં અતુલ સુખ અને સુલિક્ષ થાય છે, રાજાઓ આનંદિત થાય છે અને વૃષ્ટિ પણ અતુલ થાય છે ॥ ૭ ॥ ”

૧ ચંદ્રનો પ્રસંગ હોવાથી મહાજને માટે પણ નારચંદ્ર ટીપ્પણ ના પ્રથમ પ્રકીર્ણકમાં કહ્યું છે કે—

“હાચયસંસ્વં શસ્તં, મધ્યં દ્વિપચનવમેષુ ।

મર્ષરશુભં વિચાત, નૂનં રવિ-ચન્દ્રયોર્મદહનમ્ ॥ ૪૦૦ ॥

इतिमद्वय राहुफलम् ।

પરચન્દ્ર મસ્તે સૌમ્યો, પૃથ-મધુ-તૈલ જ્વાલે રાહાંચ ।

ભૌમઃ સમરવિમર્દ, શશિરવિદોષં તસ્મદ્ભયં ચ ॥ ૪૦૧ ॥

શુક્રઃ સસ્ય વિનાશં, નાના કલેશાંધ જનયતિ ધરિન્યામ્ ।

રવિન્નઃ કયોત્પદ્ધિઃ, દુર્નિક્ષં સંસયં ચ સંસ્થાનામ્ ॥ ૪૦૨ ॥

મદગુમમરણોજનાનિ—મદગુ મદયુક્તે મદગે પ્રમોક્ષયે વા ।

ગુણાનિ ગુણા વિલોહિતેન, ઘનનુગ્માનિ જલેતિવાડિનિરિદઃ ॥ ૪૦૩ ॥

મહર્નિર્મુક્તે ચન્દ્રે ॥ ૪૦૪ ॥ ”

इति मरहद्विपचनम् ।

જાહો રહેય મસ્તે રાહ ઉપરથી દરેકોઈ ચાહુ સાથે રહેશે મદ સમાન થાશે. પણ જો ૪૦૧ માં રવિ-ચંદ્રને ને મદગે મદગ-વિ. એવો પણ દેખે તો વધારે ॥ ૭ ॥

તો તે દિવસોમાં વૃષ્ટિ થાય છે. શ્રવણમાં ફર થઈ આવે ત્યારે અનાજ મોંઘું થાય છે, ઝૂંઝૂંપતિના ઉદયકાળે વૃષ્ટિ થાય છે; પણ કર્કમાં ગુરુ હોય ત્યારે ટુંલાનો મંગળ અને મીનનો શનિ હોય તો જગત ખીટાય છે.

જેઠ શુદ્ધ એકમ, દિવાળી, અને સૂર્યના આદ્રા પ્રવેશને દિને સોમ્યવાર હોય તો શુભ છે, આદ્રા પ્રવેશ પણ રાત્રિકાળે થાય તે વધારે શુભ છે. અને તેમાં વૃષભગ્ન તથા મુધનો સંયોગ હોય તો અત્યંત લાભકારક છે.

ચોમાસામાં જે જે દિવસે ચંદ્ર અને મંગળ એક રાશિમાં મળે તે તે દિવસે વૃષ્ટિ થાય છે. ચંદ્ર મંગળ અને ગુરુ એક રાશિમાં મળે તો ઝડુ વૃષ્ટિ થાય છે. એક નક્ષત્રમાં રાહુ અને ચંદ્ર મળે તો પણ વૃષ્ટિ થાય છે. સૂર્યની પછીની રાશિમાં શુક્ર હોય, અને તે અરસામાં જેટલો વખત ચંદ્રનો યોગ રહે તેટલો વખત અનાજ સસ્તું થાય છે. ચિત્રા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, કૃત્તિકા, રોહિણી, મઘા, મૃગશીર્ષ, મૂલ, અષાઢા અને વિશાખાની ઉત્તરમાં ચંદ્ર ચાલે તો વર્ષભરમાં સારો વરસાદ થાય છે. શુક્રનું અસ્તમન અને પછી ઉદય એ બન્ને શુકલ પક્ષમાં જ થાય તો અશુભ છે.

આષાઢમાં શુભવારે રોહિણી, અષાઢીજનું રોહિણી, માગશર (પોષ) અમાસનું મૂલ, શ્રાવણી પૂનમે શ્રવણ, અને ઠાંતિદી પૂર્ણિમાએ કૃત્તિકા નક્ષત્ર હોય તો શુભ છે. જેઠ શુદ્ધ અબ્યારશ બારશ અને તેરશને દિને ચિત્રા, સ્વાતિ કે વિશાખા નક્ષત્ર હોય, તથા વરસાદની તૈયારી દેખાય, તો ચોમાસામાં સારો વરસાદ પડે છે.

જે સાતમાં અગસ્તિનો તારો રાત્રિએ ઉગે તે વર્ષ શુભ બાણવું. મંગળ વકી થાય તો તે શુભ છે, મંગળ અલિત થતાં અવશ્ય વૃષ્ટિ થાય છે, બુધ વકી થાય તો જગતમાં મહોદય થાય છે, શુક્ર વકી થતાં જગત ચેન દહે છે, અને શનિ વકી થતાં જગતમાં ઘાત ફેલાય છે. શનિ કે મંગળ-ચંદ્ર મળ્યા, રેવતી કે આદ્રામાં વકી હોય તો પૃથ્વીમાં મુદ્ર બામે છે.

નક્ષત્રમાંથી નવ-નવના આંતરે રહેલ ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રોની એકેક તારા હોય છે.

(તારા કોષ્ટક)

૧	૫	અ	મ	૫૦ કાંઠા	૬૦	૬	ચિ	સ્વા	૧૧
જન્મ-
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	
૨ અ
કર્મ-
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૩ ઉક્તા
આધાન
૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	
નામ	સંપત	વપત	ક્ષેમા	યામા	સાધના	નિધના	મૈત્રી	પરમ-	
૧	૨	૩	૪	(પ્રત્યેશા)	૬	૭	૮	૯	૧૦

જેમકે—જન્મનક્ષત્ર પ્રુષ્પ હોય તો તેમાં પહેલા નવકની આઠ આઠ નક્ષત્રનાં આંતરે રહેલી પહેલી, દસમી અને એગ-ણીશમી તારાનું નામ અનુક્રમે જન્મ, કર્મ અને આધાન છે, જે મોતપોતાનાં નામે સદૃશ કૃણ આપે છે. જન્મનક્ષત્રથી કે નામ નક્ષત્રથી ઇષ્ટ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે સંખ્યા આવે, તેને નવથી ભાગતાં જે શેષ રહે તેટલામી તારા ઇષ્ટ દિવસે છે. આ રીતે પણ તારા શોધી શકાય છે.

શુક્ર-શિવ્ય વર-સ્ત્રી રાજા-નોકર ગામ-રહેવામી વિગે-રેમાં પરસ્પરની તારા શોધવી હોય, તો એકના જન્મ નક્ષત્રથી બીજાના જન્મનક્ષત્ર સુધીની સંખ્યાને નવથીભાગી શેષ રહેલ અંકથી પરસ્પરની તારા શોધી શકાય છે, જે પૈત્રીની પરસ્પરની ત્રીણ પાંચમી અને સાતમી તારા નેષ્ટ કદી છે. તેમજ સારંગેપણ ઘરધણીની અને ઘરના તારા શોધવામાં આવ નિયમ સ્વીકાર્યો છે.

એકસરખા નામથીજ ઓળખાય છે. એટલે, સત્યાવીશ નક્ષત્રની નવ તારાઓજ થાય છે. તેમાંથી બીજીથાં નવમી તારાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે.

જન્મનક્ષત્રથી ૨-૧૧-૨૦ મું નક્ષત્ર તે બીજી સંપત તારા, ૩-૧૨-૨૧ મું નક્ષત્ર તે ત્રીજી વિપદ તારા, ૪-૧૩-૨૨ મું નક્ષત્ર તે ચોથી ક્ષેમા, ૫-૧૪-૨૩ મું નક્ષત્ર તે પાંચમી યામા, ૬-૧૫-૨૪ મું નક્ષત્ર તે છઠી સાંધનાં, ૭-૧૬-૨૫ મું નક્ષત્ર તે સાતમી નિર્ધના, ૮-૧૭-૨૬ મું નક્ષત્ર તે આઠમી મૈત્રી, અને ૯-૧૮-૨૭ મું નક્ષત્ર તે નવમી પરમમૈત્રી તારા કહેવાય છે.

આ નવ તારાઓમાં જન્મ, આધાન, વિપદ, યમા અને નિધના તારાઓ હુદ છે. તે તારામાં ગમન કરવું શ્રેષ્ઠ નથી, તેમજ તે તારા વિષે જેને રોગ ઉત્પન્ન થયો હોય તે કષ્ટે જીવે છે; એટલે-બીજા ગ્રહોની અનુકૂળતા હોય તો લાંબું દુઃખ ભોગવે છે, અને બીજા ગ્રહોની પ્રતિકૂળતા હોય તો રોગી મૃત્યુ પામે છે.

લક્ષ્ય તો કહે છે કે—

“યદપિ સ્યાદ્ વલી ચન્દ્ર-સ્તારા તથાપ્યનિષ્ટદા ।”

અર્થ—“જો ચંદ્ર બળવાન હોય તો પણ હુદ તારાઓ અનિષ્ટ કરે છે.” ઉદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે-જન્મ, આધાન, વિપદ, યમા અને નિધનાના અચ્ચાર નક્ષત્રમાં ક્ષોરકર્મ અને યાત્રાનો ત્યાગ કરવો. અને શુકલપક્ષમાં પણ આ તારાને વિષે રોગ થાય તે રોગી બહુ ક્લેશ ભોગવે છે કે મૃત્યુ પામે છે, તો પછી કૃષ્ણપક્ષ માટે તો પૂછવું જ શું?

આધાન માટે લક્ષ્ય કહે છે કે—

“યાત્રા-યુદ્ધ વિવાદેષુ, જન્મતારા ન શોભના ।

શુભાન્યશુભકાર્યેષુ, પ્રવેશે ચ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—જન્મતારા યાત્રા, યુદ્ધ અને વિવાદમાં સારી નથી, પણ બીજાં શુભ કાર્યોમાં શુભ છે, અને પ્રવેશપ્રાર્થમાં

અર્થ—“કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્ર કરતાં તારા બળવાન છે, કારણ કે—સ્વામી વિકલાંગ હોય કે સ્વામી હાજર ન હોય તો તેનું કાર્ય સી કરી શકે છે. ॥ ૧ ॥ ” વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“કૃષ્ણાસ્યાઽષ્ટમ્યર્ધા-દનન્તરં તારકાવલં યોજ્યમ્ ।
પ્રતિપત્પ્રાન્તોત્પન્નં, સન્ધ્યાકાલોદયં યાવત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“કૃષ્ણપક્ષની અષ્ટમીના અર્ધભાગથી પ્રારંભીને શુદ્ધિ એકમના અંતે આવતા સંધ્યાકાળનો ઉદય થાય ત્યાં સુધી તારાનું બળ અહણુ કરવું. ॥ ૧ ॥ ” એટલે બળવાન તારા ચંદ્રનીજ ગરજ સારે છે, કેમકે જો બલિષ્ઠ તારા હોય તો કૃષ્ણપક્ષનો ચંદ્ર પણ બળવાનજ મનાય છે. માત્ર જો શુકલ-પક્ષ હોય તો તારાનું બળ જોવાનું નથી. ॥ ૨૭ ॥

હવે યોગદ્વાર કહે છે—

ષડ્છઠ્ઠ નવમ દસમં, તેરસ વીસં ચ સૂરરિક્ત્વાઞ્મો ।
સસિરિક્ત્વં હોઙ્ તયા, રવિજોગો અસુહસયદલણો ૨૮

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચોથું, છઠું નવમું, દસમું, તેરમું અને વીશમું ચંદ્ર નક્ષત્ર હોય તો રવિયોગ થાય છે, આ યોગ સેંકડો અશુભનો નાશ કરનાર છે.

વિવેચન—સૂર્યથી ભોગવાતું નક્ષત્ર રવિનક્ષત્ર કહેવાય છે. અને ચંદ્રથી ભોગવાતું નક્ષત્ર દિનનક્ષત્ર કે ચંદ્રનક્ષત્ર કહેવાય છે, તેમાંથી સૂર્યનક્ષત્ર ચંદ્રનક્ષત્ર તિથિ અને વાર પૈકીના બે ત્રણ કે ચારનો સંયોગ થવાથી નવા નવા યોગો તૈયાર થાય છે. આજ રીતે લગ્ન કુંડળીમાં પણ લગ્ન અહ અને રાશિના સંયોગથી યોગો થાય છે, જે પૂર્વે કહી ગયા છીએ.

ત્રિવિદ્યમ કહે છે કે—યોગોમાં દુષ્ટયોગ, સામાન્યયોગ, સુયોગ, સિદ્ધિયોગ, અને અમૃતસિદ્ધિયોગ એ ચાર વર્ગ છે.

મિત્રની હાનિ ૭. આઠમામાં મૃત્યુ ૮. નવમામાં પૂજાલાભ ૯.
 ૧૧ ૨ ૥ દશમામાં લાભસિદ્ધિ ૧૦, અચ્ચારમામાં સ્થાનખંડ ૧૧.
 બારમા નક્ષત્રમાં અતિદુઃખ ૧૨. તેરમામાં સુખ ૧૩. ૧૪ ૩ ૥
 ચૌદમામાં જ્ઞાતિભેદ ૧૪. પંદરમામાં વજ્રપાત ૧૫. સોળમામાં
 ધનહાનિ ૧૬. સત્તર અઢાર તથા ઓગણીશમામાં ધનહરણ
 વિગેરે ૧૭-૧૮-૧૯. ૨૦ ૪ ૥ વીશમા નક્ષત્રમાં હીનવંશવાળાને :
 પશુ રાજ્યલાભ, તેમજ શુકલપક્ષમાં વીશમા નક્ષત્રમાં કાર્ય ક-
 રવાથી અતિશય લાભ ૨૦. ૨૧ ૫ ૥ તથા સૂર્યનક્ષત્રથી એકવીશ
 બાવીશ ત્રેવીશ ચોવીશ પચ્ચીશ છવીશ અને સત્યાવીશમા
 નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી તીવ્ર દુઃખ વિગેરે ફળ મળે છે એટલે
 ખીલો માત્ર ઠોકે, તોપણ તે દુઃખી થાય છે, ૨૧-૨૭ ૥ ૬ ૥

સૂર્યનક્ષત્રથી છષ્ટ ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી થનારા સત્યાવીશ
 યોગોમાં ચોથા, છઠ્ઠા, નવમા, દસમા, તેરમા અને વીશમા ચંદ્ર-
 નક્ષત્રથી થનાર યોગ મહા સિદ્ધિને કરનાર રવિયોગ કહેવાય છે.
 આ યોગના બળ માટે યતિવશ્વલમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધ લગ્નના
 બળ લેવું રવિયોગનું બળ છે. નારચંદ્ર દીપપણમાં કહ્યું છે.
 કે—સિંહના ભયથી નાસેલા હલારો ગળેની ચેઠે રવિયોગથી
 નાશ પામેલા મહો આકાશમાં દેખાતા નથી.

આ છએ રવિયોગના ફળ માટે હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ एषाणं फलं कमसौ, विडलं मुक्त्वं ४ जयं च सत्तणं ६ ।

લામં ચ ૯ કઝસિદ્ધિ ૧૦, પુત્રપ્ત્તી અ ૧૩ રજનં ચ ૨૦ । ૧ ૥ ”

અર્થ—“ આ છએ રવિયોગોનું ફળ અનુક્રમે—ચોથે
 વિપુલ સુખ, છઠ્ઠે શત્રુજય, નવમે લાભ, દસમે કાર્ય સિદ્ધિ,
 તેરમે પુત્રજન્મ, અને વીશમે રાજ્યપ્રાપ્તિ છે. ૧ ૧ ૥ ”

બાકીના યોગોમાં કેટલાક દુષ્ટ યોગો છે, અને કેટલાક
 મધ્ય યોગો છે. તે માટે આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—સૂર્ય
 નક્ષત્રથી ચંદ્રનું નક્ષત્ર-પહેલું, પાંચમું, સાતમું, આઠમું,
 અચ્ચારમું, પંદરમું અને સોળમું હોય તો મૃત્યુ (પ્રાણહર)
 યોગ થાય છે. નારચંદ્ર સૂરિ કહે છે કે—

મેળવતાં જે જે આંક આવે તેટલાં ચંદ્રનક્ષત્ર અશુભ છે. જે દરેકનું નામ પાતયોગ થાય છે. (ગાથા ૧૩૬)

અભિજિત નક્ષત્ર જુદું ગણતાં સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધીના અઠ્યાવીશ યોગો થાય છે, તેમાંનો આડલયોગ નેષ્ટ છે. નરપતિ જયચર્યામાં કહ્યું છે કે—

“ સૂર્યમાંદ ગણયેન્દોર્મ, સપ્તભિર્માગમાહર ।

શૂન્યં દ્વો વા ન શેષૌ ચે—દાહલો નાસ્તિ નિશ્ચિતમ્ ॥૧॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધીના આંક ગણી તેને સાતથી ભાગ દેવો, જે શેષમાં શૂન્ય કે બેનો આંક ન રહેતો આડલયોગ નથી એમ સમજવું. આ ઉપરથી એવું સૂચન છે કે—જે શેષમાં બે કે શૂન્ય રહેતો તે દિવસે આડલયોગ હોય છે ॥૧॥ ” આ રીતે ગણીએ તો સૂર્યનક્ષત્રથી બીજે, સાતમે, નવમે, ચૌદમે, સોળમે, એકવીશમે, ત્રેવીશમે અને અઠ્યાવીશમે સ્થાને રહેલ ચંદ્રનક્ષત્રમાં આડલયોગ છે. આ યોગનો પણ શુભકાર્યમાં ત્યાગ કરવો, પણ યાત્રામાં તો આ યોગ વિશેષે કરીને વર્જવો.

સૂર્યનક્ષત્રથી બારમું નક્ષત્ર પણ સૂર્યની લાતથી દ્રષિત છે. મુહૂર્તચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—સૂર્ય નક્ષત્રથી છઠું, તેરમું, વીશમું અને સત્યાવીશમું નક્ષત્ર જ્વમણુયોગ છે; તે યાત્રામાં ત્યાજ્ય છે. અને આડલયોગ દરેક શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે.

ઉપર જેમ સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્રમાં શુભાશુભ યોગો થાય છે, તેમ દરેક મહના યોગોથી પણ શુભાશુભ યોગો થાય છે. પૂર્ણિમાના ચંદ્રનક્ષત્રથી આઠમું, મંગળના નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, ત્રીજું, અને અઠ્યાવીશમું, જુધના નક્ષત્રથી ત્રેવીશમું, ગુરુના નક્ષત્રથી છઠું, શુક્રના નક્ષત્રથી પચ્ચીશમું અને સત્યાવીશમું, રાહુના નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, આઠમું, અને અઠ્યાવીશમું તથા રાહુ નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, નવમું, પંદરમું, એકવીશમું અને સત્યાવીશમું નક્ષત્ર દુષ્ટ છે; કેમકે—

શુક્રવાર અને સિંહ ધન કે કુંભ હોય, રિક્તા તીથિ દિને ત્રીજા પ્રહરનાં અને શુક્રવાર અને વૃષ કે તુલારાશિ હોય, તથા પૂર્ણ તીથિએ સૂર્યાસ્તકાલે શનિવાર અને મકર કે મીન રાશિ હોય તો તે તીથિઓ કુલળ કહેવાય છે.

તથા રવિ નક્ષત્રથી ચંદ્રતંક્ષત્રનો આંક-શુકલ એકમથી ચાલુ તીથિ, વાર, અને નક્ષત્રનો સરવાળો કરી નવથી ભાગતાં શેષ સાત રહેતો હિંબરયોગ થાય છે તે દ્વિયોગ છે. (મૂ०)

હવે તિથિ વાર અને નક્ષત્ર, એ ત્રણ મળવાથી જે જે યોગો થાય તે નીચે મુજબ છે. તેમાં પ્રથમ કુમારયોગ કહે છે.—

સોમે ભોમે બુદ્ધે સુક્રકે, અસ્તિણાઈં વિહંતરા ।

પંચમી દસમી નંદા, સુહો જોગો કુમારશ્રો ॥૨૧॥

અર્થ—સોમ મંગળ બુધ કે શુક્રમાંથી એક વાર હોય, બખ્ખેના આંતરે રહેલાં અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોમાંથી એક નક્ષત્ર હોય, અને પાંચમ દશમ કે નંદા-માંથી એક તિથિ હોય; તો કુમારયોગ થાય છે.

વિવેચન—કુમારયોગ તિથિ વાર અને નક્ષત્ર, એ ત્રણથી થાય છે. તેમાં જે દિવસે સોમ મંગળ બુધ કે શુક્ર, એ ચાર વાર પૈકીનો એક વાર હોય; અને તેજ દિવસે એકમ પાંચમ છઠ દશમ અને અગીયારશ એ પાંચ તિથિમાંથી હર-કોઈ એક તિથિ હોય; તથા અશ્વિની નક્ષત્રથી પ્રારંભીને બખ્ખે નક્ષત્રો મૂકીને ત્રીજા ત્રીજા નક્ષત્ર હોય; તો કુમાર નામે એક

૧ સોમઃ કુમારનામા, શુભઃ કુચ્છેન્દુરુચ્છાંગુ ।

અર્થ—સ્વંતરિતૈ—વંદાદરશ્ચમીતિચિત્તુ ॥ (ભારત ૦ ૧૧૨૬)

રાજસોમો મરણકાલે—દ્યુમ્નરી મેઃ કુમારશ્રઃ ।

મહા કર્ત્તવ્યકામુ, કુચ્છેન્દુરુચ્છાન્તુ ॥ (ભારત ૦ ૧૧૨૬)

વંદાદરશ્ચમી તિચ્છા, સ્વંતરિતૈ સ્વંદ મુચ્છાન્તુ ॥ (૧૧૦)

સૂરે સુક્રે બુદ્ધે ભોમે, મહા ત્રીયા ય પુરિણમા ।
 વિન્તરા મરણીમુક્ત્વા, રાજજોગો સુહાવહો ॥૩૦॥

અર્થ—રવિ શુક્ર બુધ કે મંગળવારે ભદ્રા ત્રીજ કે
 પુનમ હોય, અને બખ્ખેના આંતરાવાળા ભરણી
 વિગેરે નક્ષત્રો હોય, તો સુખકારક રાજયોગ થાય છે.

વિવેચન—રવિ મંગળ બુધ અને શુક્ર, એ ચાર પૈ-
 કોનો એક વાર હોય; તે સાથે બીજા ત્રીજ સાતમ ખારશં કે
 પૂર્ણિમા તિથિ હોય; અને તેજ દિવસે ભરણીથી ત્રીજ ત્રીજ,
 એટલે—ભરણી, મૃગશર, પુષ્ય, પૂર્વાશ્વિનિ, મિત્રા, અનુરાધા,
 પૂર્વાષાઢા, ધનિષ્ઠા ઉત્તરાશાઢપદ, એ નવ નક્ષત્રમાંથી હરકોઈ
 એક નક્ષત્ર હોય તો રાજયોગ થાય છે. આ યોગ પણ શુભ
 માંગલિક કાર્યોમાં સુખકારક છે.

હૈમહંસગણુ કહે છે કે—સંવર્તક, કકચ, વજ્ર, મુશલ,
 ઉત્પાત અને કાણુ વિગેરે કુયોગો હોય ત્યારે કુમારયોગની
 પેઠે રાજયોગમાં પણ શુભ કાર્ય કરવાં હિતકર નથી. પણ
 સામાન્ય રીતે તો હરેક ગ્રન્થોમાં રાજયોગને બંધિષ્ઠ યોગ
 તરીકે વર્ણવેલ છે. આ યોગનું બીજું નામ તરુણયોગ છે.
 એટલે કુમાર, તરુણ (યુવાન) અને સ્થવિર, એ ત્રણ યોગો
 સત્યાવીશ નક્ષત્ર તથા નંદા ભદ્રા અને રિક્તામાંથી અનુક્રમે
 તૈયાર થાય છે. આ ત્રણે યોગોમાં અભિજિત નક્ષત્ર અલગ
 ગણાતું નથી. રવિ, કુમાર અને રાજયોગ માટે નારચંદ્ર
 દીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—

“ રવિજોગે રામજોગે, કુમારજોગે અમુદ્ધિદિગ્દે વિ ।

મં મુદ્ધમં ફિરદ, તે સર્વં મહુફલં હોદ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ અશુભ દિવસ હોવા છતાં પણ રવિયોગ
 રાજયોગ અને કુમારયોગમાં જે શુભ-કાર્ય કરાય છે તે કાર્ય
 બહુ ફળદાયક થાય છે. ॥ ૧ ॥ ” જ્યોતિષહીરમાં કહ્યું છે કે—

ખાંધવું વિગેરે કાર્યો કરવા.” કુમારયોગ રાજયોગ અને સ્થવિરયોગ એ ત્રણે યોગો શુભ છે.

તિથિવાર અને નક્ષત્રથી થનારા બીજા શુભાશુભ યોગો નીચે મુજબ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—

“ વર્જयेत् सर्वकार्येषु, हस्तार्क पञ्चमीतिथौ ।

भौमाऽश्विनीं च सप्तम्यां, षष्ठ्यां चन्द्रैन्दवं तथा ॥ ૧ ॥

बुधानुराधां चाष्टम्यां, दशम्यां भृगुरेवतीम् ।

नवम्यां गुरुपुष्यं चैकादश्यां शनिरोहिणीम् ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ પાંચમ ને રવિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય, સાતમને ભૌમવારે અશ્વિની નક્ષત્ર હોય, છઠ્ઠને સોમવારે, મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર હોય, આઠમ ને બુધવારે અનુરાધા નક્ષત્ર હોય, દશમ ને શુક્રવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય, નોમને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્ર હોય, તથા અગીયારશને શનિવારે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે. આ મૃત્યુયોગમાં શુભકાર્યનો ત્યાગ કરવો.”

અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં પાંચમ વિગેરે સાત તિથિ અનુક્રમે આવતાં આ યોગ થાય છે, તેથી તે અમૃતસિદ્ધિ યોગનો ધાતક છે, એમ હેમકુંડસગણિ કહે છે.

આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—

“ कर्तव्यपमह चतुरो, सणिवृहससिमूरवारमुत्त कमा ।

पंचमि वीह इगारसी, बारसि अवला मुहे कमे ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શનિવાર, બુધવાર, સોમવાર અને રવિવારે અનુક્રમે પાંચમ, બીજ, અગીયારશ અને બારશ તિથિ હોય; તથા કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશર અને આર્દ્રા; એ કૃત્તિકાદિ ચાર નક્ષત્ર હોય તો શુભ કાર્યને નિર્બળ કરનારો અબલાયોગ થાય છે ॥૧॥ નારચંદ્રમાં જન્મવિષયોગ માટે કહ્યું છે કે—

“ दान्यछेषा द्वितीयाभिः, सप्तमी भोमवास्सी ।

एतिका द्वादशीसूर्ये, रेवत्यां विषसंज्ञकम् ॥ ૧ ॥ ”

મંગલ ગુરુ સણિ મહા,
મિગ ચિત્ત ધણિદ્વિશ્રા જમલજોગો ।
કિત્તિ પુણ ઉ-ફ વિસાહા,
પૂ-મ-ઉ-સ્વાહિં તિપુક્કરશ્રો ॥ ૩૨ ॥

પંચગ ધણિદ્વિશ્રદ્ધા,
મયકિશ્ર વજ્જિજ્ઞ જામદિસિ ગમણં ।
એસુ તિસુ સુહં અસુહં,
વિહિમ્મં દુતિ પણ ગુણં હોઈ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—ભદ્રા તિથિત્રાણા મંગળ, ગુરુ કે શનિવારે મૃગશર, ચિત્રા અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો, યમલયોગ થાય છે અને કૃત્તિકા, પુનર્વસુ, ઉત્તરાશ્લેષુની, વિશાખા, પૂર્વા ભાદ્રપદ કે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો ત્રિપુક્કર યોગ થાય છે. ॥ ૩૨ ॥

ધનિષ્ઠાના અર્ધા ભાગથી રેવતી પંચમ પંચમે કહેવાય છે, તેમાં મૃતક કાર્ય અને દક્ષિણ દિશામાં ગમન વર્જ્યું. આ ત્રણે યોગમાં કરેલાં શુભ કે અશુભ કાર્યો ખમણાં, તણ ગણાં અને પાંચ ગણાં થાય છે. ॥ ૩૩ ॥

વિવેચન—મંગળવાર ગુરુવાર કે શનિવારમાંથી એક વાર હોય, બીજા સાતમ કે બારમમાંથી એક તિથિ હોય, અને તેજ દિવસે મૃગશર ચિત્રા કે ધનિષ્ઠામાંથી એક નક્ષત્ર હોય તો યમલયોગ થાય છે. આ યોગ કરનારાં મૃગશર ચિત્રા અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્રો બે પાદવાળાં છે, તેથી આ યોગનું બીજું નામ

પંચકમાં દક્ષિણ દિશામાં જવાનો નિષેધ છે, પણ આજ અંથમાં શ્રવણ અને રેવતી નક્ષત્રમાં સર્વ કાળે સર્વ દિશામાં ગમન કરવાનું સ્વીકાર્યું છે. વ્યવહાર સારમાં તો કહ્યું છે કે—

“ ધનિષ્ઠા ધનનાશાય, પ્રાણજી શતતારકા ।

પૂર્વાયાં દળ્ડયેદ રાજા, ઉત્તરા મરણં ધ્રુવમ્ ॥ ૧ ॥

અગ્નિદાહશ્ચ રેવત્યા—મિત્યેતત્ પશ્ચકે ફલમ્ ॥ ”

અર્થ—“ ધનિષ્ઠામાં કાર્ય કરવાથી ધનનો નાશ થાય શતતારામાં કાર્ય કરવાથી પ્રાણનો નાશ થાય, પૂર્વાભાદ્રપદમાં કાર્ય કરવાથી રોજદંડ થાય, ઉત્તરામાં કાર્ય કરવાથી નિશ્ચરે મૃત્યુ થાય, અને રેવતીમાં કાર્ય કરવાથી અગ્નિદાહ થાય; એ પ્રમાણે પંચકનું કૃણ જાણવું. ”

એક સમવિચારમાં કહ્યું છે કે—મકર અને કુંભને ચંદ્ર હોય ત્યારે, એટલે કે—ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભીષા અને પૂર્વાભાદ્રપદ નક્ષત્ર એ શરણ પંચક છે. આ શરણ પંચકનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

યોગ યંત્રક.

યોગ નામ.	વાર	તીથિ.	નક્ષત્ર.
કુમાર યોગ	સોમ, બોમ, શુક્ર, શુક્ર.	૧-૫-૬
૧૦-૧૧	અં રેં પુનં મં હં
વિં મં ત્રં પૂ-ભાં
રાજયોગ	રવિ, બોમ, શુક્ર, શુક્ર.	૨-૩-૭
૧૨-૧૫	ભં મં પુષ્ય પૂ-શં ચિં
અનું પૂષાં ધં ઉમાં
સ્થવિર યોગ	ગુરુ, રવિ.	૪-૮-૯
૧૩-૧૪	કૂં આં મ્લેં ઉશં સ્વાં
લ્લેં ઉષાં યં રં
દિપ્તધર	મં ગ્રં રં	ભદ્રા	મં ચિં ધનિં
ત્રિપ્તધર યોગ	મંગલ, ગુરુ, રવિ.	૨-૭-૧૨	કૂં પુનં ઉશં વિં
પૂષ્યં ઉષાં

૧ જાનવરી ૫/૨/૧ (વર્ષ ૫, અંક ૧૨) બંગાળી જુના કલ્પ-
સિંહાસન ૫૨ના આધારે.

“ વિષ્કંભઃ પ્રીતિરાયુષ્માન્, સૌભાગ્યઃ શોભનસ્તથા ૧ ।
 અતિગણ્ડઃ સુકર્મા ચ, ધૃતિઃ શૂલં તથૈવ ચ ૨ ॥ ૧ ॥
 ગણ્ડો વૃદ્ધિર્ધ્રુવશ્ચૈવ, વ્યાધાતો હર્ષણસ્તથા ૧૪ ।
 વજ્રં સિદ્ધિર્વ્યતિપાતો, વરિયાન્ પરિધઃ શિવઃ ૨૦ ॥ ૨ ॥
 સિદ્ધઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુક્લો, બ્રહ્મા ચૈન્દ્રોડય વૈધૃતિઃ ૨૭ ।
 હિતિ સાન્ધ્યનામાનો, યોગાઃ સ્યુઃ સંપત્તિર્વિશતિઃ ૩૩ ॥ ”

અર્થ—“ વિષ્કંભ, પ્રીતિ, આયુષ્માન્, સૌભાગ્ય, શોભન, અતિગંડ, સુકર્મા, ધૃતિ, શૂલ (૧ ૧ ॥), ગંડ, વૃદ્ધિ, ધ્રુવ, વ્યાધાત, હર્ષણ, વજ્ર, સિદ્ધિ, વ્યતિપાત, વરિયાન્, પરિધ, શિવ (૧ ૨ ॥), સિદ્ધ, સાધ્ય, શુભ, શુક્લ, બ્રહ્મા, ચૈન્દ્ર અને વૈધૃતિ; એ પ્રમાણે નામ પ્રમાણે શુભવાળા સત્યાપીશ યોગ છે. (૧ ૩ ॥) તેમાંના વિષ્કંભ અતિગંડ શૂલ ગંડ વ્યાધાત વજ્રપાત વ્યતિપાત પરિધ અને વૈધૃતિ, એ નવ યોગો અશુભ છે; તેઓનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

આ યોગોની વિશેષ ક્ષરતા માટે નારાયન્દ્રટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ વિષ્કંભ મૂલ ગંડે, અદ્ગંડે વજ્ર તદ્દય વાપાયે ।

વદ્ધિદ સૂરાદ્કમા, અદ્દુદ્ધા મૂલમોગામો ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રવિવાર વિગેરે સાત વારોની સાથે અનુક્રમે-વિષ્કંભ શૂલ ગંડ અતિગંડ વજ્રપાત વ્યાધાત અને વૈધૃતિ, એ સાત યોગ આવે તો તે મૂળ સ્વભાવથી પણ અતિ કુલ છે. ॥ ૧ ॥

પણ કદાચ અશુભયોગો લેવા પડે તો તેની આદિની જે અવશ્ય વર્જવાની થયેલી છે તેનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તેથી મૂળ સ્વભાવમાં કહ્યું છે કે—વિષ્કંભની પાંચ ધરી, ગંડ અને અતિગંડની છ ધરી, શૂલની સાત ધરી, અને વ્યા

દાદિક ઉપયોગો માટે) મુખ નક્ષત્રો છે ॥ ૩૫ ॥
તેમાં પોતાના વારે પોતાના મુખ નક્ષત્રથી જેટલામું
ચંદ્ર નક્ષત્ર આવે, તેટલામો આનંદદાદિક ઉપયોગ
જાણવો. તે ઉપયોગો પોતાના નામ પ્રમાણે ફળ
આપનારા છે ॥ ૩૬ ॥

વિવેચન—અક્ષીજિત સાથેના અશ્વિની વિગેરે અઠ્યા-
વીશ નક્ષત્ર સાત વારંની સાથે હોય ત્યારે આનંદ વિગેરે અઠ્યા-
વીશ ઉપયોગ થાય છે. રવિવાર વિગેરે સાત વારોમાં અશ્વિ-
નીથી પાંચમા પાંચમા નક્ષત્રો મુખમાં મૂકવા. આ નક્ષત્રો તે
વારે હોય તો પહેલો આનંદ નામનો ઉપયોગ થાય છે. ભરણી
વિગેરે પાંચમા પાંચમા નક્ષત્રો સાત વારોમાં અનુક્રમે હોય
તો બીજો કાલદંડ ઉપયોગ થાય છે. આ પ્રમાણે અઠ્યાવીશ
ઉપયોગો થાય છે, મૂળ ગાથામાં આ રીતિ બહુ સ્પષ્ટ કરી છે.
એટલે કે—રવિવારે અશ્વિની, સોમવારે મૃગશર, સોમવારે
અશ્લેષા, બુધવારે હસ્ત, ગુરુવારે અનુરાધા, શુક્રવારે ઉત્તરા-
ષાઢા, અને શનિવારે શતભીષા મુખનક્ષત્ર છે. આ મુખનક્ષત્ર
પોતાના વાર સાથે હોય ત્યારે આનંદ નામનો પહેલો યોગ
થાય છે. ત્યાર પછી ઇષ્ટ વારે તેના મુખ નક્ષત્રથી જેટલામું
દિનનક્ષત્ર હોય તેટલામો યોગ આવે છે. અર્થાત—રવિવારનું
મુખનક્ષત્ર અશ્વિની છે, તે રવિવારે અશ્વિની હોય, તો પહેલો
યોગ, ભરણી હોય તો બીજો યોગ; એમ રવિવારે અશ્વિનીથી
જેટલામું નક્ષત્ર આવે તેટલામો યોગ જાણવો. તથા સોમવારે
મૃગશર નક્ષત્ર હોય તો પહેલો યોગ, આદ્રા હોય તો બીજો
યોગ, હસ્ત હોય તો ત્રીજો વજ્રયોગ; એમ સોમવારે મૃગશ-
રથી જેટલામું નક્ષત્ર હોય તેટલામો ઉપયોગ જાણવો. આજ
રીતે દરેક વારે પોતપોતાના મુખનક્ષત્રથી જેટલામું નક્ષત્ર
હોય તેટલામો યોગ હોય એમ જાણવું.

અથવા ઉપયોગ લાવવાની બીજી રીત એવી છે કે—રવિ-
વારે આનંદ, સોમવારે રાક્ષસ મંગલવારે અમૃત, બુધવારે

આ અઠ્યાંવીશ યોગમાં—કાલદંડ, ધ્વાંક્ષ, વજ્ર, મુદ્ગર, કૃપ, લુપ્તક, પ્રવાસ, મરણ, વ્યાધિ, શૂલ, મુશલ. માતંગ અને ક્ષય યોગો અશુભ છે; બાકીના યોગો શુભ છે. આ દરેક યોગો પોતપોતાનાં નામ પ્રમાણે કૃળ આપે છે.

નારયદ્ર ટીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—અશુભ યોગોનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકે તેમ હોય તો સર્વ કુયોગની બે ઘડી વર્જવી; તથા ઉત્પાત મૃત્યુ અને કાણુની સાત છ અને પાંચ ઘડી વર્જવી. બીજા અન્યમાં કહ્યું છે કે—કાલદંડની ૬૦ ઘડી, કાણુની ૬૦ ઘડી, ઉત્પાતની ૬૦ ઘડી, મૃત્યુની ૬૦ ઘડી, ગદની ૭ ઘડી, ધ્વાંક્ષની ૫ ઘડી, વજ્રની ૫ ઘડી, મુદ્ગરની ૫ ઘડી, લુપ્તકની ૪ ઘડી, પ્રવાસની ૪ ઘડી ચરની ૩ ઘડી, મુશલની ૨ ઘડી, અને ધુમાક્ષની ૧ ઘડી અશુભ છે,

આ યોગો, વાર અને નક્ષત્ર એ બેના મેળાપથી થાય છે. પહેલાના શ્લોકોમાં ત્રણ વસ્તુના મેળાપથી ચતુર્થ યોગ દર્શાવ્યા છે, તેથી ક્રમશઃ બે વસ્તુના યોગ દર્શાવતાં વિષ્કંભો દિક તથા આનંદાદિક યોગ દર્શાવ્યા છે.

જોકે વાર તિથિ કે નક્ષત્રથી ચતુર્થ યોગ પ્રસિદ્ધ છે, પણ ત્ર્યોતપહીરમાં લઘુ દિનશુદ્ધિ દેખાડતાં માસ અને તિથિનો સર્વાઠ્યોગ આપેલ છે; તે આ પ્રમાણે—

મનોરો મનસઃ સૌકર્ય, હ્રમ્યઃ સમદમાપદમ્ ।

સુમ્પકો હ્રમ્યતે ચોરન, પ્રવાસાજ જનચ્યુતિઃ ॥ ૪ ॥

મરણે મૃત્યુ માન્વોતિ, વ્યાપૌ વ્યાધિ સહાઽપદા ।

મિટી સર્વક્રિયાસિદ્ધિઃ, શુદ્ધે શુભસમુદ્ભવઃ ॥ ૫ ॥

બળનો હરતે વાય, મૂલ્યે બળુનારાનઃ ।

પક્ષેન પતનસમઃ સ્વતઃ, માત્રેનાઽનસાદ્ મદમ્ ॥ ૬ ॥

શુદ્ધે શુદ્ધો બોલસ્ય, સિદ્ધે સિદ્ધે શુભઃ શુભમ્ ।

ગિદ્ધે સ્થિતસિદ્ધિઃ કર્મસિદ્ધિઃ, વર્ષમાનેન વર્ષનમ્ ॥ ૭ ॥

ચૈત્રાદિ ગત માસને બમણા કરી તેમાં આણુ માસના ગત દિવસો મેળવવા, અને આ સંખ્યાને સાતથી ભાગ દેવો. ભાગ આપતાં જે શેષમાં રહે તેનાં આ પ્રમાણે નામો છે—

“ સિરિયં કલહે ચ આણંદં, મિય ધમ્મ તપસ વિજયં । ”

અર્થ—“શ્રી, કલહ, આનંદ, મૃત્યુ, ધર્મ, તપસ અને વિજય. ” આ સાતે યોગોનાં પોતાનાં નામ પ્રમાણે કૃણ છે, જે પૈકીના તપસનું કૃણ સમભાવવાળું છે.

પ્રથમ વાર અને તિથિના શુભયોગ કહે છે—

નવમેગઢ્ઢમી સૂરે, સોમે વીઆ નવમિઆ ।

મોમે જયાય છટ્ટી અ, વુહે મદા તિહી સુહા ॥૩૭॥

ગુરુ ણગારસી પુત્તા, સુકે નંદા ચ તેરસી ।

સણિમ્મિ અઢ્ઢમી રિત્તા, તિહી વારેસુ સોહણા ॥૩૮॥

અર્થ—રવિવારે નોમ એકમ અને આઠમ, સોમવારે બીજ અને નોમ, ભોમવારે જયા અને છક્ર, બુધવારે ભદ્રા, ગુરુવારે અગીયારશ અને પૂર્ણિ, શુક્રવારે નંદા અને તેરશ, તથા શનિવારે આઠમ અને રિક્તા તિથિ શોભન છે.

વિવેચન—આ ગાથાઓમાં તિથિ અને વારથી થનારા સિદ્ધિયોગો દર્શાવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—રવિવારે એકમ આઠમ કે નોમ હોય, સોમવારે બીજ કે નોમ હોય, મંગલવારે ત્રીજ છક્ર આઠમ કે તેરશ હોય, બુધવારે બીજ સાતમ કે બારશ હોય, ગુરુવારે પાંચમ દશમ અઘ્યારશ કે પુનમ હોય, શુક્રવારે એકમ છક્ર અઘ્યારશ કે તેરશ હોય, અને શનિવારે ચાલ આઠમ નોમ કે ચાલશ હોય તો શુભયોગ થાય છે.

ઉત્તમગુણિમાં તો રવિવાર અને સોમવારના યોગમાં માત્ર આઠમ અને નોમ એમ એકેક તિથિઓજ કહી છે.

સણિમિ સવળં પૂ-ફાં, મહા સયમિસા સુહા ।
પુવ્વત્તતિહિસંજોગે, વિસેસેણ સુહાવહા ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—રવિવારે રેવતી અશ્વિની ધનિષ્ઠા પુનર્વસુ પુષ્ય અને ત્રણ ઉત્તરા, સોમવારે પુષ્ય રોહિણી અને અનુરાધા, ભોમવારે મૃગશર મૂળ અશ્લેષા અને રેવતી, બુધવારે મૃગશર પુષ્ય અશ્લેષા શ્રવણ અને રોહિણી, ગુરુવારે હસ્ત અશ્વિની પૂર્વાશ્લેષુની વિશાખાદિક કે રેવતી, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્લેષુની ઉત્તરાષાઢા હસ્ત શ્રવણ અનુરાધા પૂનર્વસુ અને અશ્વિની, તથા શનિવારે શ્રવણ પૂર્વાશ્લેષુની મધા અને શતભીષા નક્ષત્ર શુભ છે. અને ઉપર કહેલ તિથિનો સંયોગ થાય તો વિશેષ શુભ છે.

વિવેચન—સાતે વારમાં સિદ્ધિયોગ કરનારાં નક્ષત્રો આ ચાર ગાથામાં ગણાવ્યાં છે. તેમાં ત્રિઉત્તરા શબ્દથી ઉત્તરાશ્લેષુની ઉત્તરા ભાદ્રપદ અને ઉત્તરાષાઢા એ ત્રણ નક્ષત્ર લેવાનાં છે, તથા વિશાખાદિક શબ્દથી વિશાખા અને અનુરાધા એ બે નક્ષત્રો લેવાનાં છે. વિશેષ અર્થ સુગમ છે.

આરંભસિદ્ધિમાં તો સાત વારના શુભયોગમાં આ પ્રમાણે ધણાં નક્ષત્રોની નામાવલી આપી છે—રવિવારે આશ્વિની રોહિણી મૃગશર પુનર્વસુ પુષ્ય ઉત્તરાશ્લેષુની હસ્ત મૂળ ઉત્તરાષાઢા ધનિષ્ઠા ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી નક્ષત્ર હોય, સોમવારે—રોહિણી મૃગશર પુષ્ય ઉત્તરાશ્લેષુની હસ્ત અનુરાધા શ્રવણ અને શતભીષા નક્ષત્ર હોય, મંગલવારે—અશ્વિની મૃતિકા મૃગશર પુષ્ય અશ્લેષા ઉત્તરાશ્લેષુની વિશાખા મૂળ ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી હોય, બુધવારે—મૃતિકા રોહિણી મૃગશર પુષ્ય ઉત્તરાશ્લેષુની હસ્ત અનુરાધા અશ્લેષા પૂર્વાષાઢા અને

“ મદ્દા સંવર્તકાંયૈશ્ચેત્, સર્વદુષ્ટેડપિ વાસરે ।

યોગોડ્સત્યમૃતસિદ્ધિચાલ્ય, સર્વ દોષક્ષયસ્તદા ॥ ૧ ॥

અર્થ—ભદ્રા અને સંવર્તક વિગેરેથી દુષ્ટ થયેલ દિવસે પણ જો અમૃતસિદ્ધિયોગ હોય તો સર્વ દુષ્ટોનો ક્ષય થાય છે ॥ ૧ ॥

રત્નમાલા લાખ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—અમૃતયોગમાં કરેલ કાર્યની અવશ્ય સિદ્ધિ થાય છે. કેટલાક આચાર્ય કહે છે કે—આ સાતે અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં અનુક્રમે પાંચમથી અગ્યારશ સુધીની સાત તિથિઓ હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે. જો અમે તિથિ વાર અને નક્ષત્ર એ ત્રણના યોગમાં દેખાડી ગયા હોયે વળી મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ ગૃહ પ્રવેશે યાત્રાયાં, વિવાહે ચ યયાક્રમમ્ ।

મૌમેડધિની શનૌ વ્રાહ્મં, ગુરૌ પુષ્યં ચ વર્મયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગૃહપ્રવેશ યાત્રા અને વિવાહમાં અનુક્રમે—ભોમવારે અધિની હોય, શનિવારે શેહિણી હોય, અને શુક્રવારે પુષ્ય હોય તો તે વર્મ્ય છે. વિવાહની પેઠે દિક્ષામાં પણ શુક્રવારે પુષ્ય નક્ષત્ર હોય તો શુભ નથી. આ રીતે અમુક કાર્યોમાં નિષેધેલ અમૃતસિદ્ધિયોગ અશુભ છે.

હવે ઉત્પાતાદિ ચાર યોગ કહે છે—

વારેસુ કમસો રિકત્વા, વિસાહાઈ ચઝ ચઝ

ઉપ્પાય મચ્ચુકાણાવલ્લ—સિદ્ધિજોગાવહા ભવે ॥૪૪॥

અર્થ—વારોની સાથે રહેલ અનુક્રમે વિશાખાદિ ચાર ચાર નક્ષત્રો અનુક્રમે ઉત્પાત મૃત્યુ કાણાસ અને સિદ્ધિયોગવાળા થાય છે.

વિવેચન—આનંદાદિ અઘ્યાવીશ ઉપયોગમાં દેખાડેલ પ્રવાસ, મરણ, વ્યાધિ, અને સિદ્ધિયોગોનું બીજું નામ ઉત્પાત મૃત્યુ કાણાસ અને સિદ્ધિ છે. અને તે દરેક કાર્યમાં વિશેષ

થાય છે. તથા ભરણી ચિત્રા ઉત્તરાષાઢા ધનિષ્ઠા ઉત્તરાફાલ્ગુની જ્યેષ્ઠા અને રેવતી નક્ષત્રો હોય તો અશુભ છે. અને રવિ આદિના જન્મ નક્ષત્રો પણ અશુભ છે.

વિવેચન—રવિવારે મંઘા, સોમવારે વિશાખા, મંગળવારે આર્દ્રા, બુધવારે મૂળ, શુક્રવારે કૃત્તિકા, શુક્રવારે રોહિણી અને શનિવારે હસ્તા નક્ષત્ર હોય તો યમઘંટ યોગ થાય છે. આ યોગ અતિ દુષ્ટ છે, તેની દુષ્ટતા માટે લક્ષ કહે છે કે—

“યમઘન્ટે ગતે મૃત્યુઃ, કુલોચ્છેદઃ કરગ્રહે ।

કર્તુર્મૃત્યુઃ પ્રતિષ્ઠાયાં, પુત્રો જાતો નં જીવંતિ ॥૧॥”

અર્થ—“યમઘંટમાં ગમન કરવાથી મૃત્યુ થાય છે, વિવાહ કરવાથી કુલનો ઉચ્છેદ થાય છે, પ્રતિષ્ઠા કરવાથી પ્રતિષ્ઠાકારનું મૃત્યુ થાય છે, તથા પુત્રનો જન્મ થયો હોય તો તે જીવતો નથી. ॥ ૧ ॥”

અતિ જરૂરી કાર્ય હોય, અને યમઘંટના દોષ વિના બીજી દરેક રીતે સાનુકૂળતા હોય, તો યમઘંટની અમુક અતિ-દુષ્ટ ધડીઓ વર્જવાથી યમઘંટના દોષનો પરિહાર થાય છે; એવું જ્યોતિર્વિદોનું મંતવ્ય છે. તેમાં કેટલાક આચાર્ય કહે છે કે—અતિ આવશ્યકતામાં યમઘંટની આદિની નવ ધડીઓનો ત્યાગ કરવો. બીજા તો કહે છે કે—બુધવાર અને શનિવારના યમઘંટની અંત્યની ત્રીશ ત્રીશ ધડીઓ, તથા બાકીના રવિ વિગેરે પાંચ વારના યમઘંટમાં આદિની અનુક્રમે પંદર, છ, અગીયાર, સાઠસાન અને સાઠ ધડીઓનો ત્યાગ કરવો.

લભ્યશુદ્ધિમાં યમઘંટની દૂષિત ધડીઓ માટે કહ્યું છે કે—

“પરમ્સ તેરઢ્ઠારમ્, યગ્મ સગ સત્ત અટ્ટ ઘડિઆમો ।

મમઘંટમ્ ડ ડુટ્ટા, રવિનાદમ્સ સત્તવારેમ્ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—રવિવાર વિગેરે સાત વારે અનુક્રમે યમઘંટની

વારે આવે તો જન્મચક્ર નામનો કુયોગ થાય છે.

૧ મહોના જન્મ નક્ષત્રો આ પ્રમાણે છે

વિશાખા કૃતિકાપ્યાનિ, શ્રવણો માગ્ય મિજ્યમમ્ ॥

યેવતિયામ્યમચ્છેષા. જન્મક્ષાણ્યર્કતઃ ક્રમાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—રવિ વિગેરે નવ ચક્રના જન્મનક્ષત્રો અનુક્રમે વિશાખા, કૃતિકા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ, પુર્વાશ્વિની, મૃગશિર, દેવતી, ભરણી, અને અશ્લેષા છે. (૪૨)

લક્ષ્ય કર્યું છે કે જન્મચક્ર ઉત્ક્રાંતિ વિગેરેથી પીડાતા નક્ષત્રનો ચક્ર યાત્રા કુંડળીના લક્ષ્યમાં આવે તો તે અશુભ છે.

અન્ય અંશોમા વાર અને નક્ષત્રના બીજાં પણ કુયોગો કર્યું છે, જે આ પ્રમાણે છે—રવિ વિગેરે સાત વારોમાં અનુક્રમે ભરણી, પુષ્ય, ઉત્તરાષાઢા, આર્દ્રા, વિશાખા, દેવતી અને શતભીષા નક્ષત્ર હોય તો શત્રુયોગ થાય છે; પ્રીતિના કાર્યમાં આ યોગ વર્જ્યો.

રવિ વિગેરે સાત વારોમાં અનુક્રમે—ઉત્તરાષાઢા, આર્દ્રા, વિશાખા, રોહિણી, શતભીષા, મયા અને મૂલ નક્ષત્ર હોય તો ચરયોગ થાય છે; જે સ્થિર કાર્ય માટે અશુભ છે.

રવિવારે મયા કે ધનિષ્ઠા, સોમવારે મૃગ કે વિશાખા, મંગળવારે કૃતિકા કે ભરણી, બુધવારે પુનર્વસુ કે દેવતી, ગુરુવારે અશ્વિની કે ઉત્તરાષાઢા, શુક્રવારે રોહિણી કે અનુરાધા, અને શનિવારે શ્રવણ કે શતતારા નક્ષત્ર હોય તો યમદંડ-યોગ થાય છે; આ યોગ દરેક કાર્યમાં અશુભ છે, આરંભ-શિદ્ધિ વિગેરે અંગોમાં જે સાત વારના અશુભ નક્ષત્રોની નામાવસ્થી આપી છે તેમાં આ દરેક કુયોગોનો સમાવેશ થઈ ગય છે.

દરેક એક વર્ણયોગ તથા કર્ક યોગ કર્યું છે.

૧ મહો જન્મ નક્ષત્રમાં મહો-મન રહે છે, તેથી સ્વર્ણ કરી રાત્રી નથી આ પણ મહત્ત્વ એક નિર્ણય મ્હાન છે. એમ સમજાય છે.

યોગ ચક્ર.

	રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
સિદ્ધિયોગ	અશ્વિ	રોહિ.	મૃગ.	રોહિણી	અશ્વિ.	અશ્વિ.	મધા.
	પુન.	પુષ્ય.	અશ્લે.	મૃગ.	પૂ. ફા.	પુન.	પૂ. ફા.
	પુષ્ય	અનુ.	મૂલ	પુષ્ય	હસ્ત	ઉ-ફા.	શ્રવણ
	ઉત્તરા.		રેવતી	અશ્લે.	વિશા.	હસ્ત	શત.
	રેવતી			શ્રવણ	અનુ.	અનુ.	
					રેવતી	ઉ-પા.	
						શ્રવણ	

સિદ્ધિયોગ
(આ.સિ.)	અશ્વિ.	રોહિણી	અશ્વિ.	કૃત્તિ.	અશ્વિ.	અશ્વિ.	અશ્વિ.
	રોહિ.	મૃગ.	કૃત્તિ.	રોહિ.	પુન.	મૃગ.	રોહિ.
	મૃગ.	પુષ્ય.	મૃગ.	મૃગ.	પુષ્ય	પુન.	પુષ્ય
	પુન.	ઉ-ફા.	પુષ્ય	પુષ્ય	અશ્લે.	પૂ. ફા.	મધા
	પુષ્ય	હસ્ત	અશ્લે.	ઉ-ફા.	પૂ-ફા.	હસ્ત	સ્વાતિ
	ઉ-ફા.	અનુ.	ઉ-ફા.	હસ્ત	સ્વાતિ	અનુ.	અનુ.
	હસ્ત	શ્રવણ	વિશા.	અનુ.	વિશા.	પૂ. પા.	શ્રવ.
	મંગ	શત.	મૂલ	ભ્યે.	અનુ.	ઉ. પા.	ધનિ.
	ઉ. પા.		ઉ-શા.	પૂ-પા.	પૂ-પા.	શ્રવણ	શત
	ધનિ.		રેવતી	શ્રવણ	ધનિ	ધનિ	
	ઉ. શા.				પૂ-શા.	રેવતી	
	રેવતી				રેવતી		

અશ્વિની સિદ્ધિ	હસ્ત	મૃગશર	અશ્વિની અનુરાધા	પુષ્ય	રેવતી	રોહિણી
ઉત્પાત	વિશાખા	પૂ-પા	ધનિશ રેવતી	રોહિ	પુષ્ય	ઉ-ફા
પત્તુ	અનુરાધા	ઉ-પા	શત	અશ્વિ	મૃગ	અશ્લે
						હસ્ત

યોગ્યક.

રવિ.	સોમ.	મંગળ.	બુધ.	ગુરુ.	શુક્ર.	શનિ.
અમિતી	મિદિ	અમત	મત્યુ	દેખા-મિદિ	મિદિ	...
બરણી	મત્યુ-વજ્ર	દેખા	કાળ	...	...	...
રનિગ	...	દેખા	મિદિ	યમ.	...	...
ગરિયા	...	...	ચર-મિદિ	ઉ.	યમ.-દેખા	અમત
મત્યુર	...	મિદિ	મિદિ	મત્યુ	...	...
આદા	...	યમ.	(યમ.) મત્યુ.	કાળ	...	...
પુનર્સુ	મિદિ	...	દેખા	મિદિ	મિદિ	...
પુન	મિદિ	...	મિદિ	અમત	ઉત્પાત	...
અલેવા	...	મિદિ	મિદિ	...	મત્યુ	...
મવા	મત્યુ-દેખા	(યમ.)	...	...	કાળ-ચર	મિદિ
પ. ૧૮.	...	...	(યમ.)	મિદિ	મિદિ	મિદિ
ઉ. ૧૮.	મિદિ	...	...	વજ્ર	મિદિ	ઉત્પાત
હરત	અમત	...	...	મિદિ	મિદિ	મત્યુ-યમ.

હુવે તિથિના યોગનો પ્રસંગ હોવાથી બે ગાથા વડે ગંડાંતયોગ તથા તેનું ક્ષણ કહે છે.

ચરમાદ્મ તિહિલગ્ગરિચ્ચ, મજ્ઞેગમ્મદ્ધદોષહિત્થા ।

તિદુસત્તંતરિ મુત્તું, પુણો પુણો તિવિહ ગંડંતં ॥૪૯॥

નટ્ટં ન લઘ્મણ અત્થ, અહિદ્ધો ન જીવહં ।

જાઓ વિ મરહં પાયં, પત્થિઓ ન નિઅત્તહ ॥૫૦॥

અર્થ—છેલ્લાં અને પહેલાં તિથિ લગ્ન તથા નક્ષત્રની મધ્યે અનુક્રમે એક અરધી તથા બે અરધીનો ગંડાંતયોગ આવે છે. તથા તિથિ વિગેરેમાં અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ, બપોળે, અને સાત સાતને આંતરે બપોળેની વચ્ચે પણ તેટલાજ પ્રમાણવાળો ગંડાંતયોગ આવે છે. આ યોગમાં નાશ પામેલાં વસ્તુ ફરી મળતી નથી, સર્પથી હાનિ થતી જીવતો નથી, જન્મેલ પ્રાણી જીવતો નથી, અને પરદેશ જનાર પાછો આવતો નથી.

વિવેચન—ગંડાંતયોગ, તિથિગંડાંત લગ્નગંડાંત અને નક્ષત્રગંડાંત એમ ત્રણ પ્રકાર છે. તે તિથિ વિગેરેમાં ત્રીજે ત્રીજે ભાગે બપોળેના આંતરાની સંધિમાં આવે છે. જેમકે—તિથિ પંદર છે, તેને ત્રીજે ત્રીજે ભાગે પાંચમ દશમ અને પૂર્ણિમા છે; તે પાંચમ અને છઠ્ઠ, દશમ અને અગીયારમ, તથા પુનમ અને એકમની સંધિમાં તિથિગંડાંતયોગ આવે છે. આવીજ રીતે લગ્ન અને નક્ષત્રમાં પણ ત્રીજે ત્રીજે ભાગે સુમધ્યાનું છે. આજ વાનવું સ્પષ્ટીકરણ કરનાં મૂળ ગ્રાંથમાં કહ્યું છે કે—છાંદી તિથિ પુનમ કે અમાસની અંતની ત્રીશ પગ, અને પંદરી તિથિ એકમની આદિની ત્રીશ પગ, એમ સંધિની સાથે પાંચમી એક ધરી ગંડાંતયોગ છે. પડી ત્રણ ત્રણ તિથિનું

આંતર નાંખતાં જે તિથિ આવે તે અને તેની પછીની તિથિ
મધ્યમાં ગંડાં આવે છે. તેથી એકમ પછી ત્રણ તિથિ
આંતર નાંખતાં પાંચમ તિથિ આવે છે, તે પાંચમની સાથે
છઠ્ઠી મધ્યની એક પછી ગંડાંતયોગ છે. પછી છઠ્ઠી પછી
તિથિનું આંતર લેતાં દશમ અને અગીયારમની સંધિની સાથે
પછી ગંડાંતયોગ આવે છે.

હવે ગંડાંત પગ ઉપર ગીન લખાની અગિયારમ
પછી, અને પ્રથમ ગેય લખાની આદિની પંદર પછી, ગંડાં
મધ્યની આદિ પછી આવે છે, પગ લખા પછી, ગંડાં
પછી તે પછી ત્રણ આંતર મુજબ ૩૩ અને ગિંદા તથા ત્રણ
અને પગ લખાની અગિયારમ પછી આદિ પછી ગંડાંત
ગંડાં આવે છે.

આજ રીતે ગિંદા-ગંડાંત નક્કર રીતે અને પ્રથમ ગંડાં
આદિનીની મધ્યની પછી અને પછીના ગંડાંત ગંડાંત
મુજબ આદિ ગંડાંત અને ગંડાંત ગંડાંત અને ગંડાંત ગંડાંત
સંધિની ગંડાંત પછી નક્કર ગંડાંત આવે છે.

દોષ કહ્યો છે, ગંડાંતયોગ-જન્મ, ગર્ભાધાન, યાત્રા, મૃત, વિવાહ દ્વારા, ગૃહપ્રારંભ તથા પ્રવેશ વિગેરે સર્વ કાર્યમાં અશુભ છે. કેમકે-મૂળ ગાથામાંજ કહ્યું છે કે, આ યોગમાં જે વસ્તુ ખોવાઈ હોય તે વસ્તુ પાછી મળતીજ નથી, ગંડાંતયોગમાં જેને સર્પડંશ થયો હોય તે માણસ જીવતો નથી, ગંડાંતમાં જન્મેલ બાળક પ્રાયઃ જીવતું નથી, અને પરદેશ ગયેલો મનુષ્ય પાછો આવતો નથી,

અહીં ગંડાંતયોગમાં જન્મેલ બાળક માટે પ્રાયઃ સંજ્ઞનો પ્રયોગ કર્યો છે, તેને માટે બીજે સ્થાને કહ્યું છે કે-જે બાળકના જન્મકાળે ગંડાંત હોય તો તે માતાપિતા કુળ કે બાળકનો નાશ કરે છે, પણ જે ગંડાંતમાં જન્મેલો બાળક જીવતો રહે તો ભવિષ્યમાં રાજ્ય જેવા અતુલ સુખને લોગવવાવાળો થાય છે. (જુઓ ગાથા ૩૧ નું વિવેચન)

હવે વજ્રપાતયોગ કહે છે—

વીશ્રાણુરાહ તીશ્રા, તિગુત્તરા પંચમીઙ્ મહરિક્લ્વં ।
રોહિણિ છટ્ટી કરમૂલ, સત્તમી વજ્રપાઓડ્યં ॥૫૧॥

અર્થ—બીજને અનુરાધા, ત્રીજને ત્રણ ઉત્તરા. પાંચમ અને મઘા, છઠ્ઠે ને રોહિણી, તથા સાતમ ને હસ્ત કે મૂળ હોય તો વજ્રપાત યોગ થાય છે.

વિવેચન—આ ગાથાથી તિથિ અને નક્ષત્રનો યોગ દેખાડેલ છે. જે બીજને દિવસે અનુરાધા હોય, ત્રીજને દિવસે ઉત્તરાશ્વાશ્વિની ઉત્તરાષાઢા કે ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્ર હોય, પાંચમને દિવસે મઘા હોય, છઠ્ઠે દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય, અને સાતમને દિવસે હસ્ત કે મૂળ નક્ષત્ર હોય તો વજ્રપાતયોગ થાય છે. વજ્રપાત માટે નારાયંદ્ર દીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

અનુરાધા દ્વિતીયા ચ, તૃતીયા ડત્તરાત્રયમ ।

વચ્ચનિ મપમંબુજતા, હંસે મૂલે ચ મત્તમી ॥ ૧ ॥

पठि च रोहिणी चैव, चित्रां-श्रवाती ज्योतिषी ।
 एषु योगेषु यत्कायं, पठे मामे मृतिर्भवेत् ॥ २ ॥

અર્થ—જીને અનુરાધા, ત્રીને ત્રણ ઉત્તરા, પંચમે
મધ્યા, શ્રાવમેદસ્ત કે મુજ. છકે રોહિણી, અને તેરકે મિ
કે સ્વાતિ હોય. આ પ્રમાણેનો યોગ હોય. અને તેમાં જે પ્ર
પ્ર કાર્ય કરે તે ૭ માસમાં મુખ્ય પામે ને. ॥ ૧-૨૧. ॥
જ્યોતિષ તીરમા ૨૬ છે કે—

“ अङ्गीभङ्गना गेदिलो वा ”

[illegible]

१. १९३४ ई. ११/१२/३४
 २. १९३४ ई. ११/१२/३४
 ३. १९३४ ई. ११/१२/३४

세, 1945년 10월 1일

... ..

રોહિણી, અને દશમે અશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તો જવાલામુખી યોગ થાય છે. જવાલામુખી યોગમાં જન્મે તે મૃત્યુ પામે છે, ચૂડા પહેરે તે વિધવા થાય છે, અને પરંજી તે મૃત્યુ પામે છે. વળી કહ્યું છે કે--

एएहि जोगजाला, जम्मं जो हवइ सो मरइ बालो ।

उववसइ गेहसाला, परिहरइ वरइ जयमाला ॥ १ ॥

અર્થ—“ આ જોગજવાલામાં જેનો જન્મ થાય તે બાળક મૃત્યુ પામે છે, ઘર તૈયાર કરે તો તે બેચી જાય છે, અને જવાલામુખી યોગનો ત્યાગ કરે તો તે જયમાલા વરે છે ॥૧॥”

નારથદ્રટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે--સાતમને દિવસે ભરણી, નોમને દિવસે પુષ્ય, દશમને દિવસે અશ્લેષા, અને તેરશને દિવસે ચિત્રા નક્ષત્ર હોય તો વજ્ર્ય યોગ થાય છે.

એ તિથિને વિષે મૃતક અવસ્થાવાળાં નક્ષત્રો કહે છે--

मूलऽइसाइचित्ता,

असेससयभिसय कित्तिरेवइआ

नंदाए भदाए,

भइवया फगुणी दो दो ॥ ५२ ॥

विजयाए मिग सवणा,

पुस्तस्तिणि भरणि जिट्ट रिताए,

आसाढदुग विसाहा.

अगुराह पुणवसु महा य ॥ ५३ ॥

पुत्ताइ करधणिट्टा,

रोहिणि इअ मयगवत्थ रिक्खाइं ।

नंदिपडट्टापमुं.

मुद्राफले वज्रप मङ्गलं ॥ ५२ ॥

મુદ્ધાકલે વલ્લભ મહમ ॥ ૫૬ ॥
 અર્થ—નંદા નિમિત્તે મુળ આદ્ય દેવા
 વિના અત્રેના શનિયા ફલિત કે દેવતી, ન
 નિમિત્તે-એ આદ્ય કે એ ફલિત, વિદ્ય
 નિમિત્તે-મુદ્ધાકલે સર્વ મુળ અર્થની ભરતી
 ત્રેયા, નિલા નિમિત્તે-એ આદ્ય વિદ્યાના અ
 ર્થના પુનર્વંશ કે મળા, અને પુર્ણ નિમિત્તે-વ
 યનિત્ત કે એકીની રૂપ તે ને મુળ અવસ્થા
 નાના ફલિત કે, મનિમાન પુર્ણ નેમાં
 મનિત્ત અર્થ મુળ કાર્ય નેમાં.

1944 - 1945

...the ...

પ્રતિકૂલતા હૂણદેશ ખંજદેશ અને ખસદેશમાં ત્યાજ્ય છે, એમ કેટલાએકનો મત છે. ॥ ૧ ॥ ”

સુહૃત ચિંતામણીમાં પણ આ શ્લોકને મળતું કથન છે.

હવે પ્રકાશમાં કહું છે કે—કુતિયિ કુવાર કુયોગ વિદિ જન્મતક્ષત્ર અને દગ્ધતિયિ, એ સર્વ મધ્યાહ્ન પછી અવશ્ય શુભ થાય છે.

જયોતિષ હીરમાં કહું છે કે—

“ ધિવિરો ય રાજજોગં, કુમારજોગં ય અમિતસિદ્ધિજોગં ।
સવ્વંકં રવિજોગં, એષ દિ દ્વિત્વે અવજોગં ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રથવિરયોગ, રાજયોગ, કુમારયોગ, અમૃત-સિદ્ધિયોગ, સર્વાંકયોગ અને રવિયોગ આ સર્વ યોગ વડે અવયોગ હોવાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

ઉદયપ્રભસૂરિ પણ કહે છે કે—કુયોગ અને સિદ્ધિયોગ એકજ દિવસે આવે તો સિદ્ધિયોગ જય પામે છે.

તિથિ મૃત્યુયોગ.

નંદા.	સદા.	જ્યા.	રિક્તા.	પૂર્ણ.
તિથિ, આદી	પૂર્વાશ્વિની	અશ્વિની	પુનર્વસુ	રોહિણી
અશ્વિની	ઉત્તરાશ્વિની	ભરણી	મયા, વિશાખા	કર્કા
મિથુ, રશ્મિ	પૂર્વાભાદ્રપદ	મૃગશિર	અનુરાધા	ધનિશા
નગ, મેઘના	ઉત્તરાભાદ્રપદ	પુષ્ય	જ્યેષ્ઠા	પૂર્વાષાઢા
કર્કાશ્વિની		અરબ્ધ	ઉત્તરાષાઢા	

નક્ષત્રોની તીક્ષ્ણ વિગેરે સંજ્ઞા તથા તેનું ક્ષણ કહે છે.

જિઠ્ઠાઽસેસ મૂલં ચ, તિક્ષ્ણા રિક્ષા વિશ્રાહિત્રા ।
 મિઝાણિ મિગ ચિત્તા ય, રેવર્દે અણુરાહયા ॥૫૫॥
 પુસ્સો અ અસ્તિણીહત્યં, અમીર્દે લહુઆ ઇમે ।
 ઉગ્ગાણિ પંચ રિક્ષાણિ, તિપુઞ્વા ભરણી મહા ॥૫૬॥
 ચરા પુણ્વસુ સાઈ, સવળાઙ્ગિતિયં તહા ।
 ધુવાણિ પુણ ચત્તારિ, ઉત્તરાણિ અરોહિણી ॥૫૭॥
 વિસાહા કિત્તિયા ચેવ, દો અ મિસ્સા વિશ્રાહિત્રા ।
 તિક્ષ્ણે તિગિચ્છં કારિજ્ઞા, મિઝ ગહણધારણે ॥૫૮॥
 લહૂ ચરે સુહારંભો, ઉગ્ગરિક્ષે તવં ચરે ।
 ધુવે પુરપવેસાઈ, મિસ્સે સંધિકિષ્ણં કરે ॥૫૯॥

અર્થ—જ્યેષ્ઠા આર્દ્રા અશ્લેષા અને મૂળ નક્ષત્રો તીક્ષ્ણ છે. મૃગશર ચિત્રા રેવતી અને અનુરાધા નક્ષત્રો મૃદુ છે (૫૫) પુષ્ય અશ્વિની હસ્ત અને અભિજિત્ નક્ષત્રો લઘુ છે, ત્રણ પૂર્વા ભરણી અને મધ્યા નક્ષત્રો ઉગ્ર છે. (૫૬) પુનર્વસુ સ્વાતિ અને શ્રવણાદિ ત્રણ નક્ષત્રો ચર છે, ત્રણ ઉત્તરા અને રોહિણી એ ચાર નક્ષત્રો ધ્રુવ છે. (૫૭) તથા વિશાખા અને કૃત્તિકા નક્ષત્રો મિથ્રે છે. તેઓમાંથી તીક્ષ્ણ નક્ષત્રોમાં ચિટ્તિસા કરવી, મૃદુ નક્ષત્રોમાં વસ્તુનું મદણ અને ધારણ કરવું, (૫૮) લઘુ અને ચર નક્ષત્રોમાં શુભકાર્યનો આરંભ કરવો, ઉગ્ર નક્ષત્રોમાં તપ

આરંભતું, મુવ નક્કરમાં નગરપ્રવેશ વિગેરે ક
અને મિશ્ર નક્કરમાં સંપિનું કાર્ય કરવું. (૫૪)

વિવેચન—અર્થ સુમમ ને, માત્ર મળ પૂર્વા રૂ. ૨૦
પૂર્વાશાસ્ત્રની પૂર્વાશા અને પૂર્વાશાપદ, અર્થાત્તિ મળ
મળ, અર્થાત્તિ, અને અર્થાત્તિ, અર્થાત્તિ મળ ઉત્તર રૂ. ૨૦
રૂ. ૨૦ અને ઉત્તર રૂ. ૨૦ અને ઉત્તર રૂ. ૨૦

[illegible]

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of subscribers. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

...
...
...
...
...

अथ कार्यखण्डः ॥

હવે ગમનદ્વાર કહે છે,

તેમાં પ્રથમ પ્રસ્થાનની મર્યાદા દેખાડે છે.

દસધણુ ઉવરિં સયપંચ,

મઝિમ પત્થાણિ જાવ દિણ તિ-ચઠ્ઠા ।

થાયઠ્ઠાં લગ્ગતિહી-

खण्डारिक्खससिवलं घित्तुं ॥ ६० ॥

અર્થ—લગ્ગ તિથિ ક્ષણ નક્ષત્ર અને ચંદ્રનું
બાળ ગ્રહણ કરીને દસ ધનુષ્યની ઉપર અને પાંચ-
સો ધનુષ્યની અંદર ત્રણ-ચાર દિવસ મુખી પ્રસ્થાન
સ્થાપવું,—સ્થાપી શકાય છે.

વિવેચન—યાત્રા માટે લગ્ગ તિથિ ક્ષણ અને ચંદ્રબ-
ળની જે શુદ્ધિ હોય છે, તેમાંજ યાત્રાનું સુદૂર્ત સાધવાને માટે
પ્રસ્થાન (પસ્તાનું) સ્થાપી શકાય છે. માટે લગ્ગ વિગેરેની
અનુકૂળતા જોઈને પ્રસ્થાન મૂકવું, અને તે નજીકમાં નજીક દસ
ધનુષ્યની ઉપર અને દૂરમાં દૂર પાંચસો ધનુષ્યની અંદર મૂકા-
ય છે. જોઈલે દસ ધનુષ્યની અંદર કે પાંચસો ધનુષ્યની હદ
બહાર પ્રસ્થાન સ્થાપી શકાતું નથી.

વગી તે પ્રસ્થાન ત્રણ-ચાર દિવસ મુખી રહી શકે છે,
અને તે દરમ્યાન અવસ્થ પ્રમાણ કરવું પડે છે. પણ તે દિવ-
સોની અંદર પ્રમાણ ન થાય અને પ્રસ્થાન પાછું લઈ આવે કે
ત્યાંજ પડી રહેવા એ તો પ્રસ્થાનના સુદૂર્તનું બગ રહેતું નથી.

એટલે પછી નવું સુદર્ભ નોંધ દરી પ્રસ્થાન કે પ્રવર્તન
અકાચ છે.

આરંભસિદ્ધિમાં—તો સામાન્ય વર્ગે, માંડણી વ.પ.
અને પુરનીપતિ રાજને ઉદેશીને પ્રસ્થાનના વિષયે અનુક્રમે
પાંચ, સાત, અને દસ મનુષ્યા ઈ. નથા પ્રસ્થાનના વિષયે
રાજાનુ નરણ રોય તો તેજ દિવસે, અનિષ્ટા પુરુષ કે દેવની
નરણ રોય તો બીજે દિવસે, અનુસાધા કે મુસાદી નરણ
રોય તો બીજે દિવસે, નરણ નરણ રોય તો ચાલે દિવસે, અને
અનિષ્ટા કે પુનર્ગત નરણ રોય તો પાંચમે દિવસે અથવા
અનિષ્ટા અથવા અનુક્રમે રોય પાંચમે દિવસે

[illegible]

શુભ નક્ષત્ર હોય તો શરીરે આરોગ્ય રહે છે, અને શુભ ચંદ્ર હોય તો સુખ સંપત્તિ મળે છે.

વિવેચન—પ્રયાણકાળે શુભ લગ્ન હોય તો પ્રયાણ કરે નારના શરીરે કુશળતા રહે છે, વ્યાધિ કે શત્રુનો ભય થતો નથી. આ કથનથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે યાત્રામાં લગ્નની આવશ્યકતા દેખાડી છે, પણ તે યુદ્ધ કરવાં જનાર રાંજા માટેજ જરૂરી છે; તેથી લગ્નના બલાબલ સંબંધી અહીં જરાય ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

આરંભસિદ્ધિ—વિગેરે ખીન્ના અન્ધોમાં તે સંબંધી જે જણાવેલ છે, તેનો સંક્ષેપ નીચે મુજબ છે.

પ્રયાણકાળે તાત્કાલિક લગ્ન કુંડળીમાં જન્મનું લક્ષ હોય, જન્મ લગ્નના ઉપચય સ્થાનનું લગ્ન હોય, જન્મકાળની સૌમ્ય અહવાળી-વેશી કે ફૂર અહના ભોગ પછી ચંદ્રે શુદ્ધ કરેલ રાશિનું લગ્ન હોય, ચોથે કે સાતમે સ્થાને સૌમ્ય અહવાળી જન્મ લક્ષની રાશિ હોય, જન્મ લગ્નથી છઠ્ઠા આઠમા સ્થાનમાં કોઈ અહ ન હોય, જન્મના ચંદ્રથી છઠ્ઠી આઠમી રાશિનું લગ્ન ન હોય, જન્મ લક્ષથી છઠ્ઠા આઠમા સ્થાનની રાશિ લક્ષમાં ન હોય, કર્કે વૃશ્ચિક અને મીનનું લગ્ન કે નવાંશ ન હોય, જે દિશામાં પ્રયાણ કરવું હોય તે દિશાનું લગ્ન હોય; એટલે-પુર્વમાં જવામાં મેષ સિંહ અને ધન, દક્ષિણમાં જવામાં વૃષભ કન્યા અને મકર, પાશ્વરમાં જવામાં મિથુન તુલા અને કુંભ, તથા ઉત્તરમાં જવામાં કર્કે વૃશ્ચિક અને મીનનું લગ્ન હોય; આમાન્ય રીતે મિથુન સિંહ કન્યા અને તુલાનું લગ્ન હોય, ઉર્વ મુખી હોરા હોય, શુભ દ્રેષ્ટાણુ હોય, બુધ ગુરુ અને શુક્રનો નવાંશ હોય, મિથુન ત્રિંદ કન્યા અને તુલાનો દ્વાદશાંશ હોય, અને બુધ ગુરુ કે શુક્રનો ત્રીયાંશ હોય તો તે લક્ષ શુભ છે.

લક્ષ્ય કરે છે કે-સ્વલક્ષને યાત્રામાં ત્યાગ કરવો.

તાત્કાલિક પ્રયાણ કુંડલીમાં-રવિ ૩-૧૦-૧૧ માં બુર.

નમાં હોય, સોમ ૧-૬-૮ સિવાયના દરરોજ રથાનમાં હોય.
 સોમ ૩-૧૦-૧૧ મે બુવને હોય, બુધ અને ગુરુ ૬ મિત્રાચર
 દરરોજ રથાનમાં હોય, શુક્ર ૬-૭ સિવાયના બુવનમાં હોય
 અને શનિ ૩-૧૧ માં બુવનમાં હોય. જન્મકુંડલીમાં-છાં
 મન્ત્રીપારમે રથાને રહેતો મદ તત્ત્વમાં હોય, જન્મ તત્ત્વ
 નો મિત્રમદ, જન્મરાગિનો મિત્રમદ, દયાપતિનો મિત્ર, મદ
 સહુ, જન્મગત્તનો જન્મવાનુ મદ, જન્મીશનો તાન કે મદ
 મદ, તત્ત્વોનો તાન અથવા મદ, નવા દિનાર્થીમદ
 તત્ત્વમાં હોય, મૌલ્યમદ જન્મવાનુ હોય, તત્ત્વ મીર્ષવાનુ હોય
 તત્ત્વ કેન્દ્ર મદવાનુ હોય, દિકાપતિ કેન્દ્રમાં હોય, જન્મવા
 જન્મીશ અને તત્ત્વો કેન્દ્ર કે ઉપયમમાં હોય, રવિમિત્રમદ
 અને શુક્ર મે આપી મદ જન્મવાનુ હોય તો મદને મદ
 કાનુ દિવાનુ છે.

તત્ત્વ મિત્રાચરના જોત્ત્વ નિર્ણય વિષે રહેલ જોત્ત્વો રહેલો
 મદ કે મદ કે મદ.

જન્મ મુખ્ય કુળ નિર્ણય હોય તો જે કાલે ૧૧૫૦ ૧૧૫૦
 કે ૧૧૫૦ કે ૧૧૫૦ હોય ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨
 ને નિર્ણય નિર્ણય હોય તો મદવાનુ કાનુ.

કુળ મુખ્ય કેન્દ્ર ને, જન્મ મુખ્ય કેન્દ્ર ને, જન્મ
 મદ, જન્મમાં મદ કે મદ.

પ્રયાણમાં શુભ નક્ષત્ર હોય તો શરીરમાં આરોગ્ય જળવાઈ રહે છે, પ્રયાણમાં આશ્વની, મૃગશિર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, અભિજિત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને રેવતી નક્ષત્રો શુભ છે. શ્રી ઉદયપ્રભ સૂરિ તો કહે છે કે—

“ ચૌરાણાં શકુનૈર્યાત્રા, નક્ષત્રૈશ્ચ દ્વિજન્મનામ્ ।

મુહર્તૈઃ સિદ્ધયેજ્ઞ્યેષાં, રાજાં યોગૈશ્ચ તે ત્વમી ॥૧॥ ”

અર્થ—“ ચાર શકુન જોઈને પ્રયાણ કરે છે, બ્રાહ્મણો નક્ષત્રનું બહાવણ જોઈને પ્રયાણ કરે છે, બીજા મનુષ્યો મુહર્તના બળે યાત્રા કરે છે, અને રાજા યોગનું બળ જોઈને મુદ્ધ યાત્રા કરે છે તે સિદ્ધિને માટે થાય છે ॥૧॥ અહીં જો કે ‘ ચાર વિભાગ પાડીને ચાર વિગેરેની યાત્રા કરવાનું’ સૂચ્યું છે, પણ સામાન્ય રીતે તો તે દરેકને માટે જોવાય છે.

અહીં કહેલ શકુન તે—મુનિ કુંભ કન્યા ગાય, હડી વિગેરે વસ્તુઓ જાણવી, અને સારા શકુન થયા પછી પ્રયાણ કરવું. પણ જો પહેલું શકુન અશુભ હોય તો અગીયાર શ્વાસો શ્વાસ મુખી રાહ જોઈ પ્રયાણ કરવું, બીજી વાર અપશકુન થાય તો સોળ શ્વાસોશ્વાસ મુખી સ્થિર રહીને ચાલવું, અને ત્રીજી વાર અપશકુન થાય તો પ્રયાણ કરવું જ નહિ. રાજાની મુદ્ધયાત્રા માટેના યોગો જે પ્રથમ રાજયોગો કહ્યા છે ત્યાંથી તથા વિશેષ યોગો બીજા અંશોથી જાણવા. પણ જો રાજાને દેવયોગે તુરત યાત્રા કરવાની જરૂર પડી હોય (અને યાત્રાનાં યોગોની અનુકૂળતા આવવાનો હિસાબ ન હોય) તો તે કેવળ લક્ષ્મણના બગથી પણ યાત્રા કરવાથી સિદ્ધિ પામે છે.

હવે પ્રયાણની અશેષ શુદ્ધિ કહે છે—તેમાં અયન, માસ તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ અને દિશાની શુદ્ધિ તપાસવી. અયન માટે જોવો નિયમ છે કે—સૂર્ય મકરાદિ ૭ રાશિમાં હોય તો ઉત્તર અને પૂર્વદિશામાં દિવસે ગમન કરવું, અને સૂર્ય ૮ રાશિમાં હોય તો દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશામાં દિવસે ગમન કરવું; તથા ચંદ્ર મકર વિગેરે ૭ રાશિમાં

દોષ તો ઉત્તરમાં અને પૂર્વદિશામાં, તથા ઠક્કું નિર્દેશ રહી
 માં દોષ તો દક્ષિણ અને પશ્ચિમમાં રાત્રે પ્રયાણ કરવું એ
 ઉત્તર કરે છે. રવિચાર અને ચંદ્રચારથી અવનના દોષનો ખરે
 હાર થાય છે. પૂર્વે શુભ કરેલા માર્ગે પ્રયાણમાં નિર્દેશ શુભ
 માટે લાગુ પડે.

તથા પ્રથમ પ્રયાણની શુભ નિર્ધારણ અને તેનાં ૧૨
 કરે છે—

પાટિયા પટિયની,

નરિય વિપની મગનિ થીયાણ ।

મટ્ટાણ અત્યમિરિ,

વિગંગી પંચમી મગિયા ॥૧૨॥

મગમિયા મટ્ટાણુમા,

મગ્યા મિયંટયા મગમિયાણ ।

આમિયા મગમિ,

મગમિ મિયાણે મિયંટિયાણ ॥૧૩॥

અર્થ—મગમિ એટલે મગનિ થીયાણ કરવાનો, અને
 મિયાણે એટલે મિયંટિયા કરવાનો. આમ મગમિ થીયાણ કરવાનો

બાકી તેાં શુકલપક્ષ કે કૃષ્ણપક્ષની દરેક તિથિઓ પોત-
પોતાનું સમાન ફળ આપે છે. તેનું ફળ આ પ્રમાણે છે—

એકમને દિવસે ગમન કરે તો લાલ થાય છે, બીજે પ્રયા-
ણ કરવાથી વિપદાઓનો નાશ થાય છે. ત્રીજે પ્રયાણ કરવાથી
ઇચ્છિત વસ્તુની-ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે, પાંચમે જવાથી
વિજય મળે છે, સાતમે પ્રયાણ કરવાથી ઘણા લાભો થાય છે,
દશમે પ્રયાણ કરવાથી જવાનો માર્ગ શત્રુવગરનો અને અનુકૂળ
થાય છે, અગીયારમે પ્રયાણ કરવાથી આરોગ્યતા રહે છે, અને
તેરમે ગમન કરવાથી શત્રુઓમાં જય મળે છે.

વજ્યં તિથિઓ કહે છે—

ચાઉદસિં પંચરસિં, વજ્જિજ્જા અટ્ટમિં ચ નંવમિં ચ ।
છટ્ઠિં ચઉર્થિં વાર—સિં ચ દુન્હં પિ પક્ષ્વાણં ॥૬૪॥

અર્થ—પ્રયાણમાં બન્ને પખવાડિયાની ચૌ-
દશ, પુનમ, આઠમ, નોમ, છક્ર, ચોથ અને બારશ
તિથિ વજ્યં છે.

વિવેચન—પ્રયાણમાં ચોથ, છક્ર, આઠમ, નોમ, બાર-
શ, પુનમ અને અમાસ તિથિઓનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.
અહીં બન્ને પક્ષનો તે તે તિથિ વજ્યં કહી છે. તેથી પુનમની
સાથે અમાસનો પણ નિષેધ થઈ જાય છે. આ વજ્યં તિથિઓ
માટે કહ્યું છે કે—

“સ્વીકૃયાન્તવર્મીં ક્વાડપિ, ન પ્રવેશ-પ્રવાસયોઃ ।”

અર્થ—“કોઈક કાર્યમાં નવમી તિથિ અટકાવ કરવી,
પણ પ્રવેશ અને પ્રવાસમાં તો નોમનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.”
તેમજ છક્ર અને બારશ પણ યાત્રામાં વિશેષ અગ્રણ્ય છે.
થીપનિ કહે છે કે—ચૌદશ પણ યાત્રામાં વિશેષ અગ્રણ્ય છે.
વ્યવહારસારમાં કહ્યું છે કે—

“પુનિનાદાં ન ગન્તવ્યં, યદિ કાર્યગ્નં મન્વેત્ ।”

અર્થ—“ સેકંદો કાર્ સોપ તો પત્તુ પૂર્ણિમાને તિ
તમે ગમન કરતું નહિં. દેવતાનેક ગંગોમાં મુદિ એકમ જ
વળ્યું હોય છે.

આ ઉપરાંત પશ્ચિદ વુદ્ધિનિમિ ક્ષયનિમિ કૂરનિમિ
દગ્ધાનિમિ અને જન્મનિમિનો અવશ્ય ત્યાગ કરવે
મતિવદ્ધિમાં હજુ છે કે-દગ્ધાનિમિને દિવસે માયા ભેદ
અને તામ્ર નિર્ગમક જાય છે. કર્મોમાંથી નિહિને અને વળ્યું
પ્રદગ્ધો જન્મ અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

દર્શન પ્રયાતુમ વળ્યું તાર તમા મોમ કંઈ ને ..

વરુને પારનિચ્ચં ફૂરં. પટિરાગ જતદ્દર્મી ।

નરમદ્દર્મી દર્માર્થિ નુ. પુતો વિ ન મુતો ગર્મ ॥૧૫॥

અર્થ—ગમનમાં જન્મ કરવારે, તમા મેરમ
મારમ નેહમ અને આત્મે આત્મેના પ્રુપવારે મુખ
શાંક નાંતી.

વિવેચન—કર પુ કરવા. મ. કે. મ. ન. ર. મુખવારે મુખવારે
જન્મે દુકર્મ કરવા. અને કરી કર કરવા. મ. ન. ર. મુખવારે મુખવારે
અનુષ્ઠાને કરી કર કરવા. મ. ન. ર. મુખવારે મુખવારે

મ. ન. ર. મુખવારે મુખવારે મુખવારે મુખવારે

મ. ન. ર. મુખવારે મુખવારે મુખવારે મુખવારે

અર્થાત—શનિવારની રાત્રે, રવિવારે સૂર્યોદયકાળે, મંગલવારે મધ્યાહ્ન પછી સોમવારે શુક્રવારે કે ગુરુવારે બંને તો ઢીલં કરીશ નહીં અને બાઇશં તો હાનિ થશે નહિં (૧) હે ભોલી ? મુગ્ધ ? જે શનિ મંગલ કે આદિત્યવારે ગયા છે તે ધન વિનાનાજ રહ્યા છે માટે નાહક એઓની વાત શું કહેવી ? (૨)

રાજાના પ્રયાણમાં રવિવાર શુભ છે. એટલે તે ગ્રહણ કરી શકાય છે, પ્રયાણમાં બુધવારનો નિષેધ નથી, પણ જો બુધવારે એકમ આઠમ નોમ અને ચૌદશમાંથી હરકોઈ તિથિ આવે તો ગમનમાં બુધવાર લેવો નહિં. એટલે—તે મિત્ર ગ્રહ હોવાથી યાત્રામાં વર્જ્ય તિથિઓના સમાગમથી ધોતે અશુભ થાય છે.

હર્ષ પ્રકાશમાં તો કહ્યું છે કે—એકમ આઠમ નોમ અને ચૌદશે યાત્રા કરવી, પણ બુધવારે યાત્રા કરવીજ નહિ. અર્થાત—બુધવાર પણ પ્રયાણ કરવામાં શુભ નથી. ઇષ્ટ લગ્નપતિ અને દિનપતિ એકજ હોય તો તે ગ્રહનાં વારમાં યાત્રા કરવી વધારે હિતકારક છે. કુલિક, કાળવેળા, વર્જ્ય અર્ધ પ્રહર, અને તેની ઇષ્ટ ધડીઓ વિગેરેમાં અવશ્ય યાત્રા વર્જવી. હવે શુભયોગો કહે છે—

(દ્રુતવિલંબિત છંદ.)

દસમિ પંચમિ તેરસિ વીઞ્મગો,

મિગુસુઓ ગમણે ઽતિસુહાવહો ।

ગુરુ પુણવ્વસુ પુસ્ત વિસેસઓ,

સયમિસા અણુરાહ ચુહે તહા ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—પ્રયાણમાં દશમ, પાંચમ. તેરશ કે બીજને દિવસે શુક્ર હોય તો અતિ સુખાવદ છે, ગુરુવારે પુષ્ય કે પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોય તો તે વિશેષ સુખાવદ છે, તથા બુધવારે શતબીષા અને અનુરાધા હોય તો તે પણ સુખાવદ છે. ॥ ૬૬ ॥

વિવેચન—યોગદારમાં જે યોગો ક્રમ છે તે પૈનિ-
રપિ, કુમાર, રાજ, અમૃતસિદ્ધિ વિગેરે શુભ યોગો પ્રવાલુખં
શુભ છે; અને એકામર્ત, ગમદંડ્યા, કકચ, મૃત્યુ, વજ્રપદ
અમૃતસિદ્ધિ વિગેરે દુષ્ટ યોગો યાત્રામાં અશુભ છે. એ
રોગો છતાં પ્રવાલુખે માટે પૂર્વની ગાથામાં લુપ્તવાર અને િ
મિનો અશુભ યોગ દર્શાવી પ્રશ્નુત ગાથામાં કેટલાક વિશે
શુભયોગ દર્શાવે છે. શુભવારે સીજ પાંચમ દશમ કે
તેરમ, મ.પી દરેકોઈ એક વિધિ રોગ, શુભવારે પુનર્વસુ કે પુન
નવાવ રોગ અને લુપ્તવારે કાલમીવા કે અનુભવા નવાવ કે
તે તે પ્રવાલુખ, મુખવાર યોગો યાત્રા છે.

વિશેષ પ્રવાલુખે તે ક્રમોદયયોગ માટે ૧૫ જે જે
પદનો સ્વામી રોગરૂપે એકત્રે—અઃ ૧ યોગ યાત્રા ૧૫
૧૫ ૧૫, અને ૨. મિ. ૧૫ ૧૫, ૩. મિ. ૧૫ ૧૫, ૪. મિ. ૧૫ ૧૫
૫. મિ. ૧૫ ૧૫, ૬. મિ. ૧૫ ૧૫, ૭. મિ. ૧૫ ૧૫, ૮. મિ. ૧૫ ૧૫
૯. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૦. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૧. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૨. મિ. ૧૫ ૧૫
૧૩. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૪. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૫. મિ. ૧૫ ૧૫

૧૬. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૭. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૮. મિ. ૧૫ ૧૫, ૧૯. મિ. ૧૫ ૧૫

૨૦. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૧. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૨. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૩. મિ. ૧૫ ૧૫

૨૪. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૫. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૬. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૭. મિ. ૧૫ ૧૫

૨૮. મિ. ૧૫ ૧૫, ૨૯. મિ. ૧૫ ૧૫, ૩૦. મિ. ૧૫ ૧૫, ૩૧. મિ. ૧૫ ૧૫

સવ્વદિસિ સવ્વકાલં, સિદ્ધિનિમિત્તં વિહારસમયામ્મિ।
પુસ્સસ્સિણિ મિગ હત્થા, રેવડ સવણા ગહેયવ્વા॥૬૭॥

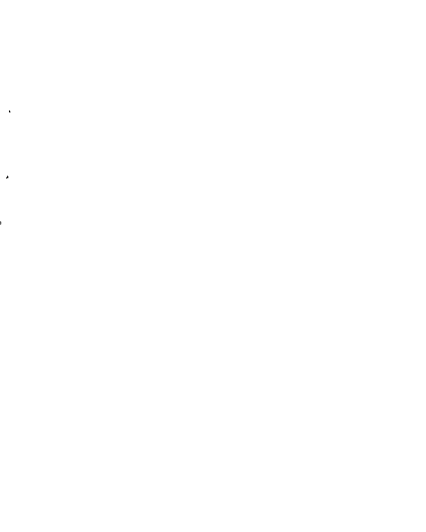
અર્થ—વિહારમાં સિદ્ધને માટે સર્વ દિશામાં
સર્વ કાળે—પુષ્ય, અશ્વિની, મૃગશર, હસ્ત, રેવતી
અને શ્રવણ નક્ષત્ર ગ્રહણ કરવા. ॥ ૬૭ ॥

વિવેચન—કેટલાંક નક્ષત્રો એવાં છે કે—જે સર્વ
દિશાના મુખવાળા અને સર્વ કાળમાં સાનુકૂળતાવાળા છે.
એટલે—તે નક્ષત્રોને પરિધ નક્ષત્ર શૂળ વિગેરેમાં દિશાના નિમિ-
ત્તથી થનારી દુષ્ટતાની અસર થતી નથી પૂર્વાહ્ન મધ્યાહ્ન સંધ્યા
વિગેરે કાળથી થનારી દુષ્ટતા અસર કરી શકતી નથી, અને
સર્વ કાર્યને સાધે છે આવાં નક્ષત્રો અશ્વિની, મૃગશર, પુષ્ય,
હસ્ત, શ્રવણ, અને રેવતી, એમ છ છે. તે નક્ષત્રોમાં હરકોઈ
વળતે હરકોઈ દિશામાં પ્રયાણ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે
શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભસરિણ મૃગશર અને શ્રવણને સર્વ કાલિન
જાણાવે છે. ૧

સર્વતો મુખી નક્ષત્ર માટે વિશેષતા એટલી છે કે—
શ્રવણ નક્ષત્રમાં દક્ષિણમાં દિક્ષુજી હોય છે, પુષ્યમાં પશ્ચિમમાં
દિક્ષુજી હોય છે, હસ્ત અને રેવતી નક્ષત્રમાં ઉત્તરમાં દુષ્ટયોગ
થાય છે, અને શ્રવણ નક્ષત્રમાં પશ્ચિમમાં દુષ્ટયોગ થાય છે. માટે
તેનો ત્યાગ કરવો.

જો કે છ નક્ષત્રો સર્વ દિશાના દ્વારવાળા છે. પણ આ
નિષેધ નામ ગ્રહણ પૂર્વક કરેલ છે; માટે નિષિદ્ધ નક્ષત્રોનો
ત્યાગ કરવો એ વધારે હિતકારક છે.

૧ અનુરાધાનો સ્વામી મિત્ર અને રેવતીનો સ્વામી પુત્ર છે જેથી
કાશ્મીર કાંઠે અહીં મૈત્ર સખ્યથી અનુરાધા નક્ષત્રનો સ્વીકાર થયો છે
પરંતુ મિત્ર અને પુત્ર એ બન્ને નામો મુર્ધનજ છે એટલે અહીં મૈત્રનો
અર્થ રેવતી સખ્યને નોંધ વધારવા સચવાય છે.

અદહ ભરણી સયમિસા નિઠ્ઠહ મૂલ મઘાઈ
નઠ્ઠો પિઠ્ઠો ગામિગયો વત્તજપુચ્છહ કાંદ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આદ્રા, ભરણી, શતભીષા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ અને મઘા નક્ષત્રમાં નાશ પામેલ હુણાએલ કે ગામ ગએલની વાત જ શું પુછવી ? (૧)

સુહૃત્ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—યાત્રામાં અવશ્ય જવું હોય તે માટે કૃત્તિકા મંઘા અને સ્વાતિનું પૂર્વાર્ધ, તથા ચિત્રા અશ્લેષા અને ભરણીનું ઉત્તરાર્ધ વર્જ્ય છે. અને વર્જ્ય નક્ષત્રની પ્રારંભથી, ભરણીની ઘડી ૭, મંઘાની ઘડી ૧૧, સ્વાતિ વિશાખા જ્યેષ્ઠા અને અશ્લેષાની ઘડી ૧૪, ત્રણ પૂર્વાની ઘડી ૧૬, અને કૃત્તિકાની ઘડી ૨૧ અવશ્ય વર્જ્ય છે, પણ ઉશનસુ ના મત પ્રમાણે મઘા અને સ્વાતિ સર્વથા વર્જ્યજ છે.

આ નક્ષત્રોમાં અભિજિત ગણેલ નથી. પણ તે નક્ષત્રમાં યાત્રા શ્રેષ્ઠજ કહી છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ અભિજિતિ કૃત્તપ્રયાણઃ, સર્વાર્થાન્સાધયેન્નિયતમ્ । ”

“ અભિજિત નક્ષત્રમાં પ્રયાણ કરનાર સર્વ કાર્યને અવશ્ય સાધે છે. ” અહીં થવલુ નક્ષત્ર મધ્યમ કહેલ છે, પણ પૂર્વોક્ત ગાથા પ્રમાણે તે સર્વશુભી અને સર્વકાલીન હોવાથી શ્રેષ્ઠ છે. વ્યવહારમાં કોઈક એમ માને છે કે—ચૈત્રિકના ચંદ્રમાં પ્રયાણ ન કરવું, પણ આ ગાથામાં તો અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં ગમન કરવાથી સિદ્ધિ કહેલ છે; એટલે પૂર્વોક્ત માન્યતાને કાંઈજ પુષ્ટિ મળતી નથી, તેમજ દેવતી નક્ષત્રમાં પંચકને બાધ પણ આવતો નથી.

નવીન દીક્ષિતના પ્રથમ વિહાર માટે કહ્યું છે કે—

“ ભાષાટનં પ્રાપ્તમિકલ્પિકસ્ય મૃદુ દુર્વશ્વિપત્રેષુ મેષુ । ”

અર્થ—“ નવીન દીક્ષિતનો પ્રથમ વિહાર મૃદુ—મૃગશર ચિત્રા અનુરાધા અને દેવતી, હવ—ત્રણ ઉત્તરા અને ૨૪

ઉત્ત્ર નક્ષત્રમાં મધ્યરાત્રે યાત્રા કરવી નહિ... બીજા અન્ધામાં આથી વિશેષ પણ દિનશુદ્ધિ કહેલ છે.

સવારની સંધ્યા મધ્યાહ્ન અને સાંજની સંધ્યામાં સર્વ કાર્ય કરી શકાય છે, અને આવશ્યક કાર્ય હોય તો તાત્કાલિક લગ્નકુંડલીમાં સાતમે અથવા આઠમે ભુવને સૌમ્ય ગ્રહનો યોગ થતાં મધ્યાહ્ન કાળેજ પ્રયાણ કરવું. વિજયયોગમાં દક્ષિણમાં જવું હિતકારક નથી. તિથિ દિવસ બળવાન હોય તો દિવસે, અને તિથિ નિર્બળ હોય પણ નક્ષત્ર બળવાન હોય તો રાત્રે પ્રયાણ કરવું. નક્ષત્રસમુચ્ચય માં કહ્યું છે કે—

“ પૂર્વાદ્દે ચોત્તરાં ગચ્છેત્, પ્રાચ્યાં મધ્યંદિને તથા ।

દક્ષિણામપરાદ્દે તુ, પવિમામર્ધરાત્રકે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દિવસના પૂર્વકાળે ઉત્તરમાં, મધ્યાહ્ન કાળે પૂર્વમાં, દિવસના પછીના ભાગમાં દક્ષિણમાં, તથા મધ્યરાત્રે પશ્ચિમ દિશામાં પ્રયાણ કરવું ॥ ૧ ॥ ” લક્ષ્ય કહે છે કે—

“ નિર્ગમાન્નવમે વાડિ, પ્રવેશં પરિવર્તયેત્ ।

શુભે નક્ષત્રયોગેડપિ, પ્રવેશાદ વાડપિ નિર્ગમમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ નક્ષત્રયોગ શુભ છતાં પ્રયાણના દિવસથી નવમે દિવસે પુર પ્રવેશાદિ કરવા નહિ, તેમજ પ્રવેશના દિવસથી નવમે દિવસે પ્રયાણ પણ કરવું નહિ ॥ ૧ ॥ ” સુદર્શ ચિંતામણિની ટીકામાં તો કહ્યું છે કે—પ્રવાસ અને પ્રવેશમાં પરસ્પર નવમે દિવસ, નવમી તિથિ, નવમે વાર, અને નવમું નક્ષત્ર વર્જવું. તથા અન્ધાંતર-અન પ્રભાતે તો નવમે માસ તથા નવમું વર્ષ પણ ત્યજવું.

પ્રયાણમાં ઉત્પાન વિગેરેથી યથેત્ત દુર્દિનનો ત્યાગ કરવેલ ઉદયપ્રભાસુરિ કહે છે કે—

“ અજાતિદ્વિપુ વિદુદ—ગર્જિતવર્ષામુ વસુમર્તનાથ ।

રત્નાનેષુ ચ મીના—ઋતગિરિદિવ્યેષુ ને પ્રવસેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રયાણમાં કુતારાનો ત્યાગ કરવો. ” અર્થાત પહેલી ત્રીજી અને સાતમી તારા અવશ્ય ત્યજવી.

લક્ષ્ય કહે છે કે—

“ યાત્રાપુદ્ધિવાહેણ, જન્મતારા ન શોભના ॥ ૧ ॥ ”

“ યદ્વ ન જન્મનિ કાર્ય, વર્જનીયં તદાધાને ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ યાત્રા પુદ્ધિ અને વિવાહમાં જન્મતારા શુભ નથી, તેમજ જન્મતારામાં નિષેધેલ કાર્યને આધાનમાં પણ વર્જવું ॥ ૧ ॥

હવે દિશાની શુદ્ધિ કરવા માટે પરિધ વિગેરેનું સ્વરૂપ કહે છે—

પુન્વાહસુ સગ સગ,
કિત્તિઆઈં દિસિ રિક્ત સદિસિ હુન્તિ સુહા॥
ઘર દિસિ મજ્જા વાયગ્ગિ,
પરિહેરેહા ન લાંઘિજા ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—પૂર્વાદિ દિશામાં કૃત્તિકાદિ સાત સાત નક્ષત્રો છે તે દિશાનાં નક્ષત્રો કહેવાય છે; જે પોતાની દિશામાં પ્રયાણ કરનારને મુખ કરનારા છે, પાસેની દિશામાં પ્રયાણ કરનારને મધ્યમ છે. તથા વાયવ્ય અને અગ્નિ ખુણાની પરિધ રેખા દોરવી, અને આ રેખાનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિં.

વિવેચન—આ દિશા-ખાણવા માટે એવી રીત છે કે—

- ૧ ચિત્રા અને સ્વાતિ નક્ષત્રનો મધ્યભાગ; મેષનો સૂર્ય તુલાનો સૂર્ય, કૃત્તિકા નક્ષત્ર અને અવધ નક્ષત્રનાં ઉદય સ્થાનો; તે બરાબર પૂર્વ દિશા છે.

ધશાન	પૂર્વ	અગ્નિ
ઉત્તર	દક્ષિણ	દક્ષિણ
વાયવ્ય	પશ્ચિમ	નૈઋત્ય

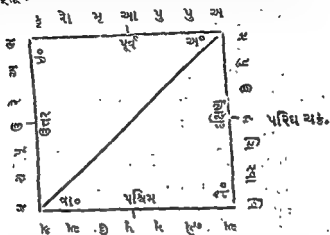
પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ધશાન; એ આઠ દિશાઓ છે. તેઓમાં પૂર્વ દક્ષિણ વગેરે ચાર દિશાઓ છે, અને અગ્નિ નૈઋત્ય વગેરે ચાર વિદિશા-ખુણાઓ

છે. આ ખુણાઓ હમેશાં દિશાઓનેજ અનુસરે છે. એટલે- ચાર દિશાને આશીને કાંઈ કાર્યનો વિધિ-નિષેધ કર્યો હોય, અને વિદિશા માટે કાંઈ સ્વતંત્ર વિધિ-નિષેધ ન કર્યો હોય, તો તે ખુણાઓ પોતાની દિશાને અનુસરે છે. પૂર્વદિશાનું અગ્નિ કોણમાં, દક્ષિણ દિશાનું નૈઋત્ય કોણમાં, પશ્ચિમ દિશાનું વાયવ્યમાં, અને ઉત્તર દિશાનું ધશાન કોણમાં કાર્ય કરી શકાય છે. પૂર્વા વિગેરે આઠે દિશાના સ્વામીએ અનુક્રમે સૂર્ય, શુક્ર, ભોમ, રાહુ, શનિ, ચંદ્ર, બુધ અને શુક્ર મહેલો છે.

મેષ સિંહ અને ધન રાશિ પૂર્વદિશાની છે, વૃષ કન્યા અને મકર રાશિ દક્ષિણ દિશાની છે, મિથુન તુલા અને કુંભ રાશિ પશ્ચિમ દિશાની છે, તથા કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન રાશિ ઉત્તર દિશાની છે. પૂર્વા વિગેરે ચાર દિશાના બુવનો અનુક્રમે —પહેલું દસમું સાતમું અને ચોથું છે. તથા અગ્નિ વિગેરે ચાર દિશાના બુવનો અનુક્રમે—બારમું તથા અગીયારમું, નવમું તથા આઠમું, છઠું તથા પાંચમું, અને ત્રીજું તથા બીજું છે. એટલે-દિશાના એકેક બુવન છે, અને વિદિશાના બળે બુવન છે.

સ્થાનાંગ મૂત્રની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે—પૂર્વદિશામાં કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશર, આદ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અશ્લેષા નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. દક્ષિણ દિશામાં મઘા, પૂર્વાશ્વિનુની, ઉત્તરાશ્વિનુની, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતિ અને વિશાખા નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. પશ્ચિમમાં અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૃગ, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, અભિજિત અને શ્રવણ નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. તથા ઉત્તર દિશામાં ધનિષ્ઠા, મનજિષ્ઠા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી, અશ્વિ-

પરિધના પરિહાર માટે કહ્યું છે કે—શુભ ગ્રહવાળું
બાળવાનું યાત્રાલક્ષ હોય તો પરિધનું પણ ઉદ્ધંધન કરી શકાય
છે. અથવા ઉત્સુકતાથી પરિધનું ઉદ્ધંધન કરવું પડે, પણ ન-
ક્ષત્રદિક્શૂળ અને દિક્કીલનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

હવે દિક્શૂળ કહે છે—

સૂર્ય પુર્વિ સણી સોમો, દાહિણાદિ દિસા ગુરુ ।
પચ્ચિમાદિ રવી સુકો, ઉત્તરાદિ કુજો બુહો ॥૭૩॥

અર્થ—શનિ અને સોમે પૂર્વમાં, ગુરુવારે
દક્ષિણમાં, રવિ અને શુક્રે પશ્ચિમમાં, તથા મંગળ
અને બુધવારે ઉત્તરમાં શૂળ હોય છે.

વિવેચન—શનિવાર અને સોમવાર હોય તો પૂર્વમાં
શૂળ હોય છે, ગુરુવારને દિવસે દક્ષિણમાં શૂળ હોય છે, રવિ-
વાર અને શુક્રવારે પશ્ચિમમાં શૂળ હોય છે, તથા મંગળવાર
અને બુધવારે ઉત્તરમાં શૂળ હોય છે. વારને આશ્રીને જે દિ-
શામાં શૂળ હોય છે તે દિક્શૂળ કહેવાય છે, દિક્શૂળનું બીજું
નામ નાગોદ્દાણ છે. બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે કે—

“ પૂર્વ સોમ શનિશ્ચર વારે, દક્ષિણ ગુરુ એકલો નિવારે;
પશ્ચિમ શુક્ર અર્કે રૂપી, ઉત્તર મંગળ બુધ વિરોધી. ૧

4

1
m

2
2

1

5
1

1

ગુરુવારે અગ્નિખુણામાં વિદિક્ષૂળ હોય છે; સોમવાર અને શુક્રવારે નૈઋત્ય કોણમાં વિદિક્ષૂળ હોય છે, તથા સોમવારે વાયવ્ય ખુણામાં વિદિક્ષૂળ હોય છે.

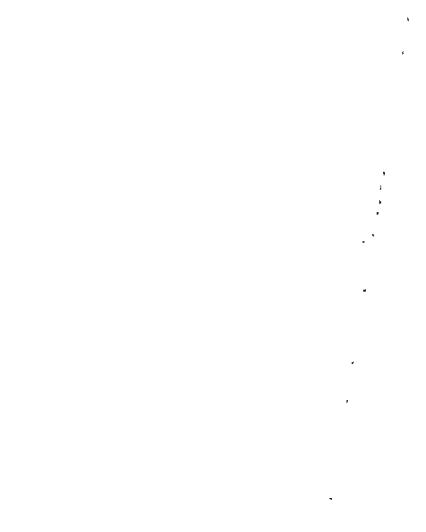
ઉદયપ્રભ સૂરિ શનિવાર : માટે કહે છે કે-શનિવારે વાયવ્ય કોણમાં વિદિક્ષૂળ હોય છે. પ્રયાણમાં વિદિક્ષૂળ કરાવનાર વારને વંચવો. વિદિક્ષૂળની સાંમે જવું નહિ, અર્થાત્ જે વારે જે ખુણામાં શૂળ હોય તે વારે તે ખુણામાં પ્રયાણ કરવું નહિ.

શુધ
શનિ	પૂર્વ
સો. શ.
પાદા. જ્યે.	રવિ
ગુરુ
મં. શુ.
દ. કાલ્યુ.
વિ.	દિ.
વિદિક્ષ.
શૂળ	ગુરુ
વિ. શ. ધ.
પૂ. ભા.
સોમ	રવિ, શુક્ર
સો. પુષ્ય મગ	સોમ
શુક્ર

વારના શૂળનો પરિહાર કહે છે-

ચંદણં દહિ મટી અ, તિલં પિટં તહા પુણો ।
તિલં ખલં ચ ચંદિજ્ઞા, સૂરાઈ સૂલમુત્તરો ॥૭૫॥

અર્થ—રવિ વિગેરે સાન વારોમાં અનુક્રમે—ચંદન. દહીં, માટી, તેલ, લોટ, તેલ, અને ખોળનું નિતઃ કરવાથી શૂળનો દોષ ઉતરી જાય છે.

વિવેચન—વત્સ એ આકાશમાં પ્રમણ કરતો એક આકૃતિવિશેષ છે, તે ગુદી બુંદી દિશામાં ઉદય પામે છે. તેના ઉદય માટે એવો નિયમ છે કે—ગ્ર્યારે ભીન મેષ અને વૃષ સંક્રાંતિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સ પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે છે, મિથુન, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સ ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, કન્યા તુલા અને વૃશ્ચિક રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સ પૂર્વમાં હોય છે, તથા ધન મકર અને કુંભનો સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સ દક્ષિણ દિશામાં ઉદય પામે છે. આ વત્સ પ્રયાણમાં કે પ્રવેશમાં સન્મુખ કે પછવાડે હોય તે શુભ નથી. ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ સમ્મુલોડયં હરેદાયુઃ, ઇદં સ્યાદ્ ધનનાશકઃ ।

વામદક્ષિણયોઃ કિન્તુ, વત્સો વાન્ઞિત્વદાયકઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ આ વત્સ સન્મુખ રહ્યો થકો આયુષ્ય હરે છે, પાછળ રહ્યો થકો ધનનો નાશ કરે છે, પરંતુ ડાબો અને જમણો રહ્યો થકો વાંછિત પૂરે છે ॥ ૧ ॥ ”

શિષ્ય અથોમાં વત્સ સન્મુખ હોય ત્યારે વાસ્તુ દ્વાર અને પ્રવેશનો નિષેધ કર્યો છે. તેથી વત્સની અવસ્થા સન્મુખતા વર્જવા માટે કહ્યું છે કે—વત્સવાળી દિશાના સરખા સાત ભાગ કરવા; તે સાત ભાગોમાં વત્સ અનુક્રમે પાંચ, દસ, પંદર, ત્રીસ, પંદર, દસ, અને પાંચ દિવસ રહે છે. તેમાંથી મધ્યના ચોથા ભાગના ત્રીસ દિવસોમાં વત્સ હોય ત્યારે તેની સન્મુખતાએ ખાર મૂકવું નહિ, પણ પામેના પાંચમા ત્રીજા છઠ્ઠા બીજા સાતમા અને પહેલા ભાગમાં વત્સે હોય, અને ચંદ્ર, વાર, નક્ષત્ર નથા નિયિનું જગ હોય ત્યારે પરંતુ ખાર મૂકવામાં હરકત નથી. અર્થાત—મધ્યની રાશિમાં વત્સ ઉદય પામે ત્યારે તેની સન્મુખતા વર્જવી.

લક્ષ્મી તો કહે છે કે—એક નગરમાં કાર્યોમાં દુકાનમાં, રાખના વિલપમાં વિવાદમાં અને તીર્થયાત્રામાં વત્સ તથા શુંકનો વિચાર કરવો નહિ.

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

કે-સર્વ ગ્રહો ઉદયથી પ્રારંભીને અનુક્રમે આઠ પ્રહરમાં આઠ દિશાને સ્પર્શે છે.

હવે યોગિની કહે છે—

ઇગનવગાઠકમા તિહિ,

પુવ્વુત્તરઅગિનેરદાહિણ્ય ।

પચ્ચિમ વાઝ સાણે,

જોઈણિ સા વામપિટ્ઠિસુહા ॥ ૭૮ ॥

દિણદિસિ ધુરિ ચઢઘડિયા,

પરઓ પુવ્વુત્તદિસિહિ કમસો ।

તત્કાલજોઈણી સા,

વજ્જેયવ્વા પયત્તેણં ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—એકમ અને નોમથી પ્રારંભી આઠ તિથિમાં અનુક્રમે-પૂર્વ, ઉત્તર, અગ્નિ, નૈઋત્ય, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય અને ઇશાનમાં જોગણી હોય છે. તે પ્રયાણમાં ઘણી બાબત હોય તેા શુભ છે ॥ ૭૮ ॥ તિથિની દિશામાં પહેલી ચાર ઘડી તત્કાળ યોગિની હોય છે, અને પછી તે પૂર્વોક્ત યોગિનીની દિશામાં ચાર ચાર ઘડી ફરે છે, તેના પછી પ્રયત્નથી ત્યાગ કરવો. ॥ ૭૯ ॥

∴ વિવેચન—દિશાઓ આઠ છે અને તિથિઓ પંદર છે; એટલે એક એક દિશામાં બપોલે તિથિની આવૃત્તિ થાય છે. માત્ર અહિં એક તિથિ ઘટે છે. માટે શુકલ પક્ષમાં ઇશાનમાં અને કૃષ્ણપક્ષમાં વાયવ્ય તિથિની બીજી આવૃત્તિ ન જણવાથી બરાબર મેળ મળી રહે છે. આ રીતે યોગિની પંદર તિથિમાં વારાફરતી બુદી બુદી દિશામાં વાસ કરે છે.

તિથિની દિશામાં, એટલે—પૂર્વે કહેલ અનુક્રમે પૂર્વ, ઉત્તર, અગ્નિ, નૈઋત્ય, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય અને ઇશાનમાં વારા ફરતી ચાર ચાર ઘડી ફરે છે. આ તત્કાળ યોગિનીનો ત્યાગ કરવો. નારચંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—જો અવશ્ય પ્રયાણ કરવું હોય તો યોગિનીની દક્ષિણી દિશા વર્જવી. તે દક્ષિ આ પ્રમાણે છે—

“ ઉઠું પનરસ ઘડિઆ, દસવામે દાહિણે અ દસ પાસે ।

અહે દસ સંમુહ પનરસ, જોઈણીદિદિઓ વજિજા ॥ ૧ ॥ ”

“ યોગિનીની દક્ષિ ઉંચે પંદર ઘડી, ડાણી બાજુ દશ ઘડી, જમણે પડખે દશ ઘડી, નીચે દશ ઘડી. અને સંમુહ ભાગમાં પંદર ઘડી હોય છે. આ દક્ષિણનો પ્રમાણમાં ત્યાગ કરવો ॥ ૧ ॥ ”

રાહુ વિચાર—

ઉદયત્યમણા ચઝ ચઝ,

ઘડિયાં રાહુ પુવ્વદિસિ તત્તો ।

સિદ્ધી દિસિ છઠ્ઠિ,

ગમ્મો સુહો પુદ્દિદાહિણાઓ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—રાહુ દરરોજ મૂર્યના ઉદય સમયે અને અસ્તકાળે ચાર ઘડી મુખી પૂર્વ દિશામાં હોય છે, ત્યાર પછી સિદ્ધિને માટે છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશામાં જાય છે; જે પછી તથા જમણી બાજુ હોય તો શુભ છે.

વિવેચન—રાહુ હમેશાં દિવસે અને રાત્રે ચાર ચાર ઘડી મુખી એકેક દિશામાં રહે છે. તે પ્રથમ સવારે સૂર્યોદય પછી ચાર ઘડી મુખી પૂર્વ દિશામાં રહે છે, અને ત્યાર પછી અનુક્રમે છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશામાં; એટલે—વાયવ્ય, દક્ષિણ, ઇશાન, પશ્ચિમ. અગ્નિ, ઉત્તર અને નૈઋત્યમાં ચાર ચાર ઘડી રહે છે

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે કે—રવિ વત્સ અને રાહુ સન્મુખ હોય તો આયુષ્યને હરે છે, અને બીજા ધનને પુષ્ટ કરે છે. જ્યોતિષ સ્ત્રીરમ્યો કહ્યું છે કે—

“સંમુદ્રાહો ગમણં, ન કીરદ વિગ્રહ-હોદ પિસુણાયં ।
ગિહવાર પમુદાયં, વજ્રે કિરદ તા અસુદાયં ॥૧૧॥”

અર્થ—“સન્મુખ રાહુ હોય તો ગમન કરવું નહિ, અને ગમન કરાય તો હુઆ સાથે કળયેા થાય છે. તેમજ ‘ધરતું’ બાર પ્રમુખ વર્જવા, કેમકે તે પણ અશુભ છે ॥૧૧॥”

ચો. ૪
શુક્રવાર	ચો. ૧
સનિવાર
ધન, મકર, કુંભ	ચો. ૬
મંગળવાર
ચો. ૭
સોમવાર
કન્યા, તુલા, વૃશ	પૂર્વ
રાહુ ચાર
સ્થાપના	ચો. ૩
શુક્રવાર
મીન, મેષ, વૃષ
ચો. ૨
શુક્રવાર	ચો. ૫
શુક્રવાર
મિથુન, કર્ક, સિંહ	ચો. ૮
રવિવાર

હવે શિવચાર કહે છે—

ચિત્તુત્તરિગદુમાસા,
દિસિ વિદિસિ વિસિદ્ધિ સિવુ તન્મો ઉદયા ।
સિદ્ધિ અઢાઈ પણિ ઘડિ,
દિસિ વિદિસિ પુદ્ધિમુદ્ધિ સુહો ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—શિવ, ચૈત્રમાસ અને ઉત્તર દિશાથી

10
11
12
13
14
15
16

17
18
19
20
21
22

23

24

25

સૂક્ષ્મ પ્રમાણવાળો મનાય છે, અને આ સૂક્ષ્મ શિવલોગમાં કરેલ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

આ નિત્ય જામણું કરતો શિવ પ્રયાણમાં પછવાડે કે જમણી બાજુ હોય તો શુભ છે. અન્ય સ્થાને તો કહ્યું છે કે—દક્ષિણમાં અને પાછળ રહેલો શિવ ચંદ્ર તારા અને ચંદ્રની અવસ્થા વિગેરેની પ્રતિકૂળતાનો નાશ કરે છે; વિવાહ, યુદ્ધ, અગડો, ભુંગાર તથા પ્રવાસમાં જય આપે છે; અને અશુભ સ્વરોહય, અપશકુન, ભદ્રા, કુચ્છોનું બળ, યોગિની અને દોષિત થયેલી દિશાઓ વિગેરેના દોષને હણી નાખે છે.

મહા
કાગણ
ધ૦ ૫	પૂર્વ
પોય
ધડી રા	કાર્તિક
માગશર
ધ૦ ૫
ચૈત્ર
ધ૦ રા	શિવચંદ્ર	આસો
ધ૦ રા
વૈશાક
જ્યેષ્ઠ
ધ૦ ૫	અસાદ
ધ૦ રા	શ્રાવણ
ભાદરવો
ધ૦ ૫

હવે રવિચાર કહે છે—

રવિ રત્તિઅંતપહરાઓ;

પુવ્વાદસુ દુન્નિ દુન્નિ પહર કમા ।

દાહિણપુટ્ટિ વિહારે,

વામો પુટ્ટિ પવેસિ સુહો ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—રવિ રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરથી બપોળે પ્રહર પૂર્વ વિગેરે ચાર દિશામાં રહે છે. તે વિદ્યાર્થમાં જામણો અથવા પાછળ, અને પ્રવેશમાં હાથો અથવા પાછળ હોય તો શુભ છે ॥ ૮૨ ॥

વિવેચન—સૂર્ય રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરે અને દિવસના પહેલા પ્રહરે પૂર્વ દિશામાં રહે છે, દિવસના બીજા પ્રહરે અને ત્રીજા પ્રહરે દક્ષિણ દિશામાં બને છે, દિવસના ચોથા પ્રહરે

હવે ચંદ્રચાર કહે છે—

ઉદયવસા અહવા દિસિ—

દારમવસંઓ હવે સંસીઉદંઓ ।

સો અભિમુહો પહાણો,

ગમણો અમિઆઈં વરસંતો ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—ઉદયના વશથી, અથવા દિશાના વશથી, અથવા દાર નક્ષત્રના વશથી ચંદ્રનો ઉદય કહેવાય છે. તે અમૃતને વરસાવતો ચંદ્ર પ્રયાણમાં સન્મુખ હોય તો પ્રધાન છે. ॥ ૮૩ ॥

વિવેચન—ચંદ્રનો ઉદય ત્રણ પ્રકારે થાય છે; ૧ પૂર્વ દિશામાં ઉગવું, ૨ દિશામાં વાસ કરવો—સમવું. તથા ૩ પૂર્વાદિ દારવાળા નક્ષત્રો સાથે રહેવું. (આ ત્રણે પ્રકારે ઉદય પામેલો ચંદ્ર ચારે દિશામાં ભમે છે,) આ ત્રણ ઉદયથી સૂરિ મહારાજ એમ જણાવે છે કે—

૧ અસ્ત થયા પછી ઉદય પામતો ચંદ્ર સન્મુખ આવે તો તે ઉદય સન્મુખ ચંદ્ર કહેવાય છે.

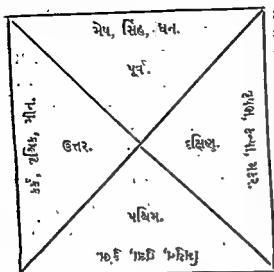
૨ સિંહાદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિવટ ચારે દિશામાં ઉદય પામતો ચંદ્ર, તથા ચારે કે આઠે દિશાને સ્પર્શ કરતો ચંદ્ર, સન્મુખ આવે તો તે દિશાના વશથી સન્મુખ ચંદ્ર કહેવાય છે.

૩ ચંદ્રથી ભોગવાતું નક્ષત્ર જે દિશાના દારવાળું હોય તે દિશામાં દાર નક્ષત્રના વશથી ચંદ્રનો ઉદય મનાય છે.

તેમજ સવા બન્ને નક્ષત્ર પ્રમાણથી ચલી રાગિમાં રહેલ ચંદ્ર નક્ષત્રના વશથી પૂર્વાદિ દિશામાં મનાય છે.

તે માટે કહ્યું છે કે—

ચંદ્ર ચાર.

અયન વિભાગમાં તો ચંદ્ર મકર વિગેરે છ રાશિમાં હોય તો ઉત્તરમાં તથા પૂર્વમાં, અને કર્ક વિગેરે છ રાશિમાં હોય તો દક્ષિણ તથા પશ્ચિમમાં રાત્રિનું પ્રયાણ શુભ કહેલ છે.

હવે શુક ચાર કહે છે.

જહિં ઉગ્ગઈ જહિં દિસિં,
મમઈ જહિં ચ દારમિંદાઈં ।
તિહું પરિસંમુહ સુક્ક પુણ;
ઉદડ જિ ઇક્કુ ગણાઈ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ—શુક જે દિશામાં ઉગે છે, જે દિશામાં ભમે છે, અને જે દારની સન્મુખ રહે છે તે ત્રણ પ્રકારે સન્મુખ શુક કહેવાય છે; પણ જે ઉદયનો તે એકલ ગણાય છે. ॥ ૮૪ ॥

વિવેચન—શુક અસ્ત થવા પછી પૂર્વ કે પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે છે, સિંહાદિ ત્રણ ત્રણ સંકાન્નિવટે ચારે દિશામાં પાસ કરે છે, અને આઠે દિશાનો સ્પર્શ કરે છે. તથા શુકથી જોગવાનું નક્ષત્ર જે દિશાના દારવાનું હોય તે દિશામાં શુકનો

ડાબી બાજુ રહે તે દિશામાં વિહાર કરવો હિતકારક છે, અને કાજ તેની સન્મુખ હોવાથી વિહારમાં જમણી બાજુ આવે છે. તે પણ શુભ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં કહ્યું છે કે—

“ દક્ષિણસ્યઃ શુભઃ કાલઃ, પાશો વામદિશિ સ્થિતઃ । ”

અર્થ—“ જમણી બાજુ રહેલ કાજ અને ડાબી બાજુ રહેલ પાશ શુભ છે. ”

વાસ્તુ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધિ એકમથી પ્રારંભીને દસ દસ તિથિઓમાં અનુક્રમે—પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈર્ઋત્ય ઉર્ધ્વ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર, ઇશાન અને અધો દિશામાં પાશ હોય છે, અને પાશની સામેની દિશામાં દિક્કાજ હોય છે. આ રીતે પૂર્ણ તિથિમાં ઉર્ધ્વ અને અધો દિશામાં પાશ તથા કાજ હોવાથી ખાતમુંદૂર્ત તથા ધ્વજરોપણ વિગેરે કાર્યો કરાતાં નથી. જ્યોતિષ સારમાં વારને આશ્રીને કાજ અને પાશ આ પ્રમાણે કહ્યા છે.—

“ દિગ્ધારં પુલ્વાદિ, કમેણ સંહારિં મત્ય ઠાણિ સંજી ।

કાલં તત્થ વિ આણમુ, તત્સંમુદુ પાસો—મણદ્દ હો ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ ઇષ્ટ દિનવારથી પ્રારંભીને સાતે વારો અનુક્રમે પૂર્વ વિગેરે સાત દિશામાં સ્થાપવા. તેમાં જે દિશામાં શનિવાર આવે તે દિશામાં કાજ હોય છે. કેટલાએક કહે છે કે—કાજની સન્મુખ પાશ હોય છે ॥ ૧ ॥ ”

બીજી રીતિએ ક્ષીએતો ઉત્ક્રમે કરીને ઉત્તરાદિ દિશામાં રવિ આદિ સાત વારોમાં કાજ હોય છે. એટલે—શનિવારે પૂર્વમાં, શુક્રવારે અગ્નિમાં, ગુરુવારે દક્ષિણમાં, બુધવારે નૈર્ઋત્યમાં, મંગલવારે પશ્ચિમમાં, સોમવારે વાયવ્ય કોણમાં, અને રવિવારે ઉત્તર દિશામાં કાજ હોય છે. આ મનમાં તિથિને આશ્રીને પાશ અને કાજ હોતો નથી. ઇશાન ખુણામાં પણ કાજ હોતો નથી, માત્ર પાશ હોય છે. કાઠનું બીજું નામ કાજ રાહુ પણ છે.

ઠાળી બાજુ રહે તે દિશામાં વિહાર કરવો હિતકારક છે, અને ઠાળ તેની સન્મુખ હોવાથી વિહારમાં જમણી બાજુ આવે છે, તે પણ શુભ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં કહ્યું છે કે—

“ દક્ષિણસ્યઃ શુભઃ કાલઃ, પાશો વામદિશિ સ્થિતઃ । ”

અર્થ—“ જમણી બાજુ રહેલ ઠાળ અને ઠાળી બાજુ રહેલ પાશ શુભ છે. ”

વાસ્તુ શ્રેણીમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધ એકમથી પ્રારંભીને દસ દસ તિથિઓમાં અનુક્રમે—પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈર્ઋત્ય ઉર્ધ્વ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર, મધ્યાન અને અધો દિશામાં પાશ હોય છે, અને પાશની સામેની દિશામાં દિક્ષાળ હોય છે. આ રીતે પૂર્ણ તિથિમાં ઉર્ધ્વ અને અધો દિશામાં પાશ તથા ઠાળ હોવાથી ખાતમુહૂર્ત તથા ધ્વજરોપણ વિગેરે કાર્યો કરાતાં નથી. જ્યોતિષ સારમાં વારને આશ્રીને ઠાળ અને પાશ આ પ્રમાણે કહ્યા છે.—

“ દિગ્ધારં પુલ્વાઈ, કમેણ સંહારિં જત્ય ઠાણિ સળી ।

કાલં તત્થ વિ આણમુ, તત્સંમુહુ પાસો—મળઈ ર્હો ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ ૯૯ દિનવારથી પ્રારંભીને સાતે વારો અનુક્રમે પૂર્વ વિગેરે સાત દિશામાં સ્થાપવા. તેમાં જે દિશામાં શનિવાર આવે તે દિશામાં ઠાળ હોય છે. કેટલાએક કહે છે કે—ઠાળની સન્મુખ પાશ હોય છે ॥ ૧ ॥ ”

બીજી રીતિએ કહીએ તો ઋક્ષમે કરીને ઉત્તરાદિ દિશામાં રવિ આદિ સાત વારોમાં ઠાળ હોય છે. એટલે—શનિવારે પૂર્વમાં, શુક્રવારે અગ્નિમાં, ગુરુવારે દક્ષિણમાં, બુધવારે નૈર્ઋત્યમાં, મંગલવારે પશ્ચિમમાં, સોમવારે વાયવ્ય દોણમાં, અને રવિવારે ઉત્તર દિશામાં ઠાળ હોય છે. આ મનમાં તિથિને આશ્રીને પાશ અને ઠાળ હોતો નથી. મધ્યાન ખુણામાં પણ ઠાળ હોતો નથી, માત્ર પાશ હોય છે. કાવનું બીજું નામ ઠાળ-રાહુ પણ છે.

અર્થ—“વાયુને બહાર કાઢવો તે રેચક, વાયુ લેવો તે પૂરક, અને પવનને નાલિકમગમાં રૂંધવો-સ્થિર કરવો તે કુંભક કહેવાય છે ॥ ૩ ॥”

એ દરેક પ્રાણાયામનું જુદું જુદું ફળ કહ્યું છે—

હઠા પિફ્લા સુપુમ્ના, વામદક્ષિણમધ્યગા ।

શશિસૂર્યશિવાનાં યા, શાન્તિક્રૂત્વશૂન્યદા ॥ ૪ ॥

અર્થ—ડાબી નાસિકામાં, જમણી નાસિકામાં, અને મધ્યમાં ચંદ્ર રવિ અને શિવની ઇંડા પિંગલા અને સુપુમ્ના એમ ત્રણ નાડીઓ છે; જે અનુક્રમે શાંતિ, કૂરતા અને કાર્યની નિષ્ફળતા આપે છે. ॥ ૪ ॥

“ઇંડા સુપુમ્ના પિંગલા, વામ મધ્ય અવામ;

ચંદ્ર શિવ ને સૂર્યની, નાડી ત્રણ સુખધામ ॥ ૧ ॥”

અહીં બન્ને નાસિકામાં પવન ચાલતો હોય ત્યારે સુપુમ્ના નાડી કહેવાય છે.

ષટ્ત્રિંશદ્ગુરુવર્ણાનાં, યા વૈલા મળને ભવેત્ ।

સેવવાયોઃ સુપુમ્નાયાં-નાડયાં સંચરતો લગેત્ ॥ ૫ ॥

અર્થ—છત્રીશ ગુરુવર્ણ બોલવામાં નેટલો વખત (૧૪ એકંડ) જાય છે તેટલો વખત વાયુને સુપુમ્ના નાડીમાં જાય છે, અને એક નાડીથી બીજી નાડીમાં સંચરવાને પણ તેટલો જ વખત લાગે છે. ॥ ૫ ॥

સાર્થ પટ્ટીદયં નાડિ-શ્રન્દાર્કયોર્ગર્દયાત્ ।

શુભાન્ ત્રીણિ ત્રીણિદિના-નિ તયોરુદયઃ શુભઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—ચંદ્ર અને સૂર્યની નાડી સૂર્યોદયથી અડી અડી ૫૫ મુધી રહે છે. તેમા શુકલપક્ષથી ત્રણ ત્રણ દિવસ અનુક્રમે ચંદ્રનાડી અને સૂર્યનાડીના ઉદય થાય તો તે શુભ છે ॥ ૬ ॥

નાડી ત્રણેનુ અંગ પૂર્ણ થયેવાય છે ૬૦કોઈ

પૃથ્વીઃ પલાનિ પચાશત્, ચત્વારિંશત્ તથાડમ્મસઃ ।

અગ્નેશ્ચિંશત્ તથા વાયો-વિંશતિર્નમસો દશ ॥ ૧૧ ॥

પૃથ્વીતત્ત્વના પળે ૫૦ જળતત્ત્વના ૪૦, અગ્નિતત્ત્વના ૩૦, વાયુતત્ત્વના ૨૦, અને આકાશતત્ત્વના ૧૦ છે. ॥ ૧૧ ॥

૧ પૃથ્વીતત્ત્વમાં પૃથ્વીનું બીજ છે, વંશનું ચિહ્ન છે, ચાર ખુણાવાળી આકૃતિ છે, અને સોના જેવો વર્ણ છે. તેનો વાયુ પીળો વર્ણવાળો, ધીમી ગતિવાળો, સ્વચ્છ, અને શીતોષ્ણ સ્પર્શવાળો છે; જે સામેના ચાર આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં ૫૦ પગ સુધી વહે છે.

૨ જલતત્ત્વમાં વરુણાક્ષર છે, અર્ધચંદ્રની ગોળ આકૃતિ છે, અમૃતઝરો હોય તેવો શ્વેત વર્ણ છે; અને તેનો વાયુ શ્વેત ઠંડો તથા ઉતાવળી ગતિવાળો છે; જે સોળ આંગળ પ્રમાણ નીચેના ક્ષેત્રમાં ૪૦ પગ સુધી વધા કરે છે.

૪ વાયુતત્ત્વમાં ચંચળતા છે, દુઃખે ભોંધ શકાય તેવી બિંદુની કે ધ્વજની આકૃતિ છે, લીલી કાંતિ છે; અને તેનો વાયુ કાંઈક ઉનો અને ઠંડો, લીલો, તથા ત્રાંસી ગતિવાળો છે; જે આઠ આંગળ પ્રમાણ ત્રાંસા ક્ષેત્રભાગમાં ૨૦ પગ સુધી વધા કરે છે.

૩ અગ્નિતત્ત્વમાં ઉગ્રી ભવાળાઓ છે, ભયંકર સ્વરૂપ છે, ત્રિકોણ આકૃતિ છે, સાથીયાનું ચિહ્ન છે, લાલરંગ છે, અગ્નિ બીજ છે; અને તેનો વાયુ ભવાળાનો જેવી ગતિવાળો છે, જે ચાર આંગળ પ્રમાણ ઉર્ધ્વક્ષેત્રમાં ૩૦ પગ સુધી વધા કરે છે.

૫ આકાશતત્ત્વમાં શૂન્ય આકાર છે, કાળો વર્ણ છે, અને તેનો વાયુ સમગ્ર ન શકાય તેવી ગતિવાળો છે, જે નાસિકા પાસેના ભાગમાં અથવા એક આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વિચિત્ર (વિવિધ) રૂપે ૧૦ પગ સુધી વધા કરે છે.

ચિંતવન	મૂળ	જ્ય	તેજ	વાયુ	શુભ
પ્રાણી	બહુપદ	દ્વિપદ	ચતુષ્પદ	દ્વિપદ	અપાદ
અવસ્થા	જ્યા, હાસ્ય, ક્રિડા,
રતિ, સુખિતા.		નિદ્રા, ભોગ, (વેદ)
તાપા, કેપા.		ગતા, કૃતા,
મૃતા.
નક્ષત્ર	રેહિણી	આર્દ્રા	ભરણી	અશ્વિની	
	અનુ.	અશ્લેષા	કૃતિકા	મૃગશિર	
	જ્યેષ્ઠા	મૂળ	પુષ્ય	પુનર્વસુ	
	ઉ. પા.	પૂ. પા.	મધ્યા	ઉ. કા.	
	અભીચ	શત.	પૂ. કા.	હસ્ત	
	શ્રવણ	ઉ. ભા.	સ્વાતિ	ચિત્રા	
	ધનિષ્ઠા	રેવતી	પૂ. ભા.	વિશાખા	
ઉત્પત્તિ	૫	૪	૩	૨	૧
શુદ્ધ	ક્ષાંતિ	ક્ષાંતિ	કોષ	ધમ્જા	
દ્રવિય	શુદ્ધ	સિંગ	ચતુ	ધ્રાણુ	અવશ્ય

આ ત્રણ નાડીમાં પાંચ તત્ત્વમાં જ્યોતિષ શાસ્ત્રના દરેક પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે, તે આ પ્રમાણે.

૧ ચંદ્ર નાડીની રાશિઓ—વૃષ સિંહ વૃશ્ચિક અને કુંભ, માસ-રાશિના ક્રમવાગા, પક્ષ-શુકલ, વાર-સોમ, બુધ, શુક્ર અને શુક્ર, તિથિ-શુદ્ધિ ૧-૨-૩-૭-૮-૯-૧૩-૧૪-૧૫ વદિ-૪-૫-૬-૧૦-૧૧-૧૨, નક્ષત્ર-અશ્વિની ભરણી આર્દ્રા પુનર્વસુ પુષ્ય અશ્લેષા મધ્યા પૂર્વાષાદા ઉત્તરાષાદા શ્રવણ ધનિષ્ઠા ઉત્તરાભાદ્રપદ, લગ્ન-સ્થિર, દિશા પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ, અંક-સમ, સ્વભાવ-ચર અને સૌમ્ય, મંદો-સૌમ્ય.

૨ સૂર્ય નાડીની રાશિઓ—મેષ કર્ક ગુલા અને મકર માસ-રાશિના ક્રમ પ્રમાણે, પક્ષ-કૃત્તિકા, તિથિ શુદ્ધિમાં-૪-૫-૬-૧૦-૧૧-૧૨. વદિમાં ૧-૨-૩-૭-૮-૯-૧૩-૧૪-૦))

૫ પાંચમું તત્વ આકાશ છે, જેનો પતિ શનિ છે ચંદ્ર
અવસ્થા—ગતા હતા તથા મૃતા છે. તેનો સ્વભાવ વિચિત્ર છે.
જે કોઈ પણ કાર્યને સંદેહ કરતું નથી.

છઠ્ઠા નાડી અને તત્વોના સંચારકાળે પોતાની રાશિ,
તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, અવસ્થા અને લગ્ન હોય, અનુકૂળ દિશા
તથા અંક હોય, અનુકૂળ સ્વભાવનું કાર્ય હોય, અને સ્વામી
પોતાના ઘરમાં હોય તો આ-યોગ અત્યંત શુભ છે જેમકે—
શુક્રવાર, શુદ્ધિ તેરશ, શ્રવણ નક્ષત્ર, વૃષ લગ્ન કે સુખિતા
અવસ્થા હોય, અને તેજ વખતે ચંદ્રનાડીનું જળતત્વ ચાલતું
હોય તો આ સમયમાં ગમન કરનારને તુરંતજ કાર્યસિદ્ધિ
અવશ્ય થાય છે.

સામાન્ય રીતે તે દરેકમાં નીચે મુજબ કાર્યો કરવાં,
નારચંદ્ર દીપ્તપણુમાં કહ્યું છે કે—

“શશિમવાહે ગમનાદિ શસ્ત્રં, સૂર્ય પ્રવાહે નદિ કિંચનાપિ ।
પ્રપ્તુર્નયઃ સ્યાદ્ વહમાનમાગે, રિક્તે નુ ભાગે વિફલં સમસ્તમ્ ॥૧॥”

અર્થ—“ચંદ્રનાડીમાં ગમન વિગેરે કાર્ય શુભ છે,
સૂર્યનાડીમાં કાંઈ પણ કરવું ઇષ્ટ નથી, પૂર્ણિમામાં પૃથ્વી
કરનારનો જય થાય છે, અને રિક્ત ભાગમાં બધું નિષ્ફળ
જાય છે. ॥ ૧ ॥”

પ્રભુ હેમચંદ્રસૂરિ કહે છે કે—“ચંદ્રનાડી અભીષેકને
મુખ્ય છે જેમાં મનોવાંછિત કાર્યો કરવાં તે શુભ છે. સૂર્ય નાડી
અનિષ્ટસૂચક છે, જેમાં મૈથુન આહાર અને દીપ્ત કાર્યો કરવાં તે
હિતકારક છે. સુપુષ્પાનાડી નિવાણ ક્ષણ આપનાર છે, જેમાં
ધર્મધ્યાન અધ્યયન અને સમાધિ કરવી હિતકારક છે. ૬૩-૬૪”

હેમહંસગણી કહે છે કે—

“તત્વામ્યાં મૂજલામ્યાં સ્યાન્, જ્ઞાન્ને કાર્યે પત્નોઽપતિઃ ।

દીપ્તાઽસ્તિરાદિકે રત્ને, નેત્રોવાયવચ્ચરઃ શુભમ્ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ભૂતત્વ અને જાગત્વ વડે જ્ઞાન કાર્યમાં
તથા અજિગત્વ વાયુત્વ અને આકાશત્વ વડે દીપ્ત અને
અસ્થિર કાર્યમાં સફળતા પમાય છે. ॥ ૧ ॥

સિદ્ધિ ઇચ્છી જલ વિષે, મૃત્યુ અગન વિષાર ।

ક્ષયકારિ વાયુ સિધિ, નમ નિષ્ફલ ચિત્તધાર ॥ ૨૩ ॥

ધીરમયી પૃથ્વી વિષે, જલ સિદ્ધિ તત્કાલ ।

હાળ અગ્નિ વાયુ થકી, કાજ નિષ્ફલ નમ ધાર ॥ ૨૪ ॥

મહી ઉદક દોઝં વિષે, ચન્દ્રધાન સ્થિતિરૂપ ।

ચિદાનંદ ફલ તેહનું, જાનો પરમ અનૂપ ॥ ૨૪૪ ॥

પૂર્ણિંગ માટે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—

“યત્યજેત્ સંચરન્ વાયુ-સ્તદ્રિક્તમભિધીયતે ।

સંક્રમેદ્ યત્ત ત્તુ સ્થાને, તત્ પૂર્ણ કથિતં વુધેઃ ॥ ૨૨૮ ॥

અર્થ—“પંડિતોએ ચાલતો વાયુ ને સ્થાનનો ત્યાગ કરે તેને રિક્ત કહેલ છે, અને ને સ્થાનમાં પ્રવેશ કરે તેને પૂર્ણ સ્થાન કહેલ છે. ॥ ૨૨૮ ॥ એટલે-જમણી કે ડાબી ને નાસિકામાં પવન ચાલતો હોય તે પૂર્ણ કહેવાય છે, અને પવનના સંચાર વિનાની નાસિકા રિક્ત (ખાલી) કહેવાય છે. તેમાં પૂર્ણ નાસિકા બળવાન-શુભ છે, અને રિક્ત નાસિકા નિર્બળ-અશુભ છે.

“ધર રાજકુળ વિગેરેમાં પેસતાં કે નોકગતાં પૂર્ણિંગ પગ આગળ કરીને ચાલવાથી અભીષ્ટ સિદ્ધિ થાય છે.

કાર્યની સિદ્ધિ માટે—(ગુહ. ૨૪૩ અરિ. ૨૪૬) શુર, બંધુ, રાજા, અમાત્ય અને ઇચ્છિત આપનારને વડન ચલી નાસિકા તરફ બેસારવા; શ્રીઓને વશ કરવી હોય તો તેને પવ પૂર્ણિંગ તરફ બેસારવી” અને જ્યલાભ તથા મુખને પ્રસ્થનાર પુરે ચતુ ચાર લેણદાર બંડખોર કે કળ્યાખોરને રિક્તમાં તરફ બેસારી કાર્ય કરવું ” જેથી મનકામના સફળ થાય છે.

“પરિશત્પત્તનાપૂર્ણ—નામિદ્વાપસમાશ્રિતમ ।

શદ્દ દર્શ્યોચ્ચિતો દર્શન, પ્રથમ દર્શિતોત્તે ॥ ૧ ॥

તો તત્કાળ કાર્યસિદ્ધિ જાણવી ॥ ૧ ॥ ” ચંદ્રનાડીમાં પણ પૃથ્વી અને જલતત્ત્વો અવશ્ય કૃણ આપનાર છે.

“ પ્રશ્ને યુદ્ધવિધૌ વૈરિ-સંગમે સહસાદ્રમયે ।

સ્નાને પાનેઽશ્ને ચૈવ, સૂર્યનાડિઃ પ્રશ્નસ્યતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રશ્નકાર્યમાં, યુદ્ધમાં, વૈરિના મેળાપમાં, ઓચિંતા ભયમાં, સ્નાનમાં, ખીવામાં અને ખાવામાં સૂર્યનાડી પ્રશ્નસ્ય છે ॥ ૧ ॥ ”

“ દેવારાધનવિદ્યાયાં, તન્વમન્ત્રે રવિઃ શુભઃ ।

ગજવાનિયાનાઽસ્ત્રેષુ, મૃતવિપવિનાશને ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દેવ સાધનામાં, તંત્રમાં, મંત્રમાં, હાથી ઘોડા વાહન અને હથીયાર લેવામાં, ભૂત ઉતારવામાં તથા ઝેરના વિનાશમાં સૂર્યનાડી શુભ છે ॥ ૧ ॥ ” આ સિવાય-શત્રુને છતવાતું ખીડું ઝડપવામાં, અમલદારને અરજી કરવામાં, વિદ્યોદ્ધરવા માટે શાંતિજલ નાખવામાં ચંતુદાનમાં, લઘુ-નીનિમાં, સુવામાં, નવા ચોપડા કરવામાં, વહાણ ચલાવવામાં, પશુ ખરીદવામાં, અને કરજ દેવામાં, સૂર્યની નાડી હિતને કરનારી છે. તથા સમસ્ત ચરકાર્યમાં સૂર્યનાડી લેવી; એમ શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે.

“ વિદ્યારમ્ને ચ દીક્ષાયાં, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિવાદયોઃ ।

રામદર્શનગીતાદી, ધ્યાનેઽર્કન્તુ પ્રશ્નસ્યતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ વિદ્યારંભ, દીક્ષા, શાસ્ત્રાભ્યાસ, વિવાદ, રાજદર્શન, ગાયનનો પ્રારંભ અને ધ્યાનમાં સૂર્યનાડી પ્રશ્નસ્ય છે ॥ ૧ ॥ ”

“ મયમીલિત લાભાદિ-કાર્યાણિ નિમિલ્લાન્યપિ ।

નિષ્પત્ત્યન્દેવ માયન્ને, પવને દક્ષિણે મ્યિતે ॥ ૨૨૨ ॥

અર્થ—“ જો જમાણી નાટીમાં પરન હોય તો જય જીવિત, અને હાથ વિગેરે સર્વ કાર્યો નિષ્ફળ થાય છે ॥ ૨૨૩ ॥

છતાં તેવાં કાર્ય કરે તો નિષ્ફળ થાય છે. તેના સામાન્ય તથા પૃથ્થા ક્ષણ માટે કહ્યું છે કે—

“ વ્યોમ ચલત કારણ સદૂ, કરિયે નહીં મીત ।
ધ્યાન મોગ અમ્યાસકી, ધારો ચારે રીત ॥૧॥ ”

આ સ્વરોદયની મહત્તા માટે કહ્યું છે કે—

તિથિ વાર નક્ષત્ર ફુનિ, કરણ યોગ દિક્શૂલ ।
લક્ષણપાત હોરા લિયે, દગ્ધ સીથિ અરુ મૂલ ॥૩૩૭॥
ઘટ્ટ કીલ કુલિકા લગન, વ્યત્તિપાત સ્વર માન ।
શુક્ર અસ્ત અરુ જોગળી, યમઘંટાદિક જાન ॥ ૩૩૮ ॥
હત્યાદિક અપયોગકો, ચારે નહિ વિચાર ।
એસો ઇ સ્વર જ્ઞાન નિત, ગુરુગમચી ચિત્ત ધાર ॥૩૩૯॥
સાધન વિન સ્વરજ્ઞાનકો, લહે ન પૂરન મેદ ।
ચિદાનંદ ગુરુગમ વિના, સાધન હુત સસેદ ॥ ૩૪૦ ॥
“ મુખ્યધીર્યઃ સમીરસ્થ-સંક્રાન્તિમપિ વેત્તિ ન ।
તત્ત્વેર્નિર્ણયવાર્તા સ, કથં કર્તું પ્રવર્તેતે ? ॥ ૨૬૧ ॥ ”

અર્થ—“ જે મુખ્ય બુદ્ધિવાળો વાયુ સંચારને પણ અણુતો નથી, તે તત્ત્વ નિર્ણયની વાત કરવાને કેમ તૈયાર થાય ! ॥ ૨૬૧ ॥ ”

આ પ્રમાણે સ્વરોદય ઉપરથી મૌહુર્તિક જ્ઞાન થાય છે. તેમજ પ્રશ્ન ક્ષણ, જીવિત, મૃત્યુ, યુદ્ધ, રોગપરીક્ષા, પુત્ર-પુત્રી, નાડી, વાયુગતિ, પરશરીર પ્રવેશ વિગેરેનું પણ જ્ઞાન થાય છે; જે અપ્રાપ્તજિક હોવાથી અહીં દર્શાવેલ નથી. આ ક્રિયામાં ચિત્તનો સંકલેશ વધારે રહે છે. કહ્યું છે કે—

“ પૂરણે કુમને ચેવ, રેચને ચ પરિશ્રમઃ ।
ચિત્તસંશ્લેષાદિજ્ઞાદ, મુક્તેઃ પ્રત્યૂદ્ધ કારણમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પૂરણ કુંભન અને રેચનમાં પરિશ્રમ પડે છે,

૫ મિથુન લગ્નમાં છઠ્ઠા નવાંશના પહેલા આઠ પંજોમાં
છ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ છે.

૬ મિથુન લગ્નમાં છઠ્ઠા નવાંશમાં દાદશાંશની અશુદ્ધિ
છે, પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ છે ॥ ૩ ॥

૭ કર્ક લગ્નમાં પહેલા અંશના પહેલા અઠ્યાવીશ
પંજોમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે.

૮ કર્ક લગ્નમાં ત્રીજા નવાંશમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ અને
પૃથ્વીતત્ત્વ છે ॥ ૪ ॥

૯ સિંહ લગ્નમાં છઠ્ઠા નવાંશના દસ પંજા પછી અઠ્યા-
વીશ પંજોમાં પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, લગ્નની અશુદ્ધિ છે,
અને જળ તત્ત્વ છે ॥ ૫ ॥

૧૦ કન્યા લગ્નમાં ત્રીજા નવાંશના નવ પંજા પછીના
સત્યાવીશ પંજોમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે ॥ ૬ ॥

૧૧ તુલા લગ્નમાં આઠમા નવાંશના પ્રથમના અઠાર પંજોમાં
છ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે.

૧૨ તુલા લગ્નમાં નવમા અંશના છેલ્લા સત્યાવીશ
પંજોમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ॥ ૭ ॥

૧૩ વૃશ્ચિક લગ્નમાં ચોથા અંશના પહેલા ૨૮ પંજોમાં
પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, લગ્નની અશુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ
છે. ॥ ૮ ॥

૧૪ ધન લગ્નના અપૂર્ણ છઠ્ઠા અંશમાં દ્રેઢાણની અશુ-
દ્ધિ છે, પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ છે.

૧૫ ધન લગ્નમાં સાતમા નવાંશના છેલ્લા નવપંજોમાં
પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, દાદશાંશની અશુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વી
તત્ત્વ છે.

૧૬ ધન લગ્નમાં નવમા અંશના પહેલા નવ પંજોમાં
પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, દાદશાંશની અશુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વી
તત્ત્વ છે ॥ ૯ ॥

અર્થ—“ પ્રાણુનો પ્રવેશ થયે છતે ચાલતી નાડીનો આગળ કરીને, સૂર્યને જમણા રાખીને, અને જિનેશ્વરને દક્ષિણ દબને પ્રયાણ કરવાથી દિનશુદ્ધિ વિના પણ કાર્યસિદ્ધિને મેળવે છે ॥ ૧ ॥ ”

આથી પ્રયાણમાં સૂર્યને જમણા કે પાછળ રાખવો એ પણ અવશ્ય લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે. વિવેકવિલાસમાં કહ્યું છે—“ જમણી કે ડાબી એમ જે નાસિકામાં પવન ચાલતો હોય તે તરફનો પગ આગળ કરીને પોતાના ઘરમાંથી નીકળવું; ડાબી હાનિ, કળયો, ઉદ્વેગ, કાંટાની પીડા, અને વિવિધ તત્તા ઉપદ્રવો, વિગેરે કાંઈ પણ થતું નથી; અને જનાર માનદંથી પાછો ફરે છે. ” કેટલાક આચાર્યો તો કહે છે કે— ‘ દૂર દેશમાં જવું હોય તો ચંદ્રનાડીમાં, અને નજીકના દેશમાં જવું હોય તો સૂર્યનાડીમાં પગ આગળ કરીને પ્રયાણ કરવું. પણ એટલું વિશેષ છે કે ચંદ્રનાડી હોય તો પૂર્વ ઉત્તરમાં અને સૂર્યનાડી હોય તો પશ્ચિમ દક્ષિણમાં પ્રયાણ કરવું નહીં કેમકે તે દિશામાં દિગ્શૂલ હોય છે. ’

વળી બાજક પુરૂષ કે સ્ત્રીની છીંક સામે કે જમણી બાજુ થાય તો અશુભ છે, પાછળ કે ડાબી બાજુ થાય તો શુભ છે. એમ જ્યોતિષહીરમાં કહેલ છે.

આ ઉપરાંત ચિત્તને ઉત્સાહ, આયોગિત તપ વિગેરે પણ પ્રવાસ અને પ્રયાણમાં સિદ્ધિને આપનારા છે. આ વ્યવહાર વર્તમાન કાળમાં વધારે જોઈ શકાય છે.

હવે ચૈત્યદ્વાર કહે છે—

चेद्दशसुअं ध्रुवमिउ-करपुस्त धणिद्वसयभिसासाई ।
पुस्ततिउत्तररेरो-करमिगसवणे सिलनिवेसो ॥८७॥

અર્થ—ધ્રુવ, મૃદુ, હસ્ત, પુષ્ય, મૃગશિર, શનિ-બીષા અને રવાનિ નક્ષત્રમાં ચૈત્યમૃત્ર કરવું; તથા

૪ તન્દ-દ્વાર તરફ ને જમણી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર)

૫ ખર-પછીતમાં વૃદ્ધિવાળું ઘર

૬ કાંત-બાર તરફ અને પછીતમાં વૃદ્ધિવાળું ઘર

૭ મનોરમ-બારની જમણી બાજુ અને પાછળના ભાગમાં વૃદ્ધિવાળું ઘર.

૮ સુસુખ-બાર તરફ, જમણી બાજુ અને પછવાડે વૃદ્ધિવાળું ઘર.

૯ દુસ્સુખ-બારણાની ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર

૧૦ કૂર-બાર તરફ અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર.

૧૧ વિપક્ષ-જમણી તરફ અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર

૧૨ ધનદ-બાર તરફ, જમણી બાજુ અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર

૧૩ ક્ષય-બારની પછવાડે અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર

૧૪ આકન્દ-દ્વારની આગળ પાછળ અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર.

૧૫ વિપુલ-દ્વાર સિવાયની ત્રણે દિશામાં વૃદ્ધિવાળું ઘર

૧૬ વિજય-ચારે બાજુ વૃદ્ધિવાળું ઘર

આ બેરોમાં નામ પ્રમાણે ગુણો છે જેમાં માત્ર પછવાડેની વૃદ્ધિવાળું અને જમણી તરફની વૃદ્ધિ ન હોય તો ડાબી બાજુની વૃદ્ધિવાળું ઘરો અશુભ છે એટલે ખર, દુસ્સુખ, કૂર, ક્ષય, અને આકન્દ વ્યતિનાં ઘરો અશુભ છે; તથા ધરધણીના નામના જેટલા અક્ષરો હોય તેટલા અક્ષરના નામવાળું ઘર પણ અશુભ છે.

આયો શ્રેષ્ઠ છે, પણ તેમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર પડે તો પૂર્વના આયના કૃત્યમાં પાછળ-પાછળના આય લાવી શકાય છે; પરંતુ પાછળના આયના કૃત્યમાં પૂર્વ-પૂર્વનો આય લાવી શકાતો નથી. અર્થાત—વૃષને સ્થાને ગજ સિંહ અને ધ્વજનો આય, ગજને સ્થાને સિંહ અને ધ્વજનો આય, તથા સિંહને સ્થાને ધ્વજનો આય લાવી શકાય છે; પણ બીજાને સ્થાને વૃષનો આય લાવી શકાતો નથી. ઉદાહરણ જેમકે—પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રકુળ ૨૨૪૭૬ ને આઠથી ભાગતાં શેષમાં ૭ રહે છે, તો તે ઘરમાં સાતમે આય ગજ આવે છે. તે શ્રેષ્ઠ છે. આ ગજને સ્થાને સિંહ કે ધ્વજનો આય લાવીએ તો પણ શુભ છે.

૩ ગૃહજન્મનક્ષત્ર—ક્ષેત્રકુળના આંકને આઠે ગુણી સત્યાર્પણે ભાગતાં શેષમાં જે આંક આવે તે અશ્વિનીથી પ્રારંભીને જેટલામું નક્ષત્ર હોય તેટલામું ગૃહજન્મનક્ષત્ર કહેવાય છે. આ નક્ષત્રથી ગૃહપતિની સાથે ચંદ્ર, તારા, દ્વાર, વર્ગ, નાડી, ચોની, લેણાદેણી અને ગણ વિગેરે તપાસવું.

૪ તારા—માલીકના જન્મનક્ષત્રથી ઘરના નક્ષત્ર મુખીના આંકને નવે ભાગી નવ તારા લેતી, જે પૈંદીની ત્રીજી પાંચમી અને સાતમી તારા હોય તા અશુભ છે.

૫ દ્વાર—પરિઘ ચક્રની પેઠે પૂર્વાદિ ચાર દિશામાં કૃત્તિકા વિગેરે સાત સાત નક્ષત્રો સ્થાપી ગૃહજન્મનક્ષત્રથી ચંદ્ર તપાસવા, જે ગૃહસ્થના ઘરમાં જમણી કે ડાબી તરફનો હોય તો શુભ છે, પ્રાસાદ રાજમહેલ અને લક્ષ્મીમંદિર વિગેરેમાં સન્મુખ ચંદ્ર શુભ છે, તથા ઘરમાં એક નાડી-નાડીપેધ, અવિરૂદ્ધ ચોનિ, લેણું અને દેવમણ હોય તો અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે.

ઉદાહરણ જેમકે—ક્ષેત્રકુળ ૨૨૪૭૬ ને આઠે ગુણનાં ૧૭૬૮૩૨ થયા, જેને સત્યાવીશે ભાગનાં શેષ ૧૨ રહે છે, તો તે પરનું જન્મનક્ષત્ર અશ્વિનીથી ગણનાં બારમું ઉત્તરાશ્વિની આપે છે. તે દક્ષિણની ભત્તિ આવે છે, આડમી નાના છે. આપનાડી છે. આડની ચોનિ છે, અને મનુષ્ય મળે છે.

૬ દારિ—ક્ષેત્રકુળને ૩૨ થી ગુણી ૧૦૮ થી ભાગવું, શેષ

નક્ષત્રમાં ચોથો ગ્રેયાન્ વ્યય આવે છે, તે ચક્ષુનો વ્યય છે. જે વ્યયથી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૮ અંશ—ક્ષેત્રફળનો આંક, ધરના નામના અક્ષરોનો આંક, અને વ્યયનો આંક, એ ત્રણેનો સરવાળો કરી ત્રણથી ભાગ દેવો. તેમાં શેષમાં ૧, ૨ અને ૦ રહેવાથી અનુક્રમે ઈદ્રિયમ અને રાજ્યના અંશે આવે છે. આ ત્રણ અંશોમાં યમ અંશ અધમ છે, રાજ્ય અંશ મધ્યમ છે. અને ઈદ્રિય અંશ ઉત્તમ છે.

શિદ્ધપટ્ટીપદ્ધતિમાં કહ્યું છે કે—પ્રાસાદ, પ્રતિમા, પીઠ, વેદી, કુંડ, દ્વજ, સુખસ્થાન, નાટકશાળા, ઉત્સવભૂમિ વિગેરેમાં ઈદ્રિય શ્રેષ્ઠ છે. વ્યંતરના મંદિર, અહલુવન, માત્રિકા પ્રાસાદ, વ્યાપાર સ્થાન, ક્ષેત્રપાળનું મંદિર, કમળનું ઘર, ખાટકીનું ઘર, આયુધશાળા, વિગેરેમાં યમાંશ દેવો સારો છે. અને સિંહાસન, શય્યા, ઘોડાર, હાથીશાળા, રાજ્ય સામગ્રીનું સ્થાન, કચેરી, નગર વિગેરેમાં નૃપાંશ દેવો શ્રેષ્ઠ છે. જેમકે—ક્ષેત્રફળનો આંક ૨૨૪૭૬, ધૂવ ધરના નામના અક્ષરોનો આંક ૨, અને ગ્રેયાન્ વ્યયનો આંક ૪ છે; તે ત્રણેનો સરવાળો કરતાં ૨૨૪૮૫ થાય છે, જેને ત્રણથી ભાગતાં શેષ ૦ રહે છે. તે આ રીતે નૃપાંશ થયો તે શુભ છે.

આ પ્રમાણે—નવા ઘરમાં, પ્રાસાદમાં, મર્ભગૃહમાં, રંગ-મંડપમાં, ગભારાની બારી-બારણામાં, ચોતરામાં, અને ગામ વિગેરેમાં નીચેની ભૂમિમાં આય વ્યય વિગેરે તપાસવા; પણ મૂળ સ્થાન સાથે જોડાયેલ ખંડ. જોસરી પરચાત્ર વિગેરેમાં આય વિગેરેની જરૂર નથી. આ રીતે શુભ-દોષ તપાસી, સમાન વ્યયવાળું, અધિક વ્યયવાળું, યમના અંશવાળું, વિરૂદ્ધ રાશિ વાળું, વિરૂદ્ધ તારાવાળું. અને ધરધણીના નામના અક્ષર ભેદલા અક્ષરવાળું નવું ઘર ત્યજવું. જેમ થી હેમદંત ગણી કહે છે.

૧ નીચેની જમિમાં અને ઉપરના માગમાં કયાઈ સંજાહ અને પદોગતમાં તારવન દોષ છે, માટે માગવાગ્ય ધરમાં પણ નીચેની જમિમાં જ આવવ્યવ વિગેરે જોવાં. પડેલી જમિ કરતાં માગતી જમિની દરમિયાનમાં આવે નવું જોડાણ, દોષ છે.

પત્થર અને શીસાના ઘરનું ૬૦૦ ગણું, તથા ધાતુના ઘરનું ૧૬૧૦૦૦ ગણું આયુષ્ય જાણવું.

નિમિત્તીયાએ આ પ્રમાણે બળાબળ તથા ગામની લેણા દેણી જોઈ ઘરના પ્રારંભનો કાળ કહેવો, તે આ પ્રમાણે—ગ્રાહણ વિગેરે ચારેને ધ્વજ વિગેરે ચાર આયો અને અનુક્રમે પશ્ચિમ ૧વગેરે ચાર ૧૬શાનાં બારવાળાં ઘર શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે આયો પ્રવેશમાં સામા રહે તે લાલકારક છે. એટલે—ગ્રાહણને પશ્ચિમ-ભાલિમુખ તથા ધ્વજના આયવાળું, રાજને ઉત્તરાલિમુખ તથા સિંહના આયવાળું, વૈશ્યને પૂર્વાલિમુખ તથા વૃષના આયવાળું, અને શૂદ્રને દક્ષિણ તરફના બારવાળું તથા ગજના આયવાળું ઘર શ્રેષ્ઠ છે. શિષ્ય અંથમાં તો કહ્યું છે કે—સિંહ વૃશ્ચિક અને મીન રાશિવાળાએ પૂર્વમુખી, કર્ક કન્યા અને મકર રાશિવાળાએ દક્ષિણમુખી મિથુન તુલા અને ધન રાશિવાળાએ પશ્ચિમમુખી, તથા મેષ વૃષ અને કુંભ રાશિવાળાએ ઉત્તર-મુખી ઘર કરવું તે શુભ છે.

ઘરના પ્રારંભમાં ખુંટી નાખી દોરી બાંધવી, જોદવું, અને શિલા સ્થાપવી; એમ ત્રણ ક્રિયાઓ કરાય છે. તે દરેક કાર્યમાં નીચે મુજબ શુદ્ધિ તપાસવી. નારાયણમાં કહ્યું છે કે—

“માર્ગઃ ધૌષધ મેંશાસ્ત્રઃ, ફાલ્ગુનઃ શ્રવણસ્તથા ।

एते शास्त्रा गृहारम्भे, वास्तुशास्त्रमभीतिताः ॥ ૧ ॥”

૧ વૈશ્વે શોદધર્મ વિગ્ધાન્, મૈમાર્ગે ચ ધનાગમઃ ।

उदेंटे र्षभं भवेत्कट-माषांडं पशुनाशनम् ॥ ૧ ॥

ભાવશે ધનહરિય, મુખે માદપદે તથા ।

અધિને કલદર્ધ, વાર્તિકે કાણુલે ચ ॥ ૨ ॥

મર્ગે ચ ધનમેંશાસ્ત્રિઃ, ધૌષ ચ ધનસંરદઃ ।

મર્ગે કાટનિમમં ચેષ, વાસ્તુને ન શુભં મર્ગે ॥ ૩ ॥

(વાસ્તુને નુ—) ઉદેંટે મર્ગે મર્ગે, માદપદે નુ ધનહન્યમ્ ।

વાર્તિકે કલદર્ધે, વાસ્તુને વિપુલધનહરિઃ ॥ ૪ ॥ (નારવન્દ દીપ્તવ)

શનિ શરિ આશ્રમાં મુદ પ્રારંભ કરવાથી ભર્તૃનાસ, પન્થાનિ, શામ-સપ્ત, અન્નિમય, શી, રોહ, ધન, પીઠા, પશુનાસ, ધનરદિ, ઉત્તર, અને રમેશ કાઠ જે.

મિત્તવદેવ ૧૧૧૧

પત્થર અને શીસાના ઘરનું ૬૦૦ ગણું, તથા ધાતુના
૧૬૧૦૦૦ ગણું આયુધ જાણવું.

નિમિત્તીયાએ આ પ્રમાણે જાળાજાળ તથા ગામની
દેણી જોઈ ઘરના પ્રારંભનો કાળ કહેવો, તે આ પ્રમાણે
કાલુ વિગેરે ચારેને ધ્વજ વિગેરે ચાર આયો અને આ
પશ્ચિમ વિગેરે ચાર હથાનાં બારવાળાં ધર શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે
પ્રવેશમાં સામા રહે તે લાલકારક છે. એટલે-પ્રાક્ષણને પ
માલિમુખ તથા ધ્વજના આયવાળું, રાજને ઉત્તરાભિ
તથા સિંહના આયવાળું, વૈશ્યને પૂર્વાભિમુખ તથા વૃષ
આયવાળું, અને શૂદ્રને દક્ષિણ તરફના બારવાળું તથા ગજ
આયવાળું ધર શ્રેષ્ઠ છે. શિષ્ય ગ્રંથમાં તે કહ્યું છે કે-સિ
દૃશ્વિક અને મીન રાશિવાળાએ પૂર્વમુખી, કર્ક કન્યા અને મ
રાશિવાળાએ દક્ષિણમુખી મિથુન તુલા અને ધન રાશિવાળાએ
પશ્ચિમમુખી, તથા મેષ વૃષ અને કુંભ રાશિવાળાએ ઉત્તર
મુખી ધર કરવું તે શુભ છે.

ઘરના પ્રારંભમાં ખુંટી નાખી દોરી બાંધવી, ખોદવું, અને
શિલા સ્થાપવી; એમ ત્રણ ક્રિયાઓ કરાય છે. તે દરેક કાર્યમાં
નીચે મુજબ શુદ્ધિ તપાસવી. નારાયણદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ માર્ગઃ વૌષધ વૈશાલઃ, પાસ્તુનઃ શ્રવણસ્તથા ।
એને શસ્ત્રા ગૃહારમ્ભે, વાસ્તુશાસ્ત્રપદ્ધિર્તિતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

૧ પેરે શોદકાં વિન્યાન્, વૈશ્યે ચ ધનાગમઃ ।

ગ્દેન્દ્રે ચૈવ મહેસ્વર-માલં પશુનસનમ્ ॥ ૧ ॥

ધાવશે ધનદિવ્ય, મુને માનરહે તપા ।

અશ્વિને ચતુર્ધર્ષ, વાર્તિક પ્રાપ્તુરેષ ચ ॥ ૨ ॥

મર્તે ચ ધનમદામિઃ, લૈવે ચ ધનસંપદઃ ।

મર્ષે ચાર્દ્ધનમયેષ, પાસ્તુને ન શુભ મર્ષે ॥ ૩ ॥

વટગને શુ- ગ્દેન્દ્રે માસે મર્ષે, માનરહે શુ ધનદાનમ્ ।

વર્તિકે રુદ્રિયેન્દ્રે પાસ્તુને વિપુલધનદિ ॥ ૪ ॥ (નરહરદ ટીપ્પણ)

શનિશનિ માનમઃ શુદ્ધ પ્રાગ્ભ કન્યાધા કન્યાનાથે પદાગિત શમ-
પા. પદાગિત, ચ કૃતિ ધન શિ. પદાગિત ધનદે. ઉત્તર-
૧૯૮૬ ૬૦

નથી. રવિ સોમ બુધ ગુરૂ અને શુક્રવાર શુભ છે. શુભ યોગ શુભ હોય તો મંગળ લેવાનું શિષ્ટપત્ર-થી જણાવે છે, તેમજ શનિવારે ઘર પ્રારંભ વિગેરે સ્થિર કાર્ય કરવાનું બીહેમહંસ ગણિ ક્રમભાવે છે.

“કર્તુઃ સ્થિતિર્નો વિધુવાસ્તુનોર્મે, પુરઃ સ્થિતે પૃષ્ઠગતે સ્થનિપ્યાત્.”

“અર્થ-ચંદ્ર નક્ષત્ર અને ઘર નક્ષત્ર સન્મુખ હોય તો ઘરધણી તેમાં વસી શકતો નથી, અને પાછળ હોય તો તે ઘરમાં ખાતર પડે છે. માટે આ રીતે તેમાં ખાત કરવું નહિ.” આ નિયમ માત્ર ગૃહસ્થના ઘર માટે છે.

ચંદ્રબળ તથા તારાબળ વિગેરે પણ તપાસવું.

વાસ્તુશાસ્ત્ર અન્યમાં કહ્યું છે કે-પાશ અને કાળ અષ્ટા અને ઉર્ધ્વ દિશામાં હોય ત્યારે વાસ્તુ અને ધ્વજારોપણનાં કાર્ય કરવાં નહિ. અર્થાત-પૂર્ણાતિથિમાં ખાત અને ધ્વજારોપણનો નિષેધ છે. બ્રહ્મ જ્યોતિષ સારમાં વૃષચક્રથી જણાવે છે કે સૂર્ય નક્ષત્રથી ઇષ્ટ નક્ષત્ર સુધી ગણવું. જો ઇષ્ટ નક્ષત્ર પહેલાં ૩ માં હોય તો લક્ષ્મી, અને ત્યાર પછીનાં અનુક્રમે ૪ માં ઉજક, ૪ માં સ્થિરતા ૪ માં લક્ષ્મી ૪ માં દરિદ્રતા ૪ માં ધન ૨ માં રોગ, અને ૩ માં મૃત્યુ થાય છે. આ વૃષચક્રના શુભ દિવસે ઘરનો પ્રારંભ કરવો.

ઘરના પ્રારંભમાં શુભ ગ્રહવાળા અને શુભ ગ્રહની દૃષ્ટિ વાળાસ્થિર અથવા દ્વિસ્વભાવ રાશિમાં લગ્ન અને ચંદ્ર હોય, તથા હયામા સ્થાનમાં સૌમ્ય ગ્રહો હોય તો શ્રેષ્ઠ છે. ગુરૂ કેન્દ્રમાં હોય, લગ્નમાં સ્વગૃહી ચંદ્ર હોય, જન્મેશ રાશીમાં સૂર્ય ચંદ્ર ગુરૂ તથા શુક્ર ઉચ્ચના હોય, સ્વગૃહી હોય, અસ્તના ન હોય, નીચના ન હોય, બગવાન હોય, અથવા દરેક ગ્રહો સ્વગૃહી મિત્રગૃહી કે ઉચ્ચ સ્થાનના હોય તો શુભ છે. સૌમ્ય ગ્રહો કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય, અને ક્રૂરગ્રહો ત્રીજાં છઠાં તથા આઠમે સ્થાને હોય તો તે ગૃહ પ્રારંભ માટે શુભ છે તથા

નાર છે. અર્થાત-ઘરમાં પુરૂષ પ્રમાણ અને મંદિરમાં પાણી આવે ત્યાં સુધી પાયો ખોદી શક્યની શુદ્ધિ કરવી ॥ ૧ ॥ ”

ગૃહ આરંભના સ્થાન માટે ઉદયપ્રભાસૂરિ કહે છે કે-
ભાદરવો આસો તથા કાર્તિક માસ હોય તો ઉત્તર દિશામાં
માગશર પોષ તથા મહા માસ હોય તો પૂર્વ દિશામાં, ફાગણ
ચૈત્ર તથા વૈશાખ માસ હોય તો દક્ષિણમાં, અને જ્યેષ્ઠ અસાદ
કે શ્રાવણ માસ હોય તો પશ્ચિમ દિશામાં ખાત કરવું.

એક હસ્ત લિખિત અંગાળી પ્રતમાં પણ આજ
પ્રમાણે ખાતની દિશા કહેલ છે. (ભારતવર્ષ પ. ૧૨)

વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-વૃષ (વૈશાખ) આદિ ત્રણ ત્રણ
સંક્રાન્તિમાં અનુક્રમે વાયવ્ય નૈરૂત્ય અગ્નિ અને ઇશાન ખુ-
ણામાં ખાત તથા શિલા સ્થાપન કરવું. રીડિય દીપકમાં કહ્યું
છે કે-મિથુનાદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિમાં અનુક્રમે અગ્નિ નૈરૂત્ય
વાયવ્ય અને ઇશાનખુણામાં ખાત કરવું, પણ તેજ મકાનને
પૂર્વ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશામાં ખાત, શિલાસ્થાપન કે
ખારણું વિગેરે કાંઈ પણ કરવું નહિ; કેમકે-ખાત કુક્ષિમાં
કરાય છે, જ્યારે ઉત્તર દિશામાં મુખ હોય છે, માટે તે
દિશાનો ત્યાગ કરવો. (મિત્ર ૦ ૧૧ ૪૨)

આ પ્રમાણે અન્ય અન્યોમાં વાસ્તુ વિચાર જણાવેલ છે,
પરંતુ અન્યકાર સૂરિ મહારાજ આવી રીતે સમસ્ત દિનશુદ્ધિ
જણાવના નથી. એટલેકે-આદરેકમાં માસ તિથિવાર વિગેરેની
સામાન્ય દિનશુદ્ધિ તપાસવી, અને નક્ષત્રશુદ્ધિ દરેકમાં જુદી
જુદી તપાસવી આ હેતુથી માત્ર ગૃહારંભના શુભ નક્ષત્રોજ
જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે-ચૈત્યનો પ્રારંભ કરનાં સૂત્રપાતમાં
(ખીંટી સ્થાપી દોરી બાંધવામાં) રાહિણી અને ત્રણ ઉત્તરા
એ મુષ નક્ષત્રો, મૃગશર, ચિત્રા અનુરાધા અને દેવની, એ
મુદ્ર નક્ષત્રો તથા હસ્ત, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, ચતુર્થી, અને સ્વાતિ
નક્ષત્ર શુભ છે. જગી શિલા સ્થાપવામાં ઉત્તરા ફાલગુની,
ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાભાદ્રપદ; દેવની, રાહિણી, હસ્ત, મૃગશર,
અને કવચ નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે.

સતભિસપુસ્સધણિઠા,

મિગસિરધુવમિઝાઈ સુહવારે.

સસિગુરુસિઈ ડઈણ,

ગિહે પવેસિજ્ઞ પડિમાઝો ॥ ૮૮ ॥

અર્થ—શતભિપાં, ધુધ્યં, ધનિઠા, મૃગશર, ધુવ, અને મૃદુ નક્ષત્રમાં શુભવારે; અને ચંદ્ર ગુરૂ તથા શુક્રનો ઉદય હોય ત્યારે પ્રતિમાનો ઘરમાં પ્રવેશ કરાવવો. ॥ ૮૮ ॥

વિવેચન—સૂરિ મહારાજ જિનમંદિરમાં પ્રવેશ કરવાની દિનશુદ્ધિ દેખાડે છે. પણ નવું ગામ, નવું ઘર, સુધારેલ ઘર, રાજમહેલ, જિનમંદિર, વિગેરે દરેકમાં પ્રવેશ કરવા માટે એક સરખી દિનશુદ્ધિ જોવાય છે; જે નીચે મુજબ છે—

નવા ગામમાં તો અનુકૂળ રાશિ તથા કાંકણી વિગેરે તપાસી શુભ દિવસમાં પ્રવેશ કરવો. તે માટે કહ્યું છે કે—
પોતાની જન્મરાશિથી ગામની રાશિ પહેલી ત્રીજી છઠી કે સાતમી તોય તો પોતાનું દ્રવ્ય નાશ પામે છે; અને પગલે પગલે ખીડા થાય છે. ચોથી આઠમી કે બારમી રાશિ હોય તો

૧ મધ્યે ન સ્થાપયેદ્ દ્વારે, યમે નૈવ પરિત્યજેદ્ ।

વિચિત્રાગ્રે ન દ્વારં, દ્વારં સ્થાપયેદ્ ધ્રુવમ્ ॥ શિ૦ ૪ । ૨ ।

કુલિદ્વારં ન કર્મણ્યં, વૃદ્ધદ્વારં વિચરેદ્ ।

વૃષ્ટે નૈવ મંચેતેષી, કુલસયં વિનિર્દિન્નેર ॥

ગા. પાણી, દંડીયો, ધરનો ખુલ્લો, ફેરીમાર્ગ, ખીલો, ચીચોડો, કાંકણો અને રૂવો સામે આવે કે વચમાં રહે તેમ બારણું મથતું નહિ. પણ ને વસ્તુ હિંચાઈથી જમણીજમીનપણીની જમીનમાં દૂર દોવ, બીનનું બાંનનું દોવ, સામે કિચો કે રાજમાર્ગ દોવ, અથવા સામે ને પુણીની મંપિ ધની દોવ તે બારણું મથવામાં દરજ્જા નથી [તિલકદર્શન ૧ । ૧૧ ।

પ્રવેશ કરવાથી રોગ અને પ્રકોપ થાય છે, જો કે શનિવાર ફર છે, પણ ધરના કાર્યમાં તે શુભ છે. પ્રવાણના વારથી નવમો વાર પણ ત્યાજ્ય કહેલો છે.

... નક્ષત્ર માટે અન્યકાર સૂરિ મહારાજ પોતે કહે છે કે— જ્ઞાન પ્રતિમાના પ્રવેશનાં શુભ નક્ષત્રો—રોહિણી, મૃગશર, પુષ્ય, ઉત્તરાશ્વિની, ચિત્રા (સ્વાતિ), અનુરાધા, ઉત્તરાષાઢા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉત્તરાશાઢપદ અને રેવતી છે. ઉદયપ્રભસૂરિ તો આ દરેક નક્ષત્રોને તથા સ્વાતિને પ્રવેશ નક્ષત્ર તરીકે ઓળખાવે છે અન્યસ્થાને પ્રવેશ નક્ષત્રમાં ચિત્રા સ્વાતિ અને શતભિષાનો સ્વીકાર કર્યો નથી. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ક્ષતે ચિત્રાં ધ્રુવે મૈત્રે, ધનિષ્ઠાપુષ્યયોઃ શુભઃ ।

પ્રવેશઃ સિતેન્દુગુરૌ, સ્વસ્ય મિનવિમ્બસ્યચ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ચિત્રા વર્જને ધ્રુવ, મૈત્ર (મૃદુ) ધનિષ્ઠા અને પુષ્ય નક્ષત્રમાં; તથા શુક્ર સોમ અને શુક્રવારે પોતાનો તથા જ્ઞાનબિંબનો પ્રવેશ કરાવવો તે શુભ છે ॥ ૧ ॥” બિંબપ્રવેશ નક્ષત્રોમાં ધરમાં પણ પ્રવેશ કરી શકાય છે. દેવતા-વલ્લભકારે હાડણ, ઉમ, મિશ્ર, ચર અને ક્ષિપ્ર નક્ષત્રમાં રાત્રીને પ્રવેશનો નિષેધ કરેલ છે. તે માટે કહેલ છે કે—

“વિદ્યાભાગુ રાત્રી ચ તીર્ણેષુ પુત્રઃ,

પ્રજ્ઞાશં પ્રયાત્યુમમેષુ ક્ષિતીશઃ ।

ગૃહં દક્ષને વહ્નિના વહ્નિ ધિષ્ણ્યે,

ચૌરઃ ક્ષિપ્રધિષ્ણ્યેશ મૂયોઽપિ યાત્રા ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“વિદ્યાભાગમાં ગૃહ પ્રવેશ કરવાથી રાત્રીનો

૧ મગધમાં મૃદુ નક્ષત્રથી મૃગશરનું મદ્ય થાય છે, જ્યાં જોડવાને મૃગશર નક્ષત્ર લખ્યું છે તે જોડ લખાયું છે તે સમજી લેવાનું નથી. આમ પ્રવેશ કર્યોમાં મૃગશરની વિલિપ્ત દેખાડી દે. ૫, અથવા સ્થાનને રક્ષાને લેખનો પરી મૃગશર લખાતો મૃદુ દોષ એમ મત મળે છે.

તારા લેવા. જન્મ આધાન એથી છઠી અને નવમી તારા પ્રવેશમાં અત્યંત શુભ છે અન્યકાર સૂરિ મહારાજ કહે છે કે—પ્રવેશમાં ગુરૂ તથા શુક્રનો ઉદય હોવો જોઈએ. આ ઉપરથી તેની બાળ અને વૃદ્ધશાના દિવસોની શુદ્ધિ પણ વિચારવી, પરંતુ જૂનું કે બળેલું ઘર નવું કયું હોય, અને તેમાં પ્રવેશ કરવો હોય તો અસ્ત વિગેરેનો વિચાર કરવો નહિ, એમ શિદ્ધપદીપકમાં કહ્યું છે. ચંદ્રાસ્તનો કાળ પણ વર્ત્ય છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—પ્રવેશમાં જન્મ લગ્ન, જન્મ રાશિનું લગ્ન, જન્મ લગ્નથી ઉપચય (૩-૬-૧૦-૧૧) સ્થાનનું લગ્ન, જન્મ રાશિથી ઉપચય સ્થાનનું લગ્ન અને સ્થિર લગ્ન શુભ છે. તે દરેકના નવાંશો પણ શુભ છે. વૃષ અને કુંભ લગ્ન વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે, અને અતિ આવશ્યક કાર્ય હોય તો દ્વિભાવ લગ્ન તથા દ્વિસ્વભાવ લગ્નના નવાંશો પણ શુભ છે પરંતુ પ્રવેશમાં ચર લગ્નનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. લલ્લ કહે છે કે—ચર લગ્નમાં કે નવાંશમાં પ્રવેશ કરવાથી અનુક્રમે દૂરી પ્રવાસ મૃત્યુ, રોગ, અને ધનનો નાશ થાય છે. પ્રવેશની શુદ્ધિ સ્થાપના માટે જ્યોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—

“ કિંદટ્ટમંતિકૂરા, અસુહા વિદ્યારહા સુહા સઘ્વે ।

કૂરા મીઠા અસુહા, સેતસમા ગિહપવેસે ચ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ગૃહ પ્રવેશ કરવામાં કેન્દ્ર, આડમું અને અંત્ય સ્થાને રહેલ કૂર ઘડો અશુભ છે, ત્રીજો અને અગીયારમે સ્થાને રહેલા સર્વ ઘડો શુભ છે, બીજો બુવને રહેલ કૂર ઘડો અશુભ છે, અને બાકીના બુવનમાં રહેલા સર્વ ઘડો મધ્યમ છે. ॥ ૧ ॥ ”

ઘડો	અનિ ઉત્તમ	ઉત્તમ	મધ્યમ	અધમ
સૌમ્ય	૩-૧૧	૧-૬, ત્રિભાજી	૫-૯	.
૧૨	૩-૧૧	૧	૨-૧-૮-૧૨	૧-૨-૪-૭-૮-૧૦-૧૨

પ્રવેશ કરનારને જોગણી લગી હોય, રાત્રી જમતો કે

નહિ; પણ એકી પગલાં શુભ છે, અને બેકી પગલાં અશુભ છે. ॥ ૧ ॥”

શિદ્ધ અન્થમાં કહ્યું છે કે—સદિમાર્ગ, સંહારમાર્ગ પ્રતિકાયિક, હીનબાહુ, ઉત્સંગ અને પૂર્વબાહુ વિગેરે પ્રવેશના લેદો તપાસી કુંભચક્રના નક્ષત્રમાં પૂર્ણકુંભ સંહિત ઘરમાં પ્રવેશ કરવો. કુંભચક્રના નક્ષત્રો આ પ્રમાણે છે—
(મૂં. ચિં. ૧૩૬)—સૂર્ય નક્ષત્રથી પ્રવેશ દિવસના ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણવું: જો પ્રવેશ નક્ષત્ર પહેલું હોય તો અગ્નિ-હાહ થાય છે. ૨-૩-૪ અને ૫ મું હોય તો શૂન્ય ઘર થાય છે, ૬-૭-૮ અને ૯ મું હોય તો લાભ થાય છે, ૧૦-૧૧-૧૨ અને ૧૩ મું હોય તો ધનલાભ થાય છે, ૧૪-૧૫-૧૬ અને ૧૭ મું હોય તો કલહ થાય છે, ૧૮-૧૯-૨૦ અને ૨૧ મું હોય તો ઘરનાં ગર્ભનાં વિનાશ થાય છે, તથા ૨૨-૨૩-૨૪ ૨૫-૨૬ અને ૨૭ મું હોય તો સ્થિરતા થાય છે એટલે—૨૬ નક્ષત્રથી પ્રથમના પાંચ નક્ષત્રો અશુભ છે, અને પછીના આઠ શુભ છે આઠ અશુભ છે તથા છ નક્ષત્ર શુભ છે, કુંભ ચોદ નક્ષત્રો સાશ છે.

કુંભમાં નક્ષત્રસ્થાપના અને-ફળ.

સ્થાન	મુખે	પૂર્વે	દક્ષિણે	પશ્ચિમે	ઉત્તરે	મર્મે	તમામે	કરે
નક્ષત્રો	૧	૪	૪	૪	૪	૪	૩	૩
ફળ	અગ્નિ-હાહ	વાસ-શૂન્ય	લાભ	ધન-લાભ	કલહ	ગર્ભ-નાશ	સ્થિરતા	સ્થિરતા

“ શુદાન્તુરો વિમનુમનૃત્યો,

વ્યર્થાર રિક્તાપરદર્શિવેત્રે (મિ. ૬ ॥ ૨૦ ॥)

અર્થ—“ ચોથું અને આઠમું સ્થાન શુદ્ધ હોય આઠમા ભુવનમાં જન્મ નક્ષત્ર ન હોય તથા રવિ મંગલ રિક્તા ચરકમ અનાસ અને ચેત્ર ન હોય તો કુંભસ્થાપના શુભ છે.”

ધર વિગેરે, કાર્ય કરવાં જોઈએ. અર્થાત્—જે કાર્ય કરતાં નીચું મુખરાખવું પડે તે—ખાત, શિલાસ્થાપન, ખોદવું, છુત, ગુફામાં પ્રવેશ, ધાતુકર્મ, સુદ્ધ, અને ગણિતનું અધ્યયન વિગેરે કાર્યોમાં નીચા મુખવાળાં નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે. તિરછાનક્ષત્રમાં—ગંગાન પ્રવેશ વિગેરે કાર્ય કરવાં જોઈએ. અર્થાત્—જેમાં સન્મુખ દષ્ટિ રાખવી પડે તે—યાત્રા, ખેતી, પશુદમન, વ્યાપાર, સંધિ, વહાણ, વાહન પ્રવેશ વિગેરે કાર્યોમાં તિર્થંગમુખી નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે. ઉર્ધ્વમુખનક્ષત્રમાં—ધ્વજરોપણ વિગેરે કાર્યો કરવાં. આદિ રાજ્ય ઉપરથી ધ્વજરોપણ, કલશરોપણ, ઈંદુસ્થાપવું, છત્ર, અભિષેક, દુર્ગ, પ્રાકાર, તોરણ વિગેરે ઉચું મુખ રાખીને કરાતાં કાર્યો ઉર્ધ્વમુખવાળા નક્ષત્રમાં કરવાં. મૂળ ગાથામાં કહેલ ભૂમિધર અને પ્રયણ પ્રવેશ સંબંધી સુદૂતો કહેવાઈ ગયાં છે, છતાં પણ અહીં અપોમુખ વિગેરે સંજ્ઞાઓ વડે નક્ષત્રોનાં મયાર્ય કાર્યોની માત્ર દિશા દેખાડી છે. ધ્વજરોપણ સંબંધે નક્ષત્ર વિગેરે અહીં દર્શાવેલ નથી, પણ પ્રતિષ્ઠાની પેઠે ધ્વજરોપણ અને કલશસ્થાપનમાં સંપૂર્ણ શુદ્ધિની અપેક્ષા રહે છે, અને તેનો સંબંધ પ્રતિષ્ઠા સાથેજ હોય છે, તેથી તેનો અલગ વિચાર કરેલ નથી. તો પણ ધ્વજરોપણના સામાન્ય દિવસો જોઈએ તો ઉર્ધ્વ મુખ નક્ષત્રોમાંથી શુભ નક્ષત્રો તથા શુભ તિથિવાર યોગો અને ઉર્ધ્વ દ્રુવચક તપાસી દિવસ ચલણ કરવો. વાસ્તુશાસ્ત્રના વિદ્વાનો કહે છે કે—કાગપાશ અને યોગિની ઉર્ધ્વ દિશામાં હોય ત્યારે ધ્વજરોપણનું કાર્ય કરવું નહિ.

હવે પડાપડાદિ દ્વાર કહે છે—

છદ્દદ્દમત્તં તહ રિક્તજોણી,

વગ્ગદ નાડીગયરિક્તભાવં ।

ત્રિસોવગા દ્રેવગણાદ્ એવં,

મત્તં માણિક્કા પડિમાભિહારે ॥૬૧॥

નામ.	વર્ણ.	તારા.	હંસ.	અશુભ રાશિઓ.
૧ અપભરવ	ક.	૨૧	અગ્નિ	૪૦ ૪૦ મં
૨ અગ્નિનાથ	વૈ.	૪	જૂ	મેં મીં ધન
૩ સંભવનાથ	શુ.	૫	વાત	૪૫ કર્ક ૪૦
૪ અભિનંદન	શુ.	૭	વાત	૪૦ કન્યા ૪૦ ૪૫
૫ સુમતિનાથ	ક.	૧૦	અગ્નિ	૪૫ કર્ક
૬ પદ્મપ્રભ	વૈ.	૧૪	જૂ	મેં કર્ક ગુલા
૭ સુપાર્શ્વનાથ	શુ.	૧૬	વાત	સિંહ, કન્યા ગું ૪૫ મં
૮ ચંદ્રપ્રભ	ક.	૧૭	અગ્નિ	મેં મિં સિં કન્યા ગું.
૯ સુવિધિનાથ	ક.	૯	અગ્નિ	૪૫ કર્ક મકર
૧૦ શીતલનાથ	ક.	૨૦	અગ્નિ	૪૫ ૪૦ મં
૧૧ ત્રેપાસિનાથ	ક.	૨૦	અગ્નિ	મિં ધન કું
૧૨ વાસુપત્ય	શુ.	૨૪	વાયુ	મકર મીન
૧૩ વિમલનાથ	ધા.	૨૬	જળ	મેય ગુલા કુંભ
૧૪ અનંતનાથ	ધા.	૨૭	જળ	મેય ગુલા કુંભ
૧૫ ધર્મનાથ	ધા.	૮	જળ	મેં ૪૫ મિં સિં મીં
૧૬ શાંતિનાથ	ક.	૨	અગ્નિ	૪૫ કન્યા મીન
૧૭ કુંધુનાથ	વૈ.	૩	જૂ	મેય મિથુન ધન
૧૮ આરનાથ	ધા.	૨૭	જળ	મેય ગુલા કુંભ
૧૯ મહિષનાથ	ક.	૧	અગ્નિ	૪૫ ગુલા મીન
૨૦ મુનિસુવત સ્વામી	વૈ.	૨૧	જૂ	સિંહ ધન કુંભ
૨૧ નમિનાથ	ક.	૧	અગ્નિ	૪૫ કન્યા મીન
૨૨ નેમિનાથ	વૈ.	૧૪	જૂ	મેં સિં ગું કુંભ
૨૩ પાર્શ્વનાથ	શુ.	૧૬	વાત	૪૫ કન્યા ૪૦
૨૪ વર્ષ માન સ્વામી	વૈ.	૧૨	જૂ	મેય સિંહ ગુલા

1

2

3

4

5

4

2

2

2

2

2

2

આજ રીતે પરસ્પરની છઠ્ઠી તથા આઠમી રાશિમાં પડદક અને પાંચમી તથા નવમી રાશિમાં નવ-પંચક રાશિકૃત હોય છે.

સૂરિ મહારાજ કહે છે કે—વિષમરાશિ આઠમી રાશિમાં પ્રીતિવાળી છે, જ્યારે સમરાશિ આઠમી રાશિ પ્રત્યે શત્રુ ભાવવાળી છે, એટલે—મેષ, મિથુન, સિંહ, તુલા, ધન અને કુંભ રાશિને પોતાથી આઠમી રાશિ સાથે પ્રેમ હોય છે; તેથી તે પ્રીતિપડાદક કહેવાય છે. અને વૃષભ, કર્ક, કન્યા વૃશ્ચિક, મકર તથા મીન; એ સમરાશિને પોતાનાથી આઠમી રાશિ સાથે શત્રુવદ્ હોય છે. ઉદ્યમલ સૂરિ કહે છે કે—વિષમ રાશિથી છઠ્ઠી રાશિમાં મૃત્યુપડદક છે અને વિષમ રાશિથી આઠમી રાશિમાં પ્રીતિપડદક છે આ કથનમાં પણ ઉપરોક્ત આશય સ્પષ્ટ છે શત્રુપડદક માટે નારવ્યંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ મકર સકેસરી મેષ યુવત્યા, તુલહરમીનકુલીરઘટાઘાઃ ।

ધનવૃષવૃશ્ચિકમન્મયયોગે, વૈરકરં ચ પડદકમેતત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મકર અને સિંહ, મેષ અને કન્યા, તુલા અને મીન, કર્ક અને કુંભ, ધન અને વૃષભ, તથા વૃશ્ચિક અને મિથુનનો યોગ થાય તો વૈરને કરનાર પડદક થાય છે. જો રાશિકૃતમાં પરસ્પર શત્રુપડદક હોય તો આઠમી રાશિવાળાનું મૃત્યુ થાય છે, કેમકે—શત્રુ પડદકમાં સમરાશિ આઠમી રાશિને હણનારી છે. નારવ્યંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—છઠ્ઠે સ્થાને રહેલી વિષમ રાશિવાળાનું મૃત્યુ થાય છે. અને જો પરસ્પર પ્રીતિ પડદક હોય તો સુખ વધે છે. કેમકે—પ્રીતિ પડદકમાં વિષમરાશિ આઠમી રાશિને સંપત્તિઓ આપે છે.

આ બંને પડદકોમાંથી શત્રુપડદકનો ત્યાગ કરવો. કદાચ સાધ્યની રાશિથી આઠમે સ્થાને સાધક ગુરૂ વિગેરેના રાશિઓ હોય. અને શત્રુપડદક હોય, તો તે પ્રતિષ્ઠાપક વિગેરેનો ધાન દરે છે. માટે શત્રુ પડદક વર્જ્ય અને પ્રીતિ પડદક લેવું

1

2

3

4

5

6

7

8

9

હોય, એક શત્રુ હોય, કે બંને શત્રુ હોયે; તો તે રાશિકૂટ અશુભ કે અશુભતર છે. સારંગ કહે છે કે—નાડી, યોનિ, ગણ અને તારા; એ ચારે શુભ હોય, અને રાશિના સ્વામીઓ પરસ્પર મધ્યસ્થ હોય, તો પણ તે રાશિકૂટ શુભ છે. આ રીતે સિંહ અને સર્વ સમરાશિઓને પોતાનાથી બીજી રાશિ સાથે થયેલાં બીઆબારમાં શુભ છે. અને બાકીનાં પાંચ બીઆબારમાં અશુભ છે. કર્ક, કન્યા, કુંભ અને મીન રાશિઓને પોતાનાથી પાંચમી રાશિ સાથે થયેલાં નવ પંચમ મધ્યમ છે, અને બાકીનાં નવપંચમ શુભ છે. તૃતીયૈકાદશ વિગેરે શ્રેષ્ઠ રાશિકૂટના સ્વામીમાં મૈત્રી હોય તો તે શ્રેષ્ઠતર થાય છે.

નારથંદ્ર ટીપ્પણમાં તો વિવાહ માટે શત્રુવડદકમાં પણ રાશીશની મૈત્રીનું ફળ સ્વીકાર્યું છે.

“ રાશેરૈકાધિપત્યં ચેત્, સ્વામિનો મિત્રતાડયવા ।

તદા પહલકેડપિત્સ્યાદ, વિવાહઃ શુભકારકઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“જો બંને રાશિનો એક અધિપતિ હોય, અથવા બંનેના સ્વામી મિત્રો હોય તો પહલકમાં પણ વિવાહ કરાય તે શુભ કારક છે ॥ ૧ ॥” આ હરેકના બળ માટે શ્રી હેમહંસ ગોણુ કહે છે કે—“ નક્ષત્રયોનિ, રાશિવૈશ્ય, મહામૈત્રી, રાશિકૂટ, તથા નાડિવેધ ઉત્તરોત્તર બળવાન છે; અને રાશિકૂટમાં પણ શુભ નવપંચમ, શુભ બીઆબારનું, અને પ્રીતિપહલક ઉત્તરોત્તર શ્રેષ્ઠ છે. બૃહદ્ લયોત્તિષ સારમાં તો કહ્યું છે કે:—

“ ઘર્ષો વદ્યં તથા તારા, યોનિઃ મહામૈત્રકમ્ ।

ગર્ભમૈત્રં મકુટં ચ, નાડી ચેત્રે ગુણાધિકાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ૧ ઘર્ષ, ૨ વદ્ય, ૩ તારા, ૪ યોનિ, ૫ મહામૈત્રી, ૬ ગર્ભમૈત્રી, ૭ મકુટ, અને ૮ નાડી; તે ઉત્તરોત્તર અધિક બળવાન છે. ॥ ૧ ॥ ” અનુકૂળ આંકડાનો સરવાળો કરતા ૧૮ થી અધિક સખ્યા આવે તો તે શુભ છે

રાશિથી પ્રતિમાની રાશિ દૂર હોય તેવાં પ્રીતિપડદકાદિ લેવાં શુભ છે. બીજું ન મળે તો એવું અરિષ્ટાદક પણ હુદ નથી. [આ૦ ૩/૩૭ ટીકા.]

વશ્ય—રાશિઓના પરસ્પર વશપણા માટે કહ્યું છે કે—દિવસે વિષમરાશિને સમરાશિઓ વશ્ય છે, રાત્રે સમરાશિને વિષમરાશિઓ વશ્ય છે. દ્વિપદ રાશિને ચતુષ્પદ રાશિ વશ છે, વૃશ્ચિક અને જગત્યર ભક્ષ્ય છે, સિંહ વશ્ય નથી. વૃશ્ચિકને સિંહ વશ્ય છે, સિંહને વૃશ્ચિક વિનાની બધી રાશિઓ વશ્ય છે. ધનુષને સર્વ રાશિઓ વશ્ય છે, કન્યાને પુરુષરાશિઓ વશ્ય છે, વૃષભને મેષ વશ્ય છે, મકરને કર્ક તથા મીન વશ્ય છે. આ પ્રમાણે વશ્ય-અવશ્ય રાશિઓ તપાસી દ્વંદ્વનો સંબંધ જોડવો, અને તેમાં સાધ્યની વશ્યરાશિ હોય તે શુભ છે, [આ૦ ૪/૧૧ ટીકા]

તારા—આગળ નાડીવેધ પછી કહેવાશે.

યુગ—નક્ષત્રદ્વારમાં ચંદ્ર અને નક્ષત્રનો યોગ કહેવાઈ ગયો છે, તે વિવાહમાં ઇષ્ટ દિવસના નક્ષત્ર ઉપરથી જોવાય છે. એટલે—વિવાહના દિવસે પૂર્વયોગી નક્ષત્ર હોય તો સ્ત્રી પુરુષ ઉપર, પશ્ચિમયોગી હોય તો પુરુષ સ્ત્રી ઉપર, અને મધ્યમ યોગી નક્ષત્ર હોય તો પરસ્પર બન્ને એક-બીજા ઉપર પ્રેમ રાખે છે. દૈવજ્ઞ વદ્ભક્ષ તે કહે છે કે—વિવાહના લગ્નમાં જે ભતિના ચંદ્ર બગવાન હોય તે ભતિ બીજાને વધારે વહાલી લાગે છે. [આ૦ ૬/૧૧]

દંપતીના સંબંધમાં પાઘડીએ અને ઘાટડીએ મંગળ જોવાય છે. જે વરકન્યાની જન્મકુંડલીમાં ૧-૪-૭-૮-૧૨ ભુવનમાં મંગળ પડ્યો હોય તો તે વરને પાઘડીએ અને કન્યાને ઘાટડીએ છે એમ કહેવાય છે. પાઘડીએ મંગળ કન્યાનો અને ઘાટડીએ મંગળ વરનો નાશ કરે છે પણ મેષનો લગ્ન, વૃશ્ચિકનો યોગ, કુમ્ભનો આડમે, અથવા મીનનો બારમે મંગળ હોય, અથવા નીચનો અસ્તનો કે શત્રુ ધરનો મંગળ હોય, અથવા લગ્નમાં કે સાતમે ભુવને બગવાન ગુરુ શુક

રાશિથી પ્રતિમાની રાશિ દૂર હોય તેવાં પ્રીતિષડષ્ટકાદિ લેવાં શુભ છે. બીજું ન મળે તો એવું અરિષ્ટાષ્ટક પણ હજી નથી. [આં ૩/૩૭ ટીકા.]

વશ્ય—રાશિઓના પરસ્પર વશપણા માટે કહ્યું છે કે—
દિવસે વિષમરાશિને સમરાશિઓ વશ્ય છે, રાત્રે સમરાશિને વિષમરાશિઓ વશ્ય છે. દ્વિપદ રાશિને ચતુષ્પદ રાશિ વશ્ય છે, વૃશ્ચિક અને જગમચર ભક્ષ્ય છે, સિંહ વશ્ય નથી. વૃશ્ચિકને સિંહ વશ્ય છે, સિંહને વૃશ્ચિક વિનાની બધી રાશિઓ વશ્ય છે. ધનુષને સર્વ રાશિઓ વશ્ય છે, કન્યાને પુરુષરાશિઓ વશ્ય છે, વૃષભને મેષ વશ્ય છે, મકરને કર્ક તથા મીન વશ્ય છે. આ પ્રમાણે વશ્ય-અવશ્ય રાશિઓ તપાસી દ્રંદનો સંબંધ જોડવો, અને તેમાં સાધ્યની વશ્યરાશિ હોય તે શુભ છે, [આં ૪/૩૧ ટીકા]

તારા—આગળ નાડીવેધ પછી કહેવાશે.

ચુલ્લ—નક્ષત્રદ્વારમાં ચંદ્ર અને નક્ષત્રનો યોગ કહેવાઈ ગયો છે, તે વિવાહમાં ઇષ્ટ દિવસના નક્ષત્ર ઉપરથી જોવાય છે. એટલે—વિવાહના દિવસે પૂર્વયોગી નક્ષત્ર હોય તો સ્ત્રી પુરુષ ઉપર, પશ્ચિમયોગી હોય તો પુરુષ સ્ત્રી ઉપર, અને મધ્યમ યોગી નક્ષત્ર હોય તો પરસ્પર બન્ને એક-બીજા ઉપર પ્રેમ રાખે છે. દિવસ વદલભ તો કહે છે કે—વિવાહના લગ્નમાં જે ભતિના ચંદ્ર બગવાન હોય તે ભતિ બીજાને વધારે વહાલી લાગે છે. [આં ૬/૧૧]

દંપતીના સંબંધમાં પાપટીએ અને ઘાટટીએ મંગલ જોવાય છે. જો વરકન્યાની જન્મકુંડલીમાં ૧-૪-૭-૮-૧૨ ભુવનમાં મંગલ પડ્યો હોય તો તે વરને પાપટીએ અને કન્યાને ઘાટટીએ છે એમ કહેવાય છે. પાપટીએ મંગલ કન્યાનો અને ઘાટટીએ મંગલ વરનો નાશ કરે છે પણ મેષનો લગ્ન, વૃશ્ચિકનો ચોથો, કુંભનો આઠમો, અથવા મીનનો બારમો મંગલ હોય, અથવા નીચનો અસ્તનો કે ચતુર્થનો મંગલ હોય, અથવા લગ્નમાં કે સાતમે ભુવને બગવાન ગુરુ શુક્ર

વિવેચન—બન્ને ગાથા સુગમ છે. નક્ષત્રની યોનિઓ નક્ષત્રદ્વારમાં દેખાડી ગયા છીએ. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજે ઉ. ભા. નક્ષત્રમાં બકરાની યોની કહી છે.

હવે યોનિવૈર કહે છે—

ગયસિંહમસ્સમહિસં,

કપિમેસં સાણહરિણઽહિનકુલં ।

ગોવગ્ધ વિડાલુંદર,

વેરં નામેસુ વજિજ્ઞા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હાથી અને સિંહ, ઘોડો અને પાડો, વાંદરો અને ઘેટો, કૂતરો અને હરણુ, સાપ અને નોળીયો, ગાય-બળદ અને વાઘ, તથા બિલાડો અને ઉંદરને વૈર હોય છે; નામ પાડવામાં તેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૯૬ ॥

વિવેચન—બન્નેના જન્મનક્ષત્ર ઉપરથી અથવા બન્નેના નામનક્ષત્ર ઉપરથી યોનિ તપાસવી, પણ એકનું જન્મનક્ષત્ર અને બીજાનું નામનક્ષત્ર લઈ યોનિ તપાસવી નહિ. હાથી અને સિંહને, ઘોડો અને પાડાને, વાંદરો અને ઘેટાને, કૂતરો અને હરણુ (શિયાળ) ને, સાપ અને નોળીયાને, બળદ (ગાય) વાઘને, તથા બિલાડી અને ઉંદરને પરસ્પર ભતિવેર હોય છે. માટે પ્રતિમા અને પ્રતિષ્ઠાપકના નામમાં આ નક્ષત્રયોનિનું વૈર આવતું હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો. કદાચ યોનિવૈર હોય, પણ તેમાં મુખ્ય-સાધક વિગેરેની બળવાન યોનિ હોય તો પણ ઘેટ છે. એટલે-મુખ્યના નામની યોનિ બિલાડો હોય, અને ગોબુના નામની યોનિ ઉંદર હોય, તો પણ દ્રષ્ટ છે. રત્નમાલા સાધ્યકાર તો કહે છે કે—આ યોનિની કષ્ટનાશ અસત્ય છે.

હાથી ભ૦ ૨૦+સિંહ ૫૦ ૫—ભા૦

ઘોડો ભાંશ૦ ૨૦+પાડો ૬૦ ૨વા૦

ક્ષેત્રમાં વૈર હોય તો તે નામનો ત્યાગ કરવો. ક્યારેક વર્ગવૈર હોય પણ ગુરુ-ધનિક વિગેરેનો બળવાન વર્ગ હોય તો પણ તે શુભ છે.

હવે નાડીવેધ અને વળ્ય તારા કહે છે—

અસિણાઈ તિનાડીઈ, ઇગનાડિગયં સુહં ભવે રિક્ત્વં
ગુરુસીસાણં તારાં, વજ્જિજ્જ તિપંચસત્તથા ॥૧૮॥

અર્થ—અશ્વિની આદિની ત્રણ નાડી કરવી. તેમાં ગુરુ અને શિષ્યને એક નાડીમાં રહેલ નક્ષત્ર શુભ છે, અને ત્રીજી પાંચમી તથા સાતમી તારા વળ્ય છે ॥ ૯૮ ॥

વિવેચન—એક ત્રિનાડીયક કરી તેમાં અનુક્રમે ત્રણ નાડિઓ દાખી શકાય એમ અશ્વિની વિગેરે સત્યાવીશ નક્ષત્રો સ્થાપવા, અને પછી ધનિક પ્રતિમા વિગેરેના નક્ષત્રો તપાસવા. અથવા અશ્વિની વિગેરે સત્યાવીશ નક્ષત્રોની અનુક્રમે અને ઉત્ક્રમે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો સ્થાપી ત્રણ પંક્તિ કરવી.

૧ અ આ પુ ઉ હ બ્યે મૂશ પૂ.

૨ ભ મૂ પુ પૂ ચિ અ પૂ ધ ઉ.

૩ કૃ દો અ મ સ્વા વિ ઉ શ દે.

આરીતે બંનેનાં નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે તે નાડી-વેધ કહેવાય છે. ગુરુ અને શિષ્યના જન્મનક્ષત્ર કે નામ નક્ષત્રમાં આ નાડીવેધ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે. હર્ષ પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—નાડીવેધ પુત્ર, મિત્ર, સેવક, શિષ્ય, ઘર, નગર અને દેશ માટે શ્રેષ્ઠ છે; માત્ર કન્યાને માટે શુભ નથી.

નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ પ્રનુઃ પચ્ચાક્ષના મિત્રં, દેશેષા મામઃ પુરં મૃત્ન ।

ઈગનાડીગતા મમ્યા, અમમ્યા વેધવર્જિતાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ એક નાડીમાં રહેલા સ્વામી, વૈશ્યા, મિત્ર,

મુખ્યના નક્ષત્રમાં અશુભ તારા આવે તેનો ત્યાગ કરવો એજ ઉચિત માર્ગ છે. રાશીશ મૈત્રી, એક નાથતા અને વ્રજ્યની અનુકૂળતા હોવા છતાં દંપતીમાં તારાનો મેળ અવશ્ય જોવાય છે; જ્યારે જિનજિંજના અધિકારમાં તારાના વિરોધનો વિચાર કરાતો નથી, અને તેથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે પણ ગુરુ-શિષ્યમાંજ વર્જ્ય તારા દેખાડેલ છે.

હવે વિશેષક-લેણાદેણી કહે છે—

સિદ્ધસાહગ ધુરવસ્ત્ર વર્ગ—

કે કમુક્કમિણ અટ્ટવિભત્તે ।

સેસ અદ્ધકય લબ્ધવિસો અ;

પચ્છિમાડ. સ્વલુ અગ્ગગણાં ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—સિદ્ધ-સાધકના (નામના) આદિ અક્ષરના વર્ગાંકને ક્રમે તથા ઉક્રમે મૂકી આઠે ભાગવા, અને તેના શેષને અર્ધ કરતાં જે આંક આવે તે પહેલા પાસે આગળવાળાએ પ્રાપ્ત કરવાનો વિશેષક છે. ॥ ૬૬ ॥

વિવેચન—અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય અને શ; એ આઠ વર્ગ છે. જેની લેણા-દેણી જોવી હોય તેના પ્રસિદ્ધ નામમાં જે આદિ અક્ષર હોય તેના વર્ગની સંખ્યાને ક્રમે જોડે જોડે મૂકવી, પછી તેને આઠથી ભાગ દેવો, અને તેમાંથી શેષને અર્ધ કરવું. આ રીતે જે સંખ્યા આવે તેટલા વસ્ત્ર પહેલા આંકના વર્ગવાળા પાસે બીજા વર્ગવાળો માગે છે. પછી જોતેના નામના આદિ આદિ અક્ષરવાળી સંખ્યાને ઉલટી રીતે સ્થાપવી, અને આઠે ભાગી શેષના અર્ધ કરી ઉક્રમ સંખ્યાના પહેલા આંકના વર્ગવાળાનું દેણું કાઢવું, અને પછી યથાયોગ્ય લેણું-દેણું વાળી બાકીની લેણા-દેણી નક્કી કરવી. આ રીતે

મુખ્યના નક્ષત્રમાં અશુભ તારા આવે તેના ત્યાગ કરવો એજ ઉચિત માર્ગ છે. સશીશ મૈત્રી, એક નાથતા અને વશ્યની અનુકૂળતા હોવા છતાં દંપતીમાં તારાનો મેળ અવશ્ય જોવાય છે; ત્યારે જિનજિંબના અધિકારમાં તારાના વિરોધનો વિચાર કરાતો નથી, અને તેથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે પણ ગુરુ-શિષ્યમાંજ વર્ત્ય તારા દેખાડેલ છે.

હવે વિશેષક-લેણાદેણી કહે છે—

સિદ્ધસાહગ ધુરક્ષર વર્ગ—

કે કમુક્ષમિણ અટ્ટવિભત્તે ।

સેસ અદ્ધકય લબ્ધવિસો અ;

પચ્છિમાડ. સ્વલુ અગ્ગગણાં ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—સિદ્ધ-સાધકના (નામના) આદિ અક્ષરના વર્ગીકને ક્રમે તથા ઉક્રમે મૂકી આઠે ભાગવા, અને તેના શેષને અર્ધ કરતાં જે આંક આવે તે પહેલા પાસે આગળવાળાએ પ્રાપ્ત કરવાનો વિશેષક છે. ॥ ૬૬ ॥

વિવેચન—અ, ઈ, ય, ટ, ત, પ, ય અને શ; એ આઠ વર્ગ છે. જેની લેણા-દેણી જેવી હોય તેના પ્રસિદ્ધ નામમાં જે આદિ અક્ષર હોય તેના વર્ગની સંખ્યાને ક્રમે જોડે જોડે મૂકવી, પછી તેને આઠથી ભાગ દેવો, અને તેમાંથી શેષને અર્ધ કરવું. આ રીતે જે સંખ્યા આવે તેટલા વસ્તુ પહેલા આંકના વર્ગવાળા પાસે બીજા વર્ગવાળો માગે છે. પછી બંનેના નામના આદિ આદિ અક્ષરવાળી સંખ્યાને ઉલટી રીતે સ્થાપવી, અને આઠે ભાગી શેષના અર્ધ કરી ઉક્રમ સંખ્યાના પહેલા આંકના વર્ગવાળાનું દેણું કાઢવું, અને પછી યથાયોગ્ય લેણું-દાણું વાળી બાકીની લેણા-દેણી નક્કી કરવી. આ રીતે

અક્ષર ચક્ર.

અક્ષરો	રાશિ	નક્ષત્ર	ગેહિનિ	ગણ	નાડી	યુજી	વર્ગ	ભાતિ	સ્વામી
અ	મે.	કૃત્તિ	મેષ	રા.	અ.	પૂ.	અ.	ક.	ભૌ.
ઇ ઉએ	વૃ.	કૃત્તિ	મેષ	રા.	"	"	"	દૈ.	શુ.
ઓ	ક.	રૌહિ	સાપ	મ.	"	"	"	વ.	"
ઠાઠી	મિ.	શ્રુત	સાપ	દે.	મ.	"	ક	શુ.	શુ.
ક	મિ.	આર્દ્રા	કૃત્.	મ.	આ.	મ.	"	શુ.	શુ.
કે કેઠી	મિ.	પુન	ખિસા.	દે.	"	"	"	"	"
ખા	મ.	અભિ	નોળી.	વિષા	+	પ	"	વૈ.	રા.
ખીખુ
ખેખો	મ.	શ્રવ	વાનર	દે	અ.	પ	"	વૈ.	"
ગ ગી	મ.	ધનિ	સિંહ	રા.	મ.	પ	"	વૈ.	"
ગુ ગે	કું.	"	"	"	"	"	"	શુ.	"
ગો	"	રાત	ધોરો	રા.	આ.	"	"	"	"
ઘ ઝ	મિ.	આર્દ્રા	કૃત્.	મ.	આ	મ	"	શુ	શુ.
ઘા ઘી	મી.	રેવ	દાથી	દે.	અ.	પૂ	અ	ધા.	શુ.
ઘુ ઘે
ઘો	મે.	અભિ	ધોરો	દે	આ.	પૂ	"	ક.	મ.
ચ ઞ	મિ.	આર્દ્રા	કૃત્.	મ.	આ.	મ.	"	શુ.	શુ.
ચા ઞા	મ.	ક. વા	નોળી	મ.	અ.	પ	"	વૈ.	રા.
ચુ ઞે
ચો	મ.	અભિ	નોળી	વિષા	+	પ	"	"	"
જ ઙ	મી	વિષા	શ્રવ	"	મ.	પ	"	ધા.	શુ.
જા ઙા	સિ	પરા	કાં	મ		મ	૮	ક	ન

100

101

102

103

બા બી	ધ.	મૂળ	કૂતરો	રા.	આ.	પ	પ	સ.	ગ.	૧
બૂ	ધ.	પૂ-પા.	વાંનરો	મ.	મ.	પ	"	સ.	ગ.	૨
બે	ધ.	ઉ-પા.	નોળા	મ.	અં.	પ	"	"	"	૩
બો	મ.	"	"	"	"	"	"	વૈ.	શ.	૩
મા મા	સિં.	મધા	ઉંદર	રા.	અં.	મ	"	સ.	સ	૧
મૂ મ										
મો	"	પૂ-સા.	ઉંદર	મ.	મ.	મ	"	"	"	૨
યા યી	વી.	જ્યે.	હરથુ	રા.	આ.	પ	પ	ખા.	મં.	૬
યૂ										
યે યો	ધ.	મૂળ	કૂતરો	"	આ.	પ	"	સ.	ગ.	૧
ર ઝ	હ.	ચિત્રા	વાંનરો	"	મ.	મ	"	શ.	શ.	૫
ર										
રે રે	"	સ્વાતિ	બેંસ	દે.	અં.	મ	"	"	"	૬
સા	મે.	અમિ.	ઘોડો	દે.	આ.	પૂ	"	સ.	મં.	૧
હી હી	મે.	જર.	હાથી	મ.	મ.	પૂ	"	સ.	"	૨
ભે ભો										
વા વી	વૃષ	રોહિ.	સાપ	"	અં.	પૂ	"	વૈ.	શ.	૪
વૂ										
વે વો	વૃષ	મૂળ	"	દે.	મ.	"	"	"	"	૫
શ	મી.	ઉ-આ.	ગાય	મ.	"	પ	શ	ખા.	ગ.	૮
ષ	ઠ.	હસ્ત	બેંસ	દે.	આ.	મ	"	વૈ.	શુ	૪
સસીચ	કું.	ચત.	ઘોડો	રા.	આ.	પ	"	શુ.	શ.	૬
સે સો	"	પૂ-આ	સિંહ	મ.	"	"	"	"	"	૭
હા	મિ.	પુન	નિલા	દે.	"	મ.	"	"	જ.	૬
હી	દ.	પુન	"	"	"	"	"	ખા.	મં.	૬
દે	દ.	પુષ્ય	ઘેટો	દે.	મ.	મ	દ	ખા	મં.	૮

“ વિદ્યારમ્ભે ગુરુઃ શ્રેષ્ઠો, મધ્યમૌ મૃદુ ભાસ્કરૌ ।

મરણં મન્દભૌમામ્યાં, નો વિદ્યા વુષ્ણોમયોઃ ॥૧॥ ”

અર્થ—“વિદ્યારંભમાં ગુરુ શ્રેષ્ઠ છે, શુક અને રવિ મધ્યમ છે, શનિ અને મંગળવડે મૃત્યુ થાય છે, તથા બુધ અને સોમવારે વિદ્યા ચડતી નથી ॥૧॥” બૃહદ્વલ્યોત્તિઃસારમાં કહ્યું છે કે—

“ વિદ્યારમ્ભઃ સુરગુરુસિતજ્ઞેષ્વમિદ્યાર્થદાયી ”

અર્થ—“ ગુરુ શુક અને બુધવારે કરેલ વિદ્યારંભ અભીષ્ટ અર્થને દેનાર છે.” ઉદયપ્રભસૂરિજી કહે છે કે—વિદ્યારંભમાં સાતવારો અનુક્રમે—આયુધ્ય, જડતા, મૃત્યુ, લક્ષ્મી, બુદ્ધિ, સિદ્ધિ અને મૃત્યુ આપે છે.

અન્યકાર સૂરિ મહારાજ બીજી ગાથાથી જ્ઞાન લખવાના નક્ષત્રો લખાવતાં કહે છે કે—મૃગશર, આર્દ્રા, પુષ્ય, પૂર્વાશ્વિની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, મૂળ, અશ્લેષા હસ્ત, અને ચિત્રા; એ દસ નક્ષત્રો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરનારાં છે. આ દસ નક્ષત્રોને સ્થાનાંગસૂત્રમાં જ્ઞાન લખવામાં શ્રેષ્ઠ કહેલા છે. અન્ય સ્થાને બીજા પંચ નક્ષત્રો કહ્યા છે. નારચંદ્ર અને ‘આરંભસિદ્ધિમાં જ્ઞાન લખવા માટે—અશ્વિની, મૃગશર, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, પૂર્વાશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, મૂળ, પૂર્વાષાઢા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા અને પૂર્વાભાદ્રપદ એ સોગ નક્ષત્રો શુભ કહ્યા છે બૃહદ્વલ્યોત્તિઃસારમાં શતભિષાને ન સ્વીકારતાં અશ્વીન્ અને રેવતી સાથે સત્તર નક્ષત્ર, તથા મુદૂર્ત્તચિંતામણુમાં આર્દ્રા નક્ષત્ર સિવાયના પંદર નક્ષત્ર પણ મતાંતરે તો ધ્રુવ મૈત્ર અને રેવતી નક્ષત્રને શુભ કહેલ છે.

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે જન્મે પશુની ૨-૩-૫-૬-૧૦-૧૧ અને ૧૨ તિથિઓ શુભ છે. વર્ચ્ય તિથિઓ માટે નારચંદ્રમાં કહે છે કે—

૧ વિદ્યારમ્ભોર્થિર્ગુરુ-વૃક્ષાંશુ વૃક્ષસ્તથા ।

દસત દર્શનક્રમ્યનિ-રિચન્તુ ૫૪૮૨૮ ॥ ૧ ॥

રાશિમાં ચંદ્ર હોય, અને ચોથામાં સૌમ્ય ગ્રહો હોય તો નૃત્ય તથા કાવ્યનો આરંભ કરવો.

શુભ ગ્રહો ઉદયમાં હોય, પાપ ગ્રહો ઉદયના ન હોય, અને ખુધની રાશિમાં ચંદ્ર હોય તો મંત્ર વિગેરે ગ્રહણ કરવાં અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—

“ અત્તળત્રયે મધા પૂર્વા—જુરાધાનેવતીત્રયે ।

પુનર્મે સ્વાતિમે સૂર્યે, શુક્રે જૈનાગમં પઠેત્ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, મધા, પૂર્વાશ્વિની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, અનુરાધા, રેવતી, અશ્વિની, ભરણી, પુનર્વસુ, અને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં તથા રવિ અને શુક્ર વારે જૈનાગમ ભણવું. ॥ ૧ ॥”

હવે બે ગાથાથી લોચનાં નક્ષત્રો કહે છે—

પુણવસુ ઐ પુસ્સો ઐ, સંવણો ઐ ધણિટ્ટિયા ।

અર્ધિં ચડર્ધિં રિક્ત્વેર્ધિં, લોઞ્ઞકમ્માણિ કારણ ॥ ૧૦૪ ॥

કિરિઆર્ધિં વિસાહાર્ધિં, મહાર્ધિં ભરણીહિ ઐ ।

અર્ધિં ચડર્ધિં રિક્ત્વેર્ધિં, લોઞ્ઞકમ્માણિવજ્જણ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ—પુનર્વસુ પુખ્ત શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા, આ ચાર નક્ષત્રમાં લોચકર્મ કરવું. ॥ ૧૦૪ ॥ કૃત્તિકા વિશાખા મધા અને ભરણી, આ ચાર નક્ષત્રમાં લોચકર્મ વર્જવું. ॥ ૧૦૫ ॥

વિવેચન—નવા ભાગકને કે નવદીક્ષિત શિષ્યને પ્રથમ સૌર કે લોચ કરાવવો હોય ત્યારે પુનર્વસુ પુખ્ત શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્રો હોય તો અત્યંત શુભ છે, પણ કૃત્તિકા વિશાખા મધા અને ભરણી એ ચારમાંથી હરકોઈ નક્ષત્ર હોય તો અત્યંત અશુભ છે. અહીં આપેલ કૃત્તિકાદિ ચાર નક્ષત્રોને ગણિ-વિદ્યાપ્રકીર્ણકમાં પણ વર્જ્યજ્ઞ દર્શાવે છે.

છુટતાં, ચત્રમાં, ઓના કાર્યમાં, તીર્થમાં અને મંતાદિકમાં
ક્ષૌર કરાવવું હોય તો ઉપરોક્ત વાર, નક્ષત્ર, નવમો દિવસ,
વિગેરે શુદ્ધિ જોવાની આવશ્યકતાજ નથી.

રાજના ક્ષૌર માટે ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—રાજાએ
પાંચમે પાંચમે દિવસે, શુભ તારાએ, અને શુભ કાળહોરામાં
શ્રમશ્રુકર્મ કરાવવું; તથા નળ ઉતારવા માટે ક્ષૌરનાં નક્ષત્રો,
રવિ સિંવાયના વારો અને તે દરેકની હોરા શુભ છે.

હવે કર્ણવેધ અને રાજના દર્શનનાં નક્ષત્રો કહે
છે—(માહિની છંદ)

મિગ-અણુ-પુણ પુસ્તા જિહ્વ-રેવ-ડસ્તિણીઆ,
સવણ-કર-સચિત્તા સોહણા કરણવેહે ।

કર-સવણ-ડણુરાહા રેવ-પુસ્ત-ડસ્તિણીઆ,
મિગ-ધણિ-ધ્રુવ-ચિત્તા દંસણે ભૂવર્ણા ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—કર્ણવેધમાં મૃગશર, અનુરાધા, પુન-
ર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, આશ્વિની, શ્રવણ, હસ્ત,
અને ચિત્રા, નક્ષત્રો શુભ છે. તથા રાજના દર્શનમાં
હસ્ત, શ્રવણ, અનુરાધા, રેવતી, પુષ્ય, આશ્વિની,
મૃગશર, ધનિષ્ઠા, ધ્રુવ અને ચિત્રા નક્ષત્રો સારાં છે.

વિવેચન—આગકને કે મુનિરાજને કર્ણવેધ કરાવવો
હોય ત્યારે જો મૃગશર, અનુરાધા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા,
રેવતી, આશ્વિની, શ્રવણ, હસ્ત અને ચિત્રા નક્ષત્ર હોય તો
શુભ છે. ઉદયપ્રભસૂરિ—કર્ણવેધમાં ધનિષ્ઠા તથા ત્રણ ઉત્ત-
રનો, અને મુદૂર્ત ચિંતામણિકાર—રોહિણી, મૃગ,
શતભિષા, સ્વાતિ, તથા ત્રણ ઉત્તર નક્ષત્રનો પણ સ્વીકાર
કરે છે. અહીં નક્ષત્રોની શુદ્ધિ અને આવશ્યક માનેલ છે, પણ
મુદૂર્ત ચિંતામણિમા કહ્યું છે કે—જન્મના વિષય વર્ષ,
મામાસ, વૈષ પાંચ અને જન્મમાસ સિવાયના માસોના રિક્તા
સિવાયની વિષય નિયમોના. રવિ માંત્ર કૃષ્ણ કે ગુરુવારને

બહુ આવે છે; મંગળવાર હોય તો પહેરનારને શોક રહ્યા કરે છે; શનિવાર હોય તો મેલું રહ્યા કરે છે, અને બુધ ગુરુ કે શુક્ર હોય તો દરેક રીતે આનંદ પ્રવર્તે છે. અન્ય સ્થાને કહ્યું છે કે—બુધ ગુરુ અને શુક્રવારે નવું વસ્ત્ર ધારણ કરવાથી ધન જ્ઞાન અને સુખ મળે છે. બૃહજ્ઞયોતિઃસારમાં કહ્યું છે કે—શુક્રવારે પહેરેલ નવું વસ્ત્ર પ્રિયસંગમ માટે થાય છે અહીં દર્શાવેલ વારો વિશેષતાએ સાધુના શ્વેત વસ્ત્ર માટે છે એટલે દરેક પ્રકારનાં વસ્ત્રો માટે સામાન્ય રીતે શુભાશુભ સમજવાના છે. જેથી કેટલાએક આચાર્યો વિવિધરંગી વસ્ત્રો માટે કહે છે કે—મંગળ વિગેરે છ વારોમાં અનુક્રમે લાલ, લીલું, શ્વેત, શ્વેત, કાળું અને પીળું વસ્ત્ર પહેરવું તે શુભ છે. અહીં એમ માની શકાય છે કે—બુધ ગુરુ અને શુક્રવારે દરેક રંગનાં નવાં વસ્ત્રો પહેરી શકાય છે. વળી જે ગ્રહનો જેવો રંગ છે તેવા રંગનાં વસ્ત્રો તે ગ્રહના વારે ધારણ કરે તો વિરૂદ્ધ વાર પણ શુભ છે. નવી કાંબળી ધારણ કરવામાં રવિ પણ શુભ છે. નવા વસ્ત્રમાં દગ્ધા તિથિ અશુભ છે અને ૧-૨-૩-૧૩-૧૫ અતિ શુભ છે.

નક્ષત્રો માટે ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—નવાં વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં અશ્વિની, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, ઉત્તરાષાઢા, ધનિષ્ઠા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ અને દેવતી નક્ષત્રો શુભ છે. તેની ટીકામાં કહ્યું છે કે—અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોમાં નવું વસ્ત્ર ધારણ કરે તો અનુક્રમે ૧ નષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ, ૨ મૃત્યુ, ૩ અગ્નિદાહ, ૪ અર્થ સિદ્ધિ, ૫ મૂલક ભય, ૬ મૃત્યુ, ૭ ધનપ્રાપ્તિ, ૮ ધનપ્રાપ્તિ, ૯ શોક, ૧૦ મૃત્યુ, ૧૧ રાજભય, ૧૨ સંપત્તિ, ૧૩ કાર્યસિદ્ધિ, ૧૪ વિદ્યાપ્રાપ્તિ, ૧૫ મિદાત, ૧૬ પ્રીતિ, ૧૭ મિત્રપ્રાપ્તિ, ૧૮ વસ્ત્રહરણ, ૧૯ જાગમાં નાશ, ૨૦ રોગ, ૨૧ અતિ મિદા-બોજન, ૨૨ નેત્ર વ્યાધિ, ૨૩ ધાન્યપ્રાપ્તિ, ૨૪ વિપ્લવ, ૨૫ જાગભય, ૨૬ ધનપ્રાપ્તિ; અને ૨૭ રત્નપ્રાપ્તિ; એ પ્રમાણે ૨૭ મળે છે.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

વિગેરે પડે તો તે શુભ અંશ હોય તો પલ્લે તેનું ક્ષણ અશુભ જ મળે છે. આ પ્રમાણે પથારી આસન વિગેરેમાં પણ શુભ-શુભ ક્ષણ સમજવું.

વળી ચારેના અંશમાં કાઠે બળે કે ખરડાય ત્યારે કમળ છત્ર, ધ્વજ, તોરણ, મૃગ, કચ્છપ અને અષ્ટ મંગળ વિગેરેની આકૃતિ થાય તો તે શુભ છે; અને ખર, ઉંટ, કાક, સાપ, શિયાળ, ધુવડ, કૂતરો કે વરૂ વિગેરે આકૃતિ થાય તો દેવાંશ હોય છતાં અશુભ છે નાના બાળકને પ્રથમ વસ્ત્ર પહેરાવવું હોય ત્યારે ૧-૨-૩-૪-૭-૧૧-૧૩ તીથીઓ સોમ બુધ શુક્ર શનિ અશ્વિની રોહિણી હસ્ત અશ્લેષા વિશાખા ત્રણ ઉત્તર અને રેવતી ગ્રેહ છે.

નવાપાત્ર વાપરવાનાં નક્ષત્ર અને વાર કહે છે.

મિગ-પુસ્ત-ઽસ્તિણી હત્થા-ઽણરાહા ચિત્ત-રેવડૈ ।
સોમો ગુરુ અ દો વારા, પત્તવાવરણે સુહા ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ-મૃગશર, પુષ્ય, અશ્વિની, હસ્ત, અનુરાધા, ચિત્રા અને રેવતી નક્ષત્રો; તથા સોમ અને ગુરુ એમ બે વારો પાંત્ર વાપરવામાં સારાં છે. ॥ ૧૦૮ ॥

વિવેચન- નવાં પાત્રાં વાપરવાં હોય ત્યારે સોમવાર અને ગુરુવાર; તથા અશ્વિની, મૃગશર, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, અને રેવતી નક્ષત્રો હોયતો શુભ છે. અન્યસ્થાને- બુધ સ્વાતિ અને શ્રવણ નક્ષત્રો પણ શુભ કહ્યા છે.

હવે નષ્ટ પ્રાપ્તિનાં નક્ષત્રો કહે છે-

જામાઈમુહા ચડ ચડ,
શ્રસિણાઈ કાણ ચિપડ સજ્જંધા ।
દુસુ વત્ત જાઈ સજ્જે,
અંધે લલ્મડ ગયં વત્યુ ॥ ૧૦૯ ॥

હવે નષ્ટપ્રાસિની બીજી રીત કહે છે—

રવિરિક્ષા છઠ્ઠાલા, ધારસ તરુણા નવ પરેથેરા।
થેરે ન જાઈ તરુણો—હિં જાઈ વાલે મમઈ પાસે ॥૧૧૦॥

અર્થ—રવિ નક્ષત્રોમાં છ બાળક છે, બાર જુવાન છે, અને પછીનાં નવ સ્થવિર છે. તેમાં—
સ્થવિર-વૃદ્ધ નક્ષત્રમાં ગયેલ વસ્તુ જતી નથી, જુવાન નક્ષત્રની વસ્તુ જાય છે, અને બાળક નક્ષત્રની વસ્તુ પાસે ભમે છે. ॥ ૧૧૦ ॥

વિવેચન—રવિ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણવું. તેમાં પહેલાનાં છ નક્ષત્રો બાળનક્ષત્રો છે. વસ્તુ ચોરાઈ હોય ત્યારે આ છ પૈકીનું હરકોઈ નક્ષત્ર હોય તો જાણવું કે—ચોરાયેલ વસ્તુ પાસેની ભૂમિમાં છે, ઠેકાણે પડી નથી, તેમ દર ગઈ નથી. પછીનાં બાર નક્ષત્રો જુવાન છે. આ નક્ષત્રોમાં વસ્તુ ચોરાય તો જાય છે, પાછી આવતી નથી. અને છેલ્લાં નવ નક્ષત્રો વૃદ્ધ છે જેમ વૃદ્ધ પુરૂષ હરી-ફરીને ઘેર આવે છે, તેમ વૃદ્ધ નક્ષત્રમાં ગયેલ વસ્તુ માલીકની પાસે પાછી આવે છે. રાશિ અને શુક્રદ્રારા ગત વસ્તુનું જ્ઞાન સહેલાઈથી થાય, તે માટે શ્રી નરચંદ્રસૂરિ સવૃત્તિ પ્રક્ષણતકમાં કહે છે કે—

વસ્તુ ગઈ હોય ત્યારે તારકાલિક લગ્નકુંડળીમાં કે પ્રક્ષ-
કુંડળીમાં તપાસ કરવી. લગ્નેશ ઉપરથી વસ્તુ સ્વામીનું;
ધનપતિ ઉપરથી ચોરાયેલી વસ્તુ આકૃતિ અને ધાતુ વિગે-
રનું, ધનેશ સાથેના શહેની સંખ્યાથી ચોરાયેલી વસ્તુની
સંખ્યાનું, સમમેશ શહેથી વસ્તુ સંતાડી હોય તે ઉપર-
શહે સ્થાનનું; અદમેશ ઉપરથી ચાર, ચોરની જાતિ, વય અને
સંખ્યાનું; અદમેશવાળા જુવન ઉપરથી ચોરનું નામ, અને
અન્યા લગ્નેશ ઉપરથી દિશાનું જ્ઞાન થાય છે. આ ચારે પતિ-

ચોરી અને રોગ-જ્ઞાન ચક્ર.

| નક્ષત્ર. | નેત્ર. | દિશા. | વસ્તુપ્રાપ્તિ
વર્ષ + દિન. | વાર યોગે
રોગ પીડા દિન. | રોગ | | |
|----------|--------|-------|------------------------------|---------------------------|--------|--------|--------|
| | | | | | પાદ. ૧ | પાદ. ૨ | પાદ. ૩ |
| અં | કા | દ | મળે | સો. શુ. ૨૧ | ૧૦ | ૭૭ | ૩૨ |
| ભં | ચિ | પ | ૩ દિન | ૨૦ શુ. શ. મૃ. | ૯ | ૦ | ૦ |
| કં | દે | ઉ | ધીમે | ગુર ૨૮ | ૫૦ | ૧૦ | ૦ |
| રૌ | આં | પૂ | ગુરત | શં ૭ | ૯ | ૧૩ | ૧૦ |
| મં | કા | દ | ચોકુ | ૬૨-મૃત્યુજ | ૭ | ૧૩ | ૧૦ |
| આં | ચિ | પ | સોધવાથી | મ. શુ. મૃત્યુ | ૧૫ | ૧૨ | ૪૬ |
| પૂં | દે | ઉ | નહી | સો. શુ. મૃત્યુ | ૪૫ | ૭ | ૨૫ |
| પું | આં | પૂ | મળે | ૨. શુ. શ. ૨૫ | ૭ | ૧૨ | ૨૧ |
| અં | કા | દ | નહી | સો. શુ. ૧૯ | ૯ | ૦ | ૪૫ |
| મં | ચિ | પ | મળે | ૨. શુ. શ. ૧૩+મૃ | ૭ | ૨૦ | ■ |
| પૂં | દે | ઉ | નહિજ | સો. શુ. ૧૧ | ૧૩ | ૭ | ૦ |
| ઉં | આં | પૂ | ૭ + ૨૫ | સો. શુ. (૨૫) | ૧૪ | ૭ | ૮ |
| હં | કા | દ | ૫-૩+૨૦+૩ | ૨. શુ. શ. ૧૦ | ૮ | ૪ | ૫ |
| ચિં | ચિ | પ | ૩૦ + ૫-૧ | સો. શુ. (૧૭) | ૩ | ૯ | ૧૦ |
| ૨૧ાં | દે | ઉ | ૮ + ૧ | ૨. શુ. શ. ૧૦ | ૧૦ | ૧૨ | ૦ |
| વિં | આં | પૂ | ૧ | ૨. શ. ૧૫ | ૪૮ | ૧૨ | ૨૫ |
| અં | કા | દ | ૩+૧૦+૧૫ | શુ. (૧૭) | ૭ | ૧૫ | ૦ |
| ભં | ચિ | પ | ૫-૧+૩૦+૩ | શુ. ૩૨+મૃ | ૪૫ | ૧૬ | ૦ |
| મં | દે | ઉ | નહિજ | ૨. સો. શ. (૭) | ૧૫ | ■ | ૦ |
| પૂં | આં | પૂ | ગુરત | સો. શુ. ૫+૧૦ | ૯૦ | ૧૬ | ૦ |
| ઉં | કા | દ | ૧૫ + ૨૫ | શુ. ૨૦ | ૧૫ | ૧૨ | ૨૦ |
| અં | ચિ | પ | નહી | ૨. શુ. ૨૦ | x | x | x |
| મં | દે | ઉ | નહી | ૨. મં. મૃત્યુ | ૭ | ૨૦ | ૧૬ |
| પૂં | આં | પૂ | ૧ + મળે | ૨. મં. (૧૫) | ૨૭ | ૨૦ | ૯ |
| હં | કા | દ | ૨૮ | શુ. શુ. ૮ | ૮ | ૧૮ | ૧૬ |
| ચિં | ચિ | પ | ગુરત | ૨. મં. ૧૦ | ૯ | ૦ | ૧૨ |
| ૨૦ | દે | ઉ | નહી | સો. શુ. ૨૫ | ૧૦ | ૨૦ | ૨૦ |
| ૨૦ | આં | પૂ | ૧૮ | શુ. શુ. ૧૫+(૧૫) | ૮ | ૬૩ | ૦ |

હીં: મુનિ રત્નાવિજય.

નારચંદ.

+ જાણવા. () તેણે દિવસમાં મરે, મૃત્યુ મૃત્યુ

સર્પદંશ વિષે કહે છે-

વિસાહા કિત્તિઆ-ડસેસા,
મૂલડદા ભરણી મહા ।
અયાહિં આહિણા દદ્ધો,
કદ્દેણાવિ ન જીવઈ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—વિશાખા, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મૂળ,
આર્દ્રા, ભરણી અને મધ્યામાં જેને સર્પ ડસ્યો હોય
તે કષ્ટે કરીને પણ જીવે નહિ ॥ ૧૧૧ ॥

વિવેચન—ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, મધ્યા,
વિશાખા અને મૂળ; આ નક્ષત્રો દૂર છે; તેથી તેમાં સર્પ
ડસ્યો હોય તો તે મનુષ્ય કોઈ પણ રીતે બચી શકતો નથી.
વિવેક ૧૫લાસમાં તો અશ્વિની, શકિણી, ત્રણ પૂર્વા, ૫-૬
-૮-૯-૧૪ અને ૦)) તિથિઓ, રવિ મંગળ અને શનિવાર,
સવાર-સાંજની સંધ્યા અને સંક્રાન્તિ કાળમાં પણ કંપમૃ-
ત્યુયોગ કહેલ છે.

હવે રોગશાન્તિનાં નક્ષત્રો કહે છે-

પુણ-પુસ્ત-ઉફા-ઉમ-રો--
હિણીહિ રોગોવસમ સત્ત દિણે ।
મૂલ-સ્સિણિ-કિત્તિ નવમે,
સવણ-ભરણિ-ચિત્ત-સયમિસેગદસે ॥ ૧૧૨ ॥
ધણિ-કર-વિસાહિં પક્ષે,
મહ વીસડમે ઉપા-મિગે માસે ।

ચરલહું મિતં મૂલે રોગનિન્નાસ હેઝ,
 હવડ્ સ્વલુ પડત્તં ઓસહં વાહિઆણં ।
 મિગુ-સસિ-પુણ-જિઠ્ઠા-ડસ્સેસ-સાઢ મહાર્હિ,
 નય કહંવિ વિહેયં રોગમુત્તે સિણાણં ॥૧૧૪॥

અર્થ—ચર, લધુ, મૃદુ અને મૂળ નક્ષત્રોમાં રોગીને ઔષધ આપ્યું હોય તો તે રોગના નાશનો હેતુ થાય છે; અને રોગમુક્ત પુરૂષે કોઈ પણ રીતે શુક્રવાર, સોમવાર, પુનર્વસુ, જ્યેષ્ઠા, અશ્લેષા, સ્વાતિ અને મધા નક્ષત્રમાં સ્નાન કરવું નહિં. ॥ ૧૧૪ ॥

વિવેચન—પ્રથમ ઔષધ ખાવું હોય ત્યારે ચર, લધુ, મૃદુ અને મૂળ નક્ષત્રો; અર્થાત્—અશ્વિની, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, અભીજિ, ધ્રુવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા અને દેવલી નક્ષત્ર હોય તો રોગનો નાશ થાય છે; અને દેહપુષ્ટિ થાય છે. અહીં વારો દર્શાવ્યા નથી, પણ ઔષધ લેવામાં રવિ અને સોમવાર શુભ છે, દ્વિસ્વભાવ લગ્ન તથા ભદ્રા કરણ સારાં છે. અન્ય સ્થાને વ્યાધિના પ્રતિકારમાં તિલ્લુ નક્ષત્ર ઉત્તમ માનેલ છે.

પ્રશ્નશતકમાં કહ્યું છે. કે-પ્રશ્નકુંડળીમાં જન્મ નક્ષત્ર અશુભ છે, ૧૪-૭-૧૦ ભુવનો અને તેના અધિપતિઓ અનુક્રમે-વૈધ, ઔષધ, રોગ અને રોગીના સંબંધવાળા છે. એટલે-તે તે સ્થાનોની પરસ્પર મૈત્રી ઉપરથી વૈધ ઔષધ વિગેરેની અનુકૂળતા-મેળ, પરસ્પરની શત્રુતા ઉપરથી વૈધ ઔષધાદિની પરસ્પર પ્રતિકૂળતા-ક્રમેળ, શુભ ગ્રહોના સંયોગોથી વૈધ વિગેરે વડે રોગહારિ. અને કુર ગ્રહોના સંયોગોથી વૈધ વિગેરે વડે રોગ વૃદ્ધિ વિગેરેનું જ્ઞાન થાય છે.

૧૧ી લગ્નમા રહલા ગ્રહો ઉપરથી પંચા-૩ પુરૂષો તેની વ્યવસ્થિતિ. ભા. ૧. વર્ણ. કપરેર. ન. વિગેરેનું. અનુક્ર. ૧. ૪૬ ઉપ

દિન, વિધિકરણ, વૈધૃતિ અને વ્યતિપાત યોગમાં અભ્યંગ સ્નાન કરવું નહિ.

બૃહજ્જયોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—રાવ વિગેરે સાતે વાદામાં અભ્યંગ-સ્નાન કરે તો અનુક્રમે તાપ, કાંતિ, મૃત્યુ, લક્ષ્મી, ધનનાશ, વિપત્તિ અને સંપત્તિ રૂપી ફળ મળે છે.

હવે મૃત્યુયોગ કહે છે—

નામનક્ષત્રમર્ચિકદૂ, એકનાડીગયા જંયા ।

તયા દિણે ભવે મચ્ચુ, નન્નહા જિણભાસિચ્ચા ॥૧૧૫॥

અર્થ—જ્યારે નામરાશિનું નક્ષત્ર, સૂર્ય અને ચંદ્ર એક રાશિમાં આવે ત્યારે—તે દિને મૃત્યુ થાય છે, એમ જિનવચન છે, જે અન્યથા થતું નથી.

વિવેચન—જિનેશ્વર ભગવંતનું એવું વચન છે કે—ત્રિનાડીચક્રની હરકોઈ એક નાડીમાં જ્યારે રાગીનું નામનક્ષત્ર સૂર્યનક્ષત્ર અને ચંદ્રનક્ષત્ર એકી સાથે આવે ત્યારે તે રાગીનું મૃત્યુ થાય છે; આ વચનમાં કદાપિ ફેરફાર થતો નથી. અહીં નામનક્ષત્ર કહેલ છે, તેથી જન્મનક્ષત્ર લેવાય છે, પણ મુખ્યતા નામની છે.

અન્યસ્થાને તો કહ્યું છે કે—રાગીના જન્મનક્ષત્રની એક નાડીમાં જ્યાંયુધી સૂર્ય રહે ત્યાંયુધી કદ રહ્યા કરે છે, એક નાડીમાં ચંદ્ર હોય તો આઠ પહોર પીડા રહે છે, અને તે સાથે ત્યાં ફર ચડો હોય તો તેજવળતે મૃત્યુ થાય છે. (આ ૧૧૬) આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—ત્રીજી પાંચમી અને સાતમી તારામાં રાગ થાય તો અતિદુઃખ અથવા મૃત્યુ થાય છે, અને પૂર્વ કહેલ પૂર્વા વિગેરે નક્ષત્રનો રાગી પણ મૃત્યુ પામે છે. નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ ડગલારાદ્રોદા વાસવેન્દ્રો ત્રિપૂર્વા,

દમ્ભદ્ભવિજાત્યા પાપવારેજ યુક્તા ॥

મરણ્યાં શનિવારે ચ, પૂર્ણાસ્થિતિયિપંચકે ।
યોગેડસ્મિન્ વ્યાધિરુત્પલ્લો, ॥ સિધ્યતિ કદાચન ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ લોભ અને કૃત્તિકામાં નંદા તિથિ હોય,
અને અશ્લેષામાં ભદ્રા હોય, શુક્ર અને મધ્યામાં જ્યા હોય,
અને ધનિષ્ઠામાં રિક્તા હોય, તેમજ શનિ અને ભરણીમાં
તિથિ હોય, તો આ પ્રમાણેના તિથિપંચક યોગમાં
જન થયેલ વ્યાધિ કોઈ રીતે સાધ્ય થતો નથી ॥ ૧-૨ ॥ ”

મુંડે માથે તેલ ચોપડી ગંધેડે બેસી દક્ષિણમાં જવાનું
મ આવે, સૂર્યોદયકાળે શિયાળ આરડતો સામે આવે, અતિ
દા થાય, શરીરના રંગમાં વિકાર થાય, માનસિક શાંત
ધી વિગેરે પ્રકૃતિનો અણચિંતબો ઈરફાર થાય, હરકોઈ
ભાવમાં તકાવત પડે, છાયામાં માથા પિનાનું ધડ બુએ,
ધી રાત્રે ઈંદ્ર ધનુષ્ય દેખાય, એકીકાલે આરે દિશામાં ઈંદ્ર
નુષ્ય દેખાય, ચંદ્રતારા વિગેરે રાત્રે ન દેખાતાં દિવસે દેખાય,
વસે ચંદ્રઅહણુ બુએ, અસ્તિજ્યોત નાશ પામે, અરૂંધતી
જેઠ્ઠાઅ) ધ્રુવ (નાસાઅ) પાપલુ અને તારા ન દેખાય, નેત્રો
જાં-જ્યોતિહીન-ડંડાં કે મંદ દષ્ટિવાળાં થાય, શબ્દન સાંભળે,
વાને ઓલવાયાની વાસ ન બાલે; નાક-પોણું, કાણું, સૂકું,
તડું, વાંકું, મુંઘવામાં અશક્ત, ફાટેલ, પીડાવાળું, કે તનક
મારતું થઈ જાય; મિત્રનું હિત વચન રૂચે નહીં, હૃદય પગ
પાણી ટાઢા પડતાં માથામાં ગરમી વ્યાપે, માથામાં પરસ્પેવો
અને મુખમાં શ્વાસ યતાં હાય પગ ગળું અને લમણાની આઠ
ધમનીઓ પીમી પડી જાય, પાંચે ઈંદ્રિયો પોતપોતાના કાર્યમાં
મંદ શક્તિવાળી બને, ગતિ-વાસ-સ્વાદ કે દેહરંગમાં ઈરફાર
યતાં શરીરમાં કંપ દેખાય, જીભ-દાંત કાળા અને મોડું લાલ
થાય, વાન અને પિત્તની નાડીનું સ્થાન બદલાતાં ગળામાં કફ
આવે, એક રોગના વેગમાં વેગથી બીજો રોગ ઉત્પન્ન થાય,
લાગનો રંગ બદલાતાં શ્વાસ કાસવાળો થાય તથા સ્વર બેચી
જાય, એક સાથે મંદસ્વર મહારોગ શાસ (ખાંસી) શ્વાસ ચોપ

હવે નાડીચક્રની રચના કહે છે—

આઈ અદા મિગં અંતે, મજ્જે મૂલં પદ્ધિઅં ।
રવિન્દુજન્મનક્ષત્તં, તિવિદ્ધો ન હુ જીવઈ ॥૧૧૬॥

અર્થ—પ્રથમ આદ્રા, છેલ્લું મૃગશર, અને
મધ્યમાં મૂળ નક્ષત્ર સ્થાપવું; પછી સૂર્ય નક્ષત્ર ચંદ્ર-
નક્ષત્ર અને જન્મનક્ષત્ર એ ત્રણનો વેધ થાય તો તે
જીવે નહિં. ॥ ૧૧૬ ॥

વિવેચન—ત્રિનાડીવાળા સર્પની આકૃતિ કરવી, અને
ત્રણ રેખાને દાબે એમ સિદ્ધિર્લાંઠીમાં નક્ષત્રો સ્થાપવાં.
અથવા ત્રણ પંક્તિ કરવી; અને ક્રમે તથા ઉત્ક્રમે નક્ષત્રો
સ્થાપવા, જેમાં પ્રથમ આદ્રા સ્થાપવું, અંતે મૃગશર સ્થાપવું,
અને મધ્યમાં મૂળ નક્ષત્ર સ્થાપવું. અહીં મૂળ નક્ષત્રને મધ્યમાં
સ્થાપવાનું કહ્યું છે, એટલે—અભીચ સિવાયના સત્યાવીશ
નક્ષત્રો લેવા એવો પણ ખુલાસો થાય છે.

નાડીચક્ર.

નાડી ૧	આ	પૂ	હિ	અ	જ્યે	ધ	ચ	ભ	કૃ
નાડી ૨	પૂ	મ	હ	વિ	મુ	મ	પૂ	અ	રો
નાડી ૩	પૂ	અ	ત્રિ	સ્વા	પૂ	હિ	હિ	ર	મૃ

પછી દરેક નક્ષત્રો ઉપર ઇંદ્રકાગના ગ્રહો સ્થાપવા અને
તેવું. તે રવિ નક્ષત્ર ચંદ્રનક્ષત્ર અને નામનક્ષત્ર એકત્ર પં-
ક્તિમાં હોય તો રોગી જીવવાનો નથી.

યતિ વદત્તભમાં તો આંતરા—આંતરાના ત્રણ ત્રણ ન-
ક્ષત્રો ત્યજ આદ્રા વિગેરે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રની સવગી અને અ-
વગી સ્થાપનાથી પદર નક્ષત્રોનું ભુજંગચક્ર કરવાનું કહ્યું
છે. અને અન્ય સ્થાને રવિગત નક્ષત્રથી પ્રારંભી આંતરાના

કરવો; તથા પંચકાદિ ઓટલે-પંચક, ત્રિપુષ્કર અને યમલ વિગેરે યોગનો પણ ત્યાગ કરવો.

આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં તો કહ્યું છે કે-ઠાણા પુરૂષો-એ અગ્નિની, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ અને રેવતી નક્ષત્રમાં તથા રવિ સિવાયના વારે પ્રેતક્રિયા કરવી. (૩/૬૧)

હવે અગ્નિસંસ્કાર વિધિ કહે છે—

દો પણ્યાલ મુહુત્તે, ત્રીસમુહુત્તેગપુત્તલં કાઠં ।

નેરદ્વય દાહિણાપ, મહાપરિદ્વાવણં કુજા ॥૧૧૮॥

અર્થ—પીસ્તાળીશ મુહૂર્તીયા નક્ષત્રોમાં બે, અને ત્રીશ મુહૂર્તીયા નક્ષત્રોમાં એક પૂતળું કરી તેની નૈ-ર્ક્ત્ય કે દક્ષિણમાં પરિષ્ઠાપના કરવી. ॥ ૧૧૮ ॥

વિવેચન—અવહારમાન્યતા એવી છે કે—મનુષ્યના પ્રેતકાર્યમાં અમુક યોગો હોય તો તે કાર્ય કરવાનો પ્રસંગ બહુ વાર ઉપસ્થિત થાય છે, તેથી તે પ્રસંગનું નિવારણ કરવા માટે શું કરવું ? તે આ ગાથામાં જણાવેલ છે. જો કોઈની પરિષ્ઠાપન કે અગ્નિસંસ્કારની ક્રિયા કરવા વખતે પીસ્તાળી મુહૂર્તના સંયોગવાળું નક્ષત્ર હોય તો ઠાણ વિગેરેનાં બે પુતળાં કરવાં, અને ત્રીશ મુહૂર્તના સંયોગવાળું નક્ષત્ર હોય તો એક પૂતળું કરવું. પછી મરેલાનો જ્યાં અગ્નિસંસ્કાર કરે તેથી નૈર્ક્ત્ય ખુણામાં કે દક્ષિણ દિશામાં પૂતળાંને સ્થાપી અગ્નિસંસ્કાર કે પરિસ્થાપના કાર્ય કરવું.

હવે બે ગાથાથી નક્ષત્રનાં મુહૂર્તો કહે છે—

તિન્નેવ ઉત્તરાઈં, પુણ્યવમુ રોહિણી વિસાહા ય ।

અપ દ નક્ષત્તા, પણ્યાલમુહુત્તસંજોગા ॥૧૧૯॥

સયમિસ-મરણી સાઈં, અસ્તેસ-જેદ-જ્ઞ દ્વચ નક્ષત્તા ।

વનરસ મુહુત્તજોગા, ત્રીસમુહુત્તા પુણો સેસા ॥૧૨૦॥

નિવાસસ્થાન સ્વર્ગ જાણવું, જેમાં પ્રાણનો નાશ થાય છે. અને શેષમાં ૨ વધે તો અગ્નિનો વાસ : પાતાલમાં જાણવો, જેમાં અગ્નિ સ્થાપવાથી ધનનો નાશ થાય છે.

નવું અનાજ ખાવા માટે—અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્રો હોય; લગ્ન, કેન્દ્ર, ત્રિકોણ, મૃત્યુ અને વ્યય સ્થાનમાં સૌમ્ય ગ્રહો હોય; અને સંપૂર્ણ ચન્દ્ર કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય તો શુભ છે.

નવી દુકાનના પ્રારંભમાં ૨-૩-૬-૧૧-૧૩ તિથિઓ, બુધ શુક્ર કે શુક્રવાર, અશ્વિની રોહિણી મૃગશર આદી પુનર્વસુ પુષ્ય મધ્ય હસ્ત ચિત્રા અનુરાધા ત્રણ ઉત્તરા અને દેવતી નક્ષત્ર, લગ્નસ્થાનમાં રહેલ ચન્દ્ર-શુક્ર, ૧-૨-૧૦-૧૧ બુવનમાં રહેલ સૌમ્ય ગ્રહો, અને આઠમા કે બારમા બુવન સિવાયના સ્થાનોમાં રહેલ કૂર ગ્રહો શુભ ફળદાયક છે—શુભફળ આપે છે.

જન્મરાશિથી કે જન્મલગ્નથી કુંડ સિવાયનું દસમું કે અગીયારમું સ્થાન લગ્નમાં હોય, અને કેન્દ્ર ત્રિકોણ તથા ધન સ્થાનમાં શુભ ગ્રહ હોય ત્યારે ખરીદ-વેચાણ વ્યાપાર કરવો. પશુપોષિવાળા નક્ષત્રોમાં અનુકૂળ પશુનો કથવિક્રય કરવો. ચર લગ્ન હોય, કેન્દ્ર ત્રિકોણમાં સૌમ્ય ગ્રહો હોય, અને ગ્રહ રહિત આઠમું બુવન હોય તો થાપણ કે વ્યાજે ધન મૂકવું. ઉપચય સ્થાન પુષ્ટ હોય ત્યારે વસ્ત્ર વિગેરે ખરીદવું. લગ્નમાં સૌમ્ય ગ્રહ હોય, દસમા કે અગીયારમા બુવનમાં રવિ કે મંગલ ગ્રહ હોય, તો લગ્નવેષા કે વિધાવાગાએ ચોકની નોકરી કરવી એ હિતકારક છે, એમ આરંભસિદ્ધિના વાર્તિકમાં કહેલ છે.

અન્યસ્થાન (૫.) માં કશું છે કે—અશ્વિની, ચિત્રા, સ્વાતિ, શ્રવણ, શતભીષા અને દેવતીમાં વસ્તુ ખરીદવી; તથા ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, ત્રણ પૂર્વા અને વિશાખામાં સર્વ વસ્તુ વેચવી.

વ્યવહારસારમાં વહાણ માટે કશું છે કે—દેવતી નક્ષ-

ધનિદ્રાથી રોહિણી સુધીના નવ નક્ષત્રે, વસુનવક કે મહા-પંચક કહેવાય છે તે પણ વિવાહમાં ત્યાજ્ય છે. . .

વિવાહમાં ૨૧ દોષનો ત્યાગ કરવો. અને તે નં જની શકે તો-લક્ષ્મી, ખાત (ચંડાચુધ), સુતિ, વેધ, જામિત્ર, ખાણ-પંચક, એકાર્ગલ, ઉપચક, કાંતિસામ્ય અને દગ્ધા; એ દસ દોષનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. યમઘંટમાં વિવાહ કરવાથી કુળનો ઉચ્છેદ થાય છે, એકાર્ગલમાં વિવાહ કરવાથી વૈધવ્ય મળે છે, જામિત્રમાં વિવાહ કરવાથી-વૈધવ્ય, મૃત્યુ કુલટાવૃત્તિ, શોક, પીડા, વિગેરે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. લગ્નમાં ઉદ્યાસ્ત શુદ્ધિ પણ અવશ્ય જોવી.

ગૃહસ્થ વ્યવહારમાં વિવાહ એ આવશ્યક કાર્ય તરીકે મનાય છે, માટે તેમાં લગ્નગણ તપાસીને જ સુદૂર્ત લેવું. શ્રીઉદયપ્રભસૂરજી વિવાહના લગ્નમાં રેખા આપનાર બ્રહ્મા માટે કહે છે કે—સૂર્ય ૩-૬-૮-૧૧ સ્થાને હોય, ચંદ્ર ૨-૩-૧૧ ભુવને હોય, મંગળ ૩-૬-૧૧ ભુવને હોય, બુધ તથા શુક્ર ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૮-૧૦-૧૧ સ્થાનમાં હોય, શુક્ર ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૮-૧૦-૧૧ ભુવને હોય, શનિ ૩-૬-૮-૧૧ મે ભુવને હોય; તથા રાહુ ૨-૩-૫-૬-૮-૯-૧૦-૧૧ ભુવને હોય તો તે સારા છે. આઠમે સ્થાને સૂર્ય કે શનિ સિવાયના બ્રહ્મા ન હોય, ચંદ્ર અને શુક્ર છઠ્ઠે સ્થાને ન હોય, વ્યય-ભુવનમાં દેત્રુ ન હોય તેવા સુદૂર્તમાં વિવાહ કરવો તે શ્રેષ્ઠ છે.

ચરલખ અને ચરરાસિસ્થ ચંદ્રપર સીમહોની દષ્ટિ હોય અને જગવાનથાથી (રવિ ચંદ્ર લોમ કે શુક્ર) બ્રહ્મા દેન્દ્રમાં હોય, અથવા મિથુન રાશિનો ચન્દ્ર પાપબ્રહ્માની દષ્ટિ-વાળો હોય તો તે સ્ત્રી એકપતિવત્તથી પડે છે. રવિ લોમ મંગળ નીચના હોય. અથવા લખપતિ શનુના પરના હોય. અથવા માનમુ સ્થાન નિર્જા હોય તો તે સ્ત્રી વગણી થાય છે તમચેરા. સૂર્ય કે શુક્ર નિર્જા હોય તો પતિ જાનરો કે

***અપવાદ આ પ્રમાણે છે—**વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે, દસ વર્ષથી અધિક વયવાળી કન્યાના લગ્ન માત્ર લગ્નના બળથીજ થાય છે, સૂર્ય-ગુરૂની શુદ્ધિ જોવાની નથી, છતાં સૂર્ય-ગુરૂ અશુદ્ધ હોય તો પૂજા વડે તે દોષનો નાશ કરવો. દેવસૂ વલ્લભમાં કહ્યું છે કે—સંકર જાતિના વર કન્યાનો વિવાહ કૃષ્ણપક્ષમાં અને નિવેધેલ વાર નક્ષત્ર તથા ક્ષણાદિકમાં શુભ છે એ વાત નિઃસંશય છે.

રાજ્યાભિષેકમાં પણ શુભ વાર, તિથિ, નક્ષત્ર અને લગ્નબળની શુદ્ધિ તપાસવી, યતિવલ્લભમાં કહ્યું છે કે—

“ રાજ્યાભિષેકે વિવાહે, સત્ક્રિયાસુ ચ દીક્ષણે ।

ધર્માર્થકામકાર્યે ચ, શુભા વારાઃ કુળં વિના ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રાજ્યાભિષેક, વિવાહ, શુભક્રિયા, દીક્ષા, ધર્મ, અર્થ અને કામની બાબતમાં મંગલ સિવાયના બીજા વારો શુભ છે. ॥ ૧ ॥ ”

તથા જન્મવાર, દશેશવાર, લગ્નેશવાર, ચંદ્ર, ગુરૂ અને શુક્ર શુભ છે. અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશર, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા હસ્ત, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, અભિજિત, ધ્રુવ અને રેવતી નક્ષત્રમાં રાજાને અભિષેક કર્યો હોય તો તે ચિરકાળસુખી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરે છે. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિજી કહે છે કે—જન્મેશ, દશેશ, લગ્નેશ, દિનેશ, સૂર્ય અને મંગલ બળવાન હોય; ચંદ્ર, ગુરૂ અને શુક્ર ત્રિકોણ ઉચ્ચ સ્વધર કે મિત્રધરના હોય; વિપુલ હોય, પંચાંગ શુદ્ધિ હોય, ચંદ્રબળ-તારાબળ હોય, જન્મરાશિથી ઉપચય સ્થાનનું કે સ્થિર કે શીર્ષોદયી લગ્ન હોય, લગ્નમાં સૌમ્ય મહત્તી સ્થિતિ કે દદિ હોય, દરેક ઝંઘો ત્રીજે કે અગી.

• નાગરો વિવાહમાં જુદા આડમાને ગણના નથી ભાર્મવો બાદ રવા શુદ્ધિ ૧૦ દિને વિવાહ કરે છે. ગ્રીકો મોચરશુદ્ધિ નવને અને અટરર્મ-વાળા મુરૂને ૧૫ને છે મહાનાપુરિઓ નેથી ઉલટુ ૧૫ને છે સાદ મુરૂ સ્વતી બને શુદ્ધિ ૧૫ને છે માલ્યામ મોચ-અપ્રમાણ છે આ દરેક ૧૫મે અને ૧૬મે. જે

ધો હેમદ ન-નપ્પીટ.

કરવો. અર્થાત્ રિક્તા આઠમ અમાસને દિવસે, અહળના દિવસોમાં, ભરણી મૃગશર મઘા અને મૂળ નક્ષત્રમાં, કુંભ લગ્નમાં બુધ હોય, ચોથા બુવનમાં શુક્ર હોય, અને આઠમું સ્થાન શુદ્ધ હોય તો-ભૂત-વેતાલ સાધના, જાંત્ર, મંત્ર, રક્ષા, શૂદ્ર કાર્ય, પાપ, ભય, અને દંભ વિગેરે કાર્યો કરી શકાય છે. તથા શત્રુમારણ વિગેરે પ્રયોગમાં-અંદ્ર કૂર અહના યોગ કે વર્ગમાં હોય; શત્રુની જન્મરાશિની કે લગ્નની આઠમી રાશિ લગ્નમાં હોય, અને રિષ્ટ યોગમાં બુધ બળવાન હોય તો આ મુહૂર્ત સિદ્ધિકારક છે.

શુભકાર્યોમાં તો-સૌમ્યવાર, શુભ નક્ષત્રો, અને શુભ અહયોગોનો સ્વીકાર કરવો. શુભ કાર્યમાં રવિ, સોમ, બુધ, શુક્ર અને શુક્રવાર સારા છે. નક્ષત્ર માટે ઉદયપ્રભસૂરિણ કહે છે કે-વ્રત, નિયમ, પ્રાયાશ્ચિત્ત, યોગ, ઉપધાન, નાંદી, વિગેરે ધર્મોત્સવાદિક કાર્યોમાં-મંગળવાર; ચનિવાર, ભરણી; કૃત્તિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, મઘા, ત્રણ પૂર્વા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા અને મૂળ નક્ષત્રનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તથા શાંતિક કાર્યોમાં-રોહિણી, મૃગશર, ત્રણ ઉત્તરા, ચિત્રા, અનુરાધા અને રેવતી નક્ષત્રો લેવાં. વાર્તિકમાં વિશેષ કહ્યું છે કે—

“ શાન્તિકં વૌષ્ટિકં કાર્યં, જ્ઞેયશુભકર્મવાસરે

કન્યાવિવાહનક્ષત્રે, પુષ્પાશ્વિન્રવણે તથા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ બુધ શુક્ર શુક્ર અને રવિવારે, અશ્વિની બુધ અને ધનુ નક્ષત્રમાં, તથા કન્યા વિવાહના-રોહિણી, મૃગશર, મઘા, ઉત્તરાશ્વિનુની, હસ્તા, સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, ઉત્તરા પાદા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, અને રેવતી નક્ષત્રમાં શાંતિક તથા વૌષ્ટિક કાર્ય કરવું ॥ ૧ ॥ ”

હીરજ્યોતિષમાં કહ્યું છે કે-નંદા જદા જ્યા પૂણી તિથિમાં. રિષ્ટ સિવાયના કર્મોમાં. રવિ સોમ બુધ શુક્ર અને શુક્રવાર. તથા-અશ્વિની. રોહિણી. મૃગશર. પુનર્વસુ, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા હસ્તા. ચિત્રા. રેવતી. અનુરાધા. ધનુ. ધનિષ્ઠા,

શાંતિકાર્ય માટે. શ્રી હેમહંસગણિણ કહે છે કે—મૂળ અથવા અક્ષેપામાં પ્રાણક્રોધ જન્મ થાય ત્યારે—સર્વ નક્ષત્રોને લોગવનાર નવે ગ્રહોએ પણ જેમનાં ચરણકમળ સેવ્યાં છે એવાં શ્રીમાન્ અરિહંતની, તથા વિશેષે કરીને મૂળ નક્ષત્રમાં જ ઉત્પન્ન થયેલા શ્રી સુવિધનાથ સ્વામીની અદ્વૈતર શાંત પ્રકારી સનાતપૂજા શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે મહોત્સવપૂર્વક લાવવાવી. એમ કરવાથી પણ સમગ્ર ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવોની શાંતિ થયેલી સર્વત્ર સાક્ષાત્ જોવામાં આવે છે. ગ્રહોની શાંતિ માટેનો વિધિ અમે જન્મરાશિગોચર (પૃષ્ઠ ૧૬૫) માં જ દેહી ગયા છીએ.

અન્ય સ્થાને તો કહ્યું છે કે—

“ દિવુકેડકે ગુરૌ લગ્ને, ધર્મોર્મો રવેર્દિને ।

ગુરુજલ્મવર્ગે વા, શુભારમ્માસ્તયોર્વલે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રવિવારે સૂર્ય ૪ સ્થાનમાં હોય, શુક્ર ૧ ભુવનમાં હોય ત્યારે ધર્મનો પ્રારંભ કરવો. અથવા બુધ—શુક્રના લગ્નમાં કે બુધ—શુક્રના વર્ગમાં અથવા રવિ અને શુક્રના જાળમાં શુભ કાર્યનો પ્રારંભ કરવો. ” નંદીસ્થાપના વિગેરે પણ આ યોગોમાં જ થાય છે. ટુંકમાં હરેક શુભકાર્યના નિર્દેશમાં સમુચ્ચય કથન એવું છે કે—

“ વ્યયનેધનસંશુદ્ધી, સદૃષ્ટોપચયોદયે ।

સર્વાર્થમેષુ સંસિદ્ધિ—શન્દ્રે ચોપચયસ્થિતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ૧૨-૮ ભુવન શુદ્ધ હોય, જન્મરાશિ કે જન્મલગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧ મી શુભદષ્ટિવાળી રાશિનું લગ્ન હોય, અને ચન્દ્ર ૩-૬-૧૦-૧૧ ભુવને હોય તો પ્રારંભેલાં સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૧ ॥ ” પ્રાયઃ કરીને ૮-૧૨ ભુવનમાં રહેલા શુભ ગ્રહો, તથા ૧-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦ અને ૧૨ સ્થાનના પાપ ગ્રહો શુભ દેશ દેના નથી. “ લગ્નનો ”

હવે પ્રથમ અન્યકાર મહારાજ પોતે જ બે ગાથા
માસ અને દિવસની શુદ્ધિ કહે છે—

હરિસયણ અકમ્મણ,

અહિશ્રમાસ ગુરિસુક્ષિ અતિ સિસુવુદ્ધે ।

સસિનદ્દે ન પદ્ધા,

દિક્ષા સુક્ષ્મસ્થિ વિ ન વુદ્ધા ॥ ૧૨૨ ॥

અવજોગકુલિશ્રમદા,

ઉઘ્ઘાઈ જત્થ તં દિણં વજ્જે ।

સંકંતિસાહિદિણતિહ,

ગહણે ઇગુ આહ સગ પચ્છા ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—હરિશયન (ચોમાસું), અકર્મમાસ,
અધિકમાસ, ગુરુ-શુક્રનો અસ્ત, ગુરુ કે શુક્રની
બાહ્યદશા કે વૃક્ષાવસ્થા, અને ચન્દ્રનો અસ્તકાળ
હોય ત્યારે પ્રતિષ્ઠા દીક્ષા વિગેરે કરવાં નહિ; પણ
દીક્ષા માત્ર શુક્રાસ્તમાં હુદ્દ નથી. ॥ ૧૨૨ ॥
અવજોગ, કુલિક, વિદિ, અને ઉલ્કા વિગેરે જે દિવસે
હોય તે દિવસ વર્જ્ય છે. તથા સંકંતિના પૂર્વના
દિવસ સાથે ત્રણ દિવસો, અને અહણમાં એક
દિવસ પહેલાંનો એક દિવસ અહણનો તથા સાત
દિવસ પછીના વર્જ્ય છે. ॥ ૧૨૩ ॥

વિવેચન—આ બે ગાથામાં માસ અને દિવસની શુદ્ધિના
અપયોગોનો નામાવધી આપી છે, શુભકાર્યમાં તે દરેકનો
અવરય ત્યાગ કરવો, અપચાદ એટલો જ છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં
શુક્રાસ્તના દિવસ હુદ્દ છે, પણ દીક્ષામાં શુક્રાસ્તનો દોષ હોતો

જન્મલગ્નકુંડળીના ૧-૪-૮-૧૨-ભુવનનું લગ્ન (૩૨), બન્ને
જન્મકુંડળીના ૮મા સ્થાનના ગ્રહોથી ભોગવાતું લગ્ન, સૌમ્ય-
ગ્રહના બળથી રહિત જન્મરાશિનું લગ્ન, સૌમ્યગ્રહબલહીન કેન્દ્ર-
વાળું લગ્ન, ચન્દ્રથી અશુદ્ધ થયેલ લગ્ન, ફર ગ્રહથી અશુદ્ધ
થયેલ લગ્ન કે નવાંશ, અદ્ય રેખાવાળું લગ્ન, દુષ્ટ યોગ (પાતું
૧૮૩) કારક કુંડલીનું લગ્ન, ઉદયાસ્તની શુદ્ધિથી રહિત
લગ્ન, ૬-૫-૪ વર્ગની શુદ્ધિ વગરનું લગ્ન, વર્જ્ય નવાંશ,
લગ્નથી કે ચન્દ્રથી સાતમે સ્થાને રહેલ ફર ગ્રહ કે શુક, લગ્ન-
કુંડળી કે ભાવકુંડળીમાં અશુભ સ્થાને રહેલા ગ્રહો, નીચ
ગ્રહો, અદ્ય રેખાવાળો ગુરુ, નીચનો ચંદ્ર, ક્ષીણ ચંદ્ર ૬-૮
ભુવને રહેલ લગ્નપતિ કે નવાંશપતિ, નીચનો લગ્નેશ, નીચનો
નવાંશેશ, દુશ્ચિહ્નન, *ઉત્પાતના દિવસો ૭, માત-પિતાની
મૃત્યુતિથિ, રજસ્વલા માતાના દિવસો, અને મનોભંગ.

આગળ વિલગ્નશુદ્ધિ (નાયા ૨૧) માં તથા પોતપો-
તાના દ્વારમાં આ દરેક દોષો પેડીના સાધ્ય દ્રવ્યોની શુદ્ધિ
દેખાડેલ છે, જે તપાસી દ્રવ્યો ટાળીને શુદ્ધ દિવસ લેવો.

વળી પણ દિનશુદ્ધિ જ કહે છે—

સુદ્ધતિહી સુહવારે,

સિદ્ધામિયરાજજોગપમુહાઈં ।

જતથ હવન્તિ સુહાઈં,

સુહકજે તં દિયં ગિજં ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—જે દિવસે શુદ્ધ તિથિ અને શુભ
વારની સાથે સિદ્ધિ, અમૃતસિદ્ધિ, કે રાજ્યોગ પ્રમુખ

* ભુજા ૫૪ ૫૮-૫૯ તથા-તીલાર (૫૨૧) રૂપિ. અદ્યુદ્ય.
મદ્ય. ૧૫પાત. પાશુરૂપિ. કાગુચલપ. જગુની ઉત્પતિ,
૪૧-૪૬ને. વિપર્ણ. દેવ રૂપિના પામ વિમેરે. (સેવમહોદય.)

વિગેરેમાં બીજી શુદ્ધિ કરતાં નક્ષત્રશુદ્ધિના વિશેષ આવશ્યકતા છે, તેથી અન્યકાર સૂરિમહારાજે જો-ગાયાથી દીક્ષા અને પ્રતિ-
ષ્ઠાના નક્ષત્રો જુદા દેખાડેલ છે. આ અન્ય તથા અન્ય અન્યો-
માં દીક્ષા માટે નીચે પ્રમાણે શુદ્ધિ કહેલ છે—

દીક્ષામાં—કાર્તિક, માગશર, મહા, ફાગણ, વૈશાખ,
જેઠ, અને અષાઢ માસ સારા છે; માત્ર જ્યેષ્ઠ પુત્ર-પુત્રીની
દીક્ષા હોય તો જેઠ માસનો ત્યાગ કરવો. તથા મેષ વૃષ મિથુન
મકર અને કુંભની સંક્રાન્તિ પણ સારી છે. જાલવૃદ્ધ ગુરુ-શુક
અને અસ્ત ગુરુના દિવસો દીક્ષામાં નેષ્ટ છે.

લગ્નશુદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—મતચંદ્ર માટે રવિ, ગુધ,
ગુરુ અને શનિવાર સુંદર છે; નારચંદ્રમાં સોમવારને શુભ
કહેલો છે, અને અન્યસ્થાને જળવાન ચોગ કે જળવાન
લગ્નના દિવસે સોમ-શુક્રને પણ શુભ માન્યા છે.

લગ્નશુદ્ધિમાં બન્ને પક્ષની ૧-૨-૩-૪-૭-૧૦-૧૧
-૧૩ તિથિઓ મતસ્વીકાર માટે શુભવર્ધક માની છે, કેાઈ
સ્થાને ૪-૧૨ તિથિએ દીક્ષા લેવાનું સ્વીકાર્યું છે, શ્રીમાન્
ઉદયપ્રભ સૂરિજી માત્ર પુનર્મનેજ દીક્ષા વર્ત્ય તિથિ માને
છે. જ્યારે લક્ષ્મી કહે છે કે—મંત્ર દીક્ષા વિગેરેમાં રિક્તા
અમાવાસ્યા અને આઠમ તિથિ પ્રચલિત છે.

નક્ષત્રો માટે સૂરિ મહારાજ જ કહે છે કે—મત ચંદ્ર-
ણમાં અશ્વિની, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત,
સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, ધવણ, શનિયા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને
રેવતી નક્ષત્ર શુભ છે. શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભ સૂરિજીએ દીક્ષાના
નક્ષત્રોમાં પુષ્ય અને પૂર્વાભાદ્રપદનો સ્વીકાર કર્યો નથી,
તેમજ પુષ્ય નક્ષત્રમાં તો વિવાહ અને દીક્ષાનો સર્વથા નિષેધ
જ કર્યો છે. અન્ય સ્થાને દીક્ષામાં અશ્વિની ચતુર્ભિયા
અને પૂર્વાભાદ્રપદને બદલે મૃગશિર મયા અને ધનિષ્ઠા લઘ
૧૨ નક્ષત્રો શુભ કહ્યા છે. આદર્શ ચિત્રા તથા વિશાખા
અન્ય કહ્યા છે. અને અભિજિત નક્ષત્ર સર્વ દેષ્ટ કહેવું છે

નહિં. નારયંદ્ર-ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—૧ શુક્રવાર હોય, ૨ શુક્ર લગ્નમાં હોય, ૩ શુક્રનો નવાંશ હોય, ૪ લગ્ન કે સાતમા સ્થાનમાં શુક્રની સંપૂર્ણ દૃષ્ટિ હોય, અને ૫ શુક્રની રાશિ વૃષ કે તુલા હોય; અથવા—૧ સોમવાર હોય, ૨ લગ્નમાં ચંદ્ર હોય, ૩ ચંદ્રનો નવાંશ હોય, કે ૪ ચંદ્રની દૃષ્ટિ પડતી હોય તો દીક્ષા આપવી નહિં.

મંગળનો પદ્મ વર્ગ પણ નેષ્ટ છે.

“ જીવ-મન્દ-બુધા-ડર્કાણાં, પદ્મવર્ગો વારદર્શને ।
શુભાવહાનિ દીક્ષાયાં, ન શેષાણાં કદાચન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દીક્ષામાં શુદ્ધ રાશિ બુધ અને સૂર્યના પદ્મ વર્ગો વાર અને દૃષ્ટિ શુભ છે, બાકીના અહો (ચંદ્ર મંગળ શુક્ર) ના પદ્મવર્ગોદિક શુભ નથી. ॥ ૧ ॥ નારયંદ્રમાં ચંદ્રનો વર્ગ પણ સ્વીકાર્યો છે.

ઉદયાસ્તની શુદ્ધિ પણ લેવી, નારયંદ્રમાં ‘કહ્યું’ છે કે અસ્તશુદ્ધિનો આશય નથી, પણ ઉદયની શુદ્ધિ તો જોઈએ જ.

એકંદરે દીક્ષાના શુભ ત્રીશાંશે આ પ્રમાણે છે—
મેષનો ૨૭ મો પગ-અંત્યકગા ૨૦, વૃષના ૧૪-૨૦, મિથુ-
નનો ૧૭, કર્કનો ૮, સિંહનો ૧૮, કન્યાનો ૮, પૂર્વકગા ૩૦,
ધનનો ૧૭, મકરનો ૨૦, અને મીનનો ૮ મો ત્રીશાંશ વિગેરે
વિગેરે અમૃત સ્વભાવવાળાં લગ્નો (પૃષ્ઠ ૪૦૯) પણ
દીક્ષામાં યોગ્ય છે.

દીક્ષાકુંડળીની અહ સ્થાપના નીચે મુજબ છે—

ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—કેન્દ્રમાં સૌમ્ય અહો ન હોય તો લગ્ન અને ચંદ્રના કર્તારી તથા ભામિત્રનો ત્યાગ કરવો. ભામિત્રસ્થાન અને ચંદ્રની અહયુતિ પણ નેષ્ટ છે.
નારયંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

તારા અને ગુરૂંબળ તપાસવાં શિષ્યનું નામ પાડવામાં અષ્ટ
વર્ગ એવા. ગુરૂથી શિષ્યની તારા ૩-૫-૭ નેષ્ટ છે, ઇત્યોદિ
પરસ્પરનો વિરોધ વર્ણ રવિ-સોમ-ગુરૂ બળવાન હોય એવી
ગોચરશુદ્ધિથી પ્રથમાક્ષર લઈ શિષ્યનું નામ પાડવું.

સૂરિપદ ઉપાધ્યાયપદ વિગેરે પદારોપણમાં પૂર્વોક્ત
રાશ્યાભિષેકની શુદ્ધિ લેવી, અથવા તો પ્રતિષ્ઠાની અહકુંડળી
લેવી. અહીં પણ આચાર્યને ચંદ્રબળ અને પદવી લેનારને રવિ
ચંદ્ર તારા તથા ગુરૂનું બળ તપાસવું.

હવે પ્રતિષ્ઠાદ્વાર કહે છે—

અસ્તિણિ-સયમિસ-પૂ-મા,
અસુ વિ દિક્ષા સુહા વિણિદિદ્ધા ।
મહ-મિગ-ધણિ પદ્ધા,
કુજા વજ્જિજ્જ સેસાઈ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—અશ્વિની, રાતભીષા, અને પૂર્વાભાદ્રપદમાં
દીક્ષા; તથા મધા, મૃગશર અને ધનિષ્ઠામાં પ્રતિષ્ઠા
શુભ કહી છે; અને બાકીનાં નક્ષત્રો વગર્ય છે. ૧૧૨૬

વિવેચન—પૂર્વોક્ત ગાથામાં દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠાનાં
નક્ષત્રો સાથે કહ્યાં છે. પ્રસ્તુત ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં દીક્ષાનાં
નક્ષત્રો કહી ઉત્તરાર્ધ ગાથામાં પ્રતિષ્ઠાનાં નક્ષત્રો જણાવ્યાં છે.
દીક્ષા માટે આગળ કહેવાયું છે, હવે—પ્રાણપ્રતિષ્ઠા અને
બિંબપ્રતિષ્ઠા એમ બન્ને પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા માટે દિનશુદ્ધિ
તથા લગ્નશુદ્ધિ કહેવાય છે.

અહીં યોનિ-ગણ-રાશિ-ભેદ-લેણાદેહી-વર્ગ-નાદીભે-
દના મેળ. બિંબપ્રવેશ વિધિ. આચાર્યને ચંદ્રબળ અને ત્યા

હારવાદ્ર સૂરિ મહારાજ સોમ પુષ્ય શુક્ર અને શુક્રવારને
પ્રતિષ્ઠામાં શુભ માને છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ મહારાજ માત્ર મંગળવારની પ્રતિષ્ઠાનો
નિષેધ કરે છે; બ્યારે રત્નમાલામાં મંગળ સિવાયના દરેક
વારો શુભ કહ્યા છે. કહ્યું છે કે—

“ તેજસ્વિની ક્ષેમકૃદ્મિદાહ—વિધાયિની સ્યાદ્ ઘરદા દદા ચ ।
આનન્દકૃત્ કલ્પનિવાસિની ચ, સૂર્યાદિવારેષુ ભવેત્ પ્રતિષ્ઠા ॥૧॥

અર્થ—“ રવિ વિગેરે સાત વારે કરેલ પ્રતિષ્ઠા અતુ-
ક્રમે ૧ પ્રતિષ્ઠાપકતું તેજ વધારે છે, ૨ ક્ષેમ પ્રવર્તવે છે, ૩
અગ્નિ પ્રકટાવે છે, ૪ મનોવાંછિત પૂરે છે, ૫ દૃઢ થાય છે, ૬
આનંદ આપે છે, અને ૭ અનેક કંડૂપ પર્યંત સ્થિર રહે છે ॥
૧ ॥ ” રત્નમાલા ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—રવિ વિગેરેના પડ-
વર્ગમાં પણ પ્રતિષ્ઠા માટે આજ કુળ બાણુડું.

નક્ષત્ર માટે સૂરિ મહારાજ પોતેજ કહે છે કે—રાહિણી
મૃગશિર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મઘા ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત, સ્વાતિ, અતુ-
રાધા, મૂળ, અવધુ, ધનિષ્ઠા અને રેવતી નક્ષત્ર પ્રતિષ્ઠામાં
શુભ છે.

અન્યસ્થાને પણ એજ કહ્યું છે કે—

“ વિના આર્દ્રો શતં ચિત્રાં, નિનં શુક્રર્કેન્દુગુરૌ ।
ચરે મેત્રે મયોર્ધ્વાસ્ય—દસ્તમૂલેષુ સ્થાપયેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્ર રવિ સોમ કે શુક્રવારે, તથા શતભિષા
વિનાના ચર, ચિત્રા વિનાના મૈત્ર, આર્દ્રા વિનાના ઉર્ધ્વમુખી,
મઘા હસ્ત અને મૂળ નક્ષત્રમાં નિનેન્દ્રને સ્થાપવા ॥ ૧ ॥ ”

પ્રતિષ્ઠામાં યમધંટ, ઉપમહ, વજ્ર મુશલ, પુષ્પ પંચક,
ધનુષ્ય, શસ્ત્ર એકાગ્રલ, પાત વિગેરે કુયોગોનો ત્યાગ કરવો;
અથવા સોમ શુક્ર અને શુક્ર વિગેરેના બગથી શુદ્ધ કરવી
નરચંદ્રસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—

૭ તુલાંશ હોય તો આચાર્યને ઉપદ્રવ-ખંધન થાય છે, અને શ્રાવક બે વર્ષમાં મૃત્યુ પામે છે.

૮ વૃશ્ચિકાંશ હોય તો રાજા કેાપે છે. મહા અશાંતિ વ્યાપે છે, અને અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય છે.

૯ ધનાંશ હોય તો ધન વધે છે, દેવો પરચો આપે છે, અને આચાર્ય તથા શ્રાવક નિરંતર આનંદ પામે છે.

૧૦ મકરાંશ હોય તો આચાર્ય શ્રાવક તથા શિષ્યનું મૃત્યુ થાય છે, અને મૂર્તિનો વજ્રથી કે છત્રથી ત્રણ વર્ષમાં નાશ થાય છે.

૧૧ કુંભાંશ હોય તો પ્રતિષ્ઠા કરનાર ત્રણ વર્ષમાં જલો-દરથી અને જિનખિંબ એક વર્ષમાં પાણીથી નાશ પામે છે.

૧૨ મીનાંશ હોય તો તે મૂર્તિ ઇંદ્ર, સુર, અસુર અને મનુષ્યથી નિરંતર પૂજાય છે; માત્ર કરાવનાર મૃત્યુ પામે છે.

નવાંશ માટે સામાન્ય નિયમ એવો છે કે—જે નવાંશમાં સૌમ્ય ગ્રહપતિવાળા છ. પાંચ કે ચાર વર્ગની શુદ્ધિ મળે તે નવાંશ પ્રતિષ્ઠા વિગેરેમાં ગ્રહણ કરવા. આવા નવાંશો અને શુદ્ધ ત્રિશાંશો આગળ રાશિદ્વારમાં (પૃષ્ઠ ૧૨૦-૨૨ માં) દર્શાવેલ છે. (આં ૨/૨૪)

રત્નમાત્રા સાંખ્યમાં કહ્યું છે કે—મંગળ સિવાયના ગ્રહોના છબે વર્ગો પ્રતિષ્ઠામાં શુભ છે.

“ દ્વયોર્નવાંશયોઃ શુદ્ધિઃ, પ્રતિષ્ઠાયાં વિલોચયતે ।

આવેઽપિવાસના વિન્ધે, દ્વિતીયે ચ દાલાલિકા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ એટલું ધ્યાન રાખવું કે—પહેલા નવાંશમાં આણુપ્રતિષ્ઠા, અને બીજા નવાંશમાં અંજનરાત્રાકા કરાય છે, માટે પ્રતિષ્ઠામાં બે નવાંશની શુદ્ધિ જોવાય છે. (તથા જુઓ આરંભસિદ્ધિ પૃષ્ઠ ૩૭૪)

પ્રતિષ્ઠાની ગ્રહસ્થાપના નીચે મુજબ છે—

(૪૨૭)

તો પણ અસ્તંગુલિ માટે કાંઈ વિશેષ આગ્રહ નથી. નદીનો વેગ વૃક્ષોનો નાશ કરે છે, તેમ કેન્દ્ર અને સુતલુવનના ગુરુ-શુક લગ્નના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહા-રાજ કહે છે કેન્દ્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગળ અને શનિ મંદિરનો ધ્વંસ કરે છે, બળવાન મિત્રે ભેયેલ ત્રિકોણ અને કેન્દ્રનો શનિ, અથવા બળવાન મિત્રની દૃષ્ટિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯ અને ૧૨ નો મંગળ મંગળનો નાશ કરે છે. કેન્દ્રમાં રહેલ બળવાન બુધ ગુરુ શુક, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યગ્રહો દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. લગ્નનો ગુરુ લગ્ન નવાંશ અને દૃષ્ટિના તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના બુધ ગુરુ અને શુકની દૃષ્ટિ પણ નિંદ સ્થાનમાં રહેલ ફર ગ્રહના દોષને શમાવે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—શુન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-રાશિપતિ કે નામરાશિપતિના ફર ગ્રહો પણ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નબળનીજ આવશ્યકતા છે. પ્રતિષ્ઠાના લગ્નમાં રવિ શનિ કે વક્રીગ્રહ હોય અથવા કેન્દ્ર અને ૬ માં બુધનમાં ફરગ્રહો હોય તો પ્રાસાદને નાશ કરે છે. યતુપરના સર્વ ગ્રહો નેષ્ટ છે. રાહુ-કેતુ સાથે લગ્ન કે સાતમા બુધનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ ગુરુ-શુક રહેલ કે ભેવાએલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ ગ્રહો ૧૧ સ્થાને છે, ૧૨ માં બુધને અશુભ છે. લગ્ન કહે છે કે—મેષ કે વૃષ ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગળ-બુધ હીનભગી હોય, અને બળવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી

ત્રિવિક્રમ રાત્રીમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૨ સ્થાનના પાપગ્રહો, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય ગ્રહો, અને ૩ સ્થાનનો ચંદ્ર અતિદુષ્ટ છે. તેની દીક્ષામાં ૬૬૧ ચંદ્રો, ૧૦૮૧૧ કારણે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ એ

તો પણ અસ્તશુદ્ધિ માટે કાંઈ વિશેષ આગ્રહ નથી. નદીનો વેગ વૃક્ષોનો નાશ કરે છે, તેમ કેન્દ્ર અને સુતબુવનના શુર-શુક લગ્નના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજ કહે છે કે-ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગળ અને શનિ મંદિરનો ધ્વંસ કરે છે, બળવાન મિત્રે જોયેલ ત્રિકોણ અને કેન્દ્રનો શનિ, અથવા બળવાન મિત્રની દષ્ટિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯ અને ૧૨ નો મંગળ મંગળનો નાશ કરે છે. કેન્દ્રમાં રહેલ બળવાન બુધ શુર શુક, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યગ્રહો દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. લગ્નનો શુર લગ્ન નવાંશ અને દષ્ટિના તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના બુધ શુર અને શુકની દષ્ટિ પણ નિંદા સ્થાનમાં રહેલ કૂર ગ્રહના દોષને શમાવે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—શુન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-રાશિપતિ કે નામરાશિપતિના કૂર ગ્રહો પણ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નબળનીજ આવશ્યકતા છે. પ્રતિષ્ઠાના લક્ષમાં રવિ શનિ કે વક્રીગ્રહ હોય, અથવા કેન્દ્ર અને ૬ મા બુવનમાં કૂરગ્રહો હોય તો પ્રાંસાદનો નાશ કરે છે. ચતુષ્વરના સર્વ ગ્રહો નેષ્ટ છે. રાહુ-કેતુ સાથેનો લક્ષ કે સાતમા બુવનનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ શુર-શુક સાથે રહેલ કે જોવાએલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ ગ્રહો ૧૧ સ્થાને શુભ છે, ૧૨ મા બુવને અશુભ છે. લક્ષ કહે છે કે—મેષ કે વૃષભનો ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગળ-બુધ હીનબળી હોય, અને શનિ બળવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્રિવિક્રમ શાસ્ત્રમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૫-૭-૮ સ્થાનના પાપગ્રહો, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય ગ્રહો, અને ૧-૬-૮ સ્થાનનો ચંદ્ર અતિદુષ્ટ છે. તેની દીક્ષામાં ૬ કૃા ચંદ્રને અમુક યોગના કારણે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ યોગબાળ્યો

પણ અસ્તશુદ્ધિ માટે કાંઈ વિશેષ આગ્રહ નથી. નદીનો વેગ વૃક્ષોનો નાશ કરે છે, તેમ કેન્દ્ર અને સુતલુવનના ગુરુ-શુક લગ્નના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહા-રાંજ કહે છે કે-ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગળ અને શનિ મંદિરનો ધ્વંસ કરે છે, બળવાન મિત્રે ભેયેલ ત્રિકોણ અને કેન્દ્રનો શનિ, અથવા બળવાન મિત્રની દષ્ટિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯ અને ૧૨ નો મંગળ મંગળનો નાશ કરે છે. કેન્દ્રમાં રહેલ બળવાન પુષ્ય ગુરુ શુક, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યગ્રહો દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. લગ્નનો ગુરુ લગ્ન નવાંશ અને દષ્ટિના તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના પુષ્ય ગુરુ અને શુકની દષ્ટિ પણ નિંદ્ર સ્થાનમાં રહેલ કૂર ગ્રહના દોષને શમાવે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—શૂન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-રાશિપતિ કે નામરાશિપતિના કૂર ગ્રહો પણ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નબળનીજ આવ-શ્યકતા છે. પ્રતિષ્ઠાના લગ્નમાં રવિ શનિ કે વક્રીગ્રહ હોય, અથવા કેન્દ્ર અને ૬ મા ભુવનમાં કૂરગ્રહો હોય તો પ્રાસાદનો નાશ કરે છે. યત્રુપરના સર્વ ગ્રહો નેષ્ટ છે. રાહુ-કેતુ સાથેના લગ્ન કે સાતમા ભુવનનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ ગુરુ-શુક સાથે રહેલ કે ભેવાએલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ ગ્રહો ૧૧ સ્થાને શુભ છે, ૧૨ મા ભુવને અશુભ છે. લક્ષ્મી કહે છે કે—મેષ કે વૃષભ ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગળ-પુષ્ય હીનબળી હોય, અને જળવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્રિવિક્રમ શાતકમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૫-૮ સ્થાનના પાપગ્રહો, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય ગ્રહો, અને ૧-૬ સ્થાનનો ચંદ્ર અતિદુષ્ટ છે. તેની દીક્ષામાં ૬૬૧ ચંદ્રને યોગના કારણે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ યોગ

પણ અસ્તંશુદ્ધિ માટે કાંઈ વિશેષ આગ્રહ નથી. નદીનો
 વૃક્ષોનો નાશ કરે છે, તેમ કેન્દ્ર અને સુતલુવનના ગુરુ-
 ગુરુ લગ્નના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહા-
 શંકર કહે છે કે-ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગળ અને શનિ
 મંદિરનો ધ્વંસ કરે છે, બળવાન મિત્રે ભેયેલ ત્રિકોણ અને
 કેન્દ્રનો શનિ, અથવા બળવાન મિત્રની હાલિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯
 અને ૧૨ નો મંગળ મંગળનો નાશ કરે છે. કેન્દ્રમાં રહેલ
 બળવાન બુધ ગુરુ ગુરુ, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યગ્રહો દરેક દો-
 ષોનો નાશ કરે છે. લગ્નનો ગુરુ લગ્ન નવાંશ અને હાલિના
 તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના બુધ ગુરુ
 અને ગુરુની હાલિ પણ નિંદા સ્થાનમાં રહેલ કૂર ગ્રહના દોષને
 શમાવે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—શન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-
 રાશિપતિ કે નામરાશિપતિના કૂર ગ્રહો પણ કેન્દ્રમાં હોય તો
 તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નબળનીજ આવ-
 રથક્રતા છે. પ્રતિષ્ઠાના લક્ષમાં રવિ શનિ કે વક્રીગ્રહ હોય,
 અથવા કેન્દ્ર અને ૬ માં બુધનમાં કૂરગ્રહો હોય તો પ્રાંસાદનો
 નાશ કરે છે. ચતુષ્પરના સર્વ ગ્રહો નેષ્ટ છે. રાહુ-કેતુ સાથેનો
 લક્ષ કે સાતમા બુધનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ ગુરુ-ગુરુ સાથે
 રહેલ કે ભેવાભેલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ ગ્રહો ૧૧ સ્થાને શુભ
 છે, ૧૨ માં બુધને અશુભ છે. લક્ષ કહે છે કે—મેષ કે વૃષભનો
 ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગળ-બુધ હીનબળી હોય, અને શનિ
 બળવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્રિવિક્રમ શતકમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૫-૭-૮
 સ્થાનના પાપગ્રહો, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય ગ્રહો, અને ૧-૬-૯
 સ્થાનનો ચંદ્ર અતિશુદ્ધ છે. તેની દીક્ષામાં ૬ ફા ચંદ્રને અશુભ
 યોજના કરશે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ યોજનાઓ

1

2

3

તો પણ અસ્તંશુદ્ધિ માટે કાંઈ વિશેષ આગ્રહ નથી. નદીનો વેગ વૃક્ષોનો નાશ કરે છે, તેમ કેન્દ્ર અને સુતલુપનના ગુરુ-શુક લગ્નના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજ કહે છે કે-ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગળ અને શનિ મંદિરનો દ્વંસ કરે છે, બળવાન મિત્રે ભેયેલ ત્રિકોણ અને કેન્દ્રનો શનિ, અથવા બળવાન મિત્રની હાથિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯ બળવાન બુધ ગુરુ શુક, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યશ્રેણી દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. લગ્નનો ગુરુ લગ્ન નવાંશ અને હાથિના તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના બુધ ગુરુ અને શુકની હાથિ પણ નિંદ્ય સ્થાનમાં રહેલ કૂર ગ્રહના દોષને શમાવે છે.

વળી પણ કહું છે કે—શૂન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-રાશિપતિ કે નામરાશિપતિના કૂર શ્રેણી પણ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નબળનીજ આવ-સ્થિતિ છે. પ્રતિષ્ઠાના લગ્નમાં રવિ શનિ કે વક્રીગ્રહ હોય, અથવા કેન્દ્ર અને ૬ માં બુધનમાં કૂરશ્રેણી હોય તો પ્રાસાદનો નાશ કરે છે. યત્રુધરના સર્વ શ્રેણી નેષ્ટ છે. રાહુ-કેતુ સાથેનો લગ્ન કે સાતમા બુધનનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ ગુરુ-શુક સાથે રહેલ કે ભેવાભેલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ શ્રેણી ૧૧ સ્થાને શુભ છે, ૧૨ માં બુધને અશુભ છે. લગ્ન કહે છે કે—મેષ કે વૃષભને ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગળ-બુધ હીનબળી હોય, અને શનિ બળવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્રિવિક્રમ શતકમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૫-૭ સ્થાનના પાપશ્રેણી, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય શ્રેણી, અને ૧-૩-૬ સ્થાનનો ચંદ્ર અતિદુષ્ટ છે. તેની દીકરામાં ૬ દીકરા ચંદ્રને યોગના ધરણે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ હોય.

મો શનિ વિમંધ્યમ છે ॥ ૨ ॥ ” આથ. શેષ રહેલ અહં-
સંસ્થા કનિષ્ઠ છે.

રાહુ-કેતુ માટે કહ્યું છે કે-૩-૬-૧૧ સ્થાને શ્રેષ્ઠ છે,
અને ૧-૭- ભુવને તથા ચંદ્ર સાથે હોય તો કનિષ્ઠ છે. લઃ
અંશુદ્ધિમાં તો કહ્યું છે કે- ૩-૬-૧૧ સ્થાનનો રવિ મંગળ
શનિ, ૨-૩-૬-૧૧ ભુવનનો ચંદ્ર, ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦-૧૧
સ્થાનનો બુધ, ૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાનનો શુક્ર,
અને ૧-૪-૬-૧૦-૧૧ ભુવનનો શુક્ર ઉત્તમ છે. ૫ મો રવિ,
૧-૪-૫-૭-૮-૧૦ મો ચંદ્ર ૫ મો મંગળ, ૬-૭-૮ મો
બુધ, ૭ મો શુક્ર, ૨-૫-૬-૭ મો શુક્ર અને ૫-૮-૧૦ મો
શનિ મધ્યમ છે. અને શેષ અહો અધમ છે.

આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે-પ્રતિષ્ઠામાં ૩-૬-૧૦-૧૧
મો રવિ, ૨-૩-૬-૮-૧૦-૧૧ મો ચંદ્ર, ૩-૬-૧૧ મો મંગળ-
શનિ, ૮-૧૨ સિવાયના બુધ-શુક્ર, અને ૧-૪-૬-૧૦-૧૧ મો
શુક્ર ઉત્તમ છે. ૧-૪-૫-૬-૧૦ મો શુક્ર, ૭ સહિત તેજ
ભુવનના બુધ-શુક્ર, ૩-૬ ઠી ચંદ્ર તથા કૂર અહો, અને ૧૧
મા સર્વ અહો હોય તો પ્રતિષ્ઠાપકને લક્ષ્મી મળે છે અને પ્ર-
તિમાની સાન્નિધ્યમાં દેવતા રહે છે.

પૂર્ણભદ્રાચાર્ય પ્રતિષ્ઠાકુંડળીના બારે ભુવનમાં રહેલ
અહોનું ક્ષણ આ પ્રમાણે કહે છે—

સૂર્ય બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—૧ મંદિરધ્વંસ, ૨
દાનિ, ૩ ધનપ્રાપ્તિ, ૪ સ્વજનપીડા, ૫ પુત્રપીડા, ૬ શત્રુસય-
શત્રુનો નાશ, ૭ સ્ત્રીનું મૃત્યુ, ૮ પોતાનું મૃત્યુ, ૯ ધર્મનાશ,
૧૦ મુખ, ૧૧ ઋદ્ધિ, અને ૧૨ ચોક્ક કરે છે.

ચંદ્ર બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—પ્રતિષ્ઠાપકનો પાત્ર,
ધનપ્રાપ્તિ, સૌભાગ્ય, કલ્પ્યો, દીનતા, શત્રુજય, અમુખ,

(૪૩૧)

નારયન્દ્ર-પ્રતિષ્ઠાગ્રંથ ચક્રમ્.

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	રા-કે
૧	અ	મ	અ	ઉ	ઉ	ઉ	અ
૨	અ	ઉ	અ	ઉ	ઉ	મ	અ
૩	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	વિ	મ	ઉ
૪	અ	મ	અ	ઉ	ઉ	ઉ	અ
૫	વિ	વિ	વિ	ઉ	ઉ	ઉ	વિ
૬	ઉ	મ	ઉ	મ	મ	વિ	ઉ
૭	અ	મ	અ	મ	ઉ	વિ	અ
૮	અ	અ	અ	અ	અ	અ	અ
૯	અ	મ	અ	મ	ઉ	ઉ	અ
૧૦	મ	મ	અ	ઉ	ઉ	ઉ	વિ
૧૧	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૧૨	અ	અ	અ	અ	અ	વિ	અ

શુભ પ્રતિષ્ઠા ચક્રમ્.

ઉત્તમ.	મધ્યમ.	ઉત્તમ.
રવિ	૩-૬-૧૧	૫
સોમ.	૨-૩-૬-૧૧	ત્રિઓષ્ઠ-૩-૬
મંગળ	૩-૬-૧૧	૫
બુધ	૮-૧૨ સિવાય	૬-૭-૮
ગુરુ	૮-૧૨ સિવાય	૩
શુક્ર	૧-૪-૬-૧૦-૧૧	૨-૪-૬-૭
શનિ	૩-૬-૧૧	૪-૮-૧૦
રાહ-કેટ	અનુશ્ચિ	અનુશ્ચિ
		૩-૬-૧૧+૫-૮ આસિદ્ધિ

છે—ગણુ પરિવૃદ્ધ, રાક્ષસ, યક્ષ, જૂત, અસુર, શેષનાગ અને સરસ્વતી વિગેરેની રેવતીમાં; બૌદ્ધની શ્રવણમાં, લોકપાલોની ધનિકામાં, અને બાકીના ઇદ્રાદિક દેવોની સ્થિર નક્ષત્રમાં ંકા કરવી. સર્વ દેવોની પોતપોતાનાં તિથિ, કરણ, ક્ષણ, ને નક્ષત્રમાં, અને લોખ્યભૂતિની ઉત્તરા ભાદ્રપદ નક્ષત્રમાં તિષ્ઠા કરવી.

સિંહલગ્નમાં સૂર્યની, કુંભમાં બ્રહ્માની, કન્યામાં વિષ્ણુની, મિથુનમાં શિવની, ચર લગ્નમાં બુદ્ધદેવોની સ્થિરમાં (?) સર્વ દેવોની, અને દ્વિસ્વભાવમાં દેવીઓની પ્રતિષ્ઠા શ્રેષ્ઠ છે. લલ્લ કહે છે કે—સૌમ્યલગ્નમાં દેવોને, ફર લગ્નમાં યક્ષ-રાક્ષસને અને સાધારણ લગ્નમાં ગણેા તથા ગણુપતિને સ્થાપવા.

લગ્નનો બુધ, કેન્દ્રનો ગુરુ અને ચોથા સ્થાનનો શુક હોય ત્યારે ઇન્દ્ર, કાર્તિક સ્વામી, સૂર્ય, ચંદ્ર અને યક્ષની સ્થાપના કરવી. નવમી તિથિમાં શુકોદય હોય, બળવાન ચંદ્ર-ગુરુ હોય, અને દસમો મંગલ હોય ત્યારે દેવીઓની ભૂતિ સ્થાપવી. આ મુકૂર્તમાં ફેરફાર થાય તો-શિશુપી, સૂતાર અને પ્રતિષ્ઠાપકને વધ-બંધનાદિ કુંઓ થાય છે.

અહીં કોઇ શંકા કરે કે-જેમ દિવસના પૂર્વભાગમાં ગૃહપ્રવેશ કરાવાય છે, તેમ પ્રતિષ્ઠા વિગેરે દિવસેજ કરવાં કે રાત્રે કરવાં ? એનું સમાધાન સૂર્યના ભુવન ઉપરથી થાય છે. કેમકે—સૂર્ય સવારથી બપોર સુધી ૧-૧૨-૧૧-૧૦ ભુવનમાં, બપોરથી સાંજ સુધી ૧૦-૯-૮-૭ ભુવનમાં, સાંજથી મધ્ય-રાત્રિ સુધી ૭-૬-૫-૪ ભુવનમાં, અને મધ્યરાત્રિથી સવાર સુધી ૪-૩-૨-૧ ભુવનમાં હોય છે. હવે જે જે કાર્યની કુંક-ળીમાં જે જે ભુવનમાં સૂર્ય શુભ હોય તે તે કાર્યમાં તે તે ભુવનના યોગમાં આવતો ઇષ્ઠલગ્નના ઉદયવાળો દિનભાગ પણ શુભજ છે. પરંતુ અહીં યાદ રાખવું કે—દિવસના ઉત્તરાધર્મમાં વિવાહનું લગ્ન લેવાય છે, પણ પ્રતિષ્ઠાનું લગ્ન લેવાનું નથી.

(૪૩૫)

નેતા મધ્યમાંથી ગ્રહ ભય તે ગ્રહભિન્ન નક્ષત્ર કહે-
વાય છે. ॥ ૧૩૦ ॥

વિવેચન—હરકોઈ શુભકાર્યમાં શુદ્ધ નક્ષત્ર હોય; પણ તે સંધ્યાગત, રવિગત, વિર્વર, સગ્રહ, વિલંબિત, રાહુકંત કે ગ્રહભિન્ન હોય તો નેષ્ટ છે. તેમાં સૂર્યનો અસ્ત થાય ત્યારે સંધ્યાકાળે જે નક્ષત્ર પૂર્વમાં હોય તે સંધ્યાગત કહેવાય છે. સૂર્યથી લોગનાતું નક્ષત્ર રવિગત કહેવાય છે, વડી ગ્રહથી લોગનાતું નક્ષત્ર વિર્વર કહેવાય છે, કૂરગ્રહથી લોગનાતું નક્ષત્ર સગ્રહ છે, રવિ નક્ષત્રની પછીનું એટલે રવિએ લોગવેલું નક્ષત્ર વિલંબિત કહેવાય છે, જે નક્ષત્રમાં ચંદ્ર-સૂર્યનું ગ્રહણ થાય તે નક્ષત્ર રાહુકંત કહેવાય છે, અને જે નક્ષત્રને લોહીને-મધ્યમાં થઈને ગ્રહ ભય તે નક્ષત્ર ગ્રહભિન્ન કહેવાય છે. વિર્વર અને રાહુકંત નક્ષત્રનું બીજું નામ અપદ્ધારિત અને ગ્રહણદગ્ધ છે. નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં-ગ્રહની કાબી અને જમણી હાથી વિધાએલ નક્ષત્રને ગ્રહભિન્ન કહે છે.

સંજ્ઞાગયમ્મિ કલહો, હોઈ વિવાઓ વિલંબિનક્ષત્તો
વિદુરે પરવિજયો, આઈચ્છગણ અનિવાણ ॥૧૩૧॥

જં સગ્ગહમ્મિ કીરડે, નક્ષત્તે તત્થ વિગ્ગહો હોઈ.
રાહુહયમ્મિ મરણં, ગહમિન્ને સોણિગ્ગાલો ॥૧૩૨॥

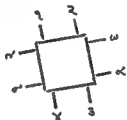
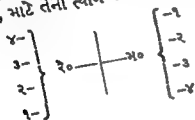
અર્થ—સંધ્યાગત નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી કલહ, વિલંબિત નક્ષત્રમાં વિવાદ, વિર્વરમાં શત્રુનો જય, રવિગત નક્ષત્રમાં અશાંતિ, (૧૩૧) સગ્રહ નક્ષત્રમાં વિગ્રહ, રાહુકંત નક્ષત્રમાં મૃત્યુ, અને ગ્રહભિન્ન નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી લોહીનું વમન થાય છે. ॥ ૧૩૨ ॥

વિવેચન—કર્મકાર્યનું નક્ષત્ર શુદ્ધ હોવા છતાં સંધ્યાગત

(૪૩૬)

એકાર્ગલનો ત્યાગ થઈ શકે તેમ ન હોય તો પાદવેધનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

એટલે—જો નક્ષત્રોમાં એકાર્ગલ હોય તે નક્ષત્રના પહેલા બીજા ત્રીજા કે ચોથા પાદમાં એક થઈ હોય, અને સામેના નક્ષત્રના અનુક્રમે—ચોથા ત્રીજા બીજા કે પહેલા પાદમાં બીજો થઈ હોય તો તે સંપૂર્ણ એકાર્ગલ થાય છે. આ યોગ અતિદુષ્ટ છે, માટે તેનો ત્યાગ જ કરવો.

હવે પાતયોગ કહે છે:—

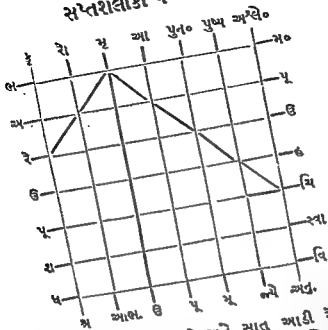
અસ્તે મ ચિ શ્રણુ સવ રે,
વિસમારેહાઠ સેસમભિલહિંડં ।
રવિરેહસ્તિણિ ગણિણ,
ઈદ્રે રિક્તે વિસમિ પાઠ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—અશ્લેષા, મધા, ચિત્રા, અનુરાધા, શ્રવણ અને રેવતી નક્ષત્રોપર વિષમ રેખા દોરવી અને સૂર્ય નક્ષત્રની રેખાથી તે વિષમ રેખા સુધીનું શેષલેખું આ શેષ રવિ રેખાંક પ્રમાણે અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રો ગણી તે પર વિષમરેખા સ્થાપવી જે ઇદ્ર નક્ષત્રપર તે વિષમરેખા આવે તો પાતયોગ જાણવો.

વિવેચન—સનાવીશ નક્ષત્રો સ્થાપી અશ્લેષા, મધા, ચિત્રા, અનુરાધા, શ્રવણ અને રેવતી આ ૭ નક્ષત્રો ઉપર

(૪૪૩):

સપ્તશલાકા યંત્ર.

વિવેચન—સાત ઉભી અને સાત આડી રેખાઓ દોરવી, અને તેના ઉપરના છેડાથી અનુક્રમે કૃત્તિકાદિ ૨૮ નક્ષત્રો સ્થાપવા. પછી ને ને ગ્રહ, ને ને નક્ષત્રમાં હોય તે તે ગ્રહ તે તે નક્ષત્રની પાસે મૂકવો. અહીં ઇષ્ટ નક્ષત્રની રેખાને બીજે છેડે ને કોઈપણ ગ્રહ હોય તો તે ગ્રહ વડે ઇષ્ટ નક્ષત્રનો વેધ થાય છે.

અતીન્દ્રમાં રહેલ ગ્રહથી રોહિણી નક્ષત્રનો વેધ થાય છે, નેથી આ વેધનું બીજું નામ રોહિણી વેધ પણ છે. આ ગ્રહથી વીધાએલ નક્ષત્ર અશુભ છે, માટે તેનો પ્રતિષ્ઠાદિક શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

મુધી મંત્રાર વાર્તિકમાં કહ્યું છે કે—સૌમ્ય અને કૂર મંત્રોનો વેધ થાય તો અનુક્રમે મુખ અને આયુષ્યનો સર્વથા નાશ થાય છે. નારાયણ દીપનકના કહ્યું છે કે—આત્મારક્ષિ મંત્ર વિગેરે આડ મંત્રોથી વીધાએલ નક્ષત્રમાં પરસ્પર કન

તેજય ચર્યામાં કહ્યું છે કે-શહ : જે નક્ષત્રમાં રહ્યો હોય
જમણી ડાબી અને સન્મુખ એમ ત્રણ દ્રષ્ટિથી ત્રણ
કરે છે. વક્રીઅહોની જમણી દ્રષ્ટિ પડે છે, મધ્યગતિવાળા
ની સન્મુખ દ્રષ્ટિ પડે છે, અને અતિચારી અહોની ડાબી
જુ દ્રષ્ટિ પડે છે. અર્થાત-છંદ નક્ષત્રથી તીરછી જે દિશામાં
હોની દાદાની જેવી રેખામાં જે જે નક્ષત્રો હોય તેમાં રહેલ
કી-અતિચારી અહોવડે છંદ નક્ષત્ર જે વેધ પામે છે, અને
૧૧૬ સન્મુખ સીધી રેખામાં જે નક્ષત્ર હોય, તેમાં રહેલ
શહથી સન્મુખ વેધ થાય છે. જેમકે-છંદ ચંદ્રનક્ષત્ર મૃગશર
છે. હવે મંગળ વિગેરે સાત વક્રીઅહ પૈકીનો જે શહ ચિત્રા-
નક્ષત્રમાં હોય તે જમણી દ્રષ્ટિથી મૃગશરને વીધે છે.

રવિ વિગેરે સાત અતિચારી અહોમાંનો જે શહ દેવતીમાં
હોય તે વામદ્રષ્ટિથી મૃગશરને વીધે છે. આ રીતે મૃગશર
નક્ષત્ર જે બાજુ શહભિન્ન થાય છે; અને મંગળ વિગેરે પાંચ
મધ્યમ ગતિવાળા અહોમાંનો જે શહ ઉત્તરાષાઢામાં હોય તે
શહ સન્મુખ દ્રષ્ટિથી મૃગશરને વીધે છે.

પંચસિલાય દો દો, રેહા કોણેસુ રોહિણીમુક્તવા ।
દિસિ ધુરિ રિક્તવા ડકમા, વણ વિલોઝ્જ વેહમિહં ।

અર્થ—પંચશતાકા ચક્રમાં ખુણાની બે બે
રેખા દોરી દિશાના મથાળેથી રોહિણી વિગેરે નક્ષત્રો
અનુક્રમે સ્થાપવા, અને આ વેધ ત્રતમાં બેવો ૧૧૩૮ ।
વિવેચન—પાંચ રેખા ઉભી અને પાંચ રેખા આડી
દોરવી પડી એક ખુણાથી બીજા ખુણા મુખીની એમ બન્ને
રેખા દોરવી, અને સપ્ત રેખા ચક્ર પ્રમાણે સમ ઉભી રેખાના
ઉપરના ભાગથી રોહિણી વિગેરે ૨૮ નક્ષત્રો સ્થાપવા, તથા
શહ જે નક્ષત્રમાં હોય તે શહ તે નક્ષત્રની બાજુમાં મૂકી
અહો પલ્લ સન્મુખ રહેલ શહથી છંદ નક્ષત્રનો વેધ થાય છે.

સિદ્ધચ્છાયાલગ્ન,
રવિ-કુજ-બુહ-જીવ સંકુપાય કમા ।
પગારસ નવ શ્વ સગ,
શ્વદ્વદ્વા (નવ) સેસવારેસુ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—અનુક્રમે રવિ, મંગળ, બુધ, અં
તુરવારે-અગીયાર, નવ, આઠ અને સાત; ત
શેષવારોમાં સાડા આઠ શંકુ પગલાં હોય ત્યારે
શ્વચાયા લગ્ન હોય છે ॥ ૧૩૬ ॥

વિવેચન—કોઈ પણ કાર્ય અવશ્ય કરવાનું હોય, અને
સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિવાળો દિવસ ન હોય, તો તે પ્રસંગે
છાયાલગ્ન વિગેરેથી કાર્ય કરી શકાય છે. મનુષ્યે પોતાની
છાયાનું પોતાના પગલાથી જ માપ કરવું, અને રવિ વિગેરે
સાત વારોમાં અનુક્રમે ૧૧-૮-૮-૮-૮-૮ અને ૮-૮ પાર-
યાના માપની છાયા આવે તે છાયાલગ્ન છે એમ જાણવું.

અર્થ મૂળ ગાથામાં શંકુપાદ એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે.
એટલે કે—મનુષ્યે પોતાની છાયા માપવી, અથવા સાત હાથ
પ્રમાણ શંકુની છાયા માપવી, જેથી સિદ્ધ છાયા લગ્ન આવશે.
આથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે—સાત આંગળાના શંકુની
ઉપરોક્ત આંક પ્રમાણે અંગુલછાયા આવે તો પણ છાયાલગ્ન
આવે છે. આ છાયાલગ્ન દરેક કાર્યની સિદ્ધિ કરનાર છે.

આરંભસિદ્ધિવાર્તિકમાં કહ્યું છે કે—આ છાયાલગ્ન
માત્ર ૩૦ અક્ષર પ્રમાણ હોય છે, જેની શરૂઆત પગલાની
ઉદછાયા આવે તે પહેલાં ૧૫ અક્ષરથી થાય છે, અને પગલાની
ઉદછાયા પછી પંદર અક્ષર મુખી રહે છે; માટે કાર્યનો પ્રારંભ
અને પૂર્ણાવસ્થા તે દરમિયાનજ કરવા. પણ કાર્ય મોટું હોય તે
પ્રારંભજ કરી રહે, જેથી સિદ્ધ છાયા સાપેક્ષી રહેવાય.

પણ અલેખ વજ્રમયી સિદ્ધિ છે, ત્યાં પ્રતિકૂળ ચૌગિની; વિદિ,
શૂળ, અને ચંદ્રમા પણ નકામા છે, ॥ ૩ ॥ છાયાલગ્નમાં યાત્રા
દીક્ષા વિવાહ અને બીજાં શુભકાર્યો સર્વજ્ઞ ભગવાનના વચ-
નની પ્રમાણે નિઃશંકપણે કરવાં ॥ ૪ ॥ ”

હવે મુવચક કહે છે—

તિરિચ્છરો ધુવે દિક્ષા-પડટ્ટાઈ સુહંકરે ।
ઉદ્ઘટ્ટિય ધયારોવ-ચિત્તગાઈ સમાયરે ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ—ધ્રુવ તીરછો હોય ત્યારે દીક્ષા-પ્રતિષ્ઠા
વિગેરે શુભંકર છે, અને ધ્રુવ ઉર્ધ્વ હોય ત્યારે ધ્વ-
નરોપણ-ક્ષેત્રપ્રવેશ વિગેરે કાર્યો કરવાં ॥ ૧૪૦ ॥

વિવેચન—ધ્રુવ તારાની નજીકમાં જે તારાનું હ્રુમણું છે
તેનું નામ મુવચક કે મુમાંકડી છે, તે ચક્ર ધ્રુવની ડાબું બમણું
બમણું એક અહોરાત્રમાં જે વાર ઉભું અને જે વાર આડું
થાય છે. આ રીતે તેના છેકાના જે તારા સરખી લાઇનમાં બરા-
બર ઉર્ધ્વ કે તીર્ણ આવે ત્યારે મુવલગ્ન થાય છે.

મુવચક ઉભું છે કે આડું છે ? મુવલગ્ન ક્યારે હોય ? તે
જાણવાનો આ પ્રકાર છે—શિદ્ધમંત્રોમાં કહ્યું છે કે—
આ મુમાંકડીની સમાન તારાઓ હાગણ શુદ્ધિમાં સ્પષ્ટ દેખાય
છે. પૂર્વાચાર્યો કહે છે કે—૧ મુવ મધ્યા અને ધનિષ્ઠાના ઉદય
કાળે ઉર્ધ્વ હોય છે, તથા અનુરાધા અને કૃત્તિકાના ઉદયકાળે
તીર્ણ હોય છે. ૨ સરણી કે વિશાખા નક્ષત્ર મન્ત્રક ઉપરથી
ઉતરે ત્યારે મુવ ઉર્ધ્વ હોય છે, અને અશ્લેષા કે ધ્રુવ નક્ષત્ર
આકાશના મધ્ય ભાગમાંથી નીચા નમવા માંડે ત્યારે મુવચક
આડું હોય છે. ૩ તથા મુવચક મકર અને કર્ક લગ્નમાં ઉર્ધ્વ
હોય છે, મેષ અને તુલા લગ્નમાં તીર્ણ હોય છે, અને
બીજા લગ્નમાં આડું—અવગું હોય છે. આ ઉપરાંત મુવંત્ર
અને દોષાયંત્રથી પણ મુવનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય છે.

(૪૫૧)

એ વાર અમીયં દિયમડીં, માસા અમિયાંડંડંસાંડં વત્ત્યંપંયં)
 વળાદ ઘડી ચાઘડી, જહીંયં કરિ કજ્જ ફજ્જ ઘડ્યં ॥ ૧ ॥

અર્થ—“અલીચ દિવસમાં બે વાર આવે છે, અને
 માસમાં ઉતરાવાદાના ચોથા પાયાથી શ્રવણની ચાર ઘડી
 સુધી એક વાર આવે છે; તેમાં કાર્ય કરવાથી બહુ ફળ મળે
 છે. (૩૪)”

મધ્યાહ્ન કાળની પહેલાની એક ઘડી અને પછીની એક
 ઘડી એમ બે ઘડી દરેક કાર્યમાં એક છે; ને વળતે ૮ મો
 અભિજિત સ્થળ હોય છે અને ને કાળનું વિશેષ નામ વિજય
 યોગ છે. હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે-મધ્યાહ્ન કાળનો સૂર્ય
 ઉત્પાત, વિદિ, વ્યતિપાત, દગ્ધા તિથિ, અને પાપગ્રહના દરેક
 દોષોને દૂર કરે છે; માટે આઠમા અભિજિત સ્થળમાં માત્ર
 દક્ષિણ દિશાના પ્રયાણ સિવાયના દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા, પ્રવેશ, પ્ર-
 યાણ વિગેરે દરેક કાર્યો કરવાં તે મુખ્યકર છે.

પૂર્ણિમા કહે છે કે—સૂર્ય સવારથી મધ્યાહ્ન સુધી ગ્રહ-
 ચક્રને ગળે છે, અને મધ્યાહ્ન કાળે વમે છે; જ્યારે ગ્રહચક્ર
 વિદ્યજ થતાં વિજયયોગ થાય છે, તેમાં કરેલ કાર્ય યુગાંતમાં
 પણ કોઈ પ્રકારે નાશ પામતું નથી. લક્ષ્ય પણ કહે છે કે—
 કૃષ્ણ ચક્ર લગ્નને મધ્યાહ્ન કાળે અભિજિત નક્ષત્રમાં સર્વ
 દોષોને હણે છે. ગદાધર સમયની શુદ્ધિમાં તો-મધ્યાહ્ન
 અને મધ્યરાત્રિના પ્રથમના ૧૦ અને પછીના ૧૦ એમ મુદ્દ-
 ત્ત કાળના ૨૦ પગો વર્જવાનું કહે છે.

લક્ષ્ય તથા બીજા સ્થિતિઓએ આવશ્યક કાર્ય માટે
 ત્રિનાર-ઉપાકાળને એક કહ્યો છે.

હર્ષપ્રકાશમાં તો કહ્યું છે કે—મધ્યા પ્રારંભ અ-
 તારા દર્શનની મધ્યના કાળમાં પણ સર્વ કાર્યને સાધ-
 વિજય નામે યોગ છે.

મધ્યાહ્નગુ ગોધુલિક લગ્ન એ વિવાહના પ્ર-

લેવું. લલ્લ કહે છે કે-વીર્યશાલી શુદ્ધ લગ્ન હોય તો ગોરજ નકામું છે, માટે શુભ લગ્ન ન હોય ત્યારે ગોધુલિક લેવું.

ગોધુલિકના દોષો આ પ્રમાણે છે, દૈવજ મનોહર કહે છે કે—

“કુલિકં ક્રાન્તિસામ્યં ચ, મૂર્તો પપ્તોષ્ટમઃ શશી ।
પન્થ ગોધુલિકે ત્યાજ્યા, અન્યે દોષાઃ શુભાવદાઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“કુલિક, ક્રાન્તિસામ્ય; લગ્નનો, છૂટો અને આક્રમે ચંદ્ર, આ પાંચ દોષ ગોધુલિકમાં ત્યાજ્ય છે; અને બીજા દોષો શુભ છે ॥ ૧ ॥”

આરંભસિદ્ધિમાં અર્ધયામ અને બદ્રા પશુ વર્જ્ય લખ્યા છે, આથી શુરવાર અને શનિવારે ગોરજનો નિષેધ થાય છે. કેશવાર્ક કહે છે કે—કુલિક અને અર્ધયામની શુદ્ધિ માટે શનિવારે સૂર્ય છતાં અને શુરવારે સૂર્યાસ્ત પછી લગ્ન લેવું. ૬-૮ સ્થાનનો ચંદ્ર કન્યાનો નાશ કરે છે, અને ૧-૮ સ્થાનનો મંગળ પતિનો નાશ કરે છે; માટે તેનો અને વ્યતિ-પાતનો સર્વથા ત્યાગ કરવો વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—ગોરજમાં સશ્વ નક્ષત્ર, શ્વલ્લુ નક્ષત્ર, આક્રમું નક્ષત્ર, વૈદ્યુતિ, વ્યતિપાત, સંક્રાન્તિ, ૬-૮ મે ચંદ્ર, ક્ષીણ ચંદ્ર, અશુદ્ધ ૧-૮ મંગળ, રવિ-શુર, અને ૮ મા સ્થાનના સર્વ ગ્રહો હુક છે.

નારચંદ્ર ટીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—

“જપ્તાષ્ટમે ચન્દ્રજ-ચન્દ્ર-જીવે, મૌમે તથા માર્ગવજ્ઞાષ્ટમે ચ ।
મૂર્તો ચ ચન્દ્રો નિષમાષ મુત્યુઃ, ગોધૂજિકં સ્વાત્તરિવર્જનીયમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“તાત્કાલિક કુંડળીમાં આક્રમે જીવને જીવ, ચંદ્ર, શુર, મંગળ, કે શુક્ર હોય; અને લગ્નમાં ચંદ્ર હોય તો નક્કી મૃત્યુ થાય છે, માટે આ ગોધૂલિક વર્જ્ય છે. ॥ ૧ ॥”
સંહિતાસારમાં ઉલ્લેખ છે કે—

“ નક્ષત્રસ્ય મુહૂર્તસ્ય, તિથેઽથ કરણસ્ય ચ ।

ચતુર્ણામપિ ચૈતેષાં, શકુનો દયદનાયકઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ નક્ષત્ર, મુહૂર્ત તિથિ અને કરણ; એ ચારેનો હંડનાયક શકુન છે ॥ ૧ ॥ ” લલ્લ કહે છે કે-શકુન વિનાનું સર્વશુભોપેત લભ પણ અહણ કરવું નહિ, કેમકે નિમિત્તનો હંડનાયક શકુન છે. હરિકષ્દ્રસૂર મહારાજ કહે છે કે-સુદર લભમાં પણ શુભ શકુન કે શુભ નિમિત્તના બળે કાર્યો કરવાં. અર્ધી શકુનથી-અંગ સ્કુરણ, શકુન, સ્વર, સામુદ્રિક, અષ્ટાંગ નિમિત્ત, અને પ્રસન્ન ચિત્તતા વિગેરે બાળવાં.

ચિત્તોત્સાહ માટે ઉદયપ્રભાસૂરિ મહારાજ કહે છે કે-

“ સક્લેષ્વપિ કાર્યેષુ, યાત્રાયાં ચ વિશેષતઃ ।

નિમિતાન્વપ્યતિક્રમ્ય, ચિત્તોત્સાહઃ પ્રગલ્ભતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સર્વ કાર્યોમાં અને વિશેષ કરીને યાત્રામાં નિમિત્ત કરતાં પણ ચિત્તોત્સાહ અધિક બળવાન છે ॥ ૧ ॥ ” અંગસ્કુરણ વિગેરે નિમિત્ત, અંગસ્પર્શ વિગેરે ઇંગિત, દુર્ગાદિ શકુન અને લગ્નાદિ જ્યોતિષથી ચિત્તોત્સાહનું બળ વિશેષ છે. એમ આ શ્લોકમાં સૂચન છે.

અંતિમ નદી વિગેરેનું મુહૂર્ત કહે છે—

તિક્તચુન્ગ-મિસ્તરિક્તચણિ, ચિચ્ચા ભોમ-સણિચ્ચરં ।

પદમં ગોચરં નંદી-પમુહં સુહમાયરે ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ—તીક્ષ્ણ ઉમ્ર અને મિશ્ર નક્ષત્રો તથા મંગળ અને શનિવારને ત્યજીને બાકીના દિવસોમાં પ્રથમ ગોચરી તથા નદી પ્રમુખ શુભ કાર્યો કરવાં ॥ ૧૪૨ ॥

વિવેચન—નવીન સાધુને પ્રથમ ગોચરી કરાવવી હોય અથવા મન પ્રાવૃત્તિ યોગ ઉપધાન અને નપને માટે નાણ

(૪૫૭)

ચૈત્યરચના, તીર્થયાત્રા; આદિ માંગલિક કાર્યોનું મુહૂર્ત જ્યો-
તિષીઓ પાસેથી લેવું અને તેનો સમગ્ર સંવાદ જ્યોતિર્વિદ
મુનિઓએ બતાવવો એજ ચુકિતચુકત છે, પણ પોતે મુહૂર્ત
આપવું નહિ. તથા આ એકાંતમાં ભણવું, પાપભીરૂ શિષ્યોને
ભણાવવું અને પંડિતોમાં જ્ઞાનપર્યાયની વૃદ્ધિ કરવી એ આ
અન્યનું કૃણ છે. આ રીતે જ્ઞાનપર્યાયની વૃદ્ધિને માટે બનાવેલ
અન્યથી પરંપરાએ શુભ પરિણામ, પુણ્યોપાર્જન, સદ્જ્ઞાનનો
લાભ અને શાશ્વતપદ મળે છે. એટલે-પાપભીરૂ મુનિઓના
હાથમાં આ અન્ય જાય એજ હિતકારક છે.
હવે અંથસમાપ્તિ કરે છે.

સિરિવયરસેણગુરુપદ્મ-નાહસિરિહેમતિલયસૂરીણં ।
પાયપસાયા ઇસા, રચણસિહરસૂરીણા વિહિયા ૧૪૪

અર્થ—રત્નશેખર સૂરિએ આ દિનશુદ્ધિ પ્રક-
રણ શ્રી વજ્રસેન ગુરૂના પદ્મધર શ્રી હેમતિલકસૂ-
રિના પાદ પ્રસાદથી રચ્યું છે ॥ ૧૪૪ ॥

વિવેચન—રત્નશેખરસૂરિ મહારાજે આ ગાથાથી પો-
તાના ગુરૂની પરંપરા અને ગુરૂકૃપાનું કૃણ દર્શાવેલ છે. એટલે-
બૃહદ્ગમ્યાધિપ શ્રી વજ્રસેન ગુરૂ યથા જેમણે ગુરૂગુણ
ષડત્રિંશિકા વિગેરે અન્યોની રચના કરી છે તેમની પાદે શ્રી
હેમતિલકસૂરિયથા, જેમની કૃપાથી દિનશુદ્ધિ દો-
ષિકાની રચના થયેલ છે.

॥ इति रयणसेहरसूरिविरइआ ।

दिणसुद्धिपर्इविआ समत्ता ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે રત્નશેખરસૂરિએ રચેલી

દિનશુદ્ધિ-પ્રદીપિકા નામનો અન્ય સમાપ્ત થયો.

પરિશિષ્ટ ૧ લું.

જૈન પંચાંગ.

સંવત્સર—૧ જૂહસ્પતિ (નક્ષત્ર), ૨ યુગ, ૩ પ્રમાણ, ૪ લક્ષણ, અને ૫ શનિ, એમ પાંચ સંવત્સર છે. (લક્ષ-
પક્ષસિ પાહુદ ૧૦ પાહુદ પાહુદ ૨૦)

૧ નક્ષત્ર સંવત્સર—જૂહસ્પતિ નક્ષત્રચક્રને લોગવી
દ્યે ત્યાં સુધીનો એટલે. ખાર વર્ષનો છે, જેનાં નામો શ્રાવણ-
થી આષાઠ સુધીનાં છે. તે સંવત્સર (૩૨૭,૫૭૫૨ =)
૪૬૩૩,૬૬ દિવસ પ્રમાણ છે.

૨ યુગ સંવત્સર—ચંદ્ર, ચંદ્ર, અભિવર્ધિત, ચંદ્ર
અને અભિવર્ધિત; એમ પાંચ વર્ષના ૧૮૩૦ દિવસે પૂરો
થાય છે, જેમાં ૧૨૪ પર્વ આવે છે.

૩ પ્રમાણ સંવત્સરના નક્ષત્ર દિન ૩૨૭,૫૭૫, ચંદ્ર
૩૫૪,૧૧, ઋતુ ૩૬૦, આદિત્ય ૩૬૬, અભિવર્ધિત ૩૮૩,૬૬,
એમ પાંચ પ્રકારે છે. અથવા ૨૭,૬૬૬ (મુદ્દત ૮૧૬,૬૬)
દિવસનો એક એવા ૬૭ નક્ષત્ર માસ, ૩૦૪ દિવસનો એક એવા
૬૦ સૂર્ય માસ, ૨૬૬,૬૬ દિવસનો એક એવા ૬૨ ચંદ્ર માસ અને
૩૦ દિવસ એક એવા ૬૧ ઋતુ માસ; (કુલ દિવસ ૧૮૩૦)
નો એક યુગ થાય છે.

૪ લક્ષણ સંવત્સર પણ ઉપરોક્ત પાંચ પ્રકારે છે, પરંતુ
તેમાં માત્ર ચિન્હોની-લક્ષણોની પ્રાધાન્યતા છે. એટલે ૧
નક્ષત્રનો યોગ, ઋતુનું પરિણમન, અને અનુદ્ધા વૃદ્ધિનો એક
સાથે મેળ થાય તે નક્ષત્ર સંવત્સર; ૨ યુગને વિષમચંદ્ર-
નક્ષત્ર હોય, અને વિરમ કે પ્રતિદ્ધા વૃદ્ધિ થાય તે ચંદ્ર સંવ-
ત્સર; ૩ અષાઢે વૃક્ષો દૃષ્ટે-શાઢે, અને વૃદ્ધિ ન હોય તે ઠમ

તિથિ—અહોરાત્રિના ૬૬ ભાગની એક તિથિ હોય છે; તેથી બાસઠમી બાસઠમી તિથિનો ક્ષય થાય છે, અને અઢી અઢી વર્ષે એકેક માસની વૃદ્ધિ થાય છે.

ચંદ્ર નક્ષત્ર—અબીચ નક્ષત્ર ૬૩૭ (૩૭ અહોરાત્રિ) મુહૂર્ત મુખી, ચતુર્ભિષાદિ ૧૫ મુહૂર્ત મુખી, શ્રવણાદિ ૩૦ મુહૂર્ત મુખી, અને ઉત્તરાશાદ્રપદ વિગેરે ૪૫ મુહૂર્ત મુખી ચંદ્રની સાથે રહે છે. (જુઓ માયા-૧૧૯-૧૨૦)

સૂર્ય નક્ષત્ર—સૂર્ય અભિચુને ૪ અહોરાત્રિ અને ૬ મુહૂર્ત લોગવે છે. (ચંદ્રલોગ ૬૩૭×૬૭=યુગલોગ ૬૩૦÷૫; સૂર્યલોગ ૧૨૬ મુહૂર્ત÷૩૦=૪/૬), ચતુર્ભિષા વિગેરેને ૬ અહોરાત્રિ ૨૧ મુહૂર્ત, શ્રવણ વિગેરેને ૧૩ અહોરાત્રિ ૧૨ મુહૂર્ત, અને ઉત્તરાશાદ્રપદ વિગેરે નક્ષત્રને ૨૦ અહોરાત્રિ ૩ અને મુહૂર્ત લોગવે છે. (સં ૫૦ ૧૦)

પરિશિષ્ટ ૨ જી.

વીરવર્ષ નિર્ણય—

આયુ વર્ષ ૭૨, આયુ ગર્ભથી ગણવેા. આદિત્ય સંવત્સરે આયુદય હુઓ, તેના દિન ૩૬૬, ઋતુ સં ૦ દિન ૩૬૦, પાંચ વર્ષનો યુગ એક યુગમાં આદિત્ય સંવત્સર દિન ૧૮૩૦ અને ઋતુસંવત્સરના દિન ૧૮૦૦ હોય. આદિત્ય સંવત્સર યુગમાં એક માસ યાકતા ઋતુ સંવત્સર લાગે. આ લેખે—

ઋતુ સંવત્સરના ચોથે માસે ગ્રીષ્મકાળે આપાદ મુદિ ૬ દિને વ્યવન. અહીંથી આદિત્ય સંવત્સર લેખે ૭૨ વર્ષે ઋતુ સંવત્સરયુગના ૧૪ માસ વધના થયા, ત્યારે આપાદ મુદિ ૬ થી ૧૪ મે માસે ભાદ મુદિ ૬ દિને આદિત્ય સંવત્સરે ૭૦ વર્ષ થયા, ત્યાંથી બીજે ચંદ્રસંવત્સરે નિર્વાણ થયું. અહીં ચંદ્ર સંવત્સરના ૩૫૪ દિન હોય, પહેલેથી ૧૨ દિન આદિત્ય સંવ-

નક્ષત્ર-ચેત્ર શુકલાદિ અથવા આશ્વિન કૃષ્ણાદિ ગત-
પાસને ખમણા કરી તેમાં ગત તિથિ જોડવી, જેટલો આંક આવે
તેટલામું નક્ષત્ર જાણવું.

નક્ષત્ર—શુદ્ધિ ૧ ના સૂર્ય નક્ષત્રના આંકમાં ગત તિથિના
આંક ઉમેરવા, જે સંખ્યા આવે તે ઇષ્ટ નક્ષત્ર જાણવું.

લગ્ન—દિનમાનના સરખા ત્રીશ ભાગ કરવા, આવા
સૂર્યોદયથી ગત ત્રીશાંશને ૬ થી ગુણી સૂર્યસંક્રાંતિના ભુક્ત
દિવસો ઉમેરવા, અને ત્રીશથી ભાગ દેવો, જેથી ભાગમાં ઇષ્ટ
લગ્ન અને શેષમાં ઇષ્ટ ત્રીશાંશ આવે છે.

ઘડી—સૂર્યલગ્નથી ચાલુ લગ્ન સુધીના આંકને પાંચથી
ગુણવા, અને આવેલ સંખ્યા તે ઇષ્ટ ઘડી જાણવી. (સ્થૂલ)

તારીખવાર—A ઇષ્ટ ઇસ્વીસનને ૨૮ થી ભાગ દેવો,
જેના શેષમાં રહેલ આંક ઉપરથી જાન્યુઆરીની ૧ લી તારી-
ખના વારો અનુક્રમે—રવિ, સોમ, મંગળ, બુધ, શુક્ર, શનિ,
રવિ, સોમ, બુધ, શુક્ર, શનિ, સોમ, મંગળ, બુધ, શુક્ર,
શનિ, રવિ, સોમ, મંગળ, શુક્ર, શનિ, રવિ, મંગળ,
બુધ, શુક્ર અને શુક્ર આવે છે. B આ ગણનામાં ચાર
ચાર વર્ષની ૧ લી તારીખોનો વારો સાથે અનુક્રમે સંબંધ
જોડાય છે, અને પછી પાંચમું વર્ષ એક વારનું આંતરું દેવે
છે. C પછી દરેક માસની ૧ લી તારીખે અનુક્રમે—૪ થો, ૧ લો,
૪ થો, ૩ લો, ૪ થો, ૩ લો, ૪ થો, ૪ થો, ૩ લો, અને ૩ લો
વાર હોય છે. D માત્ર તફાવત એટલો છે કે—જે સનને ચારથી
ભાગતાં શેષમાં ૦ આવે તે વર્ષમાં એક દિવસ વધતો હોવાથી
માર્ચની ૧ લીએ ફેબ્રુઆરીની ૧ લી તારીખના વારથી ૨ જો
વાર હોય છે. E અને તા. ૧-૮-૧૫-૨૨-૨૯ નો એકજ
વાર હોય છે. F જેમકે—૫૦ સં ૧૬૨૭ માર્ચની ૧૫ મી
તારીખનો વાર કાઢવો છે, તો ૧૬૨૭-૨૮-૨૯/૨૩, જાન્યુ-
આરી ૧ લીએ શનિવાર, ફેબ્રુઆરી ૧ લી મંગળ, માર્ચ ૧
લી મંગળ, અને માર્ચ ૧૫ મીએ મંગળવાર.

- જેઠ જેઠકે આંતરે, વીતે વર્ષ અગ્યાર;
દુગ્ધ આંતરો જેઠ બીચ, વર્ષ આઠ અવધાર. ૧૦
- અળ કહું ક્ષય માસકી, રીતિ એહ સમજાય;
એકસો ઇકતાલી વરસકું, ક્ષય માસ તળ ચાય. ૧૧
- કાર્તિકસુ ગણતાં ચકાં, ત્રીન માસ લગી જોય;
ક્ષય સંકાન્તિ એકમે, માસ ક્ષય જળ હોય. ૧૨
- વેગો હોય તો ઇછતરે, વર્ષ ઓગણિશ પર દેખ;
ક્ષય માસ પણ બાણવો, ઇનમે મીન ન મેખ. ૧૩
- ક્ષય માસકે વર્ષમે, દેખો વળી વિશેષ;
ત્રીન માસ આગે પીછે, માસ અધિક હોય ચેખ. ૧૪
- માહ કાગણ વટે નહીં, વધી નહીં કોઈ કાળ;
નેમ કુશલ નિર્ણય કરી, ખારે માસકી ચાલ. ૧૫
- એકસો અઠ્યાશી વર્ષમે, ભાંતેર અધિક માસ;
ક્ષય માસ હો દાખીયા, નેમકુશળ પંન્યાસ. ૧૬
- રીતલનાથ ઉદયપુર, તપ ગણ શીલ નિવાસ;
વર્ષ ઓગણી અઠાવને, લિખ્યો ચિત્ત ઉદ્ધાસ. ૧૭
- વીર સંવત્સર બાણીએ, ચાવીશ ને સગવીશ;
કાર્તિક કૃષ્ણકી અષ્ટમી, પુખ્ત રવિ શુભ દિસ. ૧૮

માસ વૃદ્ધિ-હાનિ યંત્ર (સ્વકૃત)

- પારસનાથ પ્રભુમી કરી, વિરયું યંત્ર વિચાર;
વર્ષ માસ તુરે જુકો, કરસ્યું સળ નિરધાર. ૧
- હું માસ ગણ્યો મધ્યમે, શંક વિશેષ નહીં લેલ;
પર્વ-પ્રતિષ્ઠા દેવકી, કરો મતિ કોઈ સેલ. ૨

परिशिष्ट प मुं.

ग्रह नामभाणा.

भंगण—आर, वर, लोहितांग, भंगण, अंगारक,
पृथ्वीपुत्र, आपादाभू, नवार्थि.

पुध—पुध, सौम्य, प्रहर्षल, र, पंचार्थि, श्रविष्ठाभू,
श्यामांग, रोहिणीपुत्र.

शुद्ध—शुद्धस्वपति, सुराचार्य, शुभ, त्रिचशिर्षाङ्गि,
वायस्वपति, दाहशार्थि, धिष्णु, द्वाङ्गुनीभू, गीष्पति, उत-
थ्यानुज, आंगिरस, शुद्ध.

शुक्र—शुक्र, भद्राभू, द्वाभ्य, उशनस, भागर्व, कवि,
पोडशार्थि, दैत्यशुद्ध, धिष्ण्य.

शनि—शनि, शनिनेत्रर, छायासुत, असित, सौरि,
सप्तार्थि, रेवतीभू, भद्र, कोड, नीलवासस.

राहु—स्वर्भातु, विधुंतुड, तमस, राहु, सैद्धिक्य,
भरणीभू.

केतु—आहिक, अश्वेषाभू, शिभी, केतु.

अभिपानचिन्तामणि—देवकांड श्लोक ३०—३६.

(૪૬૯)

મુંબઈ ૧૨ વાગ્યે જુદા જુદા સ્થાનોનો ટાઇમ.

દિવસના બાર વાગ્યા પહેલાં A. M.

ન્યુયોર્ક	લંડન	લુએન	કરાંચી
૨-૧૫	૭-૦	૮-૩	૧૧-૩૭
જેદા	આમસ્ટર્ડામ	બર્લીન	શિકારપુર
૪-૧૩	૭-૩	૮-૩	૧૧-૪૩
રીઓડીનનેરો	પારીસ	કોન્સ્ટાંટીનોપલ	ભુજ
૪-૧૬	૭-૨૦	૮-૪૯	૧૧-૪૬
સાલોનિકા	લીસ્બન	સ્ટોકહોમ	રાજકોટ
૬-૩૦	૭-૪૫	૮-૨૨	૧૧-૫૨
દીનરિક	આલેક્ઝાંડ્રિઆ	સેંટપીટર્સબર્ગ	અમદાવાદ
૬-૩૦	૭-૧૦	૮-૫૫	૧૧-૫૬
ડબ્લીન	ક્રિસ્ટીઆનીઆ	રમના	મઝલીન
૬-૪૫	૭-૫	૯-૦	૧૨-૦
એડીનબરો	હેમ્બર્ગ	કેપટાઉન	મુંબઈ
૬-૫૭	૮-૦	૧૦-૧૫	૧૨-૦

દિવસના બાર વાગ્યા પછી P. M.

પૂના	રત્નાકર	સીઆમ	ન્યુઝીલેન્ડ
૧૨-૫	૧૨-૩૬	૩-૨૦	૬-૩૦
લાહોર	જમનાથ	હોંગકોંગ	આસાસકા
૧૨-૬	૧૨-૫૦	૩-૨૦	૮-૩૦
કરકાર	કલકત્તા	જાંઝીબાર	સેન્શન્સિસો
૧૨-૨૧	૧-૨	૩-૩૦	
મદ્રાસ	રંગુન	આરેલેડ	
૧૨-૩૦	૧-૩૦	૪-૨૦	
કોલ્કો	સીચાપુર	સીચીની	
૧૨-૩૦	૨-૦	૫-૧૫	

ઘડિ તિન પલ વિસજ પાયં, ઉગલુંતિસ કાય હુઈ છાય;
 તેર પલ ઘડી તિન પયત્રીશ, એ નિરધાર વિધા છે વિશ. ૧૩
 પલ ઇચ્ચાર ઘડી તિન સાર, પગ ઇગતિસેં છઈ નિરધાર;
 ત્રિણુ ઘડી દ્વિપરિ પલ: સાત, પગ બત્રિસેં બલેં વાત. ૧૪
 પય ઇતિસેં બોલિઉં ઇંમ, ઘડી દોઈ પલ સગતીસ સીમ;
 પય સગતિસેં પલ પણુ ત્રિસ, સહિત ઘડી દોઈ ચડિઉં દિસ. ૧૫
 પગ અડતિસેં પલ તેતીસ, ઉગલુચ્ચાલ પગે પલ તિસ;
 ઉગલુતિસ ચાલીશે કવેં, ત્રિહું ઠામિ દોઈ ઘડી ચિંતવે. ૧૬
 પય ઇચ્ચાલી ઘડિ દોઈ કહી, ઉપર પલ સત્તાવીશ સહી;
 પગ છાંયાલિ ઘડી દોઈ બેઈ, પંચવીશ પલ ઉપર હોય. ૧૭
 ઇણિ પરે બોલું દિન પ્રમાણુ, એહવું જ્યોતિષ માંહિ ઠાણુ;
 શ્રીગુરુ દેખવિમલસૂરીશ, પલણે સોમવિમલ તસ શીષ ૧૮

ફૂહા--દિન પ્રમાણુ બાણિ કરી. લગનમાં મન આણી.

ઘડિ તિન પણુચાલ પલ, મેપ લગને નર બાણિ. ૧૯.

ઘડી ચ્ચાર ને સોલ પલ, વૃષ લગને તે હોઈ;

ઘડી પંચ પલ પંચસીઓ, મિથુન લગન નિરહોઈ ૨૦

ઘડી પંચ ઇગચાલ પલ, કર્કે લહું સુવિચાર;

સિંહ લગને ઘડી પંચપલ, બાયાલિ સિંડ સાર. ૨૧

ઘડી પંચ ઇગતિસ પલ, કન્યા લહું મનિ;

તુલ લગનિ ઇગતિસ પલ, ઘડી પંચ સિંડ મનિ. ૨૨

અડમીએ બાયાલ પલ, ઘટિકા ઉપર પંચ;

પંચ ઘડિ ને બાળીઈ, પલ ઇચ્ચાલીશ સંચ. ૨૩

પંચ ઘડિ ને પંચ પલ, મકર લગન પ્રમાણુ;

ચાર ઘડિને સોલ પલ, કુંભ લગને ઇય બાણુ. ૨૪

મીન મેપ પરિમાનએ, ભાજિડ જોતિષમાંહિ;

લગનમાન ઇણિ પરે બલેઈ, સોમવિમલ ઉછાંહ. ૨૫

ઈતિ (૫૮૫) લગન માન સંપૂર્ણ.

श्रीमदेवेन्द्र शिष्याणुः, सर्वशास्त्राब्धिपारगः ।
 श्रीमान् हेमप्रभसुरि-र्यकाण्डं स्मरत्यसौ ॥ ४ ॥
 सेतिकामानपल्लीनां, संख्याज्ञानाय सांप्रतम् ।
 बहुष्वप्यर्घकाण्डेषु, नव्यं शास्त्रं विरच्यते ॥ ५ ॥
 एक दिनार्धमध्येऽपि, घटिकार्धस्य कारणम् ।
 क्रेयं त्रिशतपट्टेऽथ, मूल्यनिश्चयहेतवे ॥ ६ ॥
 चैत्रे यश्च प्रधानोऽर्थः, स पण्यार्थोऽत्र गृह्यते ।
 प्रत्यहं प्रतिभं चापि, प्रतिपण्यं च नूतनः ॥ ७ ॥
 त्रिशतपट्टि पण्यानां, चतुर्भेदवनामपि ।
 प्रत्येकं गणिमादीनां, चैत्रार्थेणैव निर्यायः ॥ ८ ॥
 बायीदेवी प्रसादाच्च, गुरोः शुद्धोपदेशतः ।
 सत्यो भवति शास्त्रार्थो-ऽनुभवेनैव निश्चयः ॥ ९ ॥
 यकं याति प्रहः कश्चि-दाश्विनापादयोर्यदि ।
 कर्कशौलिनि संक्रान्तौ, कर्कतुलार्धसंभवः ॥ १० ॥

अथ नक्षत्रपिंडः ।

मृगशिरा धनिष्ठा च, पुनर्वसु च वासक्रम ।
 शतान्यां चाग्निदेवं च, पञ्चशिरान् शतं भवेत् ॥ ११ ॥
 अश्विनी भरणी स्वानिः, कर्कश्च भवति पुनः ।
 विशाखा रोहिणी पोष्ण-शतं सार्धं बुधैः स्मृतम् ॥ १२ ॥
 आर्द्राऽनुगधिका धिष्यायं, शतं विशानि मिश्रितम् १२० ।
 अश्विं पञ्चविशत्या (सप्तत्या), पुष्यं हस्तं शनं स्मृतम् ॥ १३ ॥
 शनं च भस्त्रयश्लेषा, पञ्चनवति पूरुषिम् ।
 एकाःशापिशान्वन्त्र-मषाशनवानि च ६१६ ॥ १४ ॥
 सप्तदशाधिकं चाद्रा, शतद्वयं च कृत्तिकुनी २१७ ।
 रे च भाद्रपदं वैश-मैन्द कृत्तिकुपुष्पम् ॥ १५ ॥

प्रहाह्ने भाजिते लब्ध-मुपरि पूर्ववन् क्षिपेत् ।
 न्यस्ते च जायते योऽङ्ग-स्तावत्यः सेतिका मताः ॥ २६ ॥
 चतुर्भक्तं ततो जातां, मायकाः कंणसंप्रदे ।
 धृते घान्ये तिले तैले, मुष्टिभाण्डं सुगन्धकम् ॥ २७ ॥
 अनेनेव क्रमेणात्र, सर्वेषामर्घ-निश्चयः ।
 त्रिगुणाश्च भवेदर्थो-ऽप्युच्चैर्वक्त्रे च स्वेचरे ॥ २८ ॥
 गेहे मित्रे स्वके चांशे, द्विगुणोऽर्थो भ्रुवं मतः ।
 शनौ नीचे तथा पापे, तदंशोऽपि ग्रहे सति ॥ २९ ॥
 लब्धार्घस्य घुपेर्ह्ये, चाऽर्घमर्घपरीक्षयो ।
 शेषेषु च यथासंख्यं, तथैवार्घं विनिर्दिशेत् ॥ ३० ॥
 पायवृद्धिद्वयं कृत्वा, न्यस्यार्घं स्थानयोद्धयोः ।
 चतुर्युग्मे चतुर्भाग-लब्धं क्षिपेत्तयोपरि ॥ ३१ ॥
 मरययादि चतुष्कं च, आर्द्रादिषु चतुष्टयम् ।
 मषाद्याः पञ्च धिप्स्यानि, स्वाति त्रिकेन्द्रपञ्चकम् ॥ ३२ ॥
 धनिष्ठाद्यं ततः षट्कं, चैवं मसप्त विंशतिः ।
 पञ्चवेदेन भागोऽपि, गृह्यतेऽधमराक्षितः ॥ ३३ ॥
 यत्तत्रापि पुनर्जन्म, राक्षिस्तु शोध्यते ततः ।
 त्रिषट्कं च न गृहीत, तिलः संख्यास्नयाऽधमे ॥ ३४ ॥
 गृहीत्वा तु पुनर्जन्म, राक्षसवुषग्निं न्यसेत् ।
 उदयात्मने वक्त्रे, ग्रहयो चन्द्र-सूर्ययोः ॥ ३५ ॥
 ग्रहयुद्धे राक्षिसंक्रान्तौ, वृणार्घ्यमप्येष जायते ।
 आदित्यदेनाऽथ पूर्णोऽर्थः, स्यन्देरो चैव लभ्यते ॥ ३६ ॥
 चन्द्रेण तु पादयो, शुक्रेणाऽपि ममयहने ।
 पूर्वोक्तानामितं शुक्रः, पश्चिमस्यानुदंति चेत ॥ ३७ ॥

अग्रे वक्रं यदा यान्ति, सर्वेऽपि मिलिता भद्राः ।

तदा धान्यं महार्घं तु, जायते भुवि वेगतः ॥ ४६ ॥

अपात्रदानतोऽपुण्यं, पुण्यं सत्पात्रदानतः ।

इत्यपात्रे न दातव्य-मर्षकाण्डं महोदयम् ॥ ५० ॥

प्रतिमास्वरूपवेदानां, यावन्तः परमाणवः ।

सायद्युगसहस्राणि, कर्तुर्मोगभुजः कलम् ॥ ५१ ॥ -

॥ इति त्रैलोक्यप्रकाशः समाप्तः ॥

चन्द्रमा तात्कालिक जिस नवमांशमें आवे वो नवमांशका अंक लेना, यथा—मिथुनसंक्रान्ति समये चंद्रमा, मिथुनके नवमांशका अंक ३, पीछे संक्रान्तिका मुहूर्त लेना करना, तो संक्रान्ति मुहूर्त ३० युक्त ३३, पीछे इस अंककुं सोमवारफे ध्रुवांकसे गुणावना, जातं ६६३, इसमें अफीमका पण्यक्षेप मिलाय देना, ८५ मिलानेसे जातं ७७८, इसकुं ३ से भाग लेना ॥

अर्धकारणं लिख्यते.

अथाऽऽः संप्रवक्ष्यामि, वर्षमासादिसंभवम् ।

येन विज्ञानमात्रेण, वयिजां सिद्धिरुत्तमा ॥ १ ॥

अभेदा स्वातिज्येष्ठादां, शतनाश यमद्वयम् ।

पञ्चदश मुहूर्तानि, पटन्ये तानि कीर्तयेन् ॥ २ ॥

प्राप्तापत्योत्तराग्निस्तो, विशाखा च पुनर्वसुः ।

पञ्चाब्धीनि मुद्रांते, शेषाणि त्रिंशत्संख्यया ॥ ३ ॥

* भूतानुविप्रमाणेन, सुद्धे स्वांशमंश्रया ।

संक्षयो धर्मेन यस्तु, क्षेयश्चन्द्रांशकस्मथा ॥ ४ ॥

* दीपणा—इस प्रकार कि जे कालिन्स मने दिन बचन हो
 तब-कलम न सुन हो १-१०-६५, २५-६७ मग लव

परिशिष्ट १० भुं.

श्रीउपदेशमाला गाथा-शकुन.

गाथा १ थी १००

गाथा १०१ थी २००

१०-उ म • म उ उ म उ उ उ	११०-उ • • • • • म उ
२०-उ • म • उ उ उ उ • •	१२०-• • म उ उ • • • • म
३०-उ उ म म • • • • •	१३०-उ • • • म • • • म उ उ
४०-• • म उ म म • • म •	१४०-• • म • उ म म उ उ म
५०-• • • • म म म • • म	१५०-उ • म • उ • उ • • •
६० उ उ • उ • म म म म म	१६०-• • • उ म • • म म म
७०-• • • म म उ उ • • •	१७०-म • • म उ उ उ • म उ •
८०-• • • • म • • म उ म • •	१८०-• • • • • • • • • •
९०-• • उ • • • • • • •	१९०-उ म • • • • • • • •
१००-म उ उ उ उ म म • •	२००-• • • • • • • • • •

गाथा २०१ थी ३००

गाथा ३०१ थी ४००

११०-• • • • उ • • • • उ म	११०-म म म उ उ म म • • •
१२०-म उ • उ • • • • • • •	१२०-• • • • • • • • उ उ
१३०-उ • • • • • • • • • •	१३०-उ म • म उ उ • • • • म
१४०-उ उ उ उ • • • • उ • म	१४०-• • • • • • • • • •
१५०-म उ म म • • उ म म • •	१५०-उ उ उ • • • • उ उ उ
१६०-उ म म म • • • • •	१६०-उ • उ उ उ उ उ • • •
१७०-• • • • • उ • उ उ उ	१७०-उ • • उ उ • उ उ उ
१८०-उ उ म उ उ • • • म • •	१८०-उ • उ उ • • उ उ • •
१९०-म • म • • • • • • •	१९०-• • • उ उ • • उ उ उ
२००-उ उ • उ • • • • • •	२००-उ उ उ उ • म • म • म • म • म

ગાથા ત્રણ વાર ભણી કુમારીકાના હાથે પહેલી પંક્તિની ઢગલી પર સોપારી મૂકાવવી, ત્યારપછી તે સોપારી એજ જે ગાથાને ત્રણ ત્રણ વાર ભણી બીજી પંક્તિ અને ત્રીજી પંક્તિની હરકોઇ ઢગલી પર મૂકાવવી. પછી પહેલી પંક્તિની ઢગલીથી સેંકડાનો, બીજી પંક્તિની ઢગલીથી દશકનો, અને ત્રીજી પંક્તિની ઢગલીથી ગાથાનો આંક લેવો. આ રીતે જે આંક આવે, ઉપદેશમાંલાની તેટલાંમી ગાથા લઈ તેનું ફલાફલ તપાસવું.

કોઇને અનંશન કરવું હોય અને જે ગાથા ઉત્તમ હોય તે બાબત કે-તેનું આયુષ્ય લાંબું છે, માટે અનંશન હેતુ નહીં, મધ્યમ ગાથા હોય તે આયુષ્ય છે એમ માની વિલંબ કરવો, અથવા સંપૂર્ણ વિચાર કરીને અનંશન હેતુ, ચોકડીવાળી મધ્યમ કે ચોકડીવાળી શૂન્ય ગાથા હોય તે અનંશન લેનારને કષ્ટ થાય, દીર્ઘરોગી રહે, કે કલેશ થાય. અને શૂન્ય (૦) ગાથા હોય તે જીવન ઓછું છે એમ બાબત, અને તુરતજ અનંશન કરાવવું.

વળી તે ગાથાના જેટલા અક્ષર હોય તેને ત્રણથી ભાગ દેવો; જે શેષમાં ૧ વધે તે પાંચ દિવસ પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે, ૨ વધે તે દસ દિવસ દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ વધે તે તુરત મૃત્યુ પામે. ઉત્તમ ગાથાવાળાનું જીવન લાંબું હોવાથી તેને ત્રણનો ભાગ દેવાની જરૂર નથી. મધ્યમ ગાથાને ત્રણથી ભાગતાં શેષમાં ૧ વધે તે પાંચ દિવસ કે પાંચ પહોર કષ્ટ રહે, ૨ વધે તે દસ દિવસ કે દસ પહોર કષ્ટ રહે, અને ૦ વધે તે અદ્ય કષ્ટ થાય ને તુરત મૃત્યુ પામે. શૂન્ય ગાથાના અક્ષરોને ત્રણથી ભાગતાં શેષમાં ૧ વધે તે પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે; ૨ વધે તે દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ વધે તે આયુષ્ય હોતું નથી, માટે અનંશન કરવામાં વિલંબ કરવો નહીં.

આ વિધિથીજ રાજસેવા, પરદેશ, યુદ્ધ, રાજોત્સવ, વ્યાપાર ગમન. પુત્ર-પુત્રીજન્મ વગેરે પ્રસંગે જીવિતજીવિત મુનાશુભ એવાય છે.

ગાથા ત્રણ વાર લાણી કુમારીકાના હાથે પહેલી પંક્તિની-ઢગલી પર સોપારી મૂકાવવી, ત્યારપછી તે સોપારી એજ જ ગાથાને ત્રણ ત્રણ વાર લાણી ખીણ પંક્તિ અને ત્રીણ પંક્તિની ઢગલી પર મૂકાવવી. પછી પહેલી પંક્તિની ઢગલીથી સેકડાનો, ખીણ પંક્તિની-ઢગલીથી દશકનો, અને ત્રીણ પંક્તિની ઢગલીથી ગાથાનો આંક લેવો. આ રીતે જ આંક આવે, ઉપદેશમાંલાંની તેટલાંમી ગાથા લઈ તેનું ફલાફલ તપાસવું.

કોઈને અનનશન કરવું હોય અને જો ગાથા ઉત્તમ હોય તો જાણવું કે-તેનું આયુષ્ય લાંબું છે, માટે અનનશન હેવું નહીં, મધ્યમ ગાથા હોય તો આયુષ્ય છે એમ માની વિલંબ કરવો, અથવા સંપૂર્ણ વિચાર કરીને અનનશન હેવું, ચોકડીવાળી મધ્યમ કે ચોકડીવાળી શૂન્ય ગાથા હોય તો અનનશન લેનારને કષ્ટ થાય, દીર્ઘરાગી રહે, કે કલેશ થાય, અને શૂન્ય (૦) ગાથા હોય તો જીવન ઓછું છે એમ જાણવું, અને તુરતજ અનનશન કરાવવું.

વળી તે ગાથાના જેટલા અક્ષર હોય તેને ત્રણથી ભાગ દેવો; જો શેષમાં ૧ વધે તો પાંચ દિવસ પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે, ૨ વધે તો દસ દિવસ દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ વધે તો તુરત મૃત્યુ પામે. ઉત્તમ ગાથાવાળાનું જીવન લાંબું હોવાથી તેને ત્રણનો ભાગ દેવાની જરૂર નથી. મધ્યમ ગાથાને ત્રણથી ભાગતાં શેષમાં ૧ વધે તો પાંચ દિવસ કે પાંચ પહોર કષ્ટ રહે, ૨ વધે તો દસ દિવસ કે દસ પહોર કષ્ટ રહે, અને ૦ વધે તો અદ્ય કષ્ટ થાય ને તુરત મૃત્યુ પામે. શૂન્ય ગાથાના અક્ષરોને ત્રણથી ભાગતાં શેષમાં ૧ વધે તો પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે; ૨ વધે તો દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ વધે તો આયુષ્ય હોતું નથી, માટે અનનશન કરવામાં વિલંબ કરવો નહીં.

આ વિધિથીજ રાજનેચા, પરદેશ, યુદ્ધ, દાગોતપતિ, વ્યાપાર ગમન. પુત્ર-પુત્રીજન્મ વગેરે પ્રસન્ને જીવન અર્થે વિનંતી શુભાશુભ એવાય છે.

૨—મૃદબળયોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—મૃધાદિ ત્રણ નક્ષત્રમાં વસ્તુ ગઈ હોય તો સમીપમાં, હસ્તાદિ બારમાં બીજાના હાથમાં, ચતુર્થાદિ પાંચમાં પોતાના ઘરમાં, અને કૃત્તિકાદિ આઠમાં વસ્તુ ગઈ હોય તો તે દૂર છે તથા અદ્રશ્ય છે એમ સંભવ્યું, તથા તિથિ વાર નક્ષત્ર અને પ્રહરનો આંક લેવો કરી દશથી ગુણી સાતથી ભાગ દેવો, અને શેષમાં જે આંક વધે તે ઉપરથી જાણવું કે ચોરાયેલ વસ્તુ અનુક્રમે—ભૂતલ, વાસણ, જલ, આકાશ, ઘાસ, છાણ અને રાખમાં છે. इति गतवस्तु प्रश्न ॥

પરિશિષ્ટ ૧૧ મું.

માલપાંને ચસ્મકૌરા, વપતપાંને મુસ્તરી;
ઉજ્જહદી દુસ્મન્નપાંને, સુલહ સુલહા મેદિની ૧

અર્થ—ધનમાં શુક, ભાગ્યમાં ગુરુ અને શત્રુ-સ્થાને મંગળ હોય તો મુખેથી ધરતી ભોગવે.

વપતપાંને મુસ્તરી, ચુમાલપાંને જુહરગર;
દુસ્મન્નપાંને નહસ કઝકવ, સાહિ આલમવાજફર ૨

અર્થ—ભાગ્યભુવનમાં ગુરુ, ધનનો શુક અને શત્રુભુવનનો મંગળ હોય તો રક્તેદવાળો પાતિશાહ થાય.

અવદાતપાંને મુસ્તરી, વગંજપાંને જુહરસુદ;
વજીર કાંસહસુવદ્ કોકલ, માલવાજર દરબુવદ્ ૩

અર્થ—મંગળ મકરમાં ધરકરે તો મહાકવિ
ધનિક અને રાજનો પ્રધાન થવાય, શુક મીનના
ધરમાં પાંચમે આવે તો ધનવંત કે વજીર થાય.

સંબુલ ઉતારિદ્ધિ સુવદ્ધિ કાતિવ,

ફલમદાર સાયર કમાલ;

મુસ્તરી સરતાંબુ વાસદ્ધિ,

સરરહા વાસ્યદવામાલ

॥ ૮ ॥

અર્થ—કન્યાએ બુધ હોય તો + + + પૂરો
વિધાવંત ગુણવંત હોય, ગુરુનો કર્ક હોય તો પાતિ-
સાહ હોય.

ગમ આજ આયદ જુહલમીજાં,

બુવદ મોયદપે સમીર;

રાસ જડંજીઆં કક્ષલવ,

જાફ જત સારિક વગીર ॥ ૯ ॥

અર્થ—બે સાતમે શનિ હોય તો કદિ ચિં-
તા ન થાય, પાતસાહનો પ્રધાન હોય; અને મિથુન-
માં કેતુ કે રાહુ હોય તો બુદ્ધિઓનો ધૂર્ત-પૂરો થાય.

એ પાંચી છંદ.

ધનિ પારસી ભાષા છ + ક + નો 'લોક છંદ ॥ ૧૦ ॥

શુદ્ધિપત્રક.

પૃષ્ઠ	પાકિત	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ.
૭	છેલ્લી	ચોધ	ચોધડી
૪૪	૨૧	નક્ષ	નક્ષત્ર
૪૭	૮	ભારે	ત્યારે
૫૨	૧૨	સદશ	સદશ
૫૪	૧૦	મ્યઃ	મ્યઃ
"	૧૭	ધીમાન્	ક્રમાન્
"	૧૮	ચતુષ્ટયમ્	ચતુષ્ટયમ્
૭૧	૨૨	દ	દ
"	૨૪	દ	દ
૭૭	૨૨	મ્લેષાન્	મ્લેષ્વાન્
૮૪	૨૩	મિત્રૈથ	મિત્રૈથ
૮૦	૨	દૈત	દૈતી
"	૩	ન્યા	ન્ય
૧૨૧	૩	૦૧	૧૦
૮૫	૭	વા	વાનર
૧૨૦	૧૭	માને છે	માને છે
૧૨૧	૨૫	સ્વાય	સ્વુઃ
૧૨૬	૧૫	રવિવુ'	શુખવુ'
૧૪૫	૨૧	દ્યવેસ્વે	દ્યવેસ્વે
૧૫૭	૧૪	૩૨	૩૨
૧૧૦	૩૦	સમ્ભત છે.	સમ્ભત નથી
૧૧૪	૨૭	વગ	વર્ગ,
૧૮૪	૧૯	રુદ્રા	રુદ્રા
"	"	માસ્કરી:	માસ્કરી:
૧૦૬	૪	૧૪	૨૪
૧૧૨	૧૭	નામિષા	દમનામિષા
૧૧૮	૨૧	સજ	સત
૧૧૨	૯	૩૮	૩૪
૧૧૬	૨૬	દયાદ	દયદ
૪૧	૧૬	સેદિતી	સેદિતી

